

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

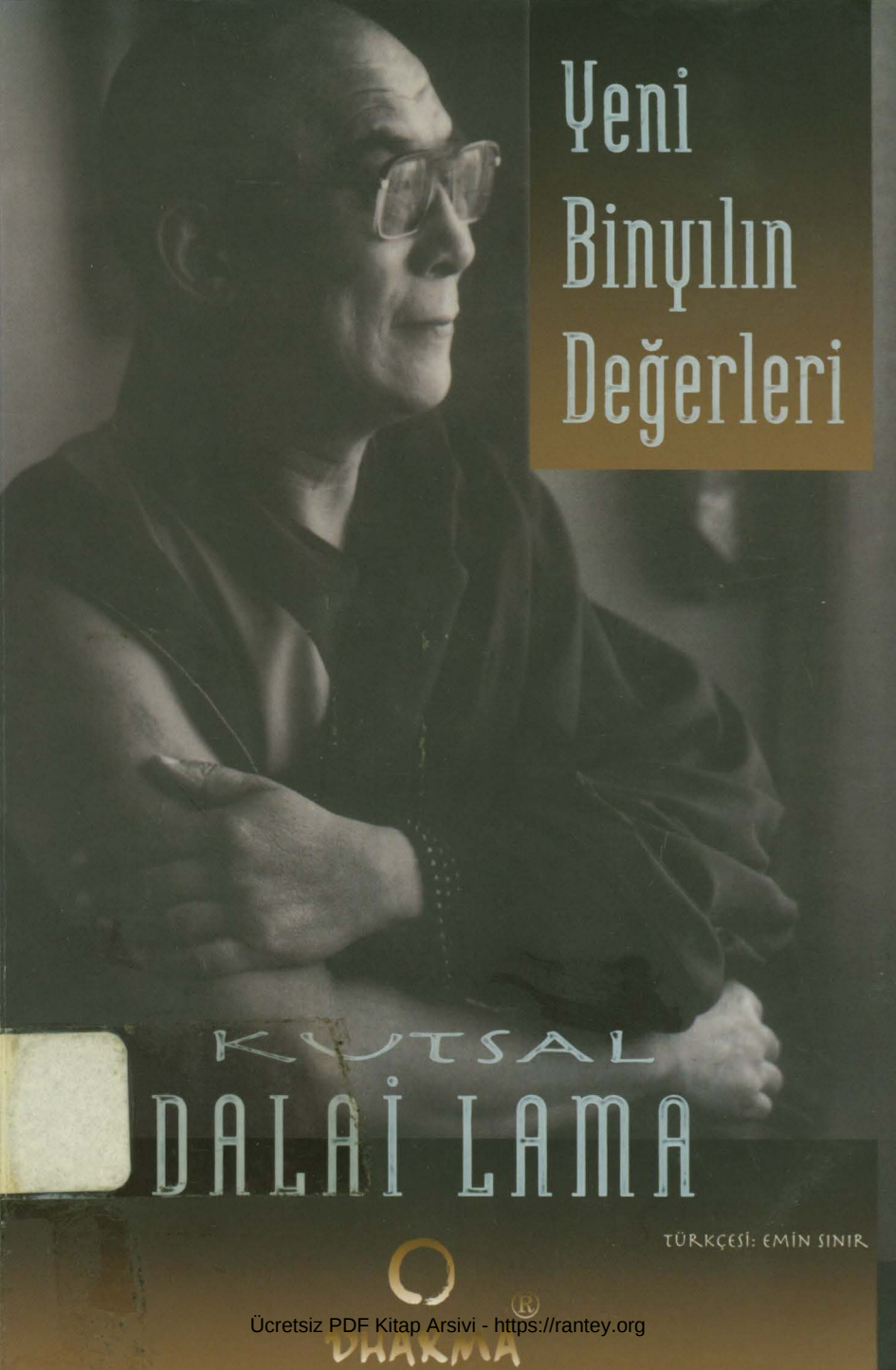
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

A black and white portrait of the 14th Dalai Lama, Tenzin Gyatso, is the background of the cover. He is shown from the chest up, wearing his traditional maroon and saffron robes. He has a shaved head and wears glasses. His arms are crossed, and he is looking slightly to the right with a gentle expression.

Yeni Binyılın Değerleri

KUTSAL
DALAI LAMA

TÜRKÇESİ: EMİN SINIR

®

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

DHARMA

DHARMA®

(Sanskrit dilinden bir kelime...)

- √ Gerçek özümüzü belirleyen şeyler;
- √ Doğruluk;
- √ İnsanlığın manevi niteliklerinin temeli;
- √ Evrensel düzeni oluşturan kanunlar;
- √ Tüm öğretilerin temeli...

Dharma Bildirisi

... Oralarda bir yerlerde,

Kaderinde, okuyabilmek için bizim yardımımızı alması yazılı olan bir çocuğun,

Büyüyüp, yok olan doğaya katkı sağlayarak varoluş amacını gerçekleştirmek için kendisini toprağa ekmemizi bekleyen bir fidenin,

Türünün varlığını sürdürebilmek için bizim gibi kişi ve kuruluşların maddi ve manevi desteğine ihtiyaç duyan bir canlı türünün,

Başını sokacak bir barınağa ihtiyacı olan bir evsizin var olduğunu biliyoruz.

Biliyoruz ki, bu dünyaya çıplak geldik ve bu dünyadan ayrılırken gene çıplak olacağız. Evrenin bize sunduklarının sadece kendimize değil tüm insanlığa ait olduğuna inanıyoruz. Bu nedenle, Dharma Yayınları olarak kazancımızın bir bölümünü yardım amaçlı bir fonda toplama kararı aldık. Bu yardım fonuna hiçbir şekilde kişi ve kuruluşlardan bağış kabul etmiyoruz. Kazancımızdan ayırdıklarımızla kurmakta olduğumuz bu fon, hiçbir dini ya da siyasi amaca hizmet etmemektedir. Bu, tümüyle Dharma çalışanları olarak bizim, özgür irademizle verdiğimiz bir karardır. Siz değerli okuyucularımız zaten satın almış olduğunuz her kitabımızla bu fona katkıda bulunmuş oluyorsunuz.

Bu, tümüyle evrene sunulan bir mesaj ve dilektir. Evreni yöneten ve farklı adlarla anılan Yüce Gücün bu arzumuzu yerine getirmemiz için, önümüzü açık etmesini diliyoruz;

"Eğer bu arzunun gerçekleşmesi, bizler ve tüm yaşam adına en iyisi olacaktır..."

DHARMA® Yayınları
Yeni Çağ / Psikoloji

Yeni Binyılın Değerleri / Dalai Lama
("Ethics For The New Millennium", 1999)

Yayın Yönetmeni: Cem Şen
Türkçesi: Emin Sınır
Redaksiyon: Kemal Bertan Şalmanlı
Kapak tasarımı: DHARMA CREATİF
Sayfa düzeni: Asuman Akkaya
Yayına hazırlayan: Namık Kemal Atalay

Renk Ayrımı: 3B Grafik
Basım: Kitap Matbaacılık
Cilt: Fatih Mücellit

Yayın Tarihi: Aralık 2001 / 1. Basım
İletişim adresi: PK 1358 Sirkeci 34438, İstanbul
GSM: 0532 - 377 11 45
Tel.: 0212 - 512 81 21 pbx
Faks: 0212 - 512 50 21
E-posta: dharma@dharma.com.tr
Web sitesi: <http://www.dharma.com.tr>

Türkçe yayın hakları: Akçalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
©Dharma Yayınları

Bu kitabın, Türkçe konuşulan ülkelerdeki tüm yayın hakları
Dharma Yayınları'na aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz.
Kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

Kütüphane Bilgi Kartı (CIP):

Dalai Lama

Yeni Binyılın Değerleri

1. Psikoloji 2. Felsefe 3. Yeni Çağ

İstanbul, Dharma Yayınları, 2001, 240 sayfa

ISBN: 975-7800-77-5

Yeni Bin yılın Değerleri

KUTSAL
DALAI LAMA

DHARMA®

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
-------------	---

I AHLAKİ DEĞERLERİN TEMELLERİ

<i>Birinci Bölüm: Modern Toplum ve İnsan</i>	
<i>Mutluluğunun Sorgulanması</i>	13
<i>İkinci Bölüm: Ne Büyü, Ne Gizem</i>	27
<i>Üçüncü Bölüm: Bağımlı Oluşum ve Gerçekliğin Doğası</i>	41
<i>Dördüncü Bölüm: Amacın Yeniden Tanımlanması</i>	53
<i>Beşinci Bölüm: En Yüce Duygu</i>	67

II AHLAKİ DEĞERLER VE BİREY

<i>Altıncı Bölüm: Özdenetimin Ahlaki İlkeleri</i>	83
<i>Yedinci Bölüm: Erdemin Ahlaksallığı</i>	101
<i>Sekizinci Bölüm: Paylaşımın Ahlaksallığı.....</i>	121
<i>Dokuzuncu Bölüm: Ahlaki Değerler ve Acı.....</i>	129
<i>Onuncu Bölüm: Sezginin Gerekliliği</i>	141

III AHLAKİ DEĞERLER VE TOPLUM

<i>Onbirinci Bölüm: Evrensel Sorumluluk.....</i>	<i>157</i>
<i>Onikinci Bölüm: Bağlılığın Düzeyi.....</i>	<i>167</i>
<i>Onüçüncü Bölüm: Toplumun Ahlaki Değerleri</i>	<i>173</i>
<i>Ondördüncü Bölüm: Barış ve Silahsızlanma</i>	<i>193</i>
<i>Onbeşinci Bölüm: Modern Toplumda Dinin Rolü</i>	<i>209</i>
<i>Onaltıncı Bölüm: Bir Yakarış</i>	<i>221</i>

Ö N S Ö Z

∞ Onaltı yaşımdayken vatansız kalıp, yirmidört yaşında bir mülteci olduktan sonra, yaşamım boyunca sayılamayacak kadar çok zorlukla karşılaştım. Bunları düşündüğümde, birçoğunun başa çıkılamaz olduğunu görüyorum. Bunlar yalnızca kaçınılmaz değil, aynı zamanda olumlu çözümlere kapalı zorluklardı. Yine de, kendi iç huzurum ve fiziksel sağlığımın yardımıyla, bunların tümüyle oldukça iyi başa çıktığımı söyleyebilirim. Sonuç olarak, sahip olduğum tüm olanaklarla -zihinsel, fiziksel ve ruhsal- bu zorluklarla yüzleşebilme gücünü buldum. Böyle olmasa başa çıkamazdım. Eğer bu sıkıntıya ve çaresizliğe yenik düşseydim sağlığım zarar görecekti. Üstelik hareket alanım da daralacaktı.

Çevreme baktığımda, zorluklarla karşılaşanların yalnızca biz Tibetli göçmenler ve yerlerinden yurtlarından olan diğer toplumların bireyleri olmadıklarını görüyorum. Her yerde ve her toplumda -hatta özgürlüğün ve maddi başarının tadını alanlarda bile- insanlar acı ve zorluklara katlanıyorlar. Gerçekten de, bana öyle geliyor ki yaşadığımız mutsuzlukların çoğunu kendimiz yaratıyoruz. Bu nedenle, ilke olarak, hiç değilse bunun önüne geçilebilir. Genel anlamda, davranışları olumlu değerlere sahip bireylerin, ahlaksal değerleri göz ardı edenlerden daha mutlu ve doyuma ulaşmış olduk-

larını da görüyorum. Bu da, eğer düşüncelerimizi ve duygularımızı yeniden yönlendirirsek ve davranışlarımızı yeniden düzene sokarsak, yalnızca çektiğimiz acılarla başa çıkmakla kalmayıp, bu acıların çoğalmasını da önleyebileceğimiz şekildeki inancımı doğruluyor.

Bu kitapta, ‘olumlu ahlaksal davranış’ sözcükleriyle ne demek istediğimi anlatmaya çalışacağım. Bunu yaparken, ahlaksal değerler ve dürüstlük üzerine başarılı bir genelleme yapmanın ya da bu konuda çok kesin konuşmanın çok zor olduğunu kabul ediyorum. Hiçbir durum, ne yazık ki tümüyle siyah ya da beyaz değildir. Aynı eylem, farklı koşullarda, farklı derinlikler ve farklı etkiler yaratacaktır. Aynı zamanda, olumlu ve olumsuz davranışların kökeninde, neyin doğru neyin yanlış olduğu ve neyin uygun neyin uygun-suz olduğu konusunda bir kanı birliğine varmamız da önem taşır. Geçmişte, insanların dine duydukları saygı, ahlaksallığın, bir dinin ya da diğerinin peşinden koşan çoğunluklar aracılığıyla sürdürüleceği anlamını taşıyordu. Ama artık durum farklıdır. İşte bu nedenle, temel ahlaki ilkeleri oluşturmak için bir başka yol bulmak zorundayız.

Okuyucu, Dalai Lama olarak benim özel bir çözüm önerceğimi düşünmemelidir. Bu sayfalarda daha önce söylenmemiş bir şey yok. Aslında, burada anlatılan sorunlar ve düşünceler, insanların karşılaştığı sorunlar ve çektikleri acılar üzerinde kafa yoran ve bunlara çözüm getirmeye çalışan birçok kişi tarafından paylaşılmaktadır. Bazı dostlarımın önerilerine yanıt verirken ve bu kitabı insanlara sunarken umudum, görüşlerini serbestçe ifade etme olanağı bulamayıp, benim sessiz çoğunluk dediğim grubun bir üyesi olarak kalan milyonların sesini duyurmaktır.

Yine de, okuyucu şunu aklından çıkarmamalı ki, ben tümüyle dini ve manevi karakter taşıyan bir eğitim aldım.

Gençliğimden başlayarak günümüze dek temel çalışma alanım Budist felsefe ve psikoloji olageldi. Özellikle de, Dalai Lama'ların geleneksel olarak bağlı bulundukları Geluk geleneğinden gelen din düşünürlerinin çalışmalarını araştırdım. Dinsel çoğulculuğa ödünsüz inanan biri olarak diğer Budist geleneklerin başlıca çalışmalarını da inceledim. Ama modern laik düşüncelerin, üzerimde çok büyük bir etkisi olmadı. Zaten bu bir din kitabı değil. Budizm hakkında bir kitap hiç değil. Benim amacım, ahlaki değerlere, dini ilkelerden çok evrensel ilkelere dayalı bir yaklaşım ortaya koymaktı.

Bu nedenle, genel okuyucu kitlesi için bir eser yaratmak uğraş ister ve bu da bir ekip çalışmasının sonucudur. Bu çalışma sırasında, kullanılması önem taşıyan bazı Tibetçe terimleri modern dillere uyarlamanın zor oluşu sorun yarattı. Bu, hiçbir biçimde felsefi bir kitap olmayacaktı, bu yüzden ben bu terimleri uzman olmayan bir okuyucunun anlayabileceği ve başka dillere de kolayca uyarlanabilecek biçimde açıklamaya çalıştım. Ama bunu yaparken ve dilleri ve kültürleri benimkinden tümüyle farklı olan okuyucularla anlaşılır biçimde iletişim kurmaya çalışırken Tibet dilindeki bazı anlam nüanslarının kaybolmuş ve farklı anlamlar doğmuş olması olasıdır. Özenli dizginin bu olasılığı en aza indirmiş olduğuna inanıyorum. Böyle bir takım çarpıklıklar ortaya çıkarsa, sonraki baskıda bunları düzeltmeyi umuyorum. Bu arada, bu konudaki yardımları, İngilizce'ye çevirisi ve sayısız önerisi için Dr. Thutpen Jinpa'ya teşekkür ediyorum. Ayrıca, redaksiyon çalışması için AR Norman'a da teşekkür ediyorum. Bu çalışmanın değeri ölçülemez. Son olarak, bu eserin ortaya çıkmasında yardımcı olan herkese teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

Dharamsala, Şubat, 1999

I

AHLAKİ DEĞERLERİN TEMELLERİ

Birinci Bölüm

MODERN TOPLUM VE İNSAN MUTLULUĞUNUN SORGULANMASI

∞ Bir bakıma ben, modern dünyaya yeni katılmış biriyim. Anayurdumdan kaçtığım 1959 yılından beri Hindistan'da sürdürdüğüm göçmen yaşamı beni çağdaş toplumla daha çok yakınlaştırdığı halde, kişiliğimin oluştuğu yılların büyük bir bölümü yirminci yüzyılın gerçeklerinden kopuk geçti. Bu, bir bakıma, benim Dalai Lama olarak atanmamdan kaynaklanıyordu: çok erken bir yaşta keşiş oldum. Bu, aynı zamanda biz Tibetliler'in, ülkemizi dünyadan ayıran yüksek dağ sıralarının ardında soyutlanmış bir yaşam seçmiş olmamız gerçeğini de yansıtıyor – ki bu benim görüşüme göre yanlıştı. Yine de bugün çok seyahat ediyorum ve bu benim için, sürekli olarak, yeni insanlar tanıma olanağı yaratıyor.

Dahası, yaşamın tüm kesimlerinden bireyler beni görmeye geliyorlar. Birçok kişi –özellikle sürgünde yaşadığım Dharamsala'daki Hint dağ-kampına gelmeyi göze alanlar– bir takım arayışlar peşindeler. Bunların arasında çok büyük acılar çekmiş olanlar var: bazıları ana-babalarını ve çocuklarını kaybetmiş, bazılarının arkadaşları ya da yakınları intihar

etmiş, bazıları kansere ya da AIDS’le bağlantılı hastalıklara yakalanmış. Ve tabii, kuşkusuz, kendi sıkıntılarının ve acılarının öyküleriyle gelen bazı Tibetli dostlar var. Ne yazık ki, bu insanların birçoğunun, benim şifa gücüm olduğu ya da onları kutsayabileceğim inancından kaynaklanan, gerçek dışı beklentileri var. Oysa ben yalnızca sıradan bir insanım. Yapabileceğim en iyi şey acılarını paylaşarak onlara yardımcı olmaya çalışmak.

Kendi adıma, dünyanın her yerinden ve yaşamın tüm kesimlerinden sayısız insanla karşılaşmak, insan olarak temelde aynı olduğumuzu anlatıyor bana. Gerçekten de, dünyayı daha çok tanıdıkça, zengin ya da yoksul, eğitilmiş ya da eğitimsiz, hangi durumda, hangi ırktan, cinsiyetten ve dinden olursak olalım, hepimiz mutlu olmayı ve acıdan uzak yaşamayı arzuluyoruz. Kararlı her eylemimiz, bir anlamda tüm yaşamımız, içinde bulunduğumuz koşulların yarattığı sınırlamalar çerçevesinde bu yaşamı sürdürme biçimimiz, hepimizin karşısına çıkan şu büyük sorunun yanıtı olarak görülebilir: “Nasıl mutlu olurum?”

→ Bana öyle geliyor ki, bu büyük mutluluk sorgulamasında bizi yüreklendiren, umuttur. Kabul etmesek de, bugün sürdürmekte olduğumuzdan daha iyi ve daha mutlu bir yaşamın garantisi olamayacağını biliyoruz. Eski bir Tibet atasözünün dediği gibi; bir sonraki yaşam ya da yarın, hangisinin önce geleceğinden asla emin olamayız. Ama yaşamı sürdürme umudu taşırız. Şu ya da bu eylemle mutluluğa ulaşacağımızı umut ederiz. Yalnızca bireysel olarak değil toplumsal düzeyde de, yaptığımız her şey bu temel amaç doğrultusunda ele alınabilir. Gerçekten de bu amaç, sezgi yeteneği olan tüm varlıklarca paylaşılmaktadır. Mutlu olma ve acıdan uzak yaşama arzusu ya da eğilimi sınır tanımaz. Bu, bizim doğa-

mızda vardır. Böyle olduğu için illâ geçerli kabul edilmesi gereken bir nedene gereksinimi yoktur ve doğal ve de haklı olarak ona erişmek istediğimiz yalın gerçeğiyle anlam kazanır.

Bu, tam da, hem zengin hem de yoksul ülkelerde karşımıza çıkan şeydir. Her yerde, akla gelebilecek her biçimde, insanlar yaşamlarını iyileştirmek için uğraş veriyorlar. Yine de, tuhaftır, tüm endüstrilerine karşın, maddi olarak gelişmiş ülkelerde yaşayanların, az gelişmiş ülkelere yaşayanlara oranla bir biçimde daha doyumsuz, daha mutsuz ve bir ölçüde daha acı dolu bir yaşam sürdürdükleri izlenimini taşıyorum. Gerçekten de, eğer zenginleri yoksullarla karşılaştırırsak, hiçbir şeye sahip olmayanların, aslında, fiziksel acılar ve üzüntülerle canlarından bezdikleri halde, çoğunlukla çok daha az kaygı taşıdıkları görülür. Zenginlere gelince, çok azı servetini nasıl akıllıca –yani, lüks içinde yaşayarak değil de, bu serveti gereksinim duyanlarla paylaşarak– kullanacağını bildiği halde, birçoğu bunu başaramaz. Bunlar, yaşamlarında başka hiçbir şeye yer bırakmayacak kadar çok şeye sahip olma düşüncesine saplanıp kalmışlardır. Tüm dikkatleri buna yönelmişken, aslında ellerinin altında olan mutluluk düşünü kaybederler. Sonuçta zenginler, elde etme olasılıkları olduğu şeyler ile daha çok şeye sahip olma umudu arasında –dışardan, tümüyle başarılı ve rahat yaşamlar sürüyor gibi görünseler de– sürekli olarak acı çekerler ve zihinsel ve duygusal acının esiri olurlar. Bu durum; kaygının, doyumsuzluğun, korkunun, güvensizliğin ve umutsuzluğun egemen olduğu gelişmiş ülke insanları arasında yüksek oranda ve endişe verici bir yaygınlıkta oluşuyla kanıtlanmıştır. Bunun ötesinde, bu içsel acının, ahlaki değerlerin içeriği ve hangi temele dayandıklarıyla bağlantılı olduğu açıktır.

Dış ülkelere gittiğimde aklıma sıkça bu paradoks geliyor. Yeni bir ülkeye gittiğimde, çoğunlukla her şey başlangıçta

çok hoş, çok güzel görünüyor. Tanıştığım herkes çok dostça davranıyor. Yakınacak hiçbir şey göremiyorum. Ama sonra, günler geçip de insanları dinledikçe, onların sorunlarını, dertlerini, kaygılarını duyuyorum. Dış görünüşlerinin altında, bu insanların birçoğunun kendisini rahatsız hissettiğine ve sürdürdüğü yaşamdan hoşnut olmadığına tanık oluyorum. Kendilerini yalnız hissediyorlar ve ardından ümitsizlik geliyor. Bunun sonucunda gelişmiş dünyanın bir özelliği olan sorunlu bir ortam oluşuyor.

Başlangıçta bu durum beni şaşırtıyordu. Maddi anlamda her zaman yoksul bir ülke olan Tibet'ten, gelişmiş dünyaya bakarak, maddi zenginliğin acıyı tek başına azaltabileceğini asla hayal etmemiş olsam da, kabul etmeliyim ki, bu konuda daha etkili olacağını düşünüyordum. Endüstriyel bakımdan gelişmiş ve fiziksel zorlukların en aza indirgendiği ülkelerde yaşayan çoğunluk için mutluluğun elde edilmesinin, daha ağır koşullar altında yaşayanlara oranla, çok daha kolay olacağını umuyordum. Oysa, öyle görünüyor ki, bu olağanüstü bilimsel ve teknolojik gelişmelerle, bu alanlardaki büyüklüklerine oranla çok az bir ilerleme kaydediyorlardı. Birçok durumda gelişme, büyük kentlerdeki çok sayıda zengin ve gösterişli evlerle bunlar arasında gidip gelen daha da çok sayıda otomobillerden öte bir anlam taşımıyordu. Kuşkusuz, özellikle belirli hastalıklar dahil olmak üzere, bazı acılarda ve sıkıntılarda azalma olmaktadır. Ama bana öyle geliyor ki, acı tümüyle yok olmuyor.

Bunu söylerken, Batı'ya yaptığım gezilerin birinde yaşadığım bir olayı çok iyi anımsıyorum. Büyük, iyi döşeli bir evde yaşayan çok zengin bir ailenin konukuydum. Herkes çok dostça ve kibar davranıyordu. İnsanın tüm gereksinimlerini yerine getirecek hizmetçiler vardı ve ben, burada, zenginliğin

mutluluğun kaynağı olabileceğini gösteren olumlu bir kanıt olduğunu düşünmeye başlamıştım. Ev sahiplerim, tam anlamıyla, huzur ve güven içindeymiş gibi görünüyordlardı. Ama banyoda yarı aralık bir dolabın içindeki sakinleştiricileri ve uyku haplarını gördüğüm zaman, dış görünüşle iç dünya arasında çok büyük bir uçurum olduğunu acı içinde fark ettim.

İçsel -veya psikolojik ve duygusal da diyebiliriz- acının, sıklıkla, maddesel zenginliğin tam da ortasında yer alışıyla ortaya çıkan bu paradoks, Batı'yı baştanbaşa kaplamış görünüyor. Gerçekten de, Batı kültüründe insanları böyle acı çekerek yaşamaya iten bir şeyler olup olmadığını merak etmemiz çok sık rastlanan bir olgudur. Ben bundan kuşkuluyum. İşin içinde birçok etken var. Maddesel gelişimin başlıbaşına bir rol oynadığı açıktır. Ama aynı zamanda, kalabalık insan topluluklarının birbirlerine çok yakın yaşamlar sürdürdükleri modern toplum kentleşmesinin giderek arttığından da söz edebiliriz. Bu bağlamda, birbirimize yardımcı olmak yerine, bugün, olası her yerde, makinelerden ve diğer hizmetlerden destek alma eğiliminde olduğumuzu bir düşünün. Örneğin önceleri çiftçiler hasat için tüm aile üyelerini yardıma çağırırlarken bugün yalnızca bir taşıyıcıyı arayıp işi ona veriyorlar. Modern yaşamın, diğer insanların yardımına doğrudan bağımlılık talebini en aza indireyecek biçimde örgütlendiğine tanık oluyoruz. Öyle görünüyor ki hemen hemen herkesin taşıdığı evrensel tutku, olabildiğince bağımsız kalmak için kendi evine, kendi otomobiline, kendi bilgisayarına, vb. sahip olmaktır. Bu doğaldır ve anlaşılabilir. İnsanların, bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin bir sonucu olarak giderek artan otonomiden zevk aldıklarını da vurgulayabiliriz. Gerçekten bugün, diğer insanlara bağımlı olmadan yaşamak daha önce hiç gerçekleşmediği kadar olasıdır. Ne var ki bu gelişmelerle birlikte; gelecek yaşamım, komşularıma değil daha çok işi-

me, en çok da işçilerime bağlıdır kavramı doğmuştur. Bu da, → benim mutluluğum için diğer insanlar önemli olmadığından onların mutluluğu da benim için önemli değildir şeklinde düşünmek doğrultusunda bizi yüreklendirir.

Benim görüşüme göre biz, insanların birbirlerine en yalın sevgiyi göstermeyi bile giderek daha zor buldukları bir toplum yarattık. Daha az zengin (ve genelde kırsal) toplumların güven veren bir özelliği olarak kabul ettiğimiz birliktelik ve aidiyet yerine, yüksek oranda yalnızlık ve yabancılaşma ile karşı karşıyayız. Milyonlarca insanın birbirlerine yakın yaşıyor olması gerçeğine karşın, öyle görünüyor ki, birçok kişinin, özellikle de yaşlıların, hayvanlarından başka konuşacak kimsesi yok. Kendi kendine ilerleyen dev gibi bir makineye benzeyen modern endüstriyel toplum beni her zaman dehşete düşürmüştür. Her birey, sorumluluk alan bir insan olmak yerine, bu makine hareket ettiği zaman hareket etmekten başka seçeneği olmayan küçük, önemsiz birer parçadır.

Tüm bunlar, büyümenin ve insanların rekabet ve kıskançlık eğilimlerini güçlendiren gelişmenin geçici ihtişamı ile yaratılmıştır. Ve bunun ardından, sorunların, gerilimin ve mutsuzluğun temel nedeni olan, görünüşü kurtarma gereksinimi ortaya çıkar. Şu var ki, Batı'da çok sık görülen psikolojik ve duygusal acılar, örtülü insan eğiliminden çok kültürel bir eksikliği yansıtıyor gibi görünmemektedir. Gerçekten de, Batı dışında da benzer içsel acı biçimlerinin var olduğunu fark etmekteyim. Güneydoğu Asya'nın bazı bölümlerinde, başarı yükseldikçe, geleneksel inanç sistemlerinin insanlar üzerindeki etkisini yitirdiği gözlemlenebilir. Sonuç olarak Batı'da ortaya çıkan rahatsızlığa büyük ölçüde benzer bir durumla karşılaşmaktayız. Bu durum, bu potansiyelin hepimizde var olduğunu ve benzer şekilde fiziksel rahatsızlığın kendi orta-

minı yansıttığını, yani psikolojik ve duygusal acıyla birlikte var olduğunu ve özel koşullarda ortaya çıktığını gösterir. Böylece, güneyin az gelişmiş ya da ‘Üçüncü Dünya’ ülkelerinde yetersiz sağlık koşullarından kaynaklanan ve çoğunlukla dünyanın bu bölümünde görülen sıradan hastalıklarla karşılaşırız. Buna karşılık, endüstriyel kent toplumlarında, bu çevre ile uyumlu bir görünüm sergileyen hastalıklar görürüz. Yani suyla bulaşan hastalıklar yerine stresle bağlantılı hastalıklarla karşılaşırız. Tüm bunlar, dışsal gelişim konusundaki dengesiz ısrarımız ile mutsuzluk, huzursuzluk ve modern toplumlardaki doyum eksiliği arasındaki bağlantının varlığını kabul etmek için güçlü nedenler olduğunu göstermektedir.

Bu, çok karamsar bir değerlendirme gibi gelebilir. Ama eğer sorunlarımızın boyutlarını ve özelliklerini bilmezsek onların üstesinden gelmek için çalışmaya nereden başlayacağımızı da bilemeyiz.

Modern toplumun maddesel gelişmeye olan düşkünlüğünün temel nedeninin, bilim ve teknolojideki büyük başarı olduğu açıktır. Bu türdeki bir çabanın harika olan yanı derhal doyum sağlamasıdır. Bu çabalar ve sonuçları, çoğunlukla gözle görülmeyen dualara benzemezler; tabii eğer dualar gerçekten işe yarıyorsa. Ve bizi etkileyen, sonuçlardır. Daha normal ne olabilir ki? Ne yazık ki, bu düşkünlük, mutluluğun anahtarlarının bir yandan maddi yeterlilik, diğer yandan bilgi ile kazanılmış güç olduğunu kabul etmemiz konusunda bizi yüreklendirir. Olgun düşünen her hangi bir insan zenginliğin tek başına mutluluk getirmeyeceğini açıkça kabul ederken, bilgiyle kazanılan gücün bunu başaramayacağı konusunda daha kuşkuludur. Ama gerçek şudur ki, tek başına bilgi, mutluluğun dışsal öğelere bağlı olmaksızın salt içsel gelişimle oluşmasını sağlayamaz. Gerçekten de, dışsal görüngü

konusundaki çok ayrıntılı ve kesin bilgimiz çok büyük bir başarı olsa da, salt bu başarının peşinde koşma isteği bize mutluluk getirmesi bir yana, aslında tehlikeli olabilir. Bu, insan gerçeğiyle geniş temasımızı ve özellikle diğer insanlara olan bağlılığımızı kaybetmemize neden olabilir.

Bilmemiz gereken bir başka şey, bilimdeki dışsal gelişmelere çok fazla güvendiğimizde neler olacağıdır. Örneğin, dinin etkisi azaldıkça, yaşamla en iyi biçimde nasıl uyum sağlayabileceğimiz sorunu üzerindeki kararsızlığımız artacaktır. Geçmişte din ile ahlaksal değerler çok iç içeydiler. Bugün, bilimin dini 'geçersiz' kıldığına inanan birçok insan, her hangi bir manevi otoriteye ait hiçbir 'kesin' kanıt ortaya koyulmadığı için, daha da ilerisini kabullenerek, ahlaksal değerlerin bireysel tercih sorunu olması gerektiğini söylemektedirler. Ve yine geçmişte, bilim adamları ve düşünürler değiştirilmez yasalara ve kesin gerçeklere zemin oluşturacak somut temeller bulmak için karşı konulmaz bir gereksinim duyarken, bugün bu tür araştırmalar gereksiz bulunmaktadır. Sonuç olarak, artık hiçbir şeyin var olmadığı, gerçekliğin kendisinin sorgulandığı bir aşırılığa doğru tam bir geri dönüşe tanık olmaktayız. Bu da yalnızca kaosa yol açar.

Böyle söylerken amacım bilimsel çalışmaları eleştirmek değildir. Bilim adamlarıyla kurduğum ilişkiler bana çok şey öğretti ve ayrıca, dünya görüşleri radikal materyalizm olsa da, onlarla diyalog kurmakta hiçbir engel görmüyorum. Gerçekten, anımsayabildiğim kadar uzun bir süreden beri bilimin içgörüsü beni büyülemiştir. Küçük bir çocukken, Dalai Lama'nın yazlık konutunun depolarında bulduğum bir film makinasının mekanizmasını beni dinsel ve eğitimsel çalışmalardan daha çok ilgilendirdiği zamanlar olmuştu. Beni asıl kaygılandıran bilimin sınırlarını dikkate almıyor olu-

şumuz. Genel kanıda din ‘nihai’ bilgi kaynağı olarak konumlandırıldığında bilimin kendisi, bir bakıma, bir başka din gibi bir görünüm kazanıyor. Bu da, benzer şekilde, bilim yanlılarının bir kısmının bilimsel ilkelere kör bir inançla bağlı kalma ve sonucunda da alternatif görüşlere kapalı olmaları tehlikesini doğuruyor. Yine de olağanüstü başarıları düşünüldüğünde, bilimin dinsel bir değer kazanması hiç de şaşırtıcı değildir. Aya insan göndermedeki başarımızdan kim etkilenmez? Ama yine de, örneğin, ‘bir nükleer fizikçiye gidip, ‘Ahlaki bir ikilem içindeyim, ne yapmalıyım?’ diye sordüğümüzde yalnızca başını sallayacak ve bunun yanıtını bulmak için bize çevremize bakmamızı önerecektir. Genel söylemle, bu bağlamda bir bilim adamı bir hukukçudan daha iyi bir konumda değildir. Çünkü; hem bilim hem de hukuk, davranışlarımızın olası sonuçlarını önceden kestirmemizde bize yardımcı olsalar da, hiçbirisi ahlaki anlamda nasıl davranacağımızı öğretemezler. Dahası, bilimsel sorgulamanın sınırlarını da kavramak zorundayız. Örneğin, binlerce yıldır insan bilincinin farkında olduğumuz ve bu bilinç tarih boyunca araştırma konusu olduğu halde, bilim adamları, olağanüstü çabalarına karşın, insan bilincinin gerçekten ne olduğunu, neden var olduğunu, nasıl işlediğini ya da özünün ne olduğunu hâlâ anlamamışlardır. Bilim bize bilincin somut nedeninin ne olduğunu ya da nasıl bir etkisi bulunduğunu da söyleyemez. Kuşkusuz bilinç; cismi, şekli ya da rengi olmayan bir kategoriye aittir. Dışsal yöntemlerle araştırılmaya uygun değildir. Ama bu, sırf bilim onu bulamadığı için, böyle bir şeyin var olmadığı anlamına gelmez.

Bu yüzden, başarı getirmediği bahanesiyle bilimsel araştırmalardan vazgeçmeli miyiz? Kuşkusuz hayır. Amacım tüm bu başarıların bir değeri olmadığını öne sürmek de değil. Doğamız nedeniyle, bedensel ve fiziksel deneyim, ya-

şamlarımızda baş rol oynamaktadır. Bilimin ve teknolojinin başarıları, çok açık bir biçimde, daha iyi ve daha rahat bir yaşama yönelik arzumuzu yansıtır. Bu çok iyi bir şeydir. Modern tıptaki gelişmeleri kim alkışlamaz?

Aynı zamanda, sanırım, bazı geleneksel ve kırsal topluluk üyelerinin modern kentlerde yerleşik kişilerden daha uyum içinde ve dingin bir yaşamın tadını çıkarmakta oldukları hiç tartışmasız doğrudur. Örneğin güney Hindistan'ın Spiti bölgesinde yerli halk, dışarı çıktığı zaman evlerinin kapısını kilitlememe geleneğini sürdürmektedir. Evde kimse yokken gelen bir ziyaretçinin içeri girip, ev sahiplerinin dönüşünü beklerken kendisine yiyecek bir şeyler hazırlamasına olanak tanınır. Daha önceleri aynı şey, Tibet'te de yapılırdı. Bu demek değil ki böyle yerlerde hiçbir suç işlenmiyor. Tibet'te de bu gibi şeyler zaman zaman oluyordu kuşkusuz. Ama bunlar olduğunda insanlar şaşkınlık içinde kaşlarını kaldırırlardı. Bu, ender rastlanan ve alışılmamış bir olaydı. Bunun aksine, bazı modern kentlerde, cinayet işlenmeden geçen bir gün olağan dışı sayılıyor. Kentleşmeyle birlikte uyumsuzluk gelmektedir.

Yine de, eski yaşam biçimlerini ülküleştirmemeye dikkat etmeliyiz. Gelişmemiş kırsal topluluklarda karşılaştığımız ileri derecedeki işbirliği iyi niyetten çok zorunluluktan kaynaklanıyor olabilir. İnsanlar bunu daha büyük zorlukların alternatifi olarak algılıyorlar. Ve hissettiğimiz doyum aslında daha çok bilgisizlikle açıklanabilir. Bu insanlar başka bir yaşam biçiminin mümkün olabileceğini fark ya da hayal etmiyor olabilirler. Eğer ediyor olsaydılar, büyük bir olasılıkla ona dört elle sarılırlardı. Bu yüzden önümüzdeki zorluk, bir yandan yeni bin yılın doğuşuyla elde ettiğimiz maddi gelişimden yararlanırken, diğer yandan da daha geleneksel

topluluklardaki kadar uyumlu ve huzurlu olabilmenin yollarını bulmaktır. Aksini söylemek, bu toplulukların yaşam standartlarını yükseltmek için hiçbir çaba harcamadıklarını öne sürmek olur. Yine de ben, örneğin Tibetli göçerlerin çoğunluğunun, kış için en yeni termal giysilere, yemek pişirmek için dumansız yakıt, modern tıbbın yararlarına ve çadırlarında bir portatif televizyona sahip olmaktan çok mutlu olacaklarından kesinlikle eminim. Ve ben, kendi adıma, onların tüm bunlardan mahrum kalmasını istemem.

Tüm artıları ve eksileriyle modern toplum sayısız nedenler ve koşullarla ortaya çıkmıştır. Yalnızca maddi gelişimi reddederek tüm sorunlarımızın üstesinden gelebileceğimizi varsaymak dar görüşlülük olurdu. Bu, sorunların altında yatan nedenleri dikkate almamak demektir. Üstelik, modern dünyada, hâlâ iyimser olmamızı gerektiren bir sürü şey var.

En gelişmiş ülkelerde başka insanlarla ilgili kaygılarını eyleme döken sayısız insan var. Yakın çevremizde, biz Tibetli göçmenlere, kendi kişisel olanakları zaten kısıtlı olan kişiler tarafından, olağanüstü düşünceli davranıldığını düşünüyoruz. Örneğin, çocuklarımız, birçoğu evinden uzakta ve zor koşullar altında yaşamak zorunda kalan Hintli öğretmenlerinin özverili katkılarından büyük ölçüde yararlanıyorlar. Daha geniş bir ölçekte, dünyanın her yerinde temel insan haklarına giderek daha çok değer verilmesini de göz önüne alabiliriz. Benim görüşüme göre bu, çok olumlu bir gelişmenin göstergesidir. Uluslararası topluluğun genel olarak doğal felaketlere anında yardımcı olma biçimi de modern dünyanın mükkemmel bir özelliğidir. Doğal çevremize, ciddi sonuçlara katlanmaksızın sonsuza dek kötü davranmayı sürdüremeyeceğimizin giderek daha güçlü bir biçimde algılanması da, aynı şekilde bir umut nedenidir. Dahası, inanıyorum ki, insanlar ço-

ğunlukla modern iletişim sayesinde farklılıkları kabulleniyorlar. Ayrıca okur yazarlık ve eğitim standartları genel olarak, tüm dünyada daha önce hiç olmadığı kadar yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Ben böyle olumlu gelişmeleri, biz insanların gücünün nelere yetebileceğinin bir göstergesi olarak alıyorum.

Kısa bir süre önce, İngiltere’de Ana Kraliçe ile tanışma fırsatım olmuştu. Kraliçe, yaşamım boyunca bana tanıdık biri gibi gelmişti, bu da bana büyük bir zevk veriyordu. Ama asıl yüreklendirici olan şey, onun, yirminci yüzyıl kadar yaşlı bir kadın olarak, insanların birbirlerini artık kendi gençliğinde olduğundan daha çok önemsedikleri şeklindeki düşüncesine tanık olmaktı. O günlerde, diyordu kraliçe, insanlar temelde kendi ülkeleriyle ilgileniyorlardı, buna karşılık bugün diğer ülkelerde yaşayan insanlara çok daha büyük bir ilgi sözkonusudur. Ona, gelecek için iyimser olup olmadığını sorduğumda hiç düşünmeden bana olumlu yanıt vermişti.

Modern toplumda ciddi boyutta olumsuz eğilimlerin bol olduğundan söz ederken de hiç kuşkusuz yanılmış olmayız. Cinayetlerin, şiddetin ve tecavüzün her yıl biraz daha tırmandığından kuşku duymak için hiçbir neden yoktur. Üstelik, hem kendi ülkemizde hem de toplulumun daha geniş kesiminde, sayıları giderek artan, uyuşturucuya ve alkole bağımlı genç insanlar arasındaki acımasız ve sömürgeci ilişkiler ve çoğu boşanmayla sonuçlanan evliliklerin çocukları nasıl etkilediğine sürekli olarak tanık oluyoruz. Bizim kendi küçük göçmen topluluklarımız bile bu gelişmelerin bazı etkilerinden kaçamamıştır. Örneğin, cinayet, Tibet toplumunda neredeyse hiç duyulmamış bir olayken, son zamanlarda, sürgündeki topluluklarımızda bile, bu tür trajik olaylara bir iki kez rastlanmıştır. Benzer şekilde, bir önceki nesilde gençler arasında uyuşturucu bağımlılığı görülmemişken, şimdi, açıkça söyle-

mek gerekirse, özellikle modern kent yaşam tarzına açık olan yerlerde uyuşturucu kullanan gençlere rastlanmaktadır.

Üstelik, hastalık, yaşlılık ve ölümden kaynaklanan acıların aksine, bu sorunların hiçbirisi yapısal olarak kaçınılmaz değildir. Bilgi eksikliğinden de kaynaklanıyor değildirler. Dikkatle düşündüğümüzde tüm bunların ahlaki sorunlar olduğunu görürüz. Her biri neyin yanlış neyin doğru, neyin olumlu neyin olumsuz ve neyin uygun neyin uygunsuz olduğuna yönelik anlayışımızı yansıtır. Ama bunun da ötesinde daha önemli bir noktaya da dikkat çekebiliriz: bu, benim, içsel boyutumuz dediğimiz şeyin göz ardı edilmesidir.

Bununla ne demek istiyorum? Benim anlayışıma göre, maddesel kazanım yolundaki aşırı ısrarımızın altında, bu kazanımın tek başına sağlayacağı olgunun, düşlediğimiz tüm doyumunu yansıtacağının kabulü yatmaktadır. Ama şu var ki, doğal olarak, maddesel kazanımın bize sağladıkları, duyuşsal düzeyle sınırlı kalacaktır. Eğer biz insanların hayvanlardan farklı olmadığımız doğru olsaydı, bu oldukça iyi olurdu. Bununla birlikte, türümüzün karmaşık yapısı –özellikle, önemli yaratıcı yeteneklerimiz kadar, duygu ve düşüncelere sahip olduğumuz gerçeği– düşünüldüğünde, gereksinimlerimizin, salt bedenselliğin ötesinde olduğu açıktır. Temel gereksinimleri karşılanmış kişiler arasında sıkıntının, stresin, şaşkınlığın, kararsızlığın ve depresyonun sıklığı bunun açık bir göstergesidir. Yaşadığımız savaşlar, suç ve şiddet gibi dışsal ve duyuşsal ve psikolojik acılarımız gibi içsel sorunlar, bu saklı ihmali dikkate almadığımız sürece çözülemezler. İşte, sayısız harika düşüncelere karşın, son yüzyılın tüm büyük hareketlerinin –demokrasi, liberalizm, sosyalizm– sağlamaları gereken evrensel yararları anlatmakta başarısız oluşlarının nedeni budur. Hiç kuşkusuz bir devrim

gerekmektedir. Ama politik, ekonomik hatta teknik bir devrim değil. Geçen yüzyılda tüm bunları, yalnızca dışsal yaklaşımın yeterli olmayacağını öğrenecek kadar çok yaşadık. Benim önerim manevi devrimdir.

İkinci Bölüm

NE BÜYÜ, NE GİZEM

∞ Bir manevi devrimin gerekliliğinden söz ederken savunduğum düşünce, sorunlarımıza sonuçta dinsel bir çözüm bulmaya çalışmak mıdır? Hayır. Bunları yazdığı sırada yetmiş yaşına yaklaşmış bir insan olarak ben, Buda'nın öğretilerinin insanlık için hem pratikte önem taşıdıklarına hem de yararlı olduklarına tümüyle emin olacak kadar çok deneyim biriktirdim. Eğer bir kişi bu öğretileri uygularsa, yalnızca kendisi değil, diğer insanlar da bundan yarar sağlayacaktır. Ne var ki, tüm dünyadaki birçok farklı kişiyle yaptığım görüşmeler, bireyleri yapıcı ve doyurucu yaşamlar sürmeye yetkin kılmakta en az benimki kadar yeterli başka inançlar ve kültürler olduğunu kavramama yardımcı oldu. Dahası, bir insanın dine inanıp inanmamasının çok da sorun olmadığı sonucuna vardım. Onların iyi birer insan olmaları çok daha önemliydi.

Bunu, dünya nüfusunun büyük bir bölümü olan hemen hemen altı milyar insanın herhangi bir inanç geleneğine bağlı olması olasılığına karşın, dinin insan yaşamları üzerindeki etkisinin, özellikle gelişmiş ülkelerde çok önemsiz olduğu gerçeğinin bilincinde olarak söylüyorum. Küresel bağlamda bir milyar insanın bile benim, dinin sadık uygulayıcı-

ları dediğim, yani kendi inançlarının tüm ilkelerini ve kurallarını günlük yaşamda yerine getirmeye çalışan türden kişiler oldukları kuşkuludur. Bu anlamda, geri kalanlar uygulayıcı olmayan grubu oluşturuyorlar. Bu arada sadık uygulayıcıların dinsel yöntemleri çeşitlilik gösterir. Bundan anlaşılmaktadır ki, farklılıklarımız gözönüne alındığında, tek başına hiçbir din tüm insanlığı tatmin etmez. Biz insanların, dinsel inancın yardımcı rolü olmadan da çok iyi bir yaşam sürebileceğimizi söyleyebiliriz.

Bu anlatımlar dinsel bir figüre dayandırıldıkları için olağandışı gibi gelebilir. Yine de ben, Dalai Lama'lıktan önce bir Tibetli'yim ve bir Tibetli'den önce bir insanım. Bu yüzden Dalai Lama olarak Tibetliler'e karşı sorumluluk taşıırken ve bir keşiş olarak dinler arası uyumu arttırmakla yükümlüyken, bir insan olarak tüm insanlığa karşı çok daha büyük bir sorumluluk taşıyorum ki bu, aslında hepimizin sorumluluğudur. Ve çoğunluk dini uygulamadığına göre, ben de, insanlığa dinsel inançların desteğine baş vurmadan hizmet edecek bir yol bulma kaygısı taşıyorum.

Aslında inanıyorum ki, eğer dünyanın büyük dinlerine en geniş açıdan bakarsak, bu dinlerin -Budizm, Hristiyanlık, Hinduizm, İslâmiyet, Musevilik, Sihizm, Zerdüştcülük* ve diğerleri- insanların sürekli mutluluğu bulmasına yardım etmeye yönelik olduklarını görürüz. Ve benim görüşüme göre bu dinlerin her biri bunu kolaylaştırabilecek güce sahip-

* Zerdüştcülük: İran'da yaşamış Zerdüş (İÖ 628-551) adlı bir bilge tarafından kurulan dine verilen ad. Zerdüş'tün 'vahiy'leri öğrencileri tarafından hayvan derileri üzerine yazılmıştı ve bunlar, ilk zamanlar, bir kutsal emanet sandığının içinde korunmaktaydı. Zerdüştcülerin "Zend Avesta" adlı kutsal kitaplarının ("avesta" metin, "zend" ise yorum demektir. İnsanları doğruluğa, iyi olmaya davet eden bir din olan Zerdüş'tün öğretisi, tektanrıcılığın ve düalizmin bir sentezi olarak nitelenir. Bu dinde tektanrıya "Ahura Mazda", buna karşılık insanları kötülüğe çekici prensibe ise "Ahriman" adı verilir. (Çev. n.)

tir. Bu koşullar altında, her biri sonuçta aynı temel kurallara dayalı olan dinlerin çeşitliliği, arzulanan ve yararlı bir olgudur.

Her zaman böyle hissettiğimi söylemek istemiyorum. Gençken ve Tibet'te yaşarken, tüm yüreğimle Budizm'in en iyi olduğuna inanıyordum. Herkes Budizm'e dönse çok iyi yol olur diye düşünüyordum. Ama bu, bilgisizlikten kaynaklanıyordu. Biz Tibetliler diğer dinlerden de haberdardık kuşkusuz. Ama bu dinler hakkındaki küçücük bilgimiz Tibetçe'ye çevrilmiş Budist kaynaklardan edinilmişti. Doğal olarak bu çeviriler, Budist bakış açısıyla tartışmaya daha açık olan diğer dinler üzerine yoğunlaşmıştı. Bunun nedeni, kuşkusuz, Budist yazarların kendi karşıtlarını kasıtlı olarak karikatürize etmeleri değildi. Aslında bu, Budist yazarların tüm bu dinlerle her hangi bir tartışmaya girme gereksinimi duymadıkları gerçeğini yansıtıyordu, çünkü; bu yazarların üzerinde tartıştıkları çalışmaların tümü, yazılarını yazdıkları yerde, yani Hindistan'daydı. Ne yazık ki Tibet'te durum böyle değildi. Söz konusu diğer Kutsal Kitaplar'ın çevirileri yoktu.

Yaşım ilerledikçe, diğer dünya dinleri hakkında giderek daha çok şey öğrenmeye başladım. Özellikle sürgüne gönderildikten sonra, tüm yaşamlarını farklı inançlara adanmış –bazıları dua ve meditasyon yaparak, bazıları da etkin biçimde başka insanlara hizmet ederek– kendi özel geleneklerinde derin bir deneyim kazanmış olan insanlarla tanışmaya başladım. Böyle kişisel bilgi alış verişleri, her büyük inanç geleneğinin ne kadar büyük bir değer taşıdığını anlamamı sağladı ve onlara derin bir saygı duymama yol açtı. Benim için Budizm, en değerli yol olma özelliğini koruyor. Kişiliğimle çok uyumlu. Ama bu, Budizm'in herkes için en iyi din olduğuna ve dindar olan herkesin bilmesi gerektiğine daha çok inandığım anlamına gelmiyor.

Kuşkusuz, bir Tibetli ve bir keşiş olarak Budizm'in ilkelelerine ve kurallarına uygun bir biçimde yetiştirildim ve eğitildim. Bu nedenle, tüm düşünce yapımın Buda yanlısı olmanın ne demek olduğu anlayışına göre biçimlendiğini yadsıyamam. Bununla birlikte, bu kitabı yazarken taşıdığım kaygı, kendi inancımın bilinen, kabul edilmiş sınırlarının ötesine geçmeye çalışmaktır. Aslında, hepimizin arzuladığı mutluluğu elde etmemize yardımcı olabilecek evrensel ahlak ilkelerinin var olduğunu göstermek istiyorum. Bazı kişiler bu yolla üstü örtülü olarak Budizm'in propagandasını yapmaya kalkıştığını düşünebilirler. Ama, benim için bu iddiayı inandırıcı bir biçimde çürütmek zor olsa da, durum böyle değildir.

Aslında, ben din ve maneviyat arasında önemli bir fark olduğuna inanıyorum. Bana göre din, şu ya da bu inanç geleneğinin korunması kaygısı taşıyan bir inanış, cennet ya da *nirvana* dahil, bazı metafizik ya da doğaüstü gerçeklik türlerinin kabulünü içeren bir kavramdır. Dinsel öğretiler ya da dogmalar, gelenekler, dualar ve benzeri şeyler bu kavramla bağlantılıdır. Maneviyat ise, bana göre, insan ruhunun, kendisi ve başkalarına mutluluk veren değerlerine –aşk ve tutku, sabır, hoşgörü, bağışlayıcılık, doyum, sorumluluk duygusu, uyum duygusu gibi– inme kaygısı taşır. *Nirvana* ve kurtuluş olgularının yanı sıra ayinler ve dualar doğrudan dinsel inanca bağlıyken, bu içsel değerlerin böyle bir gereksinimi yoktur. İşte, bu yüzden bireyin bu değerleri herhangi bir dini ya da metafizik inanç sistemine başvurmadan geliştirmemesinin de bir nedeni yoktur. Bazen, din olmadan da yapabiliriz dememin nedeni budur. Ama manevi değerler olmadan yapamayız.

Dini uygulayanlar, hiç kuşkusuz, bu tür özelliklerin ya da erdemlerin gerçek dinsel çabaların meyvaları olduğunu

ve bu nedenle dinin, bunları geliştirmekle ve ruhsal pratik diyebileceğimiz olguyla çok yakından ilgili olduğunu söyleme hakkına sahiptirler. İsterseniz gelin bu noktada biraz daha açık olalım. Dinsel inanç ruhsal pratik ister. Yine de, öyle görünüyor ki, dine inananlar ve inanmayanlar arasında sıkça görüldüğü gibi, bunun gerçekten ne demek olduğu konusunda bir karmaşa var. ‘Manevi’ olarak açıkladığım olguların ayırt edici özelliklerinin, başka insanların iyiliği adına duyulan kaygının düzeyi olduğu söylenebilir. Tibetçe’de biz, ‘başkalarına yardım düşüncesi’ anlamına gelen *shen pen kyi sem* deriz. Ve o insanları düşündüğümüzde, belirtilen tüm özelliklerin, diğerlerinin iyiliği için duyulan belirgin bir kaygıyla tanımlandığını görürüz. Dahası, bir ölçüde tutkulu, seven, sabırlı, hoşgörülü, bağışlayan biri diğer insanlar üzerindeki potansiyel etkisinin fakındadır ve davranışlarını buna göre düzenler. Böylece bu açıklamaya göre manevi edim, bir yandan, diğer insanların iyiliğiyle ilgili kaygılarla bağlantılıdır. Diğer yandan da, böyle davranmaya daha istekli ve hazır olmamız için kendi içimizde bir dönüşümü gerekli kılar. Bunlar dışında her hangi bir koşulda manevi edimden söz etmek anlamsızdır.

Manevi bir devrimin gerekliliğinden söz ederken amacım, dinsel bir devrimin gerekliliğini vurgulamak değil. Bir biçimde dünyanın gerçekliğinden kopuk bir yaşam biçiminden söz etmek de değil, büyü ya da gizemli bir şey hiç değil. Ben aslında, kendimizle uğraşma alışkanlığımızdan kurtulmamızı sağlayacak radikal bir değişimin gerekliliğinden söz ediyorum. Bu, yüzümüzü ilişkide olduğumuz insan topluluğunun daha geniş bir kesimine doğru çevirmemiz ve diğer insanların kaygılarını kendimizinkilerle birlikte algılamamızı sağlayacak biçimde davranmamız için yapılan bir çağrıdır.

Bu noktada okuyucu, hiç kuşku yok ki, kişiliğin bu tür bir yaklaşım biçimi aracılığıyla yenilenmesinin arzulanan bir durum olduğunu ve her ne kadar insanların şefkat ve sevgi duygularını geliştirmeleri güzel bir şey olsa da, ruhta meydana gelecek bu türden bir devrimin günümüz modern yaşamında karşılaşılan sorunların büyüklüğüne ve çeşitliliğine bir çözüm olamayacağını öne sürebilir. Dahası, örneğin ev içindeki şiddetten, uyuşturucu ve alkol bağımlılığından, ailenin parçalanmasından ve benzeri durumlardan doğan sorunların daha iyi anlaşıldığı ve kendi koşulları doğrultusunda çözüme kavuşturulabileceği de tartışılabilir. Yine de, hiç kuşkusuz, birbirlerine karşı daha sevgi ve şefkat dolu olan insanlarca çözüme kavuşturulabileceği –bu ne kadar olası görünmese de– göz önüne alındığında, bu sorunlar manevi çözümlere duyarlı manevi sorunlar olarak da tanımlanabilirler. Ama bu, tek yapmamız gereken manevi değerler üretmektir ve ardından bu sorunların tümü otomatik olarak ortadan kalkacaktır demek değildir. Tam tersine, sorunların her biri için incelikli bir çözüme gereksinim vardır. Ama görüyoruz ki, bu manevi boyut gözönüne alınmazsa sürekli çözüm bulma umudumuz da kalmıyor.

Bu neden böyledir? Kötü haberler yaşamın bir gerçeğidir. Ne zaman elimize bir gazete alsak ya da radyoyu veya televizyonu açsak, üzücü olaylara rastlıyoruz. Gün geçmiyor, dünyanın bir köşesinde, herkesin talihsiz olduğunu kabul ettiği bir şeyler oluyor. Dünyanın hangi ülkesinden olursak olalım ya da yaşam felsefemiz ne olursa olsun, hepimiz, az ya da çok diğer insanların çektiği acılara tanık olmaktan üzüntü duyarız.

Bu olaylar iki büyük kategoriye ayrılabilir: temel olarak doğal nedenlerden kaynaklananlar –depremler, fırtınalar, seller ve benzerleri– ve insan kaynaklı olanlar. Savaşlar, suç,

her türlü şiddet, ahlaki çöküntü, yoksulluk, aldatma, sahtekarlık, sosyal, politik ve ekonomik adaletsizlik, olumsuz insan davranışlarının birer sonucudur. Peki böyle davranışların sorumlusu kimdir? Biziz. Kraliyet ailesinden, başkanlardan, başbakanlardan ve politikacılardan yöneticilere, bilim adamlarına, doktorlara, hukukçulara, akademisyenlere, öğrencilere, sanatçılara, esnaflara, teknisyenlere, parça başı çalışanlara, el işçilerine ve işsizlere kadar günlük mutsuz haber rejimimize katkısı olmayan tek bir sınıf ya da sektör yoktur.

Çok şükür ki başedemediğimiz doğal felaketlerin aksine, insan kaynaklı bu sorunlar, temelde ahlaksal oldukları için, üstesinden gelinebilir sorunlardır. Yine her sektörden ve her toplum düzeyinden olmak üzere böyle davranan birçok insan olduğu gerçeği şu önsezinin yansımasıdır: daha iyi bir oluşum için uğraş vermek üzere siyasi partilere katılanlar, adalet için uğraş vermek üzere hukukçu olanlar, yoksullukla savaşmak için yardım örgütlerine katılanlar ve profesyonel ya da gönüllü olarak felaket kurbanlarına yardım için çalışanlar var. Gerçekten de hepimiz kendi anlayışımıza göre ve kendi yöntemlerimizle dünyayı –ya da hiç değilse bize ait olan bölümünü– daha yaşanabilir bir yer haline getirmek için çalışıyoruz.

Ne yazık ki, yasal sistemlerimiz ne kadar gelişmiş ve ne kadar iyi uygulanıyor olurlarsa olsunlar ve dışsal denetimlerimiz ne kadar ileri düzeyde olursa olsun, bunlar insanın kendi kendisine yaptığı yanlışlıkları tümüyle ortadan kaldıramazlar. Bugün polis gücümüzün hizmetinde bundan elli yıl önce hayal bile edilemeyecek bir teknoloji var. Eskiden saklı kalan, bilinmeyen şeyleri belirlemelerini mümkün kılan araştırma yöntemleri var; DNA karşılaştırması ve tespiti yapılabiliyorlar, adli laboratuvarları, arama köpekleri var ve kuşkusuz, iyi yetiştirilmiş personelleri var. Ama buna paralel ola-

rak ‘kriminal’ yöntemler de gelişme gösterdiği için aslında gerçek anlamda başarı gösteremiyoruz. Ahlaksal denetimin eksik olduğu yerde suçun artması gibi sorunların üstesinden gelme umudu kalmayabilir. Gerçekte, böyle bir iç disiplin yoksa, sorunları çözmek için kullandığımız araçların kendileri zorluk kaynağına dönüşürler. ‘Kriminal’ ve polisiye yöntemlerdeki birbirine paralel ve karşılıklı olarak birbirini güçlendiren bu nitel iyileşme kısır bir döngü oluşturmaktadır.

Öyleyse ‘maneviyat’ ve ahlaki pratik arasındaki ilişki nedir? Sevgi, şefkat ve benzeri özelliklerin tümü, tanım olarak, belli bir ölçüde diğer insanların iyiliğini kabul ettiğine göre ahlaki denetimi de kabul ediyorlar demektir. Aynı zamanda, eğer zarar verici dürtülerimizi ve isteklerimizi denetim altına alamıyorsa sevgi ve şefkat üretemeyiz.

Ahlaki pratiğin temel özelliklerine gelince, bu noktada en azından dini bir yaklaşımı savunduğum varsayılabilir. Kuşkusuz, her büyük dini geleneğin gelişmiş bir ahlaki sistemi vardır. Bununla birlikte, yanlış ya da doğru, anlayışımızı dinle bağlantılandırmakta karşılaşıcağımız zorluk, ‘Peki hangi din?’ diye sormak zorunda oluşumuzdur. Hangi din eksiksiz, en kolay ulaşılabilir ve tümüyle kabul edilebilir sistemi ifade eder? Bu tartışmanın asla sonu gelmez. Dahası, böyle yapmak, birçok kişinin, dini yalnızca insanın varlığı konusundaki derin sorularla ilgilenmedikleri için değil, içten inançları nedeniyle reddettikleri gerçeğini göz ardı etmek olacaktır. Böyle kişilerin, sırf din karşıtı ve ahlaksız oldukları için doğru, yanlış ya da ahlaki anlamda neyin uygun olduğu kavramından yoksun olduklarını varsayamayız. Üstelik dini inanç ahlaki bütünlüğü garantilemez. Kendi türümüzün tarihine baktığımızda, büyük sorun yaratanlar – kendi insanları üzerinde şiddete, acımasızlığa ve yok etmeye başvuran-

lar arasında dini inancı, çoğu kez yüksek sesle dile getiren birçokları vardır. Din, temel ahlaki değerleri oluşturmamıza yardımcı olabilir. Ama yine de, dinin yardımına başvurmadan da ahlaklı olmaktan söz edebiliriz.

Ve yine, eğer dini, ahlakın kaynağı olarak kabul etmezsek, insanların neyin doğru ve iyi, neyin yanlış ve kötü, neyin ahlaki olarak uygun neyin değil, neler olumlu ve olumsuz eylemleri belirler neler belirlemez konularındaki anlayışlarının koşullara göre ve hatta insandan insana değişmesi gerektiğine karşı çıkılabilir. Ama bu noktada dini, ahlağın temeli olarak kabul etsek bile, her ahlaki ikileme yanıt bulmamızı sağlayacak bir takım kuralların ya da yasaların belirlenmesinin mümkün olabileceğini hiç kimsenin asla düşünmemesi gerektiğini söylememe izin verin. Böyle formüller bir yaklaşımla insan varlığının zenginliği ve çeşitliliği asla yakalanamaz. Aynı zamanda bu yaklaşım, kendi eylemlerimizden çok, bu yasalarda yazılı olanlara karşı sorumlu olduğumuz tartışmasına zemin hazırlar.

Bu düşünce, ahlaki olarak geçerli sayılabilecek bu ilkelere yorumlamaya kalkışmak yararsızdır demek değildir. Aksine, eğer sorunlarımızı çözme adına her hangi bir umudumuz varsa, bunu yapabilmenin bir yolunu bulmamız önemlidir. Örneğin politik reformun aracı olarak terörizmle, Mahatma Gandhi'nin barış direnişi ilkeleri arasında bir yargıya varmanın bir yolunu bulmalıyız. Diğer insanlara uygulanan şiddetin yanlış olduğunu gösterebilmeliyiz. Ve bunu yapabilmenin, bir yönden acımasız bir mutlakçılık ve diğer yönden sıradan bir görecelilik gibi aşırılıklardan kaçınmamızı sağlayacak bir yolunu bulmalıyız.

Benim, yalnızca dini inanca ve hatta özgün bir fikre bağlı olmaktan çok, sıradan bir sağduyuya dayanan kendi dü-

şüncem, hepimizin mutluluğu istediğimiz ve acı çekmekten kaçındığımız noktasından yola çıkarak ahlaki ilkeleri oluşturmamızın mümkün olduğu şeklindedir. Başkalarının duygularını ve çektikleri acıları dikkate almazsak doğruyu ve yanlış ayırt etme şansımız kalmaz. Bu nedenle ve ayrıca –göreceğimiz gibi– mutlak gerçek düşüncesine din kavramından bağımsız olarak süreklilik kazandıramadığımızdan, ahlaki tutum, bir biçimde, sırf kendi içinde doğru olduğu için bağlı olduğumuz bir kavram değildir. Dahası, eğer mutlu olma ve acı çekmeme isteği herkes tarafından paylaşılan doğal bir eğilimse, herkesin bu amaç peşinde koşma hakkı vardır. Buna göre, bir eylemin ahlaki olup olmadığını belirleyen şeylerden birinin, bu eylemin başkalarının deneyimleri ya da mutluluk beklentileri üzerindeki etkisi olduğunu düşünüyorum. Bu anlamda zarar verici ya da şiddete yönelik eylemler potansiyel olarak ahlakdışı eylemlerdir.

Potansiyel olarak diyorum çünkü; eylemlerimizin sonuçları önemli olsa da, niyet ve eylemin yapısı dahil olmak üzere dikkate alınması gereken başka etkenler vardır. Hepimiz, niyetimiz öyle olmasa da, başkalarını üzen şeyler yaptığımızı söyleyebiliriz. Benzer şekilde, hepimizin, bir biçimde zorlayıcı ve saldırgan görünse ve bazı durumlarda acı verse de, uzun vadede başkalarının mutluluğuna katkıda bulunan eylemlerimiz olduğundan da söz edebiliriz. Çocukların disiplinini çoğunlukla bu kategoride yer alır. Ayrıca, eğer bencil bir niyet taşıyorsak davranışlarımızın kibar ve düşünceli olması olumlu oldukları anlamına gelmez. Tersine, örneğin eğer niyetimiz kötü ve aldaticiysa, kibar görünmek en talihsiz eylemdir. İçinde zorlama olmasa da böyle bir tavır kesinlikle şiddettir. Böyle bir eylem, yalnızca diğer insanlara zarar verdiği için değil, aynı zamanda o insanların güvenini ve gerçek beklentisini zedelediği için de şiddete yöneliktir.

Ve yine bireyin kendi eylemlerinin iyi niyetli ve başkalarının iyiliğine yönelik ama gerçekte tümüyle ahlakdışı olduğunu kabul edebileceği bir durum hayal etmek de çok zor değildir. Bu noktada, sivil bir mahkumu idam etmek için emirleri çabucak yerine getiren bir askeri düşünebiliriz. Salt tek neden olduğu inancıyla, bu asker böyle eylemlerin insanlık için daha büyük bir iyilik amaçladığını düşünebilir. Yine de belirtmiş olduğum şiddet dışı ilkelere göre, öldürmek, tanım olarak ahlaka aykırı bir eylemdir. Böylece, bu tür emirleri uygulamak ciddi anlamda olumsuz bir harekettir. Bir başka deyişle, belirli eylemler tanım olarak olumsuz olduklarından, eylemlerimizin içerikleri, ahlaki olup olmadıklarını belirlemek açısından önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, belki de bir eylemin ahlaki doğasını belirlemedeki en önemli etken içeriği de sonucu da olmayabilir. Aslında, eylemlerimizin sonuçları ancak nadir olarak, doğrudan kendimizle ilgili görüldüğü için –dümencinin fırtınada teknesini emniyete alabilmesinin yalnızca onun eylemine bağlı olup olmayışı– sonucun en az önem taşıyan etken olduğunu düşünmek yanlış değildir. Tibetçe’de belirli bir eylemin ahlaki değerini belirlemede en büyük önem taşıdığı düşünülen olguyu anlatan terim, bireyin *kun long*’udur. Birebir çevrildiğinde, kun ortacı ‘baştanbaşa’ ya da ‘derinlerden’ anlamına gelir, ‘long (wa)’ ise bir şeyin ayağa kalkmasına, doğrulup dikilmesine ya da uyanmasına neden olma eylemini anlatır. Ama buradaki kullanılış biçimiyle *kun long*, bir anlamda, hem doğrudan kararlı olarak hem de, bir şekilde, gönülsüz olarak gerçekleştirdiğimiz eylemlerimizi yönlendiren ya da esinlendiren şeyi anlatmaktadır. Bu nedenle bireyin ruhsal ve zihinsel durumunu bütünüyle ifade eder. Eğer kun long ahlaki açıdan sağlıklıysa o zaman eylemlerimiz de sağlıklı olacaklardır.

Bu açıklamadan, *kun long*'un kısa ve özlü bir biçimde çevirisinin zor olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Genelde, yalın olarak 'yönlendirme' sözcüğüyle anlatılır ama bu sözcüğün, onun tam anlamını vermeye yetmediği açıktır. 'Eğilim' sözcüğü çok yakın olmasına karşın Tibetçe'deki etkin anlamı tam olarak vermez. Diğer yandan, 'tam ruhsal ve zihinsel durum' deyiimi gereğinden uzun görünmektedir. 'Zihinsel durum' şeklinde kısaltılması belki kabul edilebilir ama bu durumda da zihin sözcüğünün Tibetçe'deki geniş anlamı göz ardı edilmiş olur. 'Zihin,' *lo*, sözcüğü duygu kavramının yanı sıra, bilinç ya da farkındalık kavramlarını da içerir. Ve bu duyguların ve düşüncelerin birbirinden tam olarak ayırtamayacağı görüşünü yansıtır. Örneğin, renk gibi bir niteliğin algılanması bile bu sözcük içinde etkin bir boyut taşır. Kavramsal bir olgunun eşlik etmesi söz konusu olmaksızın katıksız duyuusal kavramlardan söz edilemez. Çıkarılacak anlam, farklı duygu türleri tanımlayabileceğimizdir. Kan görünce tiksirmek gibi temelde güdüsel olan duygular ve yoksulluk korkusu gibi daha gelişmiş usçul bir bileşeni olan duygular vardır. Okuyucunun, 'zihin', 'motivasyon', 'eğilim' ya da 'zihinsel durum' gibi kavramlardan her söz edişimde bu ayırtıyı anımsaması gerekmektedir.

Nefret ve kızgınlık gibi güçlü ama olumsuz düşünce ve duyguların esiri olduğumuzda, eylem anında bireyin ruhsal ve zihinsel durumunun ya da motivasyonunun, genel söylemle, bu eylemin ahlaki içeriğinin belirlenmesinin anahtarı olduğu kolayca anlaşılır. O anda zihnimiz (*lo*) ve yüreğimiz karmakarışıktır. Bu yalnızca önemli ve gerçek olanı belirleme duygumuzu kaybetmemize değil, aynı zamanda eylemlerimizin diğer insanlar üzerindeki muhtemel etkisini algılayabilme yetimizi de kaybetmemize neden olur. Gerçekten de, öyle bir şaşkınlığa düşebiliriz ki, diğer insanları ve onların mutlu ol-

ma hakkını tümüyle göz ardı edebiliriz. Bu koşullar altında eylemlerimiz –yani davranışlarımız, konuşmalarımız, düşüncelerimiz, umursamazlıklarımız ve isteklerimiz– diğer insanların mutluluklarına hiç kuşkusuz zarar verebilecektir. Üstelik diğer insanlara karşı beslediğimiz uzun vadeli niyet ne olursa olsun ya da eylemlerimiz bilinçli bir kararlılık taşıyın ya da taşımasın, bu böyle olacaktır. Aile üyelerinden biriyle bir tartışmaya girdiğimizi düşünün. Büyük ölçüde o andaki eylemlerimizin ardında yatan gerçeğe –bir başka deyişle *kun long*’a– bağlı bir istek geliştiren bu yüklü atmosferle nasıl başa çıkarız? Sakin kalmadığımız sürece, olasılıkla, yaralayıcı sözlere olumsuz tepki veririz ve karşımızdaki kişiye derin duygularla bağlı olsak da, daha sonra pişman olacağımız şeyleri yaparken daha kararlı oluruz.

Ya da belki yolda yürürken kaza eseri çarparak, az da olsa zora soktuğumuz ve onun, dikkatsizliğimiz yüzünden bize bağırduğu bir başkasını düşünün. Eğer eğilimimiz (*kun long*) ahlaki açıdan sağlıklı ise, eğer yüreklerimiz sevgi doluysa ve eğer olumsuz duyguların etkisi altında değilsek, bunu büyük bir olasılıkla hiç umursamayız. Davranışlarımızı dürtüleyen güç ahlaki açıdan yararlı ise, eylemlerimiz otomatik olarak başkalarının iyiliğine katkıda bulunma eğilimi göstereceklerdir. Böylece otomatik olarak ahlaksallaşacaklardır. Dahası, eğer bu durumu alışkanlık haline getirirsek, tahrik edildiğimizde kötü tepki verme olasılığımız azalacaktır. Ve kendimizi kaybedip öfkelendiğimizde bile, dışavurduğumuz duygular nefretten ve kötülükten arınmış olacaktır. Bu nedenle, benim görüşüme göre, manevi ve bu bağlamda, ahlaki pratiğin amacı bireyin *kun long*’unu değiştirip, mükemmelleştirmektir. Daha iyi insanlar olmamızın yolu budur.

Manevi özellikleri geliştirerek ruhsal ve zihinsel dönüşümümüzü gerçekleştirmekte ne kadar başarılı olursak, çeşitli-

likle o kadar iyi başedebiliriz ve davranışlarımızın ahlaki açıdan olumlu olma olasılığı da o kadar artar. Bu konuda eğer kendimden bir örnek vermeme izin verilirse, böyle bir ahlak anlayışına göre, olumlu ya da sağlıklı bir zihinsel durum geliştirmek için başkalarına elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyorum. Buna ek olarak, davranışlarımın içeriğinin, yine elimden geldiğince benzer ölçüde olumlu olmasını sağlamak için ahlaki açıdan olumsuz davranma olasılığımı azaltıyorum. Bu stratejinin ne kadar etkili olduğunu, yani başkalarının iyiliği açısından kısa ya da uzun vadede nasıl sonuçlar getsireceğini söylemenin hiçbir yolu yok. Ama çabalarımın sürekli olduğu ve dikkati elden bırakmadığım sürece, her ne olursa olsun, pişman olmak için bir nedenim asla olmayacak. Hiç değilse elimden gelenin en iyisini yapmış olduğumu biliyorum.

Ahlak ve maneviyat arasındaki ilişki için bu bölümde yaptığım açıklama ahlaki ikilemleri nasıl çözmemiz gerektiği sorusuna yönelik değildir. Buna daha sonra değineceğiz. Ben daha çok, ahlak kavramına, mutluluk ve mutsuzluğa ilişkin insan deneyimini ahlaki bir temele dayandırarak, ahlaki dinsel zeminde ele aldığımızda ortaya çıkan sorunlardan kaçınan bir yaklaşımı özetlemeye çalıştım. Gerçek şu ki, bugün, çoğunluğumuz dinin gerekli olduğuna ikna edilmiş değildir. Dahası, bir dinsel geleneğe göre kabul edilebilir özellikte olan bir davranış bir başka dinsel gelenekte kabul görmüyor. ‘Manevi devrim’ terimiyle ne kastettiğime gelince, manevi devrimin ahlaki devrimi gerekli kıldığını açıkça belirtmiş olduğum kanısındayım.

Üçüncü Bölüm

BAĞIMLI OLUŞUM VE GERÇEKLİĞİN DOĞASI

∞ Japonya'da birkaç yıl önce halka yaptığım bir konuşmada, ellerinde bir demet çiçekle bana doğru yaklaşan insanlar gördüm. Önerilerini almak için merakla ayağa kalktım ama beni şaşırtarak yürüyüp yanımdan geçtiler ve çiçek demetini arkamdaki sunağa bıraktılar. Biraz utanarak oturdum. Ama bu arada, olayların açıklık kazanırken izledikleri yolun her zaman bizim beklentilerimizle uyuşmadığını anlamış oldum. Gerçekten de, yaşamın bu gerçeği -yani bir olguyu algılama biçimimizle belirlenmiş bir durumun gerçekliği arasında, çoğunlukla bir boşluk olması- mutsuzluğun kaynağıdır. Buradaki örnekte olduğu gibi, bu, özellikle sonunda tümüyle haklı olmadığı ortaya çıkan eksik anlama kaynaklı yargılarımız açısından doğruluk kazanır.

Bu nedenle, ruhsal ve ahlaki devrimin yapısının ne olabileceğini değerlendirmeden önce, gerçekliğin doğasına ilişkin bazı düşünceler aktarmamız gerekir. İçinde yaşadığımız dünyaya göre kendimizi algılayış biçimimizle, buna gösterdiğimiz davranışsal tepki arasındaki yakın ilişki olayları kav-

rayış biçimimizin yaşamsal önem taşıdığını ifade eder. Eğer olayları kavrayamazsak olasılıkla kendimize ve başkalarına zarar verecek şeyler yaparız.

Bu sorunu değerlendirdiğimizde, sonuçta herhangi bir olayı bir başka olaydan bağımsız kılamadığımızı görmeye başlarız. Gerçekte yalnızca ilişkiler açısından konuşabiliriz. Günlük yaşamımızda birbirinden farklı sayısız eylemde bulunuruz ve karşımıza çıkan her şeyden oldukça fazla duyu-sal tepki alırız. Yanlış algılama sorunu, kuşkusuz derecesi çeşitlilik göstererek, genellikle bir olayın ya da deneyimin belirli aşamalarını soyutlama ve onları bütünü oluşturuyormuş gibi görme eğilimimiz nedeniyle ortaya çıkar. Bu, bakış açısının daralmasına ve buna göre yanlış beklentilere yol açar. Ama eğer gerçekliğin kendisini dikkate alırsak, kısa sürede onun sonsuz karmaşıklığını fark ederiz ve onu alışılmış biçimde algılama biçimimizin yetersiz olduğunu anlarız. Eğer bu böyle olmasaydı, aldanma kavramı anlamsız olurdu. Eğer nesneler ve olaylar her zaman bizim beklediğimiz biçimde açıklık kazansaydı, yanılsama ya da yanlış anlama kavramından söz edilemezdi.

Bu karmaşıklığı anlamada bir araç olarak, özellikle Madhyamika (Orta Yol) Budist felsefesi okulu tarafından ortaya atılan bağımlı oluşum (Tibetçe'de *ten del*) kavramının yardımcı olduğuna inanıyorum. Buna göre, nesnelerin ve olayların nasıl üç farklı biçimde ortaya çıktıklarını anlayabiliriz. Birinci aşamada, tüm nesnelerin ve olayların, bağlaşıklık bir nedenler ve koşullar karmaşık ağı üzerinde ortaya çıkmasına yardımcı olan neden ve sonuç ilkesine işlerlik kazandırılır. Burada hiçbir nesnenin ya da olayın kendi başına var olma ya da varlığını sürdürebilme yeteneği taşımadığı öne sürülmektedir. Örneğin eğer ben biraz çamur alıp ona bir

biçim verirsem bir çanak yaratabilirim. Bu çanak benim eyleminin bir sonucu olarak var olur. Aynı zamanda bu çanak, sayısız diğer nedenlerin ve koşulların bir sonucudur. Bunlar arasında onun ham maddesini oluşturmak için kullanılan kil ve su da vardır. Bunun ötesinde, bu bileşenleri oluşturan moleküllerden, atomlardan ve diğer küçük parçacıklardan (ki bunlar da sayısız başka etkenlere bağlıdır) söz edebiliriz. Bir de benim bir çanak yapma kararına yol gösterecek koşullar vardır. Ve tabii, ben çamura şekil verirken bu eylemde bana yardımcı olan koşullar bunu izler. Tüm bu farklı öğeler benim çanağımın nedenlerinden ve koşullarından bağımsız olarak var olamayacağını açıkça ortaya koymaktadır. O aslında bağımlı bir oluşumdur.

İkinci aşamada, *ten del* yalnızca parçalar ve bütün arasında var olan karşılıklı bağımlılık açısından anlaşılabilir. Parçalar olmaksızın her hangi bir bütün olamaz, bütün olmaksızın da parça kavramının anlamı yoktur. 'Bütün' düşüncesi parçalara dayandırılır ama bu parçaların kendileri, kendi parçalarından oluşan birer bütün olarak değerlendirilmelidirler.

Üçüncü aşamada tüm olgunun bağımlı olarak oluştuğu anlaşılabilir; çünkü bu olayları analiz ettiğimizde, sonuçta, bağımsız kimliklerinin yetersiz olduğunu görürüz. Bu, belirli olaylardan söz etme biçimimizden anlaşılabilir. Örneğin 'eylem' ve 'araç' sözcükleri birbirlerinin varlığını gerektirirler. 'Ana-baba' ve 'çocuk' sözcükleri de öyledir. Yalnızca çocuk sahibi olanlar ana - baba'dırlar. Benzer şekilde, bir kız ya da erkek evlat yalnızca onlara ana-baba sahibi olma şansı veren bir ilişki içinde 'çocuk' olarak adlandırılırlar. Benzer karşılıklı bağımlılık ilişkisi, ticareti ve meslekleri tanımlamak için kullandığımız dilde de görülür. Bireyler toplumda çalışmaları bağlamında çiftçi olarak adlandırılırlar. Doktorlar tıp alanında çalıştıkları için böyle adlandırılırlar.

Daha ustaca bir biçimde, nesneler ve olaylar, bağımlı oluşum açısından, örneğin ‘Tam olarak toprak çanak nedir?’ sorusunu sordüğümüzde daha iyi anlaşılabilirler. ‘Nihai’ kimliğini açıklayabileceğimiz bir şey aradığımızda, çanağın –ve buna göre tüm diğer olayların– tartışmasız varlığının bir dereceye kadar geçici olduğunu ve geleneklere göre belirlendiğini görürüz. Çanağın kimliğinin (çanağı çanak yapan özelliklerin), onun şekli, işlevi, özel bileşenleri (yani kil, su, vb. bileşimi) olup olmadığını sordüğümüzde, ‘çanak’ teriminin yalnızca sözel bir adlandırma olduğunu anlarız. Onu tanımlamak için söylenebilecek tek bir özellik yoktur. Özelliklerinin tümü de bu tanımlamaya yardımcı olamaz. Değişik biçimlerde birçok çanak düşünebiliriz ve bunların hiçbirisi daha az çanak değildir. Ve çanağın varlığından, gerçek anlamda yalnızca nedenler ve koşulların karmaşık ilişkisine göre söz edebileceğimiz için, bu açıdan bakıldığında, yalnızca bir tane belirleyici özelliği yoktur. Bir başka deyişle çanak kendi başına var olmaz, aslında o bağımlı bir oluşumdur.

Zihinsel olayların açıklayabildiği kadarıyla, burada da bir bağımlılık olduğunu görüyoruz. Bu bağımlılık algılayan ve algılanan arasındadır. Örneğin bir çiçeğin algılanmasını düşünün. Öncelikle, algılama eyleminin başlaması için çiçeğin bir duyu organının var olması gerekir. İkinci olarak, algılama eyleminin gerçekleşmesini sağlayacak bir koşul olması gerekmektedir ki bu da çiçeğin kendisidir. Üçüncüsü, algılama eyleminin oluşması için algılayanın dikkatini sözkonusu nesneye yönlendirecek bir şey olmalıdır. Ardından, bu koşulların nedensel etkileşimiyle bizim çiçeğin algılanması olarak adlandırdığımız bir ‘kavrama eylemi’ oluşur. Şimdi gelin bu olayı oluşturan şeyin tam olarak ne olduğunu araştıralım. Bu yalnızca duysal yeteneğin bir işlevi mi, çiçeğin kendisiyle bu yetenek arasındaki etkileşim midir? Yoksa baş-

ka bir şey midir? Sonuçta, sonsuz karmaşıklıkta bir nedenler ve koşullar serisi olması dışında, algı kavramını anlayamadığımızı görürüz.

Eğer araştırmalarımızı bilinç üzerinde yoğunlaştırsak, onun yaratılıştan gelme ve değiştirilemez olduğunu düşünme eğiliminde olsak bile, bilincin de bağımlı oluşum çerçevesinde daha iyi anlaşılabilceğini görürüz. Bunun nedeni; bireysel, algısal, kavramsal ve duygusal deneyimlerden ayrı olarak, bağımsız bir oluşumun varlığını göstermenin zor oluşudur. Aslında bilinç daha çok karmaşık olaylar yelpazesinden ortaya çıkan bir kavramdır.

Bağımlı oluşum kavramını anlamamanın bir başka yolu, zaman olgusunu incelemektir. Adet olduğu üzere, adına zaman dediğimiz kavram, oluşumdur (varlıktır). Zamandan, geçmiş, şimdiki ve gelecek olarak söz ederiz. Yine de, daha yakından baktığımızda, bu kavramın yalnızca bir gelenek olduğunu görürüz. ‘Şimdiki zaman’ teriminin, yalnızca, ‘geçmiş’ ve ‘gelecek’ zamanlar arasındaki ara kesiti anlatan bir etiket olduğunu anlarız. Aslında şimdiki zamanı tam olarak tanımlayamayız. Kabul edilen şimdiki zamandan yalnızca saniyenin belli bir bölümü kadar öncesi geçmiş zamanda yer alır; ondan, yalnızca saniyenin bir bölümü kadar sonrası ise gelecek zamandır. Eğer şimdiki zaman ‘şimdi’dir diyorsak, daha bu sözcüğü söylediğimiz anda sözünü ettiğimiz zaman ‘geçmiş’tir. Eğer, her ne olursa olsun, ne geçmişe ne de geleceğe ait olacak biçimde bölünemeyen bir ‘an’ olmalı düşüncesinde ısrar etseydik, geçmiş, şu andaki ve gelecek zaman arasında hiçbir bölünmeye zemin bırakmamış olurduk. Ama şimdiki zaman kavramı olmadan, geçmişten ve gelecekten söz etmek zorlaşır; çünkü, her iki zaman da açık bir biçimde şimdiki zamana bağlıdır. Dahası, eğer ana-

lizimizden şimdiki zaman yoktur sonucunu çıkarsaydık, yalnızca dünyasal geleneği değil, aynı zamanda kendi yaşamımızı da yadsımak zorunda kalırdık. Gerçekten de, kendi yaşadığımız zamanı analiz etmeye başladığımızda, burada geçmişin kaybolduğunu ve geleceğin ise henüz gelmediğini görürüz. Yaşadığımız yalnızca şimdiki zamandır.

Bu düşünceler yakamızı ne zaman bırakır? Tabii ki, bu doğrultuda düşündüğümüz zaman her şey biraz daha karmaşıklaşıyor. Hiç kuşkusuz, daha doyurucu bir sonuca, şimdiki zamanın gerçekten var olduğu söylenerek ulaşılır. Ama bunu doğal ve nesnel olarak düşüneyiz. Şimdiki zaman geçmişe ve geleceğe göre var olur.

Bu bize nasıl yardımcı olur? Bu gözlemlerin değeri nedir? Bu gözlemlerin anlattığı bir takım önemli şeyler var. Öncelikle, algıladığımız ve yaşadığımız her olayın, tanımlanmamış bağlaşıklık nedenler ve koşullar serisinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını gördüğümüzde tüm bakış açımız değişir. İçinde yaşadığımız evreni, her hücrenin, bütünü var etmek için diğer hücrelerle dengeli bir işbirliği içinde olduğu canlı organizmalar şeklinde algılanabilen bir yer olarak görmeye başlarız. Eğer, bir hastalık ortaya çıktığında olduğu gibi, bu hücrelerden yalnızca biri zarar görürse, bu denge de zarar görür ve 'bütün' tehlikeye girer. Bu da gösteriyor ki bireysel sağlığımız, hem diğer insanların bireysel sağlığına hem de içinde yaşadığımız çevreye sıkı sıkıya bağlıdır. Ayrıca, ne kadar belirsiz ve sonuçsuz olursa olsun, her eylemimizin, her davranışımızın, sözcüğümüzün ve düşüncemizin, yalnızca kendimiz için değil, başkaları için de etkili olacağı açıkça ortadadır.

Bunun ötesinde, gerçeğe, bağımlı oluşum çerçevesinde baktığımızda, nesneleri ve olayları her zamanki katı ve ba-

ğimsiz bir algılamayla görme eğilimimizden uzaklaşırız. Bu yararlıdır; çünkü, yaşam deneyimimizin bir ya da iki aşamasını öne çıkarmamıza yarayan ve genel karmaşıklığını göz ardı ettiğimiz belli bir durumun tüm gerçeğini temsil edecek biçimde ele almamıza neden olan bu eğilimdir.

Gerçeğin bu bağımlı oluşum kavramıyla öne sürülen biçimde anlaşılması, bizi anlamlı bir uğraş içine iter. Bizi, nesneleri ve olayları siyah beyaz olarak değil de, daha çok, belirlenmesi zor olan karmaşık bağlantılı ilişkiler çerçevesinde görmeye zorlar. Ve kesin konuşmamızı zorlaştırır. Bunun ötesinde, eğer tüm olgular diğer olgulara bağlıysalar ve hiçbir olay bağımsız olarak var olamıyorsa, çok değer verdiğimiz benliğimizin bile normal olarak kabul ettiğimiz biçimde var olmadığını hesaba katmalıyız. Gerçekten de, eğer benliğin tanımını çözümsel olarak araştırırsak, görünüşteki direncinin toprak çanağa ya da şimdiki zamana oranla çok daha kolay çözüldüğünü görürüz. Çünkü, çanağın aslında somut bir şey olduğunu söyleyebilmemize karşın, benlik daha soyut olarak tanımlanabilir: benliğin kavramsal olarak kimliği hemen belirginleşir. Sonuçta, 'benlik' ve 'diğerleri' arasında var olduğunu düşündüğümüz alışılmış kesin farklılık bir abartıdır.

Bu, her insanın doğal ve doğru olarak güçlü bir 'ben' duygusuna sahip olduğunu yadsımak değildir. Bunun neden böyle olduğunu söyleyemesek bile, bu benlik duygusu, kışkuya yer bırakmayacak biçimde vardır. Ama gelin benlik dediğimiz bu gerçekten var olan kavramın yapısını inceleyelim. Benliği oluşturan şey zihin midir? Bireyin zihni bazen aşırı hareketli olabilir, bazen de daha yavaş çalışır. Her iki durumda da, doktorlar o kişinin kendini iyi hissetmesi için ilaç yazabilirler. Bu bize, zihnin bir bakıma benliğe ait bir şey olduğunu düşünebileceğimizi gösterir. Ve gerçekten de, daha

yakından baktığımızda, ‘bedenim’, ‘konuşmalarım’, ‘zihnim’ gibi ifadelerin hepsinin sahip olma kavramını sezdirdiklerini görürüz. Bu nedenle, benliği bilince göre tanımlamaya çalışan Budist filozoflar olduğu doğru olsa bile, zihnin benliği nasıl oluşturduğunu anlamak zordur. Eğer benlik ve bilinç aynı şey olsaydı, saçma olsa da, oyun ve oyuncu, işi yapan ve yapılan iş tek ve aynı olurdu. Bilen ‘ben’ faktörü ile bilme sürecinin aynı şey olduğunu söylemek zorunda kalırdık. Bu bakışla benliğin, zihin-beden bütünü dışında bağımsız bir olgu olarak nasıl var olabildiğini anlamak da zordur. Benzer şekilde bu durum bana, alışılmış olarak kabul ettiğimiz benlik kavramının, bir anlamda, bağlaşıklık olgular karışık ağının bir etiketi olduğunu göstermektedir.

Bu noktada, gelin geri dönüp, normal koşullarda bu benlik düşüncesiyle nasıl bir ilişki içinde olduğumuza tekrar bakalım. ‘Ben uzunum; ben kısayım; böyle yaptım; şöyle yaptım,’ deriz ve hiç kimse bizi sorgulamaz. Ne demek istediğimiz çok açıktır ve herkes bu durumu mutlulukla kabuller. Bu aşamada tümüyle bu anlatımlara göre var oluruz. Böyle bir gelenek her günkü söylemin bir parçasıdır ve sıradan yaşam deneyimlerine uygundur. Ama bu, her hangi bir şeyin, sırf öyle söylendiği ya da onu anlatan bir sözcük olduğu için var olduğu anlamına gelmez. Hiç kimse tek boyutlu atı bulamamıştır.

Gelenekler, eğer yaşamsal deneyimlerle ya da anlamlandırmalarla kazanılmış bilgiye ters düşmüyorsa ve eğer gerçeklik ya da sahtelik gibi kavramları dile getirdiğimiz sıradan konuşmalara temel oluşturuyorsa geçerli sayılabilirler. Bu, bir eğilim olarak son derece güçlü olsa bile, tüm diğer olgularla birlikte benliğin, onu tanımladığımız sıfatlara ve kavramlara göre var olduğunu kabul etmemizi engelle-

mez. Bir örnek olarak; bir an, kıvrılmış bir ipi karanlıkta yılan sandığımızı düşünün. Korkarız ve hiç kıpırdamadan dururuz. Gördüğümüz şey gerçekte bir ip parçası olmasına karşın karanlık nedeniyle ve yanlışlıkla onu bir yılan gibi algılarız. Aslında bu ip parçası, görünüşü dışında yılanı ait en küçük bir özellik taşımamaktadır. Orada duran şey yılan değildir. Bizim yaptığımız hareketsiz bir nesneye yılanın varlığını yüklemektir. Görüldüğü gibi bu, bağımsız olarak var olan benlik kavramının bir sonucudur.

Benlik kavramının, aynı zamanda göreceli olduğuna da tanık olmaktayız. Bu noktada, kendimizi sık sık suçlar durumunda bulduğumuz gerçeğini göz önüne alalım. ‘Of be, bugün ne kadar da boş ve başarısız geçti,’ deriz ve kendimize duyduğumuz kızgınlıktan söz ederiz. Bu da aslında iki farklı benlik olduğunu gösterir, yanlış yapan benlik ve eleştiren benlik. Bunların birincisi, belirli deneyimlere ya da olaylara bağlı olduğu kabul edilen benliktir. İkincisi ise bir genelleme yaparak, benlik düşüncesine göre algılanan benliktir. Böyle uzayıp giden bir diyalog anlamlı görünse de, yine de belirli her hangi bir an için bilinç, yalnızca tek bir bütünlüktür. Benzer şekilde, bireyin kişisel kimliğinin birçok farklı biçimde belirdiğini görebiliriz. Örneğin, kendi durumumda, bir rahip kimliğinin, bir Tibetli kimliğinin, Tibet’in Amdo bölgesine ait bir kimliğin, vb. algılanışı sözkonusudur. Bu benliklerin bazıları diğerlerinden önce gelir. Örneğin, Tibetli olan ‘benlik’ rahip olan ‘benlik’ten önce var olmuştur. Çömez rahip olduğumda yedi yaşındaydım. Göçmen olan ‘benlik’ ancak 1959 yılından başlayarak var olageldi. Bir başka deyişle, tek bir kimlik birçok farklı ünvan taşımaktadır. Bunların tümü, o ‘benlik’ -ya da kimlik- benim doğumumla var olduğumdan beri Tibetlidir. Ama hepsi isim olarak farklıdır. Bana göre, benliğin içsel varlığı konusunda

kuşku duymanın bir başka nedeni de budur. Bu nedenle, benim 'kesin' benliğimin bu özelliklerden her hangi birinden ya da tamamından oluştuğunu söyleyemeyiz. Çünkü bunların birinden ya da daha daha fazlasından vazgeçsem bile 'ben' kavramı sürekliliğini koruyacaktır.

Bu nedenle, benliği tanımlamak için gerçekleştirilen incelemeyle varılacak sonuç tek değildir. Tıpkı, somut bir nesneyi kesin bir biçimde tanımlamaya çalıştığımızda aklımıza gelmediği gibi. Gerçekten de, çok özen gösterdiğimiz, korumak ve rahat bir konumda olmasını sağlamak için çokça uğraştığımız bu değerli şeyin, sonuçta, bir yaz gününde gökyüzündeki gökkuşağından hiç de daha kayda değer olmadığı sonucuna varmaya zorlanırız.

Eğer hiçbir nesnenin ya da olayın, hatta benliğin bile, doğuştan var olmadığı doğruysa, sonuçta hiçbir şeyin var olmadığı yargısına varmamız mı gerekir? Ya da algıladığımız gerçeklik, hiçbir şeyi var etmeyen ve yalnızca zihnimizin yarattığı bir görüntü müdür? Hayır. Nesnelerin ve olayların ancak doğuştan bağımlı doğaları bağlamında var edilebildiklerini ve özgül gerçeklikten, varlıktan ve kimlikten yoksun olduklarını söylediğimizde tüm olguların varlığını yadsıyor olmayız. Olguların 'kimliksizlik' özelliği, daha çok, nesnelerin, bağımsız olarak değil ama birbirlerine bağımlı bir biçimde varlığını işaret eden bir olgudur. Olgusal gerçeklik kavramının altını oymak şöyle dursun, ben, bağımlı oluşum kavramının, neden ve sonucu, gerçeklik ve sahteliği, kimliği ve farklılığı, zararı ve yararı barındıran sağlam bir sistem sunduğuna inanıyorum. Bu nedenle, bu düşünceden yola çıkarak gerçekliğe her hangi bir yokçul (nihilistik) yaklaşım kurmak çok yanlıştır. Benim demek istediğim, kesinlikle, şöyle değil böyle bir amacı vardır biçiminde her hangi bir anlamlandırma olmaksızın, yalın bir hiçlik değildir. Gerçekten de,

rürsek ve onun gerçek yapısını araştırırsak bulacağımız, kimliksizliğin kimliksizliği olur ve bu sonsuza dek böyle sürer – ki bundan çıkarılması gereken sonuç, doğuştan varoluşun bile ancak geleneksel bir kabul olduğudur. Bu bağlamda algılama ile gerçeklik arasında çoğunlukla bir uyumsuzluk olduğunu kabul ederken, görüngünün ardında, bir biçimde daha ‘gerçek’ olan bir dünyanın var olduğunu kabul etme aşırılığına kaçmamak önemlidir. Bunun doğuracağı sorun, günlük yaşamın, yanılısamadan başka bir şey olmadığı düşüncesiyle göz ardı edilmesidir. Bu da çok yanlış olurdu.

Modern bilimin en umut verici gelişmelerinden biri kuvantum* ve olasılık kuramıdır. Bu kuram, hiç değilse bir dereceye kadar, görüngünün bağımsız oluşumu kavramını destekliyor gibi görünmektedir. Bu kuramı çok net olarak anladığımı söyleyemesem de, öyle görünüyor ki, atomdan küçük düzeyde bir nesneyi gözlemleyenle nesnenin kendisini ayırt etmenin zorlaştığını gözlemlemek, ana çizgileriyle belirttiğim gerçeklik kavramına doğru bir yönelimi göstermektedir. Yine de ben bunu çok güçlü bir biçimde vurgulamak istemem. Bugün bilimin doğru olduğunu söylediği şeyin değişme olasılığı vardır. Yeni keşifler, bugün kabul edilen düşüncelerden, yarın kuşku duyulabileceği anlamına gelmektedir. Ayrıca, nesnelerin ve olayların bağımsız olarak var olmadıkları gerçeğine ilişkin değerlendirmelerimizi hangi mantığa dayandırıyor olursak olalım, sonuçlar benzerdir. Böyle bir gerçeklik anlayışı, benlik ve diğerleri arasında yarattığımız keskin farklılığın büyük ölçüde koşullandırmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığını görmemizi sağlar. Yine de, bireyin kendi ilgi duyduğu şeyleri diğer bireylerin ilgi alanları içinde

* Fiziksel sistemlerin davranışlarını inceleyen ve Alman Fizikçi Karl Ernest Ludwig Planck’ın (Nobel Fizik ödülü, 1918), bu sistemlerin enerji ya da açısız momentum gibi özelliklere yalnızca belirli ve farklı miktarlarda (kuvanta) sahip oldukları şeklindeki düşüncesine dayanan kuram. (Çev. n.)

konumlandığı genişletilmiş bir benlik kavramının olağanlaşmasından söz edilebilir. Örneğin, bireyler kendi vatanları bağlamında düşünüp, 'biz Tibetliyiz,' ya da 'biz Fransızız,' dediklerinde, kendi kimliklerini bireysel benliklerinin ötesinde bir yerde konumlandıklarını anlatmaktadırlar.

Eğer benlik, doğuştan kimlik sahibi olsaydı, başkalarının çıkarlarından soyutlanmış öz-çıkarcı bağlamında konuşmak kolay olurdu. Ama böyle olmadığına göre, 'ben ve başkaları' ancak karşılıklı ilişki içinde değerlendirilmeleri nedeniyle, kişisel çıkarlarla başkalarının çıkarlarının yakın bir ilişki içinde olduklarını görürüz. Gerçekten de, bağımsız bir biçimde oluşmuş gerçeklik fotoğrafı içinde başkalarının çıkarlarından tümüyle kopuk kişisel çıkarlara yer olmadığına tanık olmaktadır. Gerçekliğin merkezinde yer alan temel ilişkilere göre, sizin çıkarınız aynı zamanda benim de çıkarımdır. Bundan açıkça anlaşılmaktadır ki, sizin çıkarlarınız benim çıkarlarıma sıkı sıkıya bağlıdır. Daha derin anlamda, bir noktada birleşmektedirler.

Tüm nesnelerin ve olayların yakın bir ilişki içinde oldukları biçimindeki daha karmaşık bir anlayışın kabul edilmesi açısından en azından dinsel çerçeve dışında mutlaklıktan söz etmek zor olsa da, daha önce açıkladığımız ahlaki ilkelerin geçerli olarak algılanabilmesi mümkün değildir anlamına gelmez. Aksine, bağımsız oluşum kavramı bizi, neden ve sonuç gerçekliğini kesin bir ciddiyetle ele almaya zorlar. Bunu söylerken belirli nedenlerin belirli sonuçlar yarattığını ve belirli eylemlerin kimi insanları mutlu ederken kimilerine acı vereceğini anlatmak istiyorum. Mutluluk getiren şeyleri yapmak ve acı verecek şeylerden kaçınmak herkesin çıkarıdır. Ama şimdi gördüğümüz gibi, çıkarlarımızın şaşmaz bir kesinlikle birbirine bağlı oluşu nedeniyle ahlaki değerlerin benim mutlu olma arzumu sizinki arasında vazgeçilmez bir kesişim bölgesi olduğunu kabul etmek zorundayız.

Dördüncü Bölüm

AMACIN YENİDEN TANIMLANMASI

∞ Buraya kadar hepimizin, acı çekmeyi değil, doğal olarak mutlu olmayı arzu ettiğimizi anlattım. Bunun ötesinde, bu arzuların, toplumsal haklar olduklarını ve benim düşünceme göre bu haklardan, ahlaklı eylemin başkalarının yaşamlarına ya da mutluluk beklentilerine zarar vermeyen eylem olduğu anlamını çıkarabileceğimizi öne sürdüm. Ardından, benlik ve çevre çıkarlarının ortaklığını gösteren gerçeklik anlayışını açıkladım.

Şimdi gelin mutluluğun doğasını ele alalım. Vurgulanması gereken ilk düşünce, mutluluğun görece bir değer olduğudur. Mutluluğu, içinde bulunduğumuz durumlara göre farklı biçimde yaşarız. Bir kişiyi mutlu eden şey bir başkası için üzüntü kaynağı olabilir. Çoğumuz yaşam boyu hapse gönderilmekten çok mutsuz oluruz. Ama ölüm cezası tehdidi altındaki bir suçlu, bu cezanın yaşam boyu hapse çevrilmesiyle olasılıkla çok mutlu olabilir. İkincisi, birbirinden çok farklı durumları tanımlamak için her zaman aynı 'mutluluk' sözcüğünü kullandığımızın farkında olmak önem taşır, kaldı ki bu durum, aynı sözcüğün, yani *de wa* sözcüğünün aynı zamanda ' zevk ' anlamında kullanıldığı Tibetçe'de daha belirgindir. Sıcak bir günde soğuk suyla yıkandığımızda mutluluktan söz ederiz. 'Eğer kumarda kazanırsam çok mutlu olurum,' dedi-

ğimiz zamanlarda olduğu gibi belirli ‘ideal’ durumlarda yine mutluluktan söz ederiz. Aile yaşamının sıradan ve yalın koşullarıyla bağlantılı olarak da mutluluktan söz ederiz.

Bu son örnekte mutluluk; daha çok, iniş çıkışlara ve ara sıra oluşan boşluklara karşın ısrarla varlık gösteren bir durumdur. Ama sıcak bir günde soğuk suyla yıkanma örneğinde mutluluk, duyuşal zevkin doyumuna yönelik eylemlerin bir sonucu olduğu için, zorunlu olarak geçicidir. Eğer suda çok kalırsak üşümeye başlarız. Gerçekten de, bu tür eylemler sonucunda elde etmeye çalıştığımız mutluluk, bu eylemlerin kısa süreli olmalarına dayanır. Büyük miktarda para kazanma örneğinde mutluluğun uzun süreli mi olacağı yoksa bu parayı kazanan kişiye göre çözülmesi mümkün olmayan sorunların ve zorlukların baskısıyla kısa sürede kaybolacak türden mi olduğu tartışılabilir. Ama genel bir söylemle, para mutluluk getirse bile bu mutluluk, paranın satın alabileceği türden, yani maddi ve duyuşal deneyimler olma eğilimindedir. Ve bunların da acı ve üzüntü kaynağı olduklarını keşfederiz. Örneğin gerçek mülkiyetler bağlamında, yaşamda çok sayıda zorlukla karşılaşırız. Arabamız bozulur, paramızı kaybederiz, en değerli eşyalarımız çalınır, evimiz yangından hasar görür. Ya bunlar ya da bu tür şeylerin olabileceğine ilişkin kaygılarımız nedeniyle acı çekeriz.

Eğer durum böyle olmasaydı –eğer aslında bu tür eylemler ve koşullar içlerinde acı tohumlarını barındırmasalardı– onlarla içli dışlı oldukça mutluluğumuz artardı, tıpkı nedeni varlığını sürdürdükçe acının artması gibi. Ama burada durum farklıdır. Aslında zaman zaman bu türden gerçek bir mutluluğu bulduğumuzu duyumsasak bile, görünüşteki bu gerçekliğin tıpkı bir yaprağın üzerinde bir an parıldayıp yok olan bir çiğ damlası kadar kısa ömürlü olduğu ortaya çıkar.

Bu durum maddesel gelişime çok fazla umut bağlamanın neden yanlış olduğunu açıklamaktadır. Aslında sorun maddencilik değildir. Burada önemli olan, gerçek doyumun yalnızca duyuşsal hoşnutluktan doğduğuna yönelen gizli bir varsayımdır. Mutluluğu arayış biçimleri, yaşama içgüdüğü ve duyuşsal arzuların hemen doyuma ulaştırılmasıyla sınırlı olan hayvanlardan farklı olarak biz insanlar, kazanıldığında karşıt deneyimleri bastırma kapasitesine sahip olan mutluluğu daha güçlü ve derin yaşama yeteneğine sahibiz. Örneğin savaşı bir askerin durumunu düşünelim. Asker yaralanır ama savaş kazanılmıştır. Bu askerin zaferle yaşadığı doyum, yarası nedeniyle duyduğu acının, kaybeden taraftaki aynı yarayı almış askerin duyduğu acıdan olasılıkla çok daha az olduğu anlamına gelir.

İnsanın mutluluğu daha derinlerde yaşama yeteneği, müziğin ve diğer sanatların neden yalnızca maddi nesneleri elde etmekten daha büyük bir mutluluk ve doyum getirdiğini de açıklar. Bununla birlikte, güzelduyusal deneyimler mutluluğun kaynağı olsalar bile içlerinde hâlâ güçlü duyuşsal bileşenleri barındırırlar. Müzik kulakla, plastik sanatlar gözle, dans bedenle ilişkilidir. İşimiz ya da meslek statümüzden elde ettiğimiz doyumlar da genelde duyular aracılığıyla kazanılır. Bunlar kendi başlarına düşlediğimiz mutluluğu getirmezler.

Her ne kadar geçici mutluluğu sürekli mutluluktan ayırt etmenin çok yararlı olduğu tartışılabilirse de, geçici mutlulukla gerçek mutluluk arasında, söz edilmesi anlamlı olan tek mutluluk, susuzluktan ölmek üzere olan bir kişinin suya kavuşmasıdır. Bu tartışılmaz. Eğer sorun yaşamı sürdürmekse, doğal olarak gereksinimlerimiz öyle bir acelecilik kazanır ki çabalarımızın büyük bir bölümünü bu gereksinimleri karşılamak doğrultusunda harcarız. Yine de, yaşama

dürtüsü fiziksel gereksinimlerden doğduğu için bedensel doyum, değişmez bir biçimde duyuların sağlayabileceklerine bağlıdır. Bu açıdan sonuç olarak duyuların her durumda doyuma ulaştırılması peşinde koşmamızın hiç de haklı bir yanı olduğunu söyleyemeyiz. Aslında dikkatli bir biçimde düşündüğümüzde, duyusal isteklerimizi bastırdığımız zaman yaşadığımız kısa mutluluğun, bir uyuşturucu müptelasının bu alışkanlığını sürdürmekle duyduğu mutluluktan çok da farklı olmadığını görürüz. Geçici rahatlatanın ardından daha güçlü bir istek duyulur. Ve tıpkı uyuşturucu kullanmanın, sonuçta yalnızca sorun yaratması gibi, ivedi duyusal arzularımızı karşılamak için yaptığımız şeyler de sorun yaratacaktır. Bu, belirli eylemlerden aldığımız zevkin yanlış bir şey olduğu anlamına gelmez. Ama duyuların kesintisiz doyuma ulaştırılma umudu olmadığını bilmemiz gerekir. İyi bir yemek yediğimizde duyduğumuz mutluluk, olsa olsa tekrar acıkıncaya kadar devam eder. Eski bir Hint yazarın belirttiği gibi: *Duyusal isteklerimizi karşılamak tuzlu su içmeye benzer: İsteklerimiz, karşılandıkça artarlar.*

Gerçekten de benim içsel acı diye adlandırdığım olgu, mutluluğa karşı büyük ölçüde içgüdüsel ve planlanmamış yaklaşımımıza dayandırılabilir. Belirli bir durumun karmaşıklığını düşünmekten vazgeçmeyiz. En kısa yoldan doyuma ulaşmamızı sağlayacak şeylerin peşinden koşma eğilimi taşırız. Ama böyle yaparken çoğunlukla daha yüksek bir doyum şansından yoksun bırakırız kendimizi. Bu, gerçekten de oldukça ilginçtir. Genellikle çocuklarımızın istedikleri şeyleri yapmalarına izin vermeyiz. Eğer onlara özgürlük verirsek zamanlarını ders çalışmaktan çok oyunla geçireceklerini düşünürüz. Bu nedenle onları, oyunun vereceği anlık zevkten yoksun bırakır ve ders çalışmaya zorlarız. Uyguladığımız strateji daha çok uzun vadelidir. Ve bu strateji onlar için da-

ha az eğlenceli olsa da gelecekleri için daha sağlam bir temel oluşturacaktır. Ama yetişkin olarak bizler bu ilkeyi çoğunlukla göz ardı ederiz. Örneğin eğer, evlilikte eşlerden biri tüm zamanını kendi küçük çıkarları için harcarsa, diğer eşin hiç kuşkusuz acı çekeceğini gözden kaçıırız. Ve bu olduğu zaman evliliğin sürdürülmesinin giderek daha güçleşeceği kaçınılmaz olacaktır. Benzer şekilde, anne ve babalar tüm ilgilerini birbirlerine yöneltip çocuklarını ihmal ettiklerinde de, kuşkusuz olumsuz sonuçlar doğacaktır.

Anlık isteklerimizi başkalarının çıkarlarını gözetmeksizin karşılayacak biçimde hareket ettiğimizde, sürekli mutluluk olasılığını tehlikeye atmış oluruz. On aileyle komşu olarak aynı mahallede yaşadığımızı ama onların iyi durumda olup olmadıklarını bir an bile aklımıza getirmediğimizi düşünelim. Bu durumda kendimizi bu on ailenin oluşturduğu topluluktan yararlanma şansından yoksun bırakmış oluruz. Ama eğer dost olmak için çaba harcarsak ve onların iyi durumda olmalarını önemsersek, o insanlara olduğu kadar kendimize de mutluluk sağlamış oluruz. Ya da yeni birisiyle tanıştığımız ânı düşünelim. Belki birlikte yemeğe gideriz. Tabii bu bize bir miktar paraya mâl olacaktır. Ama sonuç olarak, yıllar geçtikçe sayısız yarar sağlayacağımız bir ilişkinin temelini atmak için iyi bir olasılık elde etmiş oluruz. Tam tersine, eğer birisiyle yeni tanıştığımızda onu dolandırma şansı görür ve bunu yaparsak, o an için bir miktar para kazanmış olsak bile, büyük bir olasılıkla bu kişiyle ilişkimizden uzun vadede sağlayacağımız yararları tamamen yok etmiş oluruz.

Gelin şimdi benim gerçek mutluluk diye adlandırdığım olguyu düşünelim. Burada kendi deneyimlerim, anlatmak istediğim durumun sınırlarını çizmekte yardımcı olabilir. Budist bir rahip olarak Budizm'in pratiği, felsefesi ve ilkele-

ri doğrultusunda eğitildim. Ama modern yaşamın beklentileriyle başa çıkmak için hemen hemen hiçbir uygulamalı eğitim almadım. Yaşamım boyunca çok büyük sorumluluklar yüklenmek ve çok büyük zorluklarla baş etmek zorunda kaldım. Onaltı yaşında, Tibet işgal edildiğinde özgürlüğümü kaybettim. Yirmidört yaşında ülkemden çıkarıldım ve sürgüne gönderildim. Manevi anlamda benim yurdum olsa da, kırk yıldır yabancı bir ülkede göçmen olarak yaşamaktayım. Tüm bu zaman boyunca göçmen arkadaşlarıma ve olabildiği ölçüde, Tibet'te kalan Tibetlilere yardım etmeye çalışmaktayım. Bu arada vatanımız ölçülemez büyüklükte yıkıma uğradı ve acı çekti. Ve tabii ki, yalnızca annemi ve diğer yakın aile bireylerini değil değerli dostlarımı da kaybettim. Yine de tüm bu kayıpları düşündüğümde kendimi üzgün hissetsem bile huzurlu, sakin ve mutluyum. Olması gereken zorluklarla karşılaştığımda bile çok rahatsız olmuyorum. Mutlu olduğumu söylerken en küçük bir kuşku yok.

Kendi yaşam deneyimlerime göre, mutluluğun temel özelliği huzurdur: iç huzuru. Bunu söylerken demek istediğim bir tür dışlanmışlık duygusu değildir. Duygu yoksunluktan da söz etmiyorum. Tam tersine, ben bu konuda çok yol katettiğimi iddia edemesem bile, anlatmaya çalıştığım huzur başka insanlar için duyulan kaygıyla beslenen ve yüksek düzeyde duyarlılık ve duygu yüklü bir olgudur. Ben huzuru daha çok başkaları için duyduğum kaygıyı geliştirmek için harcadığım çaba olarak algılıyorum.

Bu gerçek, yani mutluluğun temel özelliğinin iç huzuru olduğu gerçeği, bir yanda tüm maddi avantajlara sahip olmalarına karşın doyumsuz kalan kişiler varken, diğer yanda en zor koşullarda mutlu olan kişiler olduğu paradoksunu açıklar. Ben sürgüne gittikten sonraki aylarda, Hindistan hükü-

meti tarafından kendilerine sağlanan sığınak için Tibet'i terk eden seksen bin Tibetli'yi düşünelim. Çok zor koşullarla karşılaştılar. Yiyecek ve ilaç gerçekten çok azdı. Göçmen kampı bez bir çadırdan daha rahat değildi. Sahip oldukları şeyler çok azdı ve giysilerini evlerinde bırakmışlardı. Hindistan'da çok hafif pamuklu giysiler giymeleri gerekirken, Tibet'in zorlu kışlarına uygun, *chuba* (geleneksel Tibet giysisi) adı verilen kalın giysiler giyiyorlardı. Ve ayrıca, Tibet'te hiç bilinmeyen bir hastalıktan kaynaklanan bir salgınla boğuşmak zorundaydılar. Tüm bu zorluklara karşın, bugün yaşamlarını sürdürenler, çok az travma belirtileri gösteriyorlar. Ve hatta, güvenini tümüyle kaybedenlerin sayısı çok az. Dahası, ilk şaşkınlıkları geçtikten sonra, bu göçmenlerin büyük bir çoğunluğu iyiymseliklerini korudular ve mutlu kaldılar.

Burada gösterge, şudur: eğer iç huzur özelliğini geliştirsek, yaşam içinde hangi zorluklarla karşılaşsak karşılaşalım, temelde iyi olma duyumuz tehlikeye düşmeyecektir. İç huzurun oluşmasında dış etkenlerin önemini yadsımak söz konusu olmasa da, bu etkenlerin bizi tümüyle mutlu edeceğini varsaymak da yanılı olur.

Hiç kuşkusuz doğamız, yetiştirilme biçimimiz ve içinde bulunduğumuz koşullar, mutluluk deneyimimize katkıda bulunurlar. Ayrıca, belirli şeylerin eksikliğinin mutluluğu yakalamayı daha da zorlaştırdığı düşüncesini hepimiz kabul ederiz. Öyleyse gelin bunları sırayla ele alalım. Sağlıklı olmak, dostlar, özgürlük ve belirli bir mülkiyet; tüm bunlar değerlidir ve yardımcıdır. Sağlıklı olmanın önemi apaçıktır. Hepimiz sağlıklı olmayı arzu ederiz. Durumumuz ne olursa olsun ya da ne kadar başarılı olursak olalım, dosta gereksinimimiz vardır, dostlarımız olmasını isteriz. Saatler beni her zaman büyülemiştir ama taktığım saati özellikle çok beğenmeme

karşın, ondan hiçbir sevgi görmem. Sevgide doyumu bulmak için sevgimize karşılık verecek dostlara ihtiyacımız vardır. Kuşkusuz, farklı türde arkadaşlar vardır. Bazıları gerçekte yalnızca statü, para ve ün dostudurlar, bunlara sahip olan kişinin dostu değildir. Ama benim söylemek istediğim, bizimle kurdukları ilişkileri yüzeysel özelliklere dayandıran kişiler değil, yaşamın içinde karşılaştığımız zorluklarda bize yardımcı olmak için bekleyen kişilerdir.

Özgürlük, yani mutluluğun peşinden koşmak ve kişisel görüşleri koruyup ifade etmek anlamında özgürlük, benzer şekilde iç huzurumuza katkıda bulunur. Buna izin verilmeyen toplumlarda, her topluluğun ve hatta ailelerin bile yaşamlarına giren casuslarla karşılaşırız. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak insanlar birbirlerine duydukları güveni kaybederler. Şüpheli olurlar ve diğerlerinin davranışlarından kuşku duymaya başlarlar. Bir insanın temel güven duygusu yok edildikten sonra onun mutlu olmasını nasıl bekleyebiliriz?

Başarı da –büyük maddi zenginlik anlamında değil ama daha çok zihinsel ve duygusal açıdan sağlıklı olmak anlamında– iç huzurumuzun oluşmasına önemli bir katkıda bulunur. (Burada yine, kaynaklarının yetersizliğine karşın başarıyı yakalayan Tibetli göçmenler örneğini düşünebiliriz).

Gerçekten de bu etkenlerin her biri bireysel mutluluğun oluşturulmasında önemli bir rol oynarlar. Yine de temel olarak iç huzur ve güven duygusu elde edilmeden bunların yararı yoktur. Neden? Çünkü, daha önce de gördüğümüz gibi, zaten sahip olduğumuz şeylerin kendileri sıkıntı kaynağıdır. Bu açıdan, sürekli kaybetme korkusu taşıdığımız işimiz de böyledir. Hatta dostlarımız ve akrabalarımız da sorunların kaynağı olabilirler. Hastalanabilirler ve çok önemli bir işle meşgul olduğumuz bir zamanda bizim yardımımıza

gereksinim duyabilirler. Hatta bize sırt çevirebilir ve bizi aldatabilirler. Benzer şekilde bedenlerimiz bugün ne kadar sağlıklı ve güzel olsalar da yaşlanınca kaçınılmaz olarak bozulurlar. Ayrıca hiçbirimiz hastalığa ve acıya karşı dayanıklı değiliz. Yani eğer iç huzurumuz yoksa sürekli mutluluğu elde etme umudumuz da yoktur.

Peki bu iç huzuru nerede bulmalıyız? Bu sorunun herhangi bir yanıtı yoktur. Ama kesin olan, hiçbir dış etken bu huzuru yaratamaz. Ya da bir doktordan iç huzur istememizin de yararı yoktur. Doktorun bize önereceği en iyi şey bir sakinleştirici ya da uyku hapıdır. Benzer şekilde, ne kadar gelişmiş ya da güçlü olursa olsun, hiçbir makine ya da bilgisayar bize bu yaşamsal niteliği kazandıramaz. Benim görüşüme göre, sürekli -ve bu nedenle- anlamlı mutluluğun dayandığı bir iç huzuru geliştirmek, yaşam içinde yüklendiğimiz diğer görevler gibidir: nedenlerini ve koşullarını tanımlamak ve ardından bunları geliştirmek için çaba göstermeliyiz. Görüyoruz ki, bu iki yönlü bir yaklaşımı gerekli kılar. Bir yandan iç huzuru engelleyen etkenlere karşı durmamız gerekirken, diğer yandan onun ortaya çıkmasına yardımcı olanları kullanıp geliştirmeliyiz.

İç huzurun oluşmasına yardımcı olan koşullardan en önemli olanı temel davranışlarımızın içinde saklıdır. İzninizle bunu yine kişisel bir örnekle açıklamak istiyorum. Benim bugün artık alışkanlık haline gelmiş olan sakinliğime karşın, biraz ateşli ve sabırsızlık nöbetlerine eğilimli ve bazen de kızgın bir yapım vardı. Kuşkusuz bugün bile, zaman zaman sakinliğimi koruyamadığım anlar oluyor. Böyle anlarda en küçük bir rahatsızlık, doğru düşünmeme engel olup beni oldukça sınırlendirebiliyor. Örneğin sabahleyin uyandığımda, özel hiçbir neden olmaksızın kendimi üzgün ve endişeli his-

sedebiliyorum. Böyle bir durumda, normal koşullarda beni mutlu eden şeylerden bile rahatsızlık duyabiliyorum. Saati-me bakmak bile içimde rahatsızlık duygusunun doğmasına neden olabiliyor. Saati yalnızca bağlayıcı ve bu nedenle de acı ve keder kaynağı bir nesne olarak görüyorum. Ama bir başka zaman, uyandığımda onu güzel, karmaşık ve çok zarif bir şey olarak göreceğim. Oysa o, kuşkusuz aynı saattir. Peki değişen nedir? Bir gün nefret, ertesi gün doyum hissetmem sırf bir rastlantının sonucu mudur? Yoksa burada, kontrol edemediğim bir tür sinirsel mekanizma mı işliyor? Kuşkusuz, bunun yapısal özelliklerimizle ilgisi olsa da, burada denetleyici öge, kesinlikle benim zihinsel davranışımıdır. Temel davranış biçimimiz –dış koşullarla nasıl bir ilişki içinde olduğumuz– iç huzurun geliştirilmesi tartışılırken göz önüne alınması gereken ilk özelliktir. Bu konuda, ünlü Hint bilim adamı Shantideva bir keresinde, ayağımıza diken batmaması için tüm dünyayı kaplayacak kadar deri bulma umudumuz olmasa da, aslında zaten buna ihtiyacımız da olmadığı şeklinde bir gözlemde bulunmuştu. Bu gözlemi sürdürdükçe ayaklarımızın tabanlarını örtecek kadar derinin yeterli olacağını düşündü. Bir başka deyişle, dış koşulları kendimize uyacak biçimde değiştiremesek de, kendi davranış biçimimizi değiştirebileceğimizi gördü.

İç huzurun ve gerçek mutluluğun bir başka önemli kaynağı, mutluluk arayışı boyunca gerçekleştirdiğimiz eylemlerdir. Bu eylemleri; etkisizler ve olumlu ve olumsuz etkileri olanlar şeklinde sınıflandırabiliriz. Sürekli mutluluk getiren eylemleri geçici mutluluk sağlayan eylemlerden ayıran özelliğin ne olduğunu dikkate alırsak, ikinci durumda eylemlerin hiçbir olumlu değer taşımadıklarını görürüz. Belki canımız tatlı ister ya da son moda bir giysi veya belki yeni bir deneyim yaşamak isteriz. Oysa bunlara gerçekten gereksi-

nim duymayız. Bunları yalnızca öylesine isteriz ya da bu deneyimi, bu hazzı yaşamayı arzu ederiz ve çok düşünmeden isteğimizi doyuma ulaştırmaya koyuluruz. Şimdi ben bunun kesinlikle yanlış bir tarafı olduğunu öne sürmüyorum. Belirli somut istekler insan doğasının bir parçasıdır: görmek isteriz, dokunmak isteriz, sahip olmak isteriz. Ama, daha önce de söylediğim gibi, bir takım şeyleri bize verdikleri zevk dışında hiçbir gerçek neden olmaksızın arzu ettiğimiz zaman, sonuçta bunların bize sorun yaratabileceklerinin farkında olmamız önemlidir. Dahası, bu tür gereksinimlerin doyuma ulaştırılmasıyla elde edilen mutluluk geçicidir.

Burada asıl sorunun, aşırıya kaçan eylemlerin olası sonuçlarını dikkate almamak olduğunu da bilmemiz gerekir. Başkalarına acı vermek ve hatta kendini öldürmek gibi her biri insanın bu son derece olumsuz arzularını kısa süre için doyuma ulaştıracak eylemler bu konuya örnek oluşturabilirler. Ya da yine, ekonomik alanda, potansiyel olumsuz sonuçları dikkate olmaksızın kazanç peşinde koşmak, hiç kuşku yok ki, başarı yakalandığı zaman büyük bir mutluluk duygusunun doğmasını sağlayacaktır. Ama sonuçta acı ve üzüntü vardır: çevre kirlenir, dürüst olmayan ve ilkesiz yöntemlerimiz başkalarının işini bozar, ürettiğimiz bombalar ölümlere ve yaralanmalara neden olur.

Huzur ve sürekli mutluluk getiren eylemlere gelince, harcadığımız çabaya değdiğine inandıklarımızı yaptığımızda neler olacağını düşünelim. Örneğin, belki çıplak bir araziye sürüp, ekime hazırlamayı ve büyük çabalardan sonra verimli duruma getirmeyi planlayabiliriz. Bu tür eylemleri incelediğimizde dikkat, özen ve beceri içerdiklerini görürüz. Kendimiz ve başkaları için yaratacakları olası sonuçlar da dahil olmak üzere farklı ilkeleri dikkate almayı gerektirirler. Bu evrim sürecinde, gerçekleştirmeye karar verdiğimiz bu eyle-

min ahlaki olup olmadığı sorusu kendiliğinden ortaya çıkar. Böylece, belli bir sonuca ulaşmak yolunda başlangıçtaki itici güç belki dürüst değilse de, bu yolla elde edilebilecek geçici bir mutluluk, aslında bu tür bir davranışın sonuçlarının olasılıkla uzun dönemde sorun yaratacağını düşündürür. Bu nedenle eylemin akışını bilinçli olarak değiştiririz. Huzur ve gerçek doyumla karakterize edilen mutluluğu elde etmek de ancak, amacımıza ulaşmaya çalışırken kendimize sağlayacağımız kısa dönemli yararların başkalarının mutluluğu üzerindeki uzun vadeli etkilerini dikkate alarak ve önceliği başkalarının mutluluğuna vererek göstereceğimiz çaba ve kişisel özveriyle mümkün olacaktır. Zorluklara karşı gösterdiğimiz farklı tepkiler bunu onaylar. Tatile giderken birinci öncelikli dürtümüz eğlenmektir. Eğer kötü hava, bulutlar ve yağmur nedeniyle açık havada rahatlama arzumuzu gerçekleştiremezsek, mutluluğumuz kolayca yıkılır. Öte yandan, eğer yalnızca geçici bir doyum peşinde değilsek ve belirli bir amaç için uğraş veriyorsak, yaşadığımız açlık, yorgunluk ve sıkıntı bizi rahatsız etmez. Bir başka deyişle, özgecilik, yani başkalarını düşünme, gerçek mutluluğa götüren eylemlerin vazgeçilmez bir bileşenidir.

Bu bağlamda, ahlaklı ve manevi olarak adlandırabileceğimiz eylemleri birbirinden ayırt etmek önemlidir. Ahlaklı eylem, başkalarının deneyimlerine ya da mutluluk beklentilerine zarar vermekten kaçındığımız bir eylemdir. Manevi eylemi ise, başkalarının mutluluğu için bir dereceye kadar kaygıyı öngören ve daha önce değinilmiş sevgi, tutku, sabır, bağışlama, alçakgönüllülük, hoşgörü vb. gibi özellikler çerçevesinde açıklayabiliriz. Görüyoruz ki, kendi kişisel çıkarlarımızla değil ama başkaları için taşıdığımız kaygılarla yönlendirilen manevi eylemler aslında kendi yararımızdır. Ve bununla da kalmaz, yaşamımıza anlam katarlar. En azından

benim yaşadığım budur. Geri dönüp yaşamıma baktığımda, Dalai Lama'nın ofisi, onun verdiği siyasal erk ve hatta bana sunulan belirgin zenginlik gibi özelliklerin, başkalarına yararlı olduğum zamanlarda hissettiğim mutlulukla karşılaştırdığında, kuşkusuz benim mutluluğuma en küçük bir katkısı olmadığını söyleyebilirim.

Bu önerme incelemeye açık mıdır? Gerçek mutluluğu var etmenin en etkili yolu başkalarına yardım etme isteğiyle yönlendirilen davranışlar mıdır? Şu söyleyeceklerimi değerlendirin: Biz insanlar sosyal varlıklarız. Bu dünyaya başkalarının eylemleri sonucunda geliriz. Burada, başkalarına göre yaşıyoruz. Hoşumuza gitsin ya da gitmesin, başkalarının eylemlerinden yarar sağlamadığımız bir an yoktur. Bu nedenle, mutluluğumuzun büyük bir bölümünün diğer insanlarla olan ilişkilerimiz çerçevesinde oluşması da hiç şaşırtıcı değildir. En büyük sevinçlerimizin başkalarına yönelik kaygılarımızla yönlendirildiğimiz zamanlarda ortaya çıkışı da çok önemli değildir. Ama hepsi bununla bitmiyor. Başkalarına yardım amacı taşıyan eylemlerin yalnızca mutluluk getirmekle kalmayıp aynı zamanda yaşadığımız acıları da azalttıklarına tanık oluyoruz. Burada öne sürdüğüm düşünce, başkalarına yardım isteğiyle motive olan bireylerin böyle olmayanlardan her zaman daha şanslı oldukları değildir. Şu ya da bu hastalık, yaşlılık ve talihsizlikler hepimiz için aynıdır. Ama huzuru bozan ve tehlikeye sokan acı ve keder –sıkıntı, engellenme, düş kırıklığı– kesinlikle daha azdır. Başkaları için kaygılanırken kendimizi daha az düşünürüz. Kendimizi daha az düşündüğümüzde acı ve kederlerimizi daha az yaşarız.

Bu düşüncenin bize anlattığı nedir? Öncelikle, her eylemimiz evrensel bir boyut taşıdığı, başkalarının mutluluğu üzerinde potansiyel bir dürtü olduğu için yaptıklarımızın

başkalarına zarar vermemesini garantilemek için ahlaki değerler gereklidirler. İkinci olarak bize, gerçek mutluluğun sevgi, tutku, sabır, hoşgörü, bağışlama ve alçakgönüllülük gibi manevi değerlerden oluştuğunu anlatır. Kendimize ve başkalarına mutluluk getiren de işte bu değerlerdir.

Beşinci Bölüm

EN YÜCE DUYGU

∞ Yakın zamanda yaptığım bir Avrupa gezisinde Auschwitz'deki nazi ölüm kampının bulunduğu bölgeyi ziyaret etme olanağı buldum. Bu ziyaret sırasında, burası hakkında çok şey duymama ve okumama karşın, bu deneyimi yaşamaya tümüyle hazırlıksız olduğumu gördüm. Yüzbinlerce insanın yakıldığı fırınları gördüğümde ilk tepkim tam bir tiksinti ve nefretti. Ardından, ziyaretçilere açık bölümün bir parçası olan müzede bir ayakkabı koleksiyonu gördüm. Birçoğu yamalı ya da küçüktü, belli ki yoksul insanlara ve çocuklara aittiler. Bu, beni özellikle üzdü. Nasıl bir kötülük, nasıl bir hata yapmış olabilirlerdi? Böyle bir şeyin bir daha asla tekrarlanmaması ve bu alçaklığın hem kurbanları hem de bunu yapanlar için derin bir üzüntü duyarak dua ettim. Ve hepimizin, tıpkı başkalarının mutluluğu adına taşıdığımız kaygıyla bencil davranmama kapasitesine sahip olduğumuz gibi, katil ve işkenceci olma potansiyeli de taşıdığımız bilinciyle, böyle bir felakete hiçbir zaman katkıda bulunmayacağıma yemin ettim.

Auschwitz'de gerçekleşen tarzda olaylar, bireylerin -ve geniş anlamıyla tüm toplumun- temel insancıl duygularını

kaybettiklerinde neler olabileceğini gösteren dehşet yüklü kanıtlardır. Ne var ki, gelecekteki bu tür felaketlere karşı güvence olarak yasaları ve uluslararası anlaşmaları yürürlükte tutmak gerekli olsa da, hepimiz zalimliğin devam ettiğini görmekteyiz. Başkalarının duygularına verdiğimiz yalın insancıl değer bu tür yasalardan çok daha etkili ve önemlidir.

Temel insancıl duygulardan söz ederken, kuşkusuz aklımdan geçen, yalnızca geçici ve belirsiz bir düşünce değildir. Hepimizin sahip olduğu ve Tibetçe'de *shen dug wa la mi sö pa* olarak söylenen, birbirimizi anlama kapasitesinden söz ediyorum. Bire bir çevrildiğinde bu söz 'başkasının çektiği acıya tanık olmaya katlanma yetersizliği' anlamına gelir. İşte bize başkalarının acısını anlama ve bir ölçüde bu acıya ortak olma gücü veren şey budur ve bu bizim en önemli özelliklerimizden biridir. Bir imdat çağlığı duyduğumuzda harekete geçmemize, birisine zarar verildiğini gördüğümüzde irkilmemize, başkalarının çektiği acıya tanık olduğumuzda acı çekmemize neden olan budur. Ve başkalarının üzüntüsünü ve acısını görmezden gelmek istediğimizde bizi, gözlerimizi kapatmaya zorlayan da budur.

Şimdi bir yolda yürüdüğünüzü ve tam önünüzde yaşlı bir adam olduğunu düşünün. Bu yaşlı adam birden tökezleyip düşer. Ne yapardınız? Hiç kuşkim yok ki, okuyucuların büyük bir bölümü, yardımcı olup olamayacaklarına bakmak için adamın yanına giderlerdi. Ama, herkesin sıkıntı çeken birine yardıma gitmeyeceğini kabul ederken ayrı tutulan, bu az sayıda kişinin, evrenselliğini öne sürdüğüm empati yeteneğinden tümüyle yoksun olduklarını iddia etmiyorum. Yardım etmeyenler olsa bile, hiç kuşku yok ki bu kişiler de, çoğunlukta yardımcı olma dürtüsü yaratan kaygıyı az da olsa taşıyor olacaktırlar. Kuşkusuz savaş yıllarını yaşadıkdan

sonra başkalarının acısı karşısında üzüntü duymayan kişiler olabileceğini düşünmek olasıdır. Aynı duygu, insanların birbirlerine kayıtsız kaldığı ve şiddet dolu bir ortamın etkili olduğu yerlerde yaşayan kişiler için de geçerlidir. Hatta, az sayıda da olsa, başkalarının acısı karşısında sevinen kişiler olduğunu düşünmek de olasıdır. Ama bu, böyle kişilerde empati yeteneği olmadığı anlamına gelmez. Bu, belki en çok sıkıntı çekenler dışında hepimizin iyi yürekliliğe değer verdiğimizizi ve ne kadar katı olursak olalım, empati yeteneğinin kalıcı olduğunu gösterir.

Başkalarının kaygılarına değer verme özelliği, inanıyorum ki, 'başkalarının çektiği acıya tanık olmaya katlanma yeter-sizliği'mizin bir yansımasıdır. Böyle söylüyorum çünkü; başkalarını anlama konusundaki doğal yeteneğimizin yanı sıra, tüm yaşamımız boyunca onların iyiliklerine de gereksinim duyarız. Bu özellik gençken de yaşlıken de çok belirgindir. Ama yaşamımızın ilk yıllarında sevgi ve ilgi görmenin ne kadar önemli olduğunu ancak hastalandığımızda anlayabiliriz. Sevgisiz yaşayabilmek bir erdem gibi görünse de, gerçekte bu değerli bileşenden yoksun bir yaşam olsa olsa sefil bir yaşam olmak zorundadır. Birçok suçlu insanın yaşamlarının yalnız ve sevgisiz olması, hiç kuşkusuz bir rastlantı değildir.

İyiliğe verilen bu değer insan gülümsemesinde bir karşılık olarak yansıdığına tanık oluruz. Bana göre insanın gülümseme yeteneği onun en güzel özelliklerinden biridir. Bu hiçbir hayvanın yapamadığı bir şeydir. Ne köpekler, ne balinalar ya da yunuslar, herbiri insana çok yakın ve akıllı olan hayvanlar olmalarına karşın bizim gibi gülümseyemezler. Kişisel olarak ben birine gülümsediğimde ve bu kişi ciddi ve tepkisiz kaldığında kendimi biraz tuhaf hissedirim. Öte yandan, eğer karşılık verirlerse yüreğim sevinç dolar. Hiçbir

ilgim olmayan bir kişi bile olsa bir insan bana gülümsediğinde etkilenirim. Peki neden? Yanıt, hiç kuşkusuz, gerçek gülümsemenin bizi derinden etkilediği şeklinde olacaktır: iyiliğe doğal olarak verdiğimiz değer.

İnsan doğasının temelde saldırgan ve rekabetçi olduğunu ileri süren genel düşünceye karşın ben sevgiye verdiğimiz değerlerin çok derin olduğuna, öyle ki biz doğmadan önce oluşmaya başladığına inanıyorum. Gerçekten de bilim adamı bazı dostlarıma göre, annenin zihinsel ve duygusal durumunun doğmamış bebeğin sağlığını büyük ölçüde etkilediğini ve eğer anne zihinsel olarak ılımlı ve anlayışlı bir durumdaysa bu durumun bebeğe yararı olduğunu gösteren güçlü kanıtlar var. Mutlu bir anne karnında mutlu bir çocuk taşır. Öte yandan gerginlik, kızgınlık bebeğin sağlıklı gelişimine zarar verir. Aynı şekilde, doğumdan sonraki ilk haftalar sırasında gösterilecek sıcak ilgi ve sevgi, çocuğun fiziksel gelişiminde çok önemli bir rol oynamaya devam eder. Bu aşamada, doktorların inancına göre, bir biçimde, annenin ya da doğuma yardımcı olan bir kişinin sürekli dokunuşlarıyla desteklenen bir özellikle beyin çok hızlı gelişmektedir. Bu da göstermektedir ki, bebek kimin kim olduğunu bilmemesine karşın, belirgin bir biçimde sevgiye gereksinim duymaktadır. Belki bu olgu, aynı zamanda, neden en kaygılı, huysuz ve paranoid bireylerin bile sevgi ve ilgiye olumlu tepki verdiklerini de açıklamaktadır. Çocuklar başkaları tarafından eğitilme gereksinimindedirler. Eğer bir bebek bu kritik dönemde ihmal edilirse, hiç kuşkusuz varlığını sürdüremeyecektir.

Ne mutlu ki, bu çok ender görülen bir durumdur. İstisnasız hemen her annenin ilk eylemi bebeğine besleyici sütünü sunmaktır; bana göre bu, koşulsuz sevgiyi sembolize eden bir eylemdir. Annenin sevgisi hesaplı değil gerçektir:

karşılığında hiçbir şey beklenmez. Bebeğe gelince, o da doğal olarak kendiliğinden annesinin memesine yönelir. Neden? Burada kuşkusuz yaşamı sürdürme içgüdüsünden söz edebiliriz. Ama buna ek olarak bebeğin de anneye yönelik sevgisine ilişkin varsayımda bulunmak mantıklıdır diye düşünüyorum. Eğer tiksinti duysaydı hiç kuşkusuz emmezdi. Ve eğer anne tiksinti duysaydı sütü serbestçe akmazdı. Oysa burada tanık olduğumuz, sevgiye ve karşılıklı duyarlılığa dayanan ve tümüyle içten gelen ve kendiliğinden gelişen bir ilişkidir. Başkalarından öğrenilmez, hiçbir din tarafından şart koşulmaz, hiçbir yasayla dayatılmaz, okullarda öğretilmemiştir. Tümüyle doğal bir biçimde gelişir.

Annenin, bebeğine yönelik, hayvanların bir çoğunda da görülen, içgüdüsel özeni, bebeğin varlık nedeni olan temel sevgi gereksiniminin yanı sıra, doğasında var olan sevgi verme yeteneğini de vurgulaması açısından yaşamsal önem taşır. Bu bize nerdeyse biyolojik bir bileşenin de işlevsel olduğunu düşündürecek kadar güçlü bir duygudur. Bu karşılıklı sevginin yaşamı sürdürme mekanizmasından başka bir şey olmadığı üzerinde kuşkusuz tartışılabilir. Pekâlâ öyle de olabilir. Ama bu onun var olduğunu yadsımak anlamına gelmez. Ve ayrıca, bu sevgi gereksiniminin ve yeteneğinin, aslında bizim doğuştan sevgi dolu olduğumuzu gösterdiği biçimindeki inancımı da çürütmez.

Eğer bu olası gözük müyorsa, iyiliğe ve şiddete verdiğimiz farklı tepkileri düşünün. Çoğumuz şiddeti tehdit edici buluruz. Tersine, eğer iyilik görüyorsak büyük bir güvenle tepki veririz. Benzer biçimde, sevginin meyvası olduğunu öğrendiğimiz huzur ile sağlık arasındaki ilişkiyi düşünelim. Benim anlayışıma göre insan yapısı, şiddetten ve saldırganlıktan çok huzura ve dinginliğe uygundur. Hepimiz stresin ve sı-

kıntının yüksek tansiyona ve diğer olumsuz sağlık sorunlarına yol açtığını biliyoruz. Tibet tıp sisteminde zihinsel ve duygusal rahatsızlıkların, kanser dahil birçok yapısal hastalıkların nedeni olduğu kabul edilmektedir. Üstelik, huzur, dinginlik ve başkalarının ilgisi, hastalıkların iyileşmesi için gereklidir. Ayrıca burada huzura duyulan temel özlemin de altını çizebiliriz. Neden? Çünkü şiddetin yalnızca sefalet ve ölümü vurguladığı yerde huzur, yaşamın ve gelişimin göstergesidir. Arık Ülke* ya da cennet düşüncesinin bize çekici gelmesinin nedeni budur. Eğer böyle bir yer sonu gelmeyen sürtüşmeler ve savaşlar çerçevesinde tanımlanmış olsaydı, hepimiz bu dünyada kalmayı tercih ederdik.

Bunun dışında bir de, yaşam olgusunun kendisine nasıl tepki verdiğimize de dikkat edelim. Kışın ardından bahar geldiğinde günler uzar, güneş daha çok parlar, çimenler yeşillenir: ruhsal durumumuz kendiliğinden daha iyi bir duruma gelir. Oysa kış yaklaştığında yapraklar birer birer dökülmeye başlar ve çevremizdeki bitkilerin çoğu sanki ölmüş gibidir. Yılın bu zamanında kendimizi biraz hüzünlü hissetmemiz hiç şaşırtıcı değildir. Buradaki gösterge, hiç kuşkusuz, insan doğasının yaşamı ölüme, gelişimi yok olmaya, yapmayı yıkmaya tercih etmesidir.

Bir de çocukların davranış biçimlerini gözönüne alalım. Çocuklarda, öğrenilmiş düşüncelerle üstü örtülmeden önce insan karakteri için doğal olan şeyi görürüz. Çok küçük bebeklerin bir kişiyi diğerinden gerçek anlamda ayırt edemediğine tanık oluruz. Bebekler, karşısındaki insanın gülümsemesine diğer herhangi bir şeyden çok daha fazla önem vererek ilgi gösterirler. Büyümeye başladıklarında bile ırk, milli-

* Budizm'in, Buda'yı merhametli, sevgi dolu bir kurtarıcı olarak gören alt grubu, Mahayana Budizm'i. (Çev. n.)

yet, din ve hatta ailevi yapıyla ilgili farklılıklara çok ilgi göstermezler. Diğer çocuklarla karşılaştıklarında bu tür konularda tartışmaktan vazgeçmezler. Bunu kendileri için çok daha önemli olan bir oyuna dönüştürürler. Bu yalnızca duygusallık da değildir. Avrupa'da, çok sayıda Tibetli göçmen çocuğun 1960'lı yıllardan beri eğitim gördüğü çocuk köylerinden birini ziyaret ettiğimde bu gerçeği görüyorum. Bu köyler birbirleriyle savaşan ülkelerden gelen yetim kalmış çocukların bakımı için kurulmuşlardı. Farklı geçmişlerine karşın, bir araya koyulduklarında bu çocukların tam bir uyum içinde yaşadıklarını görmek hiç kimse için sürpriz olmadı.

Hepimizin sevgi dolu bir iyilik yeteneğine sahip olduğu halde, insan doğasının bu sevgiyi ve iyiliği, kaçınılmaz bir biçimde kendisine en yakın kişilere saklama eğilimi gösterdiği ileri sürülebilir. Bizler, ailemiz ve dostlarımız konusunda önyargılı olma eğilimi taşırız. Bu çemberin dışında kalanlar konusunda duyduğumuz kaygılar çoklukla bireysel koşullara dayanır: tehdit edilen kişiler, kendilerini tehdit edenlere karşı olasılıkla iyi duygular beslemezler. Bu tümüyle ve yeterince gerçektir. Çevremizdeki insanlar için kaygı duyma yeteneğimiz ne kadar büyük olursa olsun, yaşamsal bir tehdit altında olduğumuzda, bu kaygının kendimizi koruma içgüdüsünü ancak çok ender olarak yenebileceğini hiç yadsımıyorum. Kuşkusuz bu, sözkonusu yeteneğin artık var olmadığı, böyle bir potansiyel kalmadığı anlamına gelmiyor. Bir savaştan sonra askerler bile yaralılarını ve ölülerini almaları için düşmanlarına yardımcı olurlar.

Temel insan yapısı hakkında söylediğim tüm bu düşüncelerle, bu yapının negatif özellikleri olmadığını öne sürmek değil amacım. Bilincin olduğu yerde kin, umursamazlık ve şiddet kendiliğinden ortaya çıkar. İnsan doğası temelde iyi-

liğe ve sevgiye eğilimli olmasına karşın hepimizde zulüm ve nefret etme yeteneği bulunmasının nedeni de budur. İşte bu yüzden davranışlarımızı iyileştirmek için uğraş vermek zorundayız. Bununla bağlantılı olarak, naziler'in elleriyle gerçekleştirilen Yahudi Soykırımı anısına saygıyı simgeleyen Washington Memorial'e yaptığım bir ziyaretini anımsıyorum. Bu anıtın bana en çarpıcı gelen yanı, farklı insan davranışlarını sınıflandırmasıydı. Bir yanında o korkunç vahşetin kurbanlarının listesi vardı. Diğer yanında da, Yahudi dostlarını ve kardeşlerini korumak için çok büyük riskler alan Hristiyan ailelerin ve diğer insanların iyiliklerinden sözeden kahramanca eylemler anlatıyordu. Ben bu anıtın amacına çok uygun ve çok gerekli olduğunu hissettim: insan potansiyelinin iki farklı yüzünü gösteriyordu.

Tabii bu olumsuz potansiyelin varlığı, insan doğasının kalıtsal olarak şiddet yanlısı ya da kesinlikle şiddete eğilimli olduğunu kabul etmemiz için bir gerekçe sayılamaz. Belki de insan doğasının saldırgan olduğu şeklindeki inancın popüler olmasının nedenlerinden biri sürekli olarak medya aracılığıyla kötü haberler almamızdır. Tabii aslında bunun nedeni, iyi haberin haber olmayışındır.

İnsan doğasının yalnızca şiddete karşı değil sevgiye, iyiliğe, anlayışa, şefkate, yaratıcılığa eğilimli olduğunu söylemek, hiç kuşkusuz her bireye uygulanabilmesi gereken bir ilkeyi vurgulamaktadır. Öyleyse, tüm yaşamları şiddet ve saldırganlıktan oluşan bireyler için ne söylemeliyiz? Yalnızca geçen yüzyılda bu konu üzerinde düşünülecek birçok belirgin örnek var. Örneğin Hitler ve onun tüm Yahudi ırkını yok etme planları? Örneğin Stalin'in gerçekleştirdiği soykırım? Örneğin, bir zamanlar tanıyıp takdir ettiğim Başkan Mao ve Kültür Devrimi'nin çılgınca barbarlığı? Örneğin

Ölüm Tarlaları'nın mimarı Pol Pot? Ve sırf zevk için işken-
ce eden ve öldüren diğerleri?

Bu noktada, bu insanların canavarca eylemlerini açıkla-
yacak sözcük bulamadığımı kabul etmek zorundayım. Yine
de farkında olmamız gereken iki şey var. Birincisi, bu tür in-
sanlar, yoktan değil belirli bir toplumdan, zamandan ve yer-
den geliyorlar. Davranışları bu koşullarla ilişkilendirilerek
değerlendirilmelidir. İkincisi, bu tür kişilerin eylemlerindeki
yaratıcı yeteneğin rolünü anlamak zorundayız. Onların
planları, her ne kadar sapıkça olsa da, belirli bir görüşe da-
yanıyor. Belki hiçbir şey, insanlara çektiydikleri acıyı haklı
çıkaramaz ama açıklamaları ne olursa olsun, ne tür bir
olumlu niyet taşıdıklarını söylerlerse söylesinler, Hitler'in,
Stalin'in, Mao'nun ve Pol Pot'un, her birinin ayrı ayrı, ger-
çekleştirmeye çalıştıkları amaçları vardı. Tümüyle insana öz-
gü olan ve hiçbir hayvanın gerçekleştiremeyeceği bu davra-
nış biçimlerini incelediğimizde sözkonusu yaratıcı yeteneğin
yaşamsal bir rol oynadığını görürüz. Bu yeteneğin kendisi
başlı başına bir değerdir. Ama kullanım biçimi, tasarlanan
eylemin olumlu ya da olumsuz, ahlaklı ya da ahlaka aykırı
olup olmadığını belirler. Bu bağlamda bireyin motivasyonu
(*kun long*) belirleyici etkindir. Vizyon doğru, yani başkala-
rının eşit ölçüde mutlu ve acıdan uzak olma hakkı doğrul-
tusundaki istekleri anlaşılacak biçimde yönlendirildiğinde
olağanüstü sonuçlar yaratabilecekken, temel insan duygula-
rından yoksunsa yıkım potansiyeli ölçülemez.

Sadece zevk ya da daha kötüsü hiç nedensiz öldürme eği-
limi olanlar için, yalnızca başkalarına gösterilen özen ve sev-
giye yönelik temel içgüdünün çok derinde olduğu varsayı-
mında bulunabiliriz. Ama bu, sözkonusu içgüdünün tümüyle
le köreldiği anlamına gelmez. Daha önce de belirttiğim gi-

bi, belki çok aşırı durumlar dışında, bu tür insanların bile kendilerine gösterilen sevginin değerini anlayabilecekleri düşünülebilir. Eğilim kalıcıdır.

Aslında okuyucu, insan doğasının temelde sevgi ve şefkate yönelmesinin nedeninin bunların altında yatan empatiyi görmek olduğu ve bunun ahlaki anlamda yaşamsal önem taşıdığı şeklindeki düşüncemi kabul etmek zorunda değildir. Ahlaki eylemin nasıl zararsız bir eylem olduğunu tartıştık. Pe ki ama bir eylemin gerçekten zararsız olduğunu nasıl belirleyebiliriz? Pratikte görüyoruz ki, eğer başkalarıyla belli ölçülerde bağlantı kuramıyorsak, eğer davranışlarımızın başkaları üzerindeki potansiyel etkilerini, en azından düşünemiyorsak, o zaman doğru ile yanlış, uygun olanla olmayanı, zararlı ile zararsızı birbirinden ayırma şansımız hiçbir biçimde yok demektir. Bu nedenle eğer bu kapasiteyi –yani başkalarının çektiği acıya karşı duyarlılığımızı– arttırabiliyorsak, bunu ne kadar çok yaparsak başkalarının acısına tanık olmayı o kadar az hoşgörebiliriz ve hiçbir eylemimizin başkalarına zarar vermeceğini garantileme kaygısını o kadar çok taşırız.

Kendimizi başkalarının yerine koyma yeteneğimizi gerçekten arttırabiliyor olmamız gerçeği, bu davranış biçiminin doğasını düşündüğümüzde belirginlik kazanır. Biz bunu temelde duygu olarak yaşarız. Ve hepimizin bildiği gibi, az ya da çok, duygularımızı akla uydurarak frenlemekle kalmaz aynı zamanda da onları yoğunlaştırabiliriz. Nesnel isteklerimiz –belki yeni bir araba– onları defalarca aklımızdan geçirmekle artarlar. Benzer biçimde, eğer deyim yerindeyse, zihinsel yeteneklerimizi, kendimizi başkalarının yerine koyma duygusuna yönlendirdiğimizde, bu duyguları yalnızca çoğaltabildiğimizi değil, ama aynı zamanda onları sevgi ve şefkate dönüştürebildiğimizi de görürüz.

Aslında, kendimizi başkalarının yerine koyma konusundaki doğuştan gelen yeteneğimiz, bizim Tibetçe’de *nying je* dediğimiz, tüm insan özelliklerinin en değerli olanının kaynağıdır. Yalın bir biçimde, genelde ‘paylaşım’ olarak çevrilen bu *nying je* terimi, içerdiği düşünceler evrensel olarak anlaşılabilir. Bire bir çevrilmesi hiç de kolay olmayan bir anlam zenginliği taşır. Sevgi, şefkat, iyilik, düşüncelilik, ruhsal cömertlik ve sıcak yüreklilik gibi kavramları anlatır. Aynı zamanda sempati ve sevginin anlatımı gibi anlamlar da içerir. Öte yandan, şefkat sözcüğünün içinde var olabilecek ‘acımak’ anlamını içermez. Lütuf, ve küçümseme gibi anlamları yoktur. Aksine *nying je*, başkalarıyla bütünleşme duygusunu, bu duygunun çıkış noktasını empatiyle yansıtarak anlatır. Böylece, ‘Evimi seviyorum,’ ya da ‘‘Bu yere tutkuyla bağlıyım,’’ derken bir paylaşımından söz ediyor olamayız. Nesnelerin duyguları olmadığı için onlara empati besleyemeyiz. Bu nedenle de onlara yönelik bir şefkat duygusundan söz edemeyiz.

Bu açıklamada açıkça görüldüğü gibi *nying je*, ya da sevgi ve paylaşım bir duygu olarak anlaşılabilir da algısal anlamda daha gelişmiş bileşenleri olan bir duygu kategorisine aittir. Kan gördüğümüzde hissettiğimiz tiksinti gibi bazı duygular, temel olarak içgüdüselidir. Oysa yoksulluk korkusu gibi diğer bazı duygular işte bu daha gelişmiş algısal bileşene sahiptirler. Bu bağlamda biz *nying je*’yi empati ve aklın bir bileşimi olarak anlarız. Empatiyi çok dürüst bir kişinin karakteristiği olarak düşünebiliriz; akıllı yani nedenselliği de sağduyusu gelişmiş bir kişinin özelliği olarak değerlendirebiliriz. Bu iki özellik bir araya getirildiğinde yüksek ölçüde etkin bir bileşim oluşur. Yani *nying je*, öfke ya da şehvet gibi, bize mutluluk getirmek bir yana yalnızca sorun yaratan ve zihinsel huzurumuzu yok eden rastgele duygulardan farklıdır.

Bana göre paylaşım üzerinde derinlemesine düşünerek ve bu kavrama yakınlaşarak, denemeler ve uygulamalar yoluyla, doğuştan var olan başkalarıyla bütünleşme yeteneğimizi geliştirebiliriz ki bu düşünce de daha önce açıkladığım ahlaki yaklaşım konusunda çok büyük önem taşıyan bir gerçektir. Başkalarının acılarını anlama duygumuzu geliştirdikçe davranışlarımız gerçek ahlaki değerler kazanacaktır.

Görüldüğü gibi, eylemlerimizi başkalarına duyduğumuz kaygı doğrultusunda biçimlendirirsek, onlara yönelik davranışlarımız kendiliğinden olumlu bir değer kazanır. Çünkü yüreğimiz sevgiyle dolduğunda kuşkuya yer kalmaz. Bu sanki içimizde açılan bir kapının dışarıya uzanmamıza izin vermesi gibidir. Başkaları için kaygılanmak onlarla sağlıklı etkileşim engelini yıkar. Hepsi bu kadar değil tabii. Başkaları için taşıdığımız niyet iyiye, kapıldığımız utanma ve güvensizlik duygularının büyük ölçüde azaldığını görürüz. İçimizdeki bu kapıyı açtığımız ölçüde, alışkanlığa dönüşmüş kişisel endişelerimizden sıyrıldığımızı hissederiz. Paradoksal bir biçimde bu gelişmenin güçlü bir güven duygusu yarattığına tanık oluruz. Bu konuda eğer kendi deneyimlerimden bir örnek verirsem, ne zaman yeni insanlarla tanışsam ve olumlu bir tavır sergilesem, aramızda hiçbir engel kalmaz. Bu insanlar kim ya da ne olurlarsa olsunlar, ister sarı, ister siyah saçlı ya da isterse saçlarını yeşile boyamış olsunlar, onların da tıpkı benim gibi mutlu olma ve acıdan uzak kalma arzusu taşıyan insanlar olduklarını hissederim. Ve bakarım ki, onlarla, daha ilk karşılaşmamızda, sanki bu kişiler benim eski dostlarımmış gibi konuşabiliyorum. Sonuçta hepimizin kardeş olduğunu, aramızda hiçbir somut farklılık bulunmadığını, tıpkı benim gibi tüm diğer insanların da mutlu olma ve acıdan uzak kalma arzusu duyduklarını aklımdan hiç çıkarmadan, yıllardır yakından tanıdığım birine olduğu kadar

istekli bir biçimde duygularımı açıklayabilirim. Üstelik aramızda dil engeli olsa bile yalnızca birkaç güzel sözcük ya da jestle değil gerçekten yüreğimle konuşurum.

Ayrıca, eylemlerimizi başkaları için taşıdığımız kaygılar doğrultusunda belirlemenin yüreğimizde yarattığı dinginliğin, ilişkide olduğumuz herkese huzur getirdiğine tanık oluruz. Ailemize, dostlarımıza, işyerimize, topluma ve nihayet dünyaya huzur sağlarız. Peki öyleyse neden bir insan bu niteliği geliştirmek istemesin? Tüm insanlığa huzur ve mutluluk getiren bu olgudan daha yüce bir şey olabilir mi? Kendi adıma ben, sadece sevgi ve paylaşımı yüceltme yeteneğinin bile biz insanlara verilmiş en değerli ödül olduğuna inanıyorum.

Öte yandan, en kuşkucu okuyucu bile huzurun, saldırganlığın ve düşüncesizliğin, yani ahlaka uygun olmayan davranışların bir sonucu olarak ortaya çıktığını öngörmez. Hiç kuşkusuz öyle de değildir. Tibet'te küçük bir çocukken öğrendiğim bir dersi çok iyi anımsıyorum. Bakıcılarımdan bir olan Kenrab Tenzin'in fındıkla beslediği bir papağanı vardı. Patlak gözleri ve biraz ürkütücü görünümüyle gerçekten sert bir adam olduğu halde yalnızca ayak sesleri ya da öksürmesi, papağanın heyecanlanmasına neden olurdu. Kenrab Tenzin bir yandan kuşu eliyle beslerken diğer yandan da kafasını okşardı, öyle ki, kuş nerdeyse kendinden geçerdi. Ben bu ilişkiyi çok kıskanıyordum ve papağanın bana da aynı dostça tavrı göstermesini istiyordum. Ama, çok ender de olsa bir olanak bulup onu beslemeye çalıştığımda ne yazık ki aynı tepkiyi almayı başaramamıştım. Bu yüzden daha iyi bir tepki almak için onu bir sopa ile dürtmeye çalıştım. Sonucun tümüyle olumsuz olduğunu söylemeye gerek yok tabii. Kuş, bana karşı daha iyi davranmak şöyle dursun, korkmuştu. Dostça bir ilişkiyi sağlayacak küçücük umut da

yıkılmıştı. Böylece dostluğun zorbalıkla değil, şefkatle yani paylaşım ile kazanılabileceğini anlamıştım.

Dünyanın büyük dinsel gelenekleri paylaşımın gelişmesinde önemli bir rol oynarlar. Çünkü paylaşım sabrın, hoşgörünün, bağışlayıcılığın ve tüm üstün değerlerin hem kaynağı hem de sonucudur ve manevi deneyimin başından sonuna dek önem taşıdığı kabul edilir. Dinsel açıdan bakılmadığında bile sevgi ve şefkatin hepimiz için belirgin bir önem taşıdığı açıktır. Ahlaksal davranışın başkalarına zarar vermemek olduğu önermesi ışığında, başkalarının duygularını dikkate almak zorunda olduğumuz açıkça görülür ki bunu temelinde doğuştan var olan empati yeteneğimiz yatmaktadır. Biz bu yeteneği, onu engelleyen etkenlere karşı çıkarak ve gelişmesine yardımcı olanları destekleyerek, sevgi ve şefkate dönüştürdüğümüzde ahlaksallık üzerine deneyimimiz de gelişim gösterecektir. Bu da, kendimiz ve başkaları için mutluluğun yolunu açacaktır.

II

AHLAKİ DEĞERLER
VE BİREY

Altıncı Bölüm

ÖZDENETİMİN AHLAKİ İLKELERİ

∞ Ben, mutluluğa temel oluşturan paylaşım duygusunun geliştirilmesi için çift yönlü bir yaklaşımın gerekli olduğu inanıyorum. Bir açıdan paylaşımı engelleyen etkenleri azaltmamız gerekirken, diğer açıdan gelişimine katkıda bulunacak olanları desteklememiz gerekmektedir. Görmüş olduğumuz gibi paylaşım duygusunun gelişimine yardımcı olacak etkenler sevgi, sabır, hoşgörü, bağışlayıcılık ve alçakgönüllülüktür. Engelleyici etken ise, ahlaki değer taşımayan tüm davranışların kaynağı olarak tanımladığımız içsel ölçülülük eksikliğidir. Alışkanlıklarımızı ve eğilimlerimizi değiştirerek, tüm davranışlarımızı belirleyen ruhsal ve zihinsel durumumuzu (*kun long*) mükemmelleştirmeye başlayabiliriz.

Paylaşım duygusunu destekleyici ruhsal değerler ahlaki anlamda olumlu davranışları yaratacağı için, yapılacak ilk iş, bir iç disiplin alışkanlığı geliştirmektir. Bunun çok büyük bir yüklenim olduğunu yadsımıyorum ama hiç değilse ilkelere yabancı değiliz. Örneğin, yıkıcı potansiyelinin bilincinde olarak kendimizi ve çocuklarımızı uyuşturucu kullanma ve

bunun keyfini sürme konusunda frenleriz. Bununla birlikte, olumsuz düşüncelere ve duygulara yönelik tepkimizi frenlemenin onları yalnızca bastırmak olmadığını bilmemiz önemlidir: bu duyguların ve düşüncelerin yıkıcı doğasını görüp kavramak yaşamsal önem taşımaktadır. Potansiyel olarak çok güçlü ve yıkıcı bir duygu olan kıskançlığın sadece olumsuz olduğunun söylenmesi bu duyguya karşı güçlü bir savunma sağlamaz. Eğer yaşamlarımızı dışsal olarak düzenlerken içsel boyutu göz ardı edersek, kuşku, sıkıntı ve diğer acı ve üzüntü kaynakları kaçınılmaz olarak gelişecek ve mutluluk bizden uzaklaşacaktır. Çünkü; fiziksel disiplinin tersine, gerçek içsel -ya da ruhsal- disiplin zorla değil, ancak bileerek ve isteyerek harcanan çaba ile elde edilir. Bir başka deyişle, kendimizi ahlaki açıdan denetlememiz yalnızca yasalara ve kurallara uymak değildir.

Disiplinsiz akıl, bir fil gibidir. Eğer kontrolsüz bırakılırsa büyük zarara neden olacaktır. Ne var ki, aklın olumsuz dürtülerini frenlemedeki başarısızlığımızın bir sonucu olarak karşılaştığımız zarar ve çektiğimiz acı, öfkeyle koşuşturan bir filin neden olacağı hasarın çok ötesindedir. Bunlar yalnızca yıkıma yol açan dürtüler değil, aynı zamanda kendimiz ve başkaları için sürekli acı nedenidirler. Bunu söylerken akıl (lo) doğuştan yıkıcıdır demek istemiyorum. Çok güçlü bir olumsuz düşüncenin ya da duygunun etkisi altında akıl, yalnızca tek bir değerle karakterize edilebilirmiş gibi görünebilir. Ama eğer kötülük, bilincin değiştirilemeyen bir özelliği olsaydı, bilincin her zaman kötücül olması gerekirdi. Ama aslında durumun böyle olmadığı açıktır. Bilinçle, ürettiği düşünceler ve duygular arasında önemli bir fark vardır.

Benzer şekilde, bir zaman bizi etkilemiş olan güçlü bir deneyimi daha sonra soğukkanlılıkla değerlendirebiliriz. Çok

gençken, yeni yıl yaklaştıkça *Monlam Chenmo*'yu düşünerek çok heyecanlanırdım. Bu, Tibet Yeni Yılı'nın başlangıcını belirleyen Büyük Dua Bayramı idi. Dalai Lama olarak bu bayramda, Potala'dan Tibet'in en kutsal tapınaklarından biri olan Jokhang mabedindeki odalara taşınmak gibi önemli bir rolüm vardı. O gün yaklaştıkça, zamanımın giderek daha büyük bir bölümünü, yarı korku, yarı coşku içinde geçirir, çalışmaya daha az zaman ayırırdım. Korkularımın nedeni büyük tören sırasında ezberden yapacağım uzun konuşma, heyecanımın nedeni ise tapınağın önündeki pazar yerini dolduran hacıların ve satıcıların oluşturduğu büyük kalabalığın arasına katılma düşüncesiydi. Hissettiğim bu aşırı heyecan ya da hoşlanmama duygusu o zaman bana yeterince gerçek gibi görünse de bugün bu anılara yalnızca gülüyorum. Bugün artık kalabalıklara oldukça alışmış durumdayım. Ayrıca, yıllar süren deneyimlerden sonra konuşma yapmak artık beni hiç korkutmuyor.

Aklın doğasını bir göldeki su gibi düşünebiliriz. Bir fırtınanın yaratacağı çalkantıyla gölün dibindeki çamur, suya karışarak onu bulanıklaştırır. Fırtına geçtiğinde çamur dibe çöker ve su yeniden berraklaşır. Böylece, genelde aklın ya da bilincin, doğuştan gelen ve değiştirilemez bir varlık olduğunu kabul ediyor olsak da, daha derinlemesine baktığımızda, bir olaylar ve deneyimler bütünü olduğunu görürüz. Bu olaylar ve deneyimler, dille ve kavramlarla belirlenen düşüncelerimiz ve duygularımız gibi doğrudan nesnelerle ilgili olan duysal algımızı da içerir. Akıl aynı zamanda dinamik: planlı bağlantılarla zihinsel ve ruhsal durumumuzdaki değişimleri etkileyebiliriz. Örneğin, rahatlığın ve güvenin korkuyu nasıl gidereceğini biliriz. Benzer olarak, daha ileri düzeyde bir farkındalığa ve sevgiye zemin hazırlayan bu düşünce biçimleri, ümitsizliğin azaltılmasına yardımcı olabilir.

Duygunun ve bilincin farklı şeyler olduğu gözlemi bize duygularımız tarafından kontrol edilmediğimizi gösterir. Her eylemimizden önce, tepki vermekte az ya da çok özgür olduğumuz bir zihinsel ve duygusal olay gerçekleşmelidir. Tabii ki, zihnimizi terbiye etmeyi öğreninceye kadar bu özgürlüğü yaşamakta zorluk çekeceğimiz çok açıktır. Ve yine, bu olaylara ve deneyimlere vereceğimiz tepkinin biçimi, genel söylemle, daha çok eylemlerimizin ahlaki içeriğini belirleyen etkene bağlıdır. Yalın bir anlatımla, eğer başkalarının kaygılarını kendimizden önde tutarsak, söz konusu eylemlerimizin olumlu olacağı anlamına gelmektedir. Eğer olumsuz tepki verirsek eylemlerimiz de olumsuz ve ahlaksız olur.

Bu anlayış doğrultusunda, akıllı ya da bilinci, çok yalın ve dürüst bir başkanın ya da ülke yöneticisinin konumuna göre ele alabiliriz. Bu açıdan bakıldığında düşüncelerimiz ve duygularımız kabine üyeleri gibidirler. Bazı üyeler iyi bazıları kötü önerilerde bulunurlar. Bazılarının temel kaygısı başkalarının iyiliğidir, bazılarıysa yalnızca kendi çapsız kaygılarına saplanıp kalırlar. Temel bilincin –yani başkanın– sorumluluğu bu astlardan yani kabine üyelerinden hangisinin iyi önerilerde, hangisinin kötü önerilerde bulunduğunu, hangi önerilerin güvenilir ve hangilerinin güvenilmez olduğunu belirlemek ve önerilerden uygun olanını seçerek o doğrultuda eyleme geçmektir.

Bu anlamda kötü önerilerde bulunan zihinsel ve duygusal olayların kendileri bir acı çekme biçimi olarak tanımlanabilirler. Gerçekten de, eğer bu önerilerin önemli bir düzeye kadar gelişmesine izin verilirse, akıl duygularda boğulur ve içsel bir çalkantı yaşadığımızı hissederiz. Bunun bir de fiziksel boyutu vardır. Örneğin bir öfke anında, her zamanki dengemizde, başkaları tarafından sıklıkla gözlemlenen bir bozulma his-

sederiz. Aile bireylerinden yalnızca birinin havası kötü olduğunda evdeki ortamın tümüyle bozulduğu durumları hepimiz çok iyi biliriz. Öfkelendiğimizde, hem insanlar hem de hayvanlar bizden uzaklaşma eğilimi gösterirler. Bazen bu çalkantı öyle güçlü olur ki onu içimizde tutmakta çok büyük güçlük çekeriz. Bu, başkalarına saldırmamıza neden olabilir. Böyle yaparak içsel kargaşamızı dışarı vurmuş oluruz.

Bu, bizi rahatsız eden tüm duyguların kesinlikle olumsuz olacakları anlamına gelmez. Sıradan bir duyguyu, huzuru tehlikeye sokan duygulardan ayıran temel özellik onların olumsuz algısal bileşenleridir. Bir anlık üzüntü, ona takılıp kalmadıkça ve onu olumsuz düşüncelerle çoğaltmadıkça yıkıcı bir üzüntüye dönüşmez. Hem hacıların ve tüccarların oluşturduğu kalabalığın bende yarattığı heyecanda ve hem de uzun konuşma yüzünden duyduğum korkuda temel duygularımı çoğaltan algısal bir bileşen sözkonusuydu. Biraz saplantı haline dönüşmüş olan gündüz düşlerimde, gerçekliğin ötesinde bir takım şeyler hayal ediyordum. Temelde huzurumu tehlikeye sokan düşünce, yaklaşan olaylar hakkında kendi kendime anlattığım öykülerdi.

Tüm korkular da benim şimdi açıkladığım gibi çocukça değildirler. Zaman zaman daha gerçek korkular yaşarız. Bu tür korkular, olumsuz olmak bir yana, aslında yardımcı olabilirler. Farkındalığımızı arttırır ve kendimizi korumak için bize gereksindiğimiz enerjiyi verirler. 1959'da Lhasa'dan kaçışımın ilk gecesinde, üzerimde asker giysileriyle evi terkettiğim zaman ben de bu tür bir korku duymuştum. Ama bunu düşünmeye zamanım ve niyetim olmadığı için çok fazla huzursuzluk hissetmedim. Üzerimde yarattığı temel etki, beni tetikte tutmasıydı. Bunun, hem haklı hem de yararlı bir korku türü olduğu söylenebilir.

Çok duyarlı ve kritik bir durumla ilişkili olarak yaşadığımız korkular da haklı görülebilirler. Şimdi burada, başkalarının yaşamlarında önemli etkiler yaratacağını bildiğimiz bir karar vereceğimiz zaman ne hissedeceğimizi düşünüyorum. Böyle bir korku bizi biraz endişelendirebilir. Ama en tehlikeli ve olumsuz korku, bizi tamamen baskı altına alarak felce uğratan ve tümüyle nedensiz olan korkudur.

Tibetçe'de biz böyle olumsuz ve duygusal olayları, bire bir çevrildiğinde ' içten gelerek acı veren' ya da genel çevirisiyle 'acı veren duygular' anlamına gelen *nyong mong* sözcükle riyle tanımlarız. Bu açıdan bakıldığında, genel söylemle, olumsuz ve sevgisiz bir ruh durumunu (*kun long*) yansıtan tüm bu düşünceler, duygular ve zihinsel olaylar, kaçınılmaz olarak iç huzurumuzu tehlikeye sokar. Nefret, öfke, kibir, şehvet, hırs, kıskançlık ve benzeri tüm olumsuz düşünceler ve duygular bu anlamda üzüntü ve acı kaynağı olarak değerlendirilirler. Acı ve keder veren bu duygular öyle güçlüdürler ki, eğer onları etkisizleştirmek için hiçbir şey yapamazsak, kendi yaşamımıza ne kadar değer veriyor olsak da, bizi deliliğe va hatta intihara kadar sürükleyebilirler. Ama bu tür aşırılıklar çok sık görülmediği için, olumsuz duyguların zihnimizin bütünleyici bir parçası olduklarını ve onlar için yapılabilecek çok şey olmadığını düşünme eğilimi taşırız. Ne var ki, bu duyguların yıkıcı potansiyelini fark etmekte başarısız olduğumuz için, onlarla savaşıma gereksinimi duymayız. Gerçekten de, onlarla savaşmak bir yana, besleyip güçlendirme eğilimi taşırız. Bu da onlara büyüme zemini hazırlar. Oysa, daha ilerde göreceğimiz gibi, bu tür duyguların tümüyle yıkıcı bir doğası vardır ve tam da ahlaka uygun olmayan davranışların kaynağıdır. Bu duygular aynı zamanda bugün, yaşamlarımızın belirleyici özellikleri olan sıkıntının, ümitsizliğin, zihinsel bulanıklığın ve stresin temelidirler.

Olumsuz düşünceler ve duygular en temel isteklerimizin -mutlu olmak ve acıdan uzak durmak- önünde engeldir. Bu duyguların etkisi altında kalarak hareket ettiğimizde, eylemlerimizin başkaları üzerindeki etkilerine aldırmayız: böylece bu duygular ve düşünceler hem kendimize hem de başkalarına yönelik yıkıcı davranışlarımızın kaynağı olurlar. Cınayet, skandal ve aldatma gibi olayların tümünün çıkış noktası bu acı veren duygulardır. Disiplin altına alınmamış - yani; öfkenin, nefretin, hırsın, kibirin, bencilliğin ve benzeri duyguların esiri olmuş aklın, kaçınılmaz acılar (hastalık, yaşlılık, vb.) sınıfındaki tüm sıkıntıların kaynağı olduğunu söylememin nedeni budur. Acı veren duygulara karşı tepkilerimizi denetlemedeki başarısızlığımız kendimize ve başkalarına yaşatacağımız üzüntülerin kapılarını açar.

Başkalarının acı çekmesine neden olduğumuz zaman bizim de acı çektiğimizi söylemek, kuşkusuz, her ölgudan akılcı bir biçimde böyle bir anlam -örneğin, birine vurduğumda kendime de vurmuş olurum- çıkarmamız olası değildir. Benim öne sürdüğüm düşünce bundan çok daha genel bir anlam taşımaktadır. Ben daha çok, olumlu ve olumsuz, tüm eylemlerimizin etkilerinin içimizde derin izler bıraktığını söylemek istiyorum. Eğer hepimizin belli düzeyde empati yeteneği olduğu doğruysa, bir bireyin diğerine zarar vermesi için bu potansiyelin bir biçimde baskı altına alınması ya da gizlenmesi gerektiği de doğrudur. Bir kişinin diğerine acımasızca işkence ettiği durumu düşünün. Bu kişinin zihni (lo), genel anlamda ya da bilinç düzeyinde, kurbanının böyle bir davranışı hak ettiğine inanmasına neden olan bir tür zararlı düşüncenin ya da ideolojinin esiri olmuş olmalıdır. Bu acımasız insanın duygularını bastırmasına olanak veren, belli bir ölçüye kadar bilerek seçilmiş bir inançtır. Bununla birlikte derinlerde bazı farklı etkiler olması gerekir. Uzun

vadede, işkencecinin kendini rahatsız hissetme olasılığı oldukça yüksektir. Bu konuda, daha önce incelediğimiz, Hitler ve Stalin gibi acımasız diktatörler örneğini düşünelim. Öyle görünüyor ki, yaşamlarının sonuna yaklaştıkça, tıpkı gölgelerinden korkan kargalar gibi, kendilerini yalnız hissediyorlardı, kaygılı, korku içinde ve kuşkuluydular.

Tabii ki, bu tür aşırılıklara kaçan insan sayısı çok azdır. Bu az sayıdaki olumsuz eylemin etkisi de hiç kuşkusuz çok daha önemsizdir. Bu doğrultuda, olumsuz eylemlerin hem kendimize hem de başkalarına zarar verdiği durumlar için çok aşırıya kaçmayan bir örnek olarak oyun oynamak üzere sokağa çıkan bir çocuğun bir başka çocukla kavga ettiğini düşünelim. Bu kavganın hemen ardından, kazanan çocuk doyum hissedebilir. Ama eve dönerken bu duygu azalacak ve daha belirsiz bir duygu açığa çıkacaktır. Bu noktada huzursuzluk başlar. Bu duyguyu, kendine yabancılaşma olarak da açıklayabiliriz: birey kendini tam olarak “dürüst ve iyi” hissetmez. Arkadaşıyla oyun oynamak için dışarı çıkan ve onunla zevkli bir öğleden sonra geçiren çocuk örneğinde yalnızca oyunun hemen ardından duyulan doyum değildir söz konusu olan. Zihin toparlanıp durulduğunda ve heyecan dağıldığında bir huzur ve rahatlık duygusu açığa çıkacaktır.

Olumsuz eylemlerin, kendini bunlara kaptıran kişiye verdiği zarar konusunda bir başka örnek, bireyin nasıl tanındığı bağlamında verilebilir. Genel olarak anlaşılmaktadır ki insanlar –ve hatta hayvanlar bile– kötülükten, saldırganlıktan, sahtekarlıktan ve benzeri olgulardan nefret ederler. Bana göre, eğer başkalarına zarar verecek bir eylemde bulunursak, buna göre duyacağımız geçici doyuma karşın, bir noktadan sonra insanların bize hoşlanmayarak bakmaya başlayacaklarını görürüz. Bizden kuşkulanmaya başlarlar, kötü ünümüz

nedeniyle kızgın ve endişelidirler. Bu doğrultuda, iyi tanınmak mutluluk kaynağı olduğu için, eğer bu inancı yıkarsak kendimize acı vermiş oluruz.

Gerçekten birkaç özel durum dışında, eğer bir kişi başkalarının iyiliği için hiç kaygı duymadan bencilce bir yaşam sürüyorsa, bir süre sonra tümüyle yalnız ve sefil biri olmaya adaydır. Çevrelerinde, yalnızca zenginliklerinin ve konumlarının dostu olan insanlar bulunsa da, bu bencil ve kavgacı birey bir trajediyle karşı karşıya kaldığında, bu sözde dostlar yalnızca ortadan kaybolmakla kalmayıp, aynı zamanda belki gizli gizli sevinirler de. Ve dahası, eğer bu kişi kötü niyetini eyleme döken biriye, öldüğünde olasılıkla çok fazla özlenmez. Aslında belki de insanlar memnun olurlar; nazi ölüm kamplarında tutulan birçok insanın, kendilerini tutsak eden kişilerin daha sonraki idamlarında oldukları gibi. Tersine, başkaları için belirgin bir biçimde kaygı duyan kişilere saygı duyulduğuna, hatta bu kişilerin yüceltildiğine tanık oluruz. Böyle insanlar öldüğünde birçok kişi yas tutar ve onların yokluğuna üzülür. Mahatma Gandhi olayını düşünün. Batıda eğitim almasına ve bu olanağın ona sağladığı rahat yaşama karşın, O, başkaları için duyduğu kaygı nedeniyle kendini yaşamının görevine adanmak için, Hindistan'da, neredeyse bir dilenci gibi yaşamayı seçti. Bugün adı yalnızca bir anı olduğu halde, milyonlarca insan hâlâ O'nun kutsal eylemlerinden esinlenmekte ve huzur bulmaktadır.

Acı veren duyguların gerçek nedenini açıklarken bir çok farklı etken gösterebiliriz. Bu etkenler arasında hepimizde var olan, kendimizi başkalarından önce düşünme alışkanlığı da bulunmaktadır. Aynı zamanda, kıvrılmış bir ipi yılan sanma-örneğinde olduğu gibi, nesnelere ve olaylara gerçekte olduklarından farklı özellikleri yakıştırma eğilimimizden

de söz edebiliriz. Bunun da ötesinde, olumsuz düşüncelerimiz ve duygularımız diğer olaylardan bağımsız olmadıkları için, ilişki içinde olduğumuz nesneler ya da olaylar tepkilerimizin belirlenmesinde etkindirler. Bu açıdan, tepkilerimizi tetikleme potansiyeli olmayan hiçbir şey yoktur. Her şey –yalnızca düşmanlarımız değil, dostlarımız ve sahip olduğumuz en değerli şeyler, hatta kendimiz bile– acı ve üzüntü veren duyguların nedeni olabilir.

Bu, olumsuz düşünce ve duygularımızı gerçek anlamda etkisizleştirme sürecindeki ilk adımın, normal olarak bu düşünce ve duyguları yaratan durumlardan ve eylemlerden kaçınmak olduğunu göstermektedir. Örneğin, eğer belirli bir kişiye her rastladığımızda sinirlendiğimizi fark ediyorsak, içsel kaynaklarımızı daha çok geliştirinceye kadar bu kişiden uzak durmak belki en akıllıcası olacaktır. İkinci adım bu güçlü düşünce ve duygulara yol açan gerçek koşullardan uzak durmaktır. Ne var ki, burada acı veren duyguları nasıl tanıyacağımızı, ancak onları yaşadıkça öğrenebileceğimiz ön koşulu söz konusudur. Bu her zaman kolay olmaz. Tam olarak geliştiğinde nefret çok güçlü bir duygu olsa da, başlangıç aşamalarında belirli bir nesneye ya da olaya karşı duyduğumuz sevgisizlik çok daha hafif olabilir. Ayrıca, gelişimlerinin en ileri aşamalarında bile acı veren duygular her zaman dramatik bir biçimde ortaya çıkmazlar. Bir suikastçi tetiği çektiği anda oldukça sakin olabilir.

Bu sonuca göre, bedenimize ve onun hareketlerine, konuşmalarımıza ve ne söylediğimize, ruhumuza ve zihnimize ve ne düşünüp ne hissettiğimize çok dikkat etmeliyiz. En küçük bir olumsuzluğu irdelemeli ve kendimize, ‘Düşüncelerim ve duygularım olumsuz ve yıkıcı olduğu zaman mı yoksa ahlaki açıdan olumlu olduklarında mı daha mutlu-

yum?', 'Bilincin doğası nedir? Kendi başına vardır mıdır yoksa varlığı başka etkenlere mi bağlıdır?' gibi soruları sürekli olarak sormalıyız. Düşünmek, düşünmek, düşünmek zorundayız. Bilgi toplayıp bu bilgileri analiz eden ve en uygun sonucu çıkaran bir bilim adamı gibi olmalıyız. Kendi olumsuzluğumuzu anlayabilme gücü kazanmak, neredeyse sonsuz arınma yeteneği sağlayan yaşamsal bir görevdir. Eğer bunu gerçekleştirmezsek, yaşamlarımızda gerekli değişiklikleri nerede yapacağımızı göremeyiz.

Eğer, önemsiz eylemler -anlamsız dedikodular ve benzeri- için harcadığımız zamanın ve çabanın küçücük bir bölümünü acı ve üzüntü veren duyguların gerçek yapısını anlama gücü kazanmak için harcasaydık, inanıyorum ki bunun yaşamımızın kalitesinde çok büyük bir etkisi olurdu. Hem birey hem de toplum bundan yarar sağlardı. Önce acı ve üzüntü veren duyguların ne kadar yıkıcı olduklarını öğrenirdik. Ve bu duyguların yıkıcı yapılarını önemseme konusunda kendimizi geliştirdikçe, onlara kapılan eğilimimiz giderek azalırdı. Tek başına bunun bile yaşamlarımızda önemli bir etkisi olurdu.

Olumsuz duygu ve düşüncelerin yalnızca huzurumuzu yok etmekle kalmayıp aynı zamanda sağlığımızı da tehlikeye attıklarını düşünün. Tibet tıp sisteminde öfke; yüksek tansiyon, uykusuzluk ve yapısal bozukluklarla bağlantılı olanlar dahil birçok hastalığın en önemli kaynağıdır; bu, alopatik* tıpta giderek daha çok kabul edilen bir görüştür.

Bir başka çocukluk anısı, acı ve üzüntü veren duyguların bizi nasıl etkilediğini göstermesi açısından önemlidir. Yeni

* Zıt tedavi yöntemi. Bir hastalığı, bu hastalığın yarattığı etkilerin tersini yaratan ilaçlarla tedavi etme. (Çev. n.)

yetme bir çocukken en büyük eğlencem, selefim Onüçüncü Dalai Lama'nın 1933 yılında ölmeden kısa bir süre önce sahip olduğu eski otomobillerle gezici tamircilik yapmaktı. Otomobiller dört adetttiler; iki İngiliz malı mini Austin ve her ikisi de Amerikan malı bir Dodge ve haşatı çıkmış bir jip. Tibet'te nerdeyse bunlardan başka motorlu araç yoktu. Genç Dalai Lama olarak bu tozlu yadigarların benim için dayanılmaz bir çekiciliği vardı ve onları yeniden işler hale getirmek istiyordum.

Aslında gizli düşüm otomobil sürmeyi öğrenmekti. Ama ancak sayısız hükümet görevlisinin başının etini yedikten sonra otomobiller hakkında her şeyi bilen birini bulabildim. Bu, Hindistan sınırındaki Kalimpong'dan gelen Lhakpa Tsering'di. Bir gün, anımsıyorum, otomobillerden birinin motoru üzerinde çalışırken, elindeki somun anahtarını yere atarak bir küfür sallayıp birden doğruldu. Ne yazık ki, açık duran kaputu unutmuş ve kafasını müthiş bir çatırtıyla kaputa çarpmıştı. Ama beni hayrete düşürerek, dikkatle kaputun altından çıkmak yerine, daha da büyük bir öfkeyle, yeniden doğrulup kafasını daha güçlü bir biçimde kaputa ikinci kez vurdu. Bir an, bu tuhaf davranış karşısında şaşkınlıkla bakakaldım. Ardından, kenđimi tutamayarak gülmeye başladım.

Lhakpa Tsering'in bu öfkesi, iki hatırı sayılır şişkinliğin ötesinde bir sonuç getirmemişti. Bu, onun adına yalnızca bir talihsizlikti. Ama bu olaydan, acı ve üzüntü veren duyguların en değerli özelliklerimizden birini, yani ayırt edici farkındalık yeteneğimizi nasıl yok ettiğini görebiliriz. Doğru ve yanlış arasında karar verme, kendimize ve başkalarına sürekli yarar ve yalnızca geçici yarar getiren olguları değerlendirme ve eylemlerimizin olası sonuçlarını sezinleme yeteneğimizi kaybettüğümüzde, hayvanlardan farklı bir yanıımız kalmaz. Acı ve üzüntü veren duyguların etkisi altında yapmayı asla düşünmediğimiz şeyleri yapmamız hiç de şaşırtıcı değildir.

Önemli yeteneklerimizin etkisiz kılınması, bu tür zihinsel ve duygusal olayların bir diğer olumsuz özelliğinin altını çizmektedir. Acı ve üzüntü veren duygular aldatıcıdır. Doyum getirecekmiş gibi görünürler. Ama bunu sağlamazlar. Aslında bu duygular, sanki bize cesaret ve güç verecek bir koruyucu gibi görünseler de, sağladıkları enerji, özünde kontrolsüzdür. Bu enerjinin etkisi altında alınan kararlar çoğunlukla bir pişmanlık kaynağıdır. Çoğunlukla böyle bir öfke, güçten çok zayıflığın göstergesidir. Birçok insan, taraflardan birinin terbiyesiz konuşmaları –ki bu, ilişkilerinin sağlıksızlığının belirgin bir işaretidir– nedeniyle kötüye giden tartışmalar yaşamıştır. Ayrıca, cesaret ve güven kazanmak için öfkeye ihtiyacımız yoktur. Göreceğimiz gibi, bunlar başka yollarla da kazanılabilirler.

Acı veren duyguların bir de gerçekçi olmayan boyutu vardır. Bu duygular, görünüşün gerçeklikle değişmez bir biçimde uygunluk gösterdiğini varsaymamız konusunda bizi cesaretlendirir. Öfkelendiğimiz ya da nefret duyduğumuz zaman, başkalarıyla, sanki onların özellikleri değişmezmiş gibi bir ilişki kurma eğilimi taşırız. Öfke duyduğumuz bir kişi bize tepeden tırnağa kadar tatsız görünebilir. Bu kişinin, tıpkı bizim gibi yalnızca mutlu olma ve üzüntüden uzak durma arzusu içinde çaba harcayan bir insan olduğunu unuturuz. Yine de, tek başına sağduyu, öfkemizin gücü azaldığında bize bu kişinin hiç değilse gözümüze biraz daha iyi görüneceğini söyler. Bireyler delicesine aşık olduklarında aynı sağduyunun tersi de doğrudur. Aşık olunan kişi, acı veren duygular yakamızı bıraktığı ve bu kişi bize tam olarak mükemmel görünmemeye başladığı zamana kadar çok arzullanır. Gerçekten de tutkumuz çok güçlü bir biçimde ortaya çıktığında, karşıt uca yönelme tehlikesi oldukça artar. Bir

zamanlar putlaştırılan birey, kuşkusuz tümüyle aynı kişi olduğu halde, artık aşağılık ve tiksindirici görünmektedir.

Acı ve keder veren duygular aynı zamanda yararsızdırlar. Onlara ne kadar çok teslim olursak iyi özelliklerimize –anlayış ve sevgi için– o kadar az yer kalır ve sorunlarımızı çözme yeteneğimiz o kadar azalır. Gerçekten de bu rahatsız edici duygu ve düşüncelerin, ne kendimize ne de başkalarına yardımcı olduğu her hangi bir durum yoktur. Ne kadar öfkeliysek insanlar bizden o kadar uzaklaşır. Ne kadar kışkulu olursak insanlardan o kadar uzaklaşırız ve böylece giderek yalnız kalırız. Ne kadar çok şehvet düşkünü olursak insanlarla doğru dürüst ilişki kurmamız o kadar zorlaşır ve yine o kadar yalnız kalırız. Eylemleri temelde acı veren duygular ya da bir başka deyişle, nefrete ve sevgisizliğe dayalı, yani hırs, kibir ve benzeri bağlantılarla yönlendirilen bir birey düşünün. Böyle bir kişi çok güçlü ve ünlü olabilir. Hatta belki adı tarihe bile geçebilir. Ama öldükten sonra, bu kişinin gücü yok olur ve şöhreti artık boş bir sözcükten öte bir şey değildir. Peki bu kişinin başarısı gerçekte nedir?

Acı ve üzüntü veren duyguların yararsızlığı hiçbir durumda öfke anında olduğu kadar belirgin değildir. Öfkelendiğimiz zaman; şefkatli, sevgi dolu, cömert, bağışlayıcı, hoşgörülü ve sabırlı olmaktan vazgeçeriz. Böylelikle kendimizi tümüyle mutluluğu oluşturan özelliklerden yoksun bırakmış oluruz. Ayrıca öfke önemli yeteneklerimizi anında yok etmekle kalmayıp her biri doğrudan başkalarına zarar verme nedeni olduğu için her zaman olumsuz birer duygu olan bastırılamayan bir şiddete, kine, nefrete ve kötülüğe yönelir. Öfke acı çekme nedenidir. En azından utanç acısına neden olur. Örneğin, ben saat onarımından her zaman zevk almışımdır. Ama çocukluğumda zaman zaman o küçük kar-

maşık parçalar nedeniyle sabrımı kaybedip saati masanın üzerine fırlattığımı anımsıyorum. Tabii ki daha sonra bu davranışım nedeniyle çok üzülüp utanıyordum; özellikle bir keresinde saati eskisinden daha kötü bir durumda sahibine geri vermek zorunda kaldığım zamanda olduğu gibi.

Kendi içinde sıradan olan bu öykü, maddi zenginliğimiz –iyi yiyecekler, şık mobilyalar, güzel bir televizyon vb.– yüksek olsa da, aynı zamanda öfkelendiğimizde iç huzurumuzu tümüyle kaybettiğimizi anlatmaktadır. Artık kahvaltılarımızdan bile zevk almamaya başlarız. Bu durum artık günlük yaşamımızın bir parçası olduğunda, çok kültürlü, zengin ve güçlü olsak da insanlar bizden uzaklaşacaklardır. ‘Ah, evet, o çok akıllıdır ama çok tatsız bir insandır,’ diyecekler ve bizden uzak duracaklardır. Ya da, ‘Çok yetenekli bir insandır ama çok çabuk sinirleniyor. Dikkatli olsanız daha iyi,’ diyeceklerdir. Tıpkı sürekli hırlayan ve dişlerini gösteren bir köpeğe karşı olduğu gibi yürekleri öfkeyle bozulmuş olan bu tür insanlara karşı da dikkatli oluruz. Bir patlama yaşamak-tansa onların arkadaşlıklarından vazgeçmeyi seçeriz.

Korku gibi, algısal anlamda zengin bir duygu olarak değil de, daha çok beklenmedik bir enerji hücumu olarak yaşadığımız ‘doğal’ öfkenin varlığını yadsımıyorum. Bu öfke biçiminin olumlu sonuçlar getirebileceğini düşünmek akla uygundur. Haksızlık karşısında duyulan öfkenin, bir insanın başkalarının çıkarlarına uygun biçimde davranmasına neden olacağını düşünmek olanaksız değildir. Yolun ortasında saldırıya uğrayan birine yardım etmemize neden olan öfke, olumlu bir duygu olarak tanımlanabilir. Ama bu duygu, haksızlığa karşı olma boyutunun ötesine geçer, kişiselleşir ve intikam almaya yönelik kötücül bir değer kazanırsa tehlike baş gösterir. Olumsuz bir eylem gerçekleştirirken, kendimizle bu olumsuz

eylem arasındaki farkı anlayabiliriz. Ama başkaları sözkonusu olduğunda, eylemle onu yaratan etkeni ayırt etmek arasında çoğunlukla başarısız oluruz. Bu da bize, görünüşte haklı öfkenin bile ne kadar güvenilmez olduğunu gösterir.

Eğer öfkenin tümüyle yararsız bir duygu olduğu konusunda söylenmesi gereken hâlâ çok şey varsa, o zaman kendimize, öfkenin mutluluk getirebileceğini söyleyen herhangi biri olup olmadığını sorabiliriz. Bunu söyleyen hiç kimse yoktur. Hangi doktor öfkeyi herhangi bir hastalığın tedavisi için önerir? Hiçbir doktor. Öfke bizi yalnızca incitir. Onun önerilebileceği bir durum yoktur. Okuyucu kendine sorsun: Öfkelendiğimde mutlu oluyor muyum? Zihnim huzur buluyor ve bedenim rahatlıyor mu? Yoksa aslında hissettiğim bedensel gerginlik ve zihinsel huzursuzluk mu?

Eğer iç huzurumuzu ve bu sayede mutluluğumuzu korumak durumundaysak, olumsuz düşünce ve duygularımıza akılcı ve dürüst yaklaşım kurmanın yanı sıra, bunlara tepki verirken güçlü bir ölçülü olma alışkanlığı geliştirmemiz gerekmektedir. Bunun ötesinde, üzüntü veren duygular aynı zamanda içsel acımızın kaynağı ve bu anlamda düş kırıklığı, zihinsel karmaşa, güvensizlik, sıkıntı ve güven duygumuzu zayıflatan öz saygı kaybının temeli olduğu için sözkonusu yaklaşımı kurmakta başarısız olmamız sürekli bir zihinsel ve duygusal rahatsızlık durumunda olacağımız anlamına gelir. İçsel huzur olanaksızlaşacaktır. Mutluluğun yerini güvensizlik alacaktır. Sıkıntı ve ümitsizlik hep yakınımızda olacaktır.

Bazı kişiler, yoğun nefretten kaynaklanan ve şiddete hatta öldürmeye yönelmemize neden olan duygularımızı kontrol altında tutmamız doğru olsa da, duygularımızı frenlediğimiz ve zihnimizi disiplin altına aldığımız zaman bağımsızlığımızı kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğumuzu dü-

şünebilirler. Aslında, bunun tersi doğrudur. Öfke ve acı veren duygular da sevgi ve şefkat gibi asla tüketilemezler. Daha çok, tıpkı baharda karlar eridiğinde kabaran bir nehir gibi çoğalma eğilimi gösterirler, öyle ki özgür olmak bir yana, zihnimiz bu duygular tarafından esir alınır ve çaresiz bırakılır. Olumsuz düşüncelerle ve duygularla iç içe olduğumuzda, kaçınılmaz olarak onlara alışırız. Sonuçta, giderek bu duygulara daha çok yönelir ve daha çok onların kontrolü altına gireriz. Tatsız durumlar karşısında güçlü bir tepki vermeyi alışkanlık haline getiririz.

Mutluluğun belirleyici özelliği olan iç huzur ve öfke, birbirlerini zayıflatmadan bir arada var olamazlar. Gerçekten de, olumsuz düşünce ve duygular huzurun ve mutluluğun nedenlerini ortadan kaldırırılar. Aslında doğru düşündüğümüzde, öfkeyi, kini ve kötü düşünce ve duyguları frenlemek için hiçbir şey yapmadığımız zaman mutluluğu aramak tümüyle mantıksızdır. Öfkeli olduğumuzda çoğunlukla yaralayıcı sözcükler kullandığımızı düşünün. Acımasız sözcükler dostluğu yok edebilir. Mutluluk başkalarıyla kurduğumuz ilişkiler çerçevesinde oluştuğuna göre, eğer dostluğu yıkarsak, mutluluğun gerçek koşullarından birini yok etmiş oluruz.

Öfkemizi ve olumsuz düşünce ve duygularımızı kontrol altına almak zorunda olduğumuzu söylemek, duygularımızı yadsımamız gerektiği anlamına gelmez. Yadsımakla frenlemek arasında belirlenmesi gereken önemli bir farklılık vardır. Frenlemek, yararlarına inanmak ön koşuluyla, bilerek ve isteyerek uygulanan bir disiplindir. Bu, özdenetim sergilemek düşüncesiyle ya da başkalarının düşüneceği şeylerden korkarak öfke gibi duygularını baskı altına almaya çalışan bir kişinin durumundan çok farklıdır. Böyle bir davranış, iltihaplı bir yarayı kapatmak gibidir. Ve yine burada sözünü ettiğimiz şey kuralları izlemek değildir. Benim görüşüme gö-

re, yadsımanın ve bastırmanın olduğu yerde bireyin böyle yapmakla, içinde öfke ve kızgınlık büyütme tehlikesi vardır. Burada sorun, kişinin bir noktadan sonra bu duyguları artık daha fazla içinde tutamayacağını hissetmesidir.

Bir başka deyişle, olumsuz olanlar da dahil olmak üzere, duygu ve düşünceleri açık bir biçimde ifade etmek doğru ve önemli bir tavidir ve bunu yapmak için uygun yöntemler vardır. Öfkemizi saklamak, üzerinde kara kara düşünmek ve yüreğimizi bu öfkeyle beslemek yerine, kişi ya da olayla yüzleşmek çok daha iyidir. Yine de, eğer olumsuz düşünce ve duygularımızı, yalnızca açığa vurulmaları gerektiği inancıyla fütursuzca açıklarsak, söylediğim tüm nedenlerle kontrolümüzü kaybeder ve aşırı tepki veririz. Bu doğrultuda önemli olan, hem açıklamaya çalıştığımız duygular hem de onları açıklama biçimimiz açısından özenli ve ayırt edici olmaktır.

Benim anlayışıma göre gerçek mutluluk iç huzur ile tanımlanır ve başkalarıyla kurduğumuz ilişkiler çerçevesinde oluşur. Bu nedenle de ahlaki, yani başkalarının iyiliğini gözönüne alan davranış biçimlerine bağlıdır. Bu türden, sevgiye dayalı davranışlara yönelmemizi engelleyen şey, acı ve üzüntü veren duygulardır. Bu durumda, eğer mutlu olmak istiyorsak olumsuz düşünce ve duygulara yönelik tepkilerimizi denetlemek zorundayız. İşte benim vahşi bir fili, yani disiplinsiz bir zihni eğitmekten söz ederken söylemek istediğim de budur. Acı ve üzüntü veren duygulara gösterdiğim tepkiyi frenlemekte başarısız olduğumda eylemlerim ahlaka uygunluklarını yitirerek beni mutlu edecek nedenleri ortadan kaldırırlar. Burada sözünü ettiğimiz düşünce Buda'ya ulaşmak değildir; Tanrı ile bütünleşmeyi başarmaktan da söz etmiyoruz. Anlamaya çalıştığımız şey yalnızca, çıkarlarımızın ve gelecekteki mutluluğumuzun başkalarına ve uygun biçimde davranmayı öğrenmemize sıkı sıkıya bağlı olduğudur.

Yedinci Bölüm

ERDEMİN AHLAKSALLIĞI

✂ Eğer gerçek mutluluğu elde etmek istiyorsak özdenetim vazgeçilmez olduğunu söyledim. Bununla birlikte, özdenetimle iş bitmiyor. Özdenetim, olumsuz ve kaba davranışlarda bulunmamızı engellese de ölçülülük, iç huzur ile tanımlanan mutluluğa ulaşmamız söz konusu olduğunda tek başına yeterli değildir. Kendimizi -alışkanlıklarımızı ve eğilimlerimizi- eylemlerimizde sevgi egemen olacak şekilde değiştirmek için, *erdem ahlaksallığı* diye adlandırabileceğimiz kavramı tanımamız ve anlamamız gereklidir. Olumsuz düşünce ve duygulardan kaçınmak kadar, olumlu değerlerimizi de geliştirmek ve güçlendirmek zorundayız. Nedir bu olumlu değerler? Temel insani ya da manevi değerlerimiz.

Paylaşımından (*nying je*) sonra, bu değerlerin başında bizim Tibetçe'de *sö pa* dediğimiz özellik gelir. Bir kez daha, taşıdığı anlam evrensel olsa da, diğer hiçbir dilde karşılığı olmayan bir terimle karşı karşıyayız. Bire bir anlamı 'dayanabilmek' ya da 'direnebilmek' olsa da, *sö pa* çoğunlukla, yalın bir biçimde, 'sabır' olarak çevrilir. Ama bu sözcük aynı zamanda kararlılık anlamını da taşımaktadır. Bu bağlamda, kötülükle karşılaştığımızda ortaya çıkma eğilimi göste-

ren güçlü olumsuz düşünce ve duygulara karşı (nedensiz tepkinin karşıtı olarak) bilerek gösterilen (bilinçli) tepkiyi ifade eder. Bu doğrultuda *sö pa*, acıya karşı direnmemizi sağlayan ve bize zarar verenlere karşı bile sevgimizi yitirmemizi önleyen özelliktir.

Bu konuda, örneğin Dalai Lama'nın Namgyal'da, kendi manastırındaki, bir rahip olan Lopon-la geliyor aklıma. Ben Tibet'ten kaçtıktan sonra, Lopon-la, işgal güçlerince tutuklanan binlerce rahipten ve memurdan biriydi. Sonunda serbest bırakıldığı zaman Hindistan'a gelmesine izin verildi. Orada tekrar eski manastırına girdi. Onu son gördüğümde bu yana geçen yirmi yıldan sonra, Lopon-la'yı hemen hemen nasıl anımsıyorsam öyle bulmuştum. Yaşlanmıştı kuşkusuz ama fiziksel olarak hiç de güçsüz görünmüyordu ve çektiği sıkıntılar zihinsel olarak onu olumsuz etkilememişti. Yumuşak ve sakin tavırları değişmemişti. Konuştuğumuzda, o uzun tutukluluk yıllarında kendisine çok kötü davranılmasına karşın yine de gücünü kaybetmediğini ve pes etmediğini öğrendim. Diğer tutuklularla birlikte, kendi dinine küfretmeye zorlanmış ve birçok kez işkence görmüştü. Ona hiç korkup korkmadığını sorduğumda, sadece kendisini tutuklayanlara duyduğu sevgi ve saygıyı yitirmek olasılığından korktuğunu itiraf etti.

Bu beni çok etkilemişti ve aynı zamanda da esinlendirmişti. Lopon-la'nın öyküsünü duymak her zaman inandığım düşünceleri doğruluyordu. Bir kişiye zorluklara ve acıya dayanma gücü veren yalnızca bu kişinin fiziksel yapısı, zekası, eğitimi ya da sosyal koşulları değildir. Bunlardan çok daha önemli olan onun ruhsal durumudur. Ve bazı kişiler doğrudan irade gücüyle yaşamlarını sürdürmeyi başarabiliyor olsalar da, en az acı çekenler yüksek düzeyde *sö pa*'ya ulaşmış olanlardır.

Sağlamlık ve dayanıklılık (acılara ve felaketlere hiç yakınmadan katlanma gücü ve cesareti) sözcükleri, *sö pa*'nın ilk özellikleri olarak yeterli anlamlar taşımaktadırlar. Ama bu değer geliştikçe, daha yüce bir manevi amaç adına zorlukların gönüllü olarak kabulünü yansıtacak biçimde, acılar karşısında duygulara tam bir egemen olma ve sakinlik, yani bir tür endişeden arınmışlık duygusu oluşur. Burada, belli bir durumun gerçekliğinin kabul edilmesi için, onu belirleyen özelliklerin altında, birbirleriyle ilişkili bir nedenler ve koşullar karmaşık ağ varlığının algılanması sözkonusudur.

Bu açıdan *sö pa* gerçek bir pasif direniş aracıdır. Yalnızca kışkırtıldığımız zaman fiziksel tepkilerimizi denetlememize yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda olumsuz düşünce ve duygulardan kurtulmamızı da sağlar. Eğer bir insana karşı istemeyerek ve hayıflanarak olurlayıcı bir tavır içindeyseniz *sö pa*'dan söz edemeyiz. Örneğin, eğer işyerindeki amirimiz bizi sinirlendirdiğinde, duygularımıza karşın kendimizi ona boyun eğmeye zorunlu hissediyorsak bu, *sö pa* değildir. *Sö pa*, özünde, acıya direnmektir. Bir başka deyişle, sabırla direnen kişi, olumsuz dürtülere (ki bunlar öfke, nefret, intikam isteği vb. gibi acı veren duygulardır) teslim olmaz, tersine duyduğu acıyı etkisizleştirir ve acıya acıyla karşılık vermez.

Bu söylediklerimin hiçbirisi, başkalarına sert ve katı bir biçimde tepki vermemizin uygun düşeceği zamanlar olmadığını vurgulama amacı taşımıyor. Açıkladığım anlamıyla sabır göstermek, insanlar bize ne yaparlarsa yapsınlar kabullenmemiz ve karşı koymamamız gerektiği anlamına da gelmiyor. Ya da zarar gördüğümüzde asla tepki göstermeyeceğimiz anlamına hiç gelmiyor. *Sö pa* salt edilgenlik ve dirençsizlikle karıştırılmamalıdır. Aksine, güçlü karşı önlemlerin benimsenmesi bile *sö pa*'nın yaşama geçirilmesinde uygun düşebi-

lir. Herkesin yaşamında yaralayıcı sözcüklerin –ya da hatta fiziksel müdahalelerin– gereksinildiği zamanlar vardır. Ama iç huzurumuzu koruduğu için *sö pa*, olumsuz düşünce ve duyguların etkisi altında olduğumuz durumlara oranla, uygun yumuşak direniş biçimlerini belirlemek için daha güçlü bir durumda olduğumuz anlamına gelir. Buradan *sö pa*’nın, yüreksizliğin tam da karşısı olduğunu anlarız. Yüreksizlik, kendimize olan güvenimizi yitirdiğimiz zamanda korkunun bir sonucu olarak ortaya çıkar. Sabırlı hoşgörü ise korktuğumuz zamanlarda bile güçlü kalmamız anlamına gelir.

Burada, kabullenmekten söz ederken, çözümleri olası sorunlarımızı çözmek için gücümüzün yettiği her şeyi yapmamalıyız demek istemiyorum. Ama acı çekilen durumda –yani zaten acının etkisi altındaysak– kabullenme, yaşanan deneyimin ek bir zihinsel ve duygusal acıyla kötüleştirilmediğini garantilemek açısından yardımcı olacaktır. Örneğin yaşlılık için yapabileceğimiz çok şey yoktur. Yaşlılığı kabul etmek, onu dert etmekten çok daha iyidir. Gerçekten de, yaşlı insanların genç görünümü korumaya çalışmaları bana biraz budalaca gelmiştir.

Bu yüzden sabırlı hoşgörü, olumsuz düşünce ve duyguların bizi esir almalarını engellememizi sağlayan bir değerdir. Acı ve felaketler karşısında sağlıklı düşünme yeteneğimizi korur. Sabrın bu yolla uygulanmasıyla davranışlarımız ahlaki olarak olumlu değer kazanır. Görüldüğü gibi ahlaki pratiğin ilk adımı, ortaya çıktıkları zaman olumsuz düşüncelere ve duygulara gösterdiğimiz tepkilerimizi kontrol etmektir. Bir sonraki, yani frene bastıktan sonra atmamız gereken adım, bu provokasyonu sabırla etkisizleştirmektir.

Okuyucu bu noktada, bunun hiç tartışmasız, olanaksız olduğu koşulların var olduğu biçiminde bir itirazda buluna-

bilir. Peki öyleyse, yakın olduğumuz ve tüm zayıflıklarımızı bilen bir insanın bize yönelik tavırlarına karşı öfkemizin savunmalarımızı tümüyle etkisizleştirmesini önleyemediğimiz zamanlarda ne yapmalı? Böyle durumlarda, başkalarına yönelik paylaşım duygumuzu korumak ve sürdürmek bize belki olanaksız gelebilir ama hiç değilse, şiddetli ya da saldırgan bir biçimde tepki vermemeye özen göstermeliyiz. Odayı terk edip yürüyüşe çıkmak ya da yirmi kere soluk alıp vermek belki de en iyisidir: biraz sakinleşmenin yollarını bulmamız gerekir. Günlük yaşamımızı sabır ve dayanıklılık düşüncesi üzerinde odaklama gereksinimimizin nedeni işte budur. Bu, zor durumda kaldığımızda, fazladan çaba harcamak zorunda kalsak bile, neler olduğunu bilebilmek için, kendimizi bu düşünceye derinlemesine alıştırmamız sorundur. Öte yandan, eğer gerçek bir zorlukla karşılaşınca kadar sabırlı ve dayanıklı olma deneyimini yaşama geçirmeyi ihmal edersek, büyük bir olasılıkla kıskırtmalara karşı koymakta başarısız olacağız demektir.

Sabırlı olmanın ya da *sö pa*’nın, üstünlüklerini öğrenmenin en iyi yollarından biri, acele etmeden, bu erdemin yararları üzerinde sistematik olarak düşünmektir. Sabır, yani *sö pa*, bağışlayıcılığın kaynağıdır. Dahası, bize karşı davranışları ne olursa olsun, başkaları adına duyduğumuz kaygıyı korumakta *sö pa*’nın hiçbir eşdeğeri yoktur. *Sö pa*, eylem ve onu tetikleyen neden arasındaki farkı görme yeteneğimizle birleştirildiğinde, bağışlayıcılık kendiliğinden doğar. *Sö pa*, eyleme yönelik kararımızı korumamızı sağlar ve birey için şefkat duymamıza yardımcı olur. Benzer şekilde, eğer kendimizi frenleme yeteneğini sabırla geliştirirsek yeterli dinginliğe ulaştığımızı görürüz. Düşmanlık ve kin duygularımızda azalma, dostluk duygularımızda artma eğilimi görülür. Böylece çevremizde olumlu bir hava oluşur ve başkala-

rı bizimle daha kolay ilişki kurar. Sonuç olarak, sabrı öğrenmiş olmanın sağladığı sağlam duygusal temeller üzerinde yalnızca duygusal ve zihinsel açıdan daha güçlü olduğumuzu değil, fiziksel olarak da daha sağlıklı olduğumuzu görürüz. Doğal olarak, ben, tadını çıkardığım bu sağlığımı çoğunlukla sakin ve huzurlu oluşuma bağlıyorum.

Sö pa'nın ya da sabrın sağladığı en önemli yarar, iç huzurumuz ve mutluluğumuz için en büyük tehdit olan öfkenin vereceği acıya karşı güçlü bir çare olmasıdır. Gerçekten de sabır, kendimizi öfkenin yıkıcı etkilerine karşı savunmamız için sahip olduğumuz en güçlü araçtır. Düşünün: zenginlik öfkeye karşı savunma sağlamaz. Ve ne kadar başarılı ve zeki olursa olsun, bireyin eğitimi de sağlamaz. Bu anlamda, yasalar da hiçbir biçimde yardımcı olamaz. Ünlü olmanın da hiçbir yararı yoktur. Olumsuz düşünce ve duyguların yaratacağı kargaşaya karşı bizi koruyacak olan tek şey, sabırlı hoşgörünün sağladığı içsel savunmadır. Zihin ya da ruh (İo), fiziksel değildir. Somut anlamda doğrudan zarar göremez. Ona yalnızca olumsuz duygu ve düşünceler zarar verebilir. Bu bağlamda koruyucusu da ancak artı değerlerdir.

Sabrın erdemini öğrenmenin ikinci aşamasında, zorlukların ve acıların iç huzurumuz için çok da büyük bir tehdit değil, daha çok tam bir sabır kazanım aracı olduklarını düşünmek çok yararlıdır. Bu açıdan bakıldığında, bize zarar veren kişilerin, bir anlamda sabır hocalarımız oldukları görülür. Böyle kişiler, ne kadar bilge ve kutsal olurlarsa olsunlar, bize herhangi bir insanın anlatmasıyla asla öğrenemeyeceğimiz şeyleri öğretirler. Okuyucu, bu kitabı okuyarak erdemi kazanmayı da bekleyemez (kuşkusuz kitabın sebat konusundaki talebi çok sıkıcı değilse). Bununla birlikte, acı ve üzüntü, bize sabırlı hoşgörünün değerini öğretebilir. Ve özellikle, bize zarar veren kişiler disiplinli davranmayı öğrenmemiz için benzersiz olanaklar sağlarlar.

Bu, insanların kendi davranışlarından sorumlu olmadıkları anlamına gelmez. Ama unutmayalım ki birçok kişinin davranışlarındaki belirleyici öge bilgisizlik olabilir. Şiddet içinde yetiştirilen bir çocuk başka biçimde davranmayı bilmez. Sonuç olarak, suçlu arama çabası büyük ölçüde gereksizleşir. Bize acı çektiren kişilere –kuşkusuz burada mantıksız isteklerimizi kabul etmek istemedikleri zaman bize kurallar çerçevesinde karşı çıkan kişileri kastetmiyorum– gösterilecek uygun tepki, bu kişilerin düşünme yeteneklerini, iç dengelerini ve buna göre mutluluklarını kaybettiklerini algılamaktır. Ve yapabileceğimizin en iyisi onlara sevgi göstermektir; çünkü incindiklerini görme isteğimiz aslında onlara hiç de zarar vermez. Kuşkusuz bu istek, bizi yaralayacaktır.

Tartışan iki komşu düşünün. Komşulardan biri bu tartışma sırasında sakın kalabilmektedir. Diğeri ise kendini tü-müyle tartışmaya kaptırmıştır ve karşısındakine zarar vermek için sürekli planlar yapmaktadır. Ama ne olur? Oturup uzun uzun düşünerek kötülük besleyen taraf çok geçmeden acı çekmeye başlar. Önce iştahı kesilir, sonra uykusu bozulur. Sonunda sağlığı elden gitmeye başlar. Günlerini ve gecelerini –ne tuhaftır ki düşmanın isteklerini gerçekleştirmiş olduğu için– mutsuzluk içinde geçirir.

Aslında, enine boyuna düşündüğümüzde, öfkemizi teker teker bireylere yöneltmemizin hiç de akılcı olmayan bir yanı olduğu görürüz. Gelin basit bir örnek üzerinde düşünelim. Bize acımasız sözler söyleyen bir kişiyi ele alalım. Eğer bize verdiği acıya karşı öfke duyma eğiliminde olduğumuzu hissederseniz, duyduğumuz acının kaynağı aslında bu sözcükler olduğuna göre, duygularımızın sözcükler üzerinde odaklanması gerekmez mi? Ama yine de bize bağırان kişiye öfkeleniriz. Bize bağırان sözkonusu kişi olduğuna göre, hiç kuş-

kusuz, bu eylemin ahlaki sorumluluğunu bu kişinin sözlerine değil, kendisine yüklemekte haklı olduğumuz konusunda itiraz gelebilir. Bu, belki de doğrudur. Aynı zamanda, eğer duyduğumuz acının gerçek nedenine öfkelenmek durumundaysak, aslında öncelikli neden, söylenen sözlerdir. Daha doğrusu, öfkemizi bu kişinin bize kötü konuşmasının nedenine, yani ona acı veren duygulara yönlendirmemiz gerektiği değil midir? Çünkü bu kişi eğer sakin ve huzurlu olsaydı bu biçimde davranmazdı. Yine de bu üç öge nedeniyle –yani yaralayıcı sözcükler, onları söyleyen kişi ve bu sözcükleri ona söyleten olumsuz dürtüler– biz öfkemizi yalnızca sözkonusu kişiye yöneltiriz. Burada bir tutarsızlık vardır.

Duyduğumuzun acının gerçek kaynağının bize acımasız sözler söyleyen kişinin yapısı olduğu biçiminde bir gerekçeyle karşı çıkılsa bile, öfkemizi bu bireye yöneltmemizin hiçbir mantıklı gerekçesi olamaz. Çünkü eğer bu kişinin bize düşmanca davranmasının nedeni onun doğası olsaydı, farklı davranması zaten olanaksız olurdu. Bu durumda ona yönelik öfke anlamsız olurdu. Yandığımız zaman ateşe öfkelenmemizin hiçbir anlamı olmaz. Yakmak, ateşin doğasında vardır. Ama eğer doğuştan gelen düşmanlık duygusunun ve kötülüğün yanlış olduğu kavramını anımsarsak, acı çekmemize neden olan kişinin, farklı koşullarda bizim için iyi bir dost olabileceğini görürüz. Çarpışma sırasında karşıt taraflardaki askerlerin barışta iyi birer dost olduklarını sık sık duyarız. Ve çoğumuz, geçmişteki kötü ününe karşın daha sonra tümüyle iyi bir insan olan kişilerle tanışma olanağı bulmuşuzdur.

Bunu söylerken, her durumda aynı düşünce biçimini uygulamamız gerektiğini öne sürmüyorum. Fiziksel tehdit altında olduğumuzda, enerjimizi bu tür akıl yürütmeler üzerinde yoğunlaştırmaktansa bu tehditten uzaklaşmak için kullanma-

mız çok daha iyi olabilir! Ne var ki, kendimizi sabrın çeşitli görünüşleri ve yararları konusunda bilgilendirmek için zaman harcamamız yardımcı olacaktır. Bu, acının neden olduğu zorluklara yapıcı bir biçimde yaklaşmamızı sağlayacaktır.

Daha önce sö *pa* 'nın, yani sabrın ve hoşgörünün, öfkeye karşı bir zıt-güç olarak davrandığını söyledim. Geçekten, her olumsuz durum için, bir karşı - durum tanımlayabiliriz. Örneğin alçakgönüllülük kibrin, doyum hırsın karşı durumudur; boş vermişliğin karşısında kararlılık vardır. Bu nedenle, eğer olumsuz düşünce ve duyguların gelişmesine izin verildiğinde ortaya çıkan ahlaki bozukluğun üstesinden gelmeyi istiyorsak, erdemi geliştirmeyi, acı veren duygulara gösterdiğimiz tepkiyi frenlemekten ayrı düşünmememiz gerekir. Bu iki olgu hep elele yürürler. Ahlaki disiplinin yalnızca ölçülülükle ya da yalnızca olumlu değerlerin doğrulanmasıyla sınırlandırılmaması gerektiğinin nedeni budur.

Etkisizleştirme ile birlikte değerlendirilen ölçülülük sürecinin nasıl işlediğini anlamak için, örneğin, endişeyi ele alalım. Bunu, iyi gelişmiş bir zihinsel bileşeni olan bir korku biçimi olarak tanımlayabiliriz. İlgi duyduğumuz deneyimler ve olaylarla yüzleşmek zorundayız. Ama derin düşünmeye ve imgelemimiz olumsuz düşünceler üretmeye başladığında bu ilgi endişeye dönüşür. Ardından kendimizi huzursuz hissetmeye ve kaygılanmaya başlarız. Ve kaygımız arttıkça kaygılanmak için daha çok neden bulmaya başlarız. Sonunda kendimizi hiç dinmeyen bir üzüntü ve acı içinde buluruz. Bu acı ve üzüntü durumu derinleştikçe ona karşı koyma gücümüz giderek azaldığı için çektiğimiz acı ve üzüntü güçlenir. Ama eğer daha dikkatli düşünürsek bu sürecin altında, görüş darlığı ve verimsiz bir bakış açısı olduğunu anlarız. Bu da, olayların ve nesnelerin var oluşlarının sayısız neden ve

koşula bağlı olduğu gerçeğini gözden kaçırmamıza neden olur. İçinde bulunduğumuz durumun yalnızca bir ya da iki özelliği üzerinde yoğunlaşma eğilimi taşırız. Burada sorun, eğer bunu başaramazsak umudumuzu tümüyle yitirme tehlikesiyle karşı karşıya oluşumuzdur. İşte bu yüzden, endişenin üstesinden gelmekte ilk adım, durumumuzu değerlendirmek için doğru bir bakış açısı geliştirmektir.

Bunu birçok farklı biçimde yapabiliriz. En etkili yollar-
dan biri, dikkatin merkezini kendimizden uzaklaştırıp baş-
kalarına yöneltmeye çalışmaktır. Bunu başarıyla gerçekleştire-
rsek kendi sorunlarımızın ölçeğinin küçüldüğünü görürüz.
Bu, tüm gereksinimlerimizi göz ardı etmemiz gerektiği anla-
mına gelmez; daha çok, kendi gereksinimlerimiz ne kadar
baskı yapıyor olsa da onların yanı sıra başkalarının gereksi-
nimlerini de anımsamaya çalışmamız gerektiği anlamında-
dır. Bu yardımcı olacaktır; çünkü, başkaları adına duyduğum-
uz kaygı eyleme dönüştüğünde, güven kendiliğinden orta-
ya çıkacak ve kaygı ve endişe azalacaktır. Gerçekten de,
umutsuzluk, yalnızlık ve benzeri duygular dahil, modern
yaşamın bir özelliği olan tüm bu zihinsel ve duygusal acılar,
başkaları adına duyduğumuz kaygının yönlendirdiği eylem-
lerde bulunduğumuz zamanı azaltır. Benim düşünceme gö-
re bu, dışa dönük olumlu davranışların endişeyi azaltmakta
tek başına neden yeterli olmadığını açıklamaktadır. Bu dav-
ranışların altında saklı neden, kişinin kısa vadeli amaçları-
nın gerçekleşmesine katkıda bulunmaksa, bunun getirdiği
sonuç yalnızca sorunlarımızın büyümesidir.

Peki ya, zaman zaman hepimize farklı seviyelerde oldu-
ğu gibi, tüm yaşamımızın doyumsuz olduğunu ya da acıla-
ra yenik düştüğümüzü hissettiğimiz durumlar? Böyle oldu-
ğunda, kendimizi ruhsal olarak rahatlatmanın bir yolunu

bulmak için her çabayı harcamanın yaşamsal önemi vardır. Şanslı olduğumuz durumları anımsayarak yapabiliriz bunu. Örneğin bizi seven biri olabilir, belki özel yeteneklerimiz vardır, iyi bir eğitim almış olabiliriz, temel gereksinimlerimiz –yiyecek, giyecek, yaşayacak bir yer– karşılanıyor olabilir ve geçmişte belirli başkacı eylemlerde bulunmuş olabiliriz. Ödünç verdiği en küçük miktardaki paradan bile faiz alan bir bankacı gibi, yaşamlarımızın en küçük olumlu anlarını bile hesaba katıp değerlendirmeliyiz. Çünkü eğer ruhsal durumumuzu yükselterek kendimizi yüreklendirmekte başarısız olursak giderek daha güçsüz hissetme tehlikesiyle yüz yüze geliriz. Bu da iyi şeyler yapma kapasitemizin hiç mi hiç kalmadığına inanmamıza yol açabilir. Böylece çaresizliğin koşullarını yaratmış oluruz. Bu noktada intihar tek seçenek olarak görünebilir.

Umutsuzluğun ve çaresizliğin egemen olduğu birçok durumda, gerçeğin kendisinden çok kişinin içinde bulunduğu durumu algılama biçimi etkindir. Kuşkusuz, başkalarının işbirliği olmadan çözüm getirilemeyebilir. Bu durumda yardım istemek önem kazanır. Yine de, gerçekten umutsuz olan durumlar da sözkonusu olabilir. Bu noktada huzurun kaynağı dinsel inanç olabilir ama bu ayrı bir konudur.

Erdemin değerini oluşturan başka ne olabilir? Genel ilke olarak aşırılıktan kaçınmak önemlidir. Tıpkı fazla yemenin çok az yemek kadar tehlikeli oluşu gibi erdemin ardından koşmak ve onu yaşama geçirmek için de aynı şey söylenebilir. Övgüye değer nedenler bile aşırıya kaçıldığında, zarar veren kaynaklar haline gelebilirler. Örneğin, aşırıya kaçan ve koşullar dikkate alınmadan gösterilen cesaret çok geçmeden çılgınca bir gözüpeklik haline dönüşür. Gerçekten de aşırılık, erdemi yaşama geçirmenin temel amaçlarından biri

olan, başkalarına ve çaresiz acılar veren olaylara yönelik güçlü bir şekilde zihinsel ve duygusal tepki gösterme eğilimimizi dengeleme çabasını tehlikeye sokar.

Davranışlarımızın ahlaki değerlere kendiliğinden uygun olması için yüreğimizi ve düşüncelerimizi değiştirmek ve erdem arayışını günlük yaşamımızın bir parçası haline getirmek gerektiğini bilmek önemlidir. Bunun nedeni, sevginin ve şefkatin, sabır, cömertlik, alçakgönüllük ve benzerlerinin övgüsel olmalarıdır. Ayrıca, acı veren duyguların kökünü tümüyle kazımak çok zor olduğu için, olumsuz düşünce ve duygular ortaya çıkmadan önce, kendimizi bunların karşılıklarına alıştırmamız gereklidir. Örneğin cömertliğin geliştirilmesi, sahip olduğumuz şeyleri ve hatta enerjimizi yakın korumaya altında tutma eğilimimizi ortadan kaldırmak için gereklidir. Verici olmayı alışkanlık haline getirmek, 'Eğer elimdekileri vermeye başlarsam bana ne kalacak?' sorusuyla haklı çıkarmaya çalıştığımız cimrilik alışkanlığını yenmemize yardımcı olur.

Verme, her büyük dinde ve her uygar toplumda bir erdem olarak algılanır ve hiç kuşku yok ki, hem veren hem de alan için yarar sağlar. Alan kişi istemenin vereceği acıdan kurtulur. Veren kişi, ödülünün karşı tarafta yarattığı sevinçten kaynaklanan bir rahatlık duyar. Aynı zamanda vermenin farklı türleri ve dereceleri olduğunu da anlamak zorundayız. Eğer verme isteğimizin altında, başkalarının bizim için iyi şeyler –ün kazanmak, erdem sahibi ve kutsal biri olarak tanınmak– düşünmesini sağlama dürtüsü yatıyorsa, eylemi lekelemiş oluruz. Bu durumda, yaptığımız şey cömertlik değil, kendini yüceltme olarak tanımlanır. Bu bağlamda çok veren kişi, az veren kadar cömert olmayabilir. Bu tümüyle veren kişinin niyetine ve amacına bağlıdır.

Eşdeğer bir örnek olmasa da, armağanlar yerine zamanımızı ve enerjimizi vermemiz, belki biraz daha anlamlı bir verme olgusunu temsil eder. Benim burada sözünü ettiğim, özellikle zihinsel ve fiziksel özörlölere, evsizlere, yalnızlara, hapiste olanlara ve daha önce hapiste bulunmuş olanlara verilen hizmetlerdir. Ayrıca bu tür vericilik, örneğin bilgisini öğrencileriyle paylaşan öğretmenleri de kapsamaktadır. Bu açıdan, benim anladığım şekliyle vermenin en tutkulu şekli, karşılığında hiçbir ödöl beklemeden yapılan ve başkalarına yönelik gerçek kaygıya dayalı olandır. Bunun nedeni, ilgimizin ve dikkatimizin sınırlarını kendi çıkarlarımızın yanı sıra başkalarının çıkarlarını da içerecek biçimde ne kadar çok genişletirsek, kendi mutluluğumuzun temellerini o kadar çok sağlamlaştırmış oluruz.

Alçakgönüllölüğün, değişim arayışımızın vazgeçilmez bir bileşeni olduğunu söylemek güven gereksinimiyle ilgili söylediklerimle bağdaşmıyormuş gibi görünebilir. Ama sağlam bir güvenle kendini beğenme anlamındaki kibir -ki bunu biz sahte bir benlik imajına dayandırılan şişirilmiş bir önemlilik duygusu olarak tanımlayabiliriz- arasındaki belirgin farklılık gibi, bir ahlaki değer olan gerçek alçakgönüllölükle güven eksikliğini ayırt etmek de önemlidir. Birçok kişi tarafından karıştırılıyor olsa bile bu ikisi hiçbir biçimde aynı şey değildir. Bu belki, alçakgönüllölüğün bugün neden içsel gücün bir göstergesi olmaktansa bir zayıflık olarak kabul edildiğini -özellikle profesyonel yaşamda- kısmen açıklayabilir. Kuşkusuz, alçakgönüllölüğün modern toplumdaki yeri, gençliğimde Tibet'teki yaşamımla uyuşmamaktadır. Bu doğrultuda, hırs (yararlı bir görevi başarmak için duyulan tümüyle yerinde bir istek dışında), kolayca benmerkezci düşüncelere yol açan bir özellik olarak görülürken, alçakgönüllölük, hem kültürümüz hem de ona duyduğumuz saygı bağ-

lamında gelişebileceği bir ortam bulur. Yine de çağdaş yaşamda, alçakgönüllülük hiç olmadığı kadar önemlidir. Biz insanlar bilimsel ve teknolojik gelişmeler yoluyla, hem birey hem de aile olarak ne kadar başarılı olursak, alçakgönüllülüğün korunması o kadar gerekli hale gelir. Çünkü, dünyevi başarılarımız büyüdükçe kibir ve kendini beğenmişlik karşısındaki çaresizliğimiz de artar.

Gerçek güvenin ve alçakgönüllülüğün geliştirilmesinde yardımcı olacak bir yöntem, kendilerine önem verdikçe başkalarının gözünde gülünçleşen kişiler örneği üzerinde düşündürmektir. Belki kendileri ne kadar budala göründüklerinin farkında olmayabilirler ama başka herkes bunu kolayca görür. Ama bu, oturup başkalarını yargılamak sorunu değildir. Aslında bu daha çok, bu tür ruhsal ve zihinsel durumların olumsuz sonuçlarını iyice kavrayabilme sorunudur. Kendi dışımızdaki örneklerle bakarak bu olumsuz düşüncelerden kaçınma konusunda tümüyle kararlı bir tutum içine gireriz. Bir anlamda, kendimiz zarar görmeyi istemediğimiz gibi başkalarına da zarar vermememiz gerektiği ilkesini tersine işletiyoruz ve başkalarının başarısızlıklarını belirlemenin, onların erdemlerini anlamaktan çok daha kolay olduğu gerçeğinden yararlanıyoruz. Başkalarının yanlışını görmek de kendi yanlışlarımızı görmekten çok daha kolaydır.

Burada şunu da eklemeliyim ki, alçakgönüllülüğün güven eksikliği ile karıştırılmaması gerektiğinin yanı sıra, değersizlik duygusu ile de hiçbir ilgisi yoktur. Kişinin kendi değerini doğru algılama yetersizliği her zaman zararlıdır ve zihinsel, duygusal ve ruhsal felce yol açabilir. Aslında Batılı bir psikologdan ilk duyduğumda, kendinden nefret etme kavramının bana anlamsız geldiğini kabul etmem gerekiyor olsa da, böyle durumlarda kişi kendinden nefret etmeye bi-

le başlayabilir. Çünkü, temel arzumuzun mutlu olmak ve acı çekmekten kaçınmak olduğu ilkesine ters düşüyormuş gibi gelmişti bana. Ama şimdi, bir insanın tüm derinlik duygusunu yitirdiği zaman kendinden nefret etme tehlikesiyle yüz yüze olduğunu kabul ediyorum. Yine de hepimiz kendimizi başkalarının yerine koyma yeteneğine sahibiz. Ve bu nedenle hepimiz, yalnızca olumlu düşünmeyi gerektiriyor olsa da, yararlı davranma potansiyeline sahibiz. Kendimizi değersiz saymamız tümüyle yanlıştır.

Kendinden nefret etme ve ümitsizlik gibi aşırı uçlarda yer alan duygulara yol açan görüş darlığından kaçınmanın bir başka yolu, karşılaştığımız her yerde, başkalarının talihli oluşlarına sevinmektir. Bu deneyimin bir parçası olarak, onlara saygılı olduğumuzu göstermek için her olanağı kullanmak ve hatta, doğru buluyorsak, övgülerimizle onları cesaretlendirmek yararlı olacaktır. Ama eğer bu övgüler daha çok dalkavukluk izlenimi bırakıyorsa ya da onların kibirlenmelerine neden oluyorsa, iyi dileklerimizi kendimize saklamamız daha uygundur. Ve eğer övgüyü biz alıyorsak, bunun kendimizi önemli biri gibi hissettirmesine olanak vermemek yaşamsal önem taşır. Doğru olan, bu övgüleri, başkalarının bizim iyi özelliklerimizi takdir etmedeki cömertlikleri olarak algılamaktır.

Geçmişte başkalarını ihmal ettiğimiz ve onlara zarar verecek biçimde kendi bencil isteklerimiz ve çıkarlarımıza daldığımız zamanlarda ortaya çıkan kendimizle ilgili bu olumsuz duyguların üstesinden gelmenin bir yolu olarak pişmanlık ve üzüntü duygusunun geliştirilmesi çok yardımcı olacaktır. Bununla birlikte, okuyucunun bu noktada, birçok Batılı dostumun sözünü ettiği suçluluk duygusunu savunduğumu düşünmemesi gerekir. Tibetçe’de ‘suç’ sözcüğünün tam olarak kar-

şılığı olan bir sözcük yoktur. Ve ayrıca, güçlü kültürel çağrışımları nedeniyle bu kavramı tam olarak anladığımdan da emin değilim. Ama bana öyle geliyor ki, her ne kadar bu duyguyu doğal olsa ve geçmişteki yanlışlarımızla bağlantılı olarak rahatsızlık duymamız beklense de, suçluluk duygusu sözkonusu olduğunda bazen kendini rahatlatma olasılığından söz edilebilir. Geçmişte gerçekleştirdiğimiz zararlı bir eylem üzerinde kendimizi felce uğratacak kadar endişeyle düşünüp durmanın hiçbir anlamı yok. O eylemler olmuş bitmiştir. Eğer bir kişi Tanrı'ya inanıyorsa, doğru tavır Tanrı ile uzlaşmanın yollarını bulmaktır. Budist deneyimde, arınma için çeşitli törenler ve uygulamalar vardır. Bununla birlikte, eğer bireyin hiçbir dinsel inancı yoksa, o zaman sorun, hiç kuşkusuz, yanlış davranışlarımızla bağlantılı olarak sahip olacağımız her olumsuz duyguyu anlayıp kabullenmek ve bu davranışlar nedeniyle üzüntü ve pişmanlık duymaktır. Ama burada önemli olan yalnızca üzüntü ve pişmanlık duymakla kalmayıp yani başkalarına bir daha asla zarar vermeme adına daha sağlam bir karar için temel olarak kullanmak ve çok daha kararlı bir biçimde başkalarına yararlı olacak şekilde davranmaktır. Şu ya da bu olumsuz davranışımızı, özellikle gerçekten saygı duyduğumuz ve güvendiğimiz birine açıklamamız ya da itiraf etmemiz bize çok yardımcı olacaktır. Tüm bunların ötesinde, başkaları için kaygılanma kapasitemizi koruduğumuz sürece, değişim potansiyelinin de kaybolmayacağını unutmamalıyız. Eğer davranışlarımızın etkilerini kendimize saklar ve ardından, duygularımızla yüzleşmek yerine, tüm beklentilerimizden vazgeçip, hiçbir çaba harcamazsak çok yanlış bir şey yapmış oluruz. Bu, olsa olsa, yanlışlığı büyütür.

Tibetçe'de, erdemli olmak bir eşeği tepeye tırmandırmak kadar zordur ama yıkıcı davranışlarda bulunmak kaya parçalarını tepeden aşağı yuvarlamak kadar kolaydır şeklinde

bir deyiş vardır. Ayrıca bir de, olumsuz dürtülerin de tıpkı yağmur gibi birdenbire başladığı ve yerçekimiyle düşen su gibi hızlandığı söylenir. İşleri kötüleştiren, öyle olmaması gerektiğine katılsak bile, olumsuz düşünce ve duygulara kapılma eğilimimizdir. Bu nedenle, her şeyi zamana bırakma eğiliminde olmak, anlamsız davranışlardan bir süre uzak durmak ve alışkanlıklarımızı değiştirmenin çok zor bir iş olduğu düşüncesinden kaçınmak önemlidir. Başkalarının çektiği acının büyüklüğü karşısında yılgınlığa düşmemek de önemlidir. Milyonların sefaleti acıma nedeni değildir. Bu daha çok sevginin gelişip büyüme nedenidir.

İstenen bir eylemi gerçekleştirememenin de kendi içinde olumsuz bir davranış olduğunu bilmemiz gerekir. Eylemsizlik öfkeden, kötülükten ya da kıskançlıktan kaynaklanıyorsa, acı veren duyguların yönlendirici etken olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu, sıradan durumlar için olduğu kadar karmaşık durumlar için de doğrudur. Eğer bir koca, karısını, tutmak üzere olduğu tabağın sıcak olduğu konusunda uyarmıyorsa, burada acı veren duyguların varlığı açıktır. Diğer yandan, eylemsizlik eğer tembellikten kaynaklanıyorsa, bireyin zihinsel ve ruhsal durumunda çok ciddi bir olumsuzluk olmayabilir. Ama bu eylemsizlik, olumsuz düşüncelerden ve duygulardan çok sevgisizlikten kaynaklanıyorsa sonuç çok ciddi olabilir. Bu nedenle, alışkanlığa dönüşmüş tembellik eğilimimizin üstesinden gelme konusunda, acı veren duygulara ölçülü tepki vermekten daha az kararlı olmamak önemlidir.

Bu hiç de kolay bir iş değildir ve dindar bir düşünce yapısında olan kişiler şunu anlamalıdır ki, anında değişebilmemizi mümkün kılacak bir kutsama ya da bilgilendirilme olmadığı gibi –keşke olabilseydi– her hangi bir gizemli ya da

·büyülü bir formül, mantra* ya da ritüel yoktur – keşke böyle bir şey bulunabilseydi. Değişim, tıpkı bir binanın tuğlalarının üstüste konularak giderek yükselmesi, ya da bir Tibetçe deyimde söylendiği gibi, denizin damla damla oluşması gibi, adım adım gerçekleşir. Ayrıca, hızla hastalanan, yaşlanan ya da yıpranan bedenlerimizin aksine, acı veren duygular asla yaşanmadıkları için, onlarla başa çıkmanın yaşam boyu uğraş gerektirdiğinin bilincinde olmak önemlidir. Burada okuyucunun söz ettiğimiz şeyin yalnızca bilgi edinmek olduğunu düşünmemesi gerekir. Böyle bir bilgiden kaynaklanabilecek bir inancın geliştirilmesinden de söz etmiyoruz. Sözü ettiğimiz şey, sürekli uygulamaya dayalı bir öğrenmeyle doğal yollarla oluşacak bir erdem deneyimi kazanmaktır. Böylece, başkalarının iyiliği adına duyduğumuz kaygıları geliştirdikçe, onların çıkarları doğrultusunda davranmanın giderek kolaylaştığı sonucuna varıyoruz. Bu bağlamda istenen çabayı göstermeyi alışkanlık haline getirdikçe, onun sürekliliğini sağlama adına verilen uğraş da azalır. Sonunda bu özellik ikinci bir yapı haline gelir. Ama bu sonuca ulaşmanın hiçbir kestirme yolu yoktur.

Erdemli olmayı öğrenmek, biraz, çocuk yetiştirmeye benzer. Çok sayıda etken söz konusudur. Ve, özellikle başlangıçta, alışkanlıklarımızı ve huyumuzu değiştirmek için gösterdiğimiz gayretin akılcıca ve ustalıkla olması gerekir. Ayrıca başarmak istediğimiz şey konusunda da gerçekçi olmak zorundayız. Kişiliğimizi edinmemiz çok uzun zaman almıştır ve alışkanlıklarımız bir gecede değişmez. Bu yüzden, gelişme gösterdikçe hedeflerimizi yükseltmemiz iyi bir şey ol-

*Hinduizm'de, Budizm'de konsantrasyon ya da ruhsal gücü somutlaştırma aracı olarak kullanılan kutsal sözcük ya da hece. Hinduzim'in en eski kutsal yazıtlarındaki (Veda) ilahilerden her biri. (Çev. n.)

sa da, davranışlarımızı yargılarken ideal olanı ölçü almamız yanlış olur; tıpkı çocuğumuzun okulda birinci sınıftayken gösterdiği başarıyı son sınıf öğrencisinin başarısını ölçü alarak değerlendirmemizin aptalca olması gibi. Mezuniyet ölçü değil, idealdir. Bu nedenle, tıpkı sakın akan bir nehir gibi değişim hedefimize doğru dengeli bir biçimde yol almamız, cesurca ve gözüpek bir çabanın kısa süreli coşkusu izleyen gevşeklikten çok daha etkilidir.

Yaşam boyu süren bu değişim sorumluluğunu taşımayı sürdürebilmemiz için yararlı yöntemlerden biri, gelişimimize göre ayarlanabilecek bir günlük yaşam biçimi belirlemektir. Bu hiç kuşkusuz, genel anlamda erdemın yaşama geçirilmesinde olduğu gibi, dinsel deneyimden güç alan bir şeydir. Ama, inanmayanların, insanlığa binyıllardır hizmet eden bazı fikirleri ve teknikleri kullanmamaları için bir neden oluşturmaz. Başkalarının çıkarları doğrultusunda kaygılanmayı alışkanlık edinmek ve sabah uyandığımızda, yaşamlarımızı ahlaksal anlamda daha disiplinli bir biçimde sürdürebilmemizi sağlayacak değerler üzerine birkaç dakika düşünmek, inancımız ne olursa olsun ya da inançsız olsak bile, güne başlamanın iyi bir yoludur. Aynı yaklaşımla, böyle bir günün sonunda bunda ne kadar başarılı olduğumuzu gözden geçirmek için biraz zaman ayırmamız da doğru olacaktır. Böyle bir disiplin yalnızca kendimizi düşünerek davranmamak için kararlılığımızı geliştirmemizde de çok yardımcı olacaktır.

Eğer, *nirvana* ya da kurtuluşun değil ama salt insan mutluluğunun arayışı içinde olma şeklindeki bu öneriler okuyucuya bir parça zahmetli gelirse, bu noktada, bize en büyük sevinci ve doyumı sağlayan şeyin başkalarının çıkarları için taşıdığımız kaygılar doğrultusundaki eylemlerimiz olduğunu kendimize anımsatmamız gerekir. Aslında, daha ileri de gide-

biliriz. Çünkü; neden buradayız, nereye gidiyoruz ve evrenin bir başlangıcı var mı biçimindeki, insan varlığına ilişkin temel soruların farklı felsefi geleneklerde farklı yanıtları olsa da, cömert bir yüreğin ve iyilik dolu eylemlerin daha büyük bir huzur getireceği ortadadır. Ve bu eylemlerin olumsuz karşıtlarının istenmeyen sonuçlar doğuracağı da aynı ölçüde açıktır. Mutluluğun kaynağı erdemdir. Eğer biz gerçekten mutlu olmayı istiyorsak, bunun erdemli olmaktan başka bir yolu yoktur: mutluluk bu yolla kazanılır. Ve son olarak, erdemin temelini ahlaki disiplinin oluşturduğunu da ekleyebiliriz.

Sekizinci Bölüm

PAYLAŞIMIN AHLAKSALLIĞI

∞ Dünyadaki büyük dinlerin sevgiyi ve şefkati, yani paylaşım, duygusunu geliştirmenin önemini vurguladığından daha önce söz ettik. Budist felsefe geleneğinde farklı edintilerden söz edilmektedir. Yalın düzeyde paylaşım (*nying je*), temel olarak empati -başkalarının acılarını anlama ve bir dereceye kadar bu acıları paylaşma yeteneğimiz- şeklinde anlaşılır. Ama Budistler -ve belki diğerleri- paylaşım duygumuzun yalnızca hiçbir çaba harcamadan oluştuğuna değil, aynı zamanda koşulsuz, ayırt edilemez ve evrensel olduğuna inanırlar. Bize zarar verenler dahil, sezgi gücü olan tüm varlıklara yönelik bir yakınlık duygusu oluşur ve bu edebiyatta bir anenin tek çocuğuna duyduğu sevgiye benzetilebilir.

Ama başkalarına yönelik bu ölçülülük kendi içinde bir son nokta olarak kabul edilmez. Daha çok, daha büyük bir sevgiye sıçrama tahtası olarak görülür. Empati kapasitemiz doğuştan geldiği ve aklımızı kullanma yeteneğimiz de doğuştan var olan bir özellik olduğu için, şefkat ve bilinç aynı özellikleri paylaşırlar. Bu nedenle paylaşım duygusunu geliştirmek için sahip olduğumuz potansiyel dengeli ve sürekli. Paylaşım duygusu, - kaynattığımız zaman biten su gibi kullanılıp

bitirilen bir kaynak değildir. Eylemsellik temel alınarak açılansa da, paylaşım, belirli bir yüksekliğe eriştikten sonra daha ileri gidemeyeceğimiz ve eğitimle kazandığımız bir fiziksel eylem değildir. Aksine, başkalarının acılarına bilerek ve isteyerek ortak olup bu acılara karşı duyarlılığımızı çoğalttığımızda, paylaşım duygumuzu, bir noktaya doğru, giderek çoğaltabileceğimize inanılır. Bu noktada birey, başkalarının en küçük acısından bile çok etkilendiğini hisseder ve onlar için karşı koyulmaz bir sorumluluk duygusuyla dolar. Böylece içi paylaşım duygusuyla dolan birey, kendisini tümüyle başkalarının acılarını ve bu acıları yaratan nedenleri alt etme uğraşına yardımcı olmaya adar. Tibetçe’de, kazanımın bu son düzeyi *nying je chenmo*, ‘sonsuz şefkat’ olarak adlandırılır.

Tabii ben burada her bireyin, ahlaksal olarak doğru bir yaşam sürmek için ruhsal gelişimin bu ileri aşamasına ulaşması gerektiğini öne sürmüyorum. *Nying je chenmo* kavramını, ahlaki davranışın bir ön koşulu olduğu için değil ama daha çok şefkatin mantığını en yüksek düzeyde zorlamanın güçlü bir esin kaynağı olacağına inandığım için açıkladım. Eğer *nying je chenmo*’yu, yani sonsuz şefkati geliştirme arzusunu bir ideal olarak koruyabilirsek, bu istek düşüncelerimizde önemli bir etki yaratacaktır. Tıpkı benim yaptığım gibi başkalarının da, basit bir algılamaya dayanarak mutlu olmayı ve acı çekmemeyi arzu etmesi, sürekli olarak bencilliğe ve yanlılığa karşı tavır almamızı anımsatan bir ilke olacaktır. Bize, anlayışlı ve cömert davranmamız karşılığında küçük de olsa kazanılacak bir şeyler olduğunu anımsatacaktır. Kendi adımızı yüceltme arzusuyla tetiklenen davranışların da, ne kadar düşünceli olurlarsa olsunlar, bize yine de bencilce olduklarını anımsatacaktır. Ve ayrıca kendimize yakın hissettiğimiz kişilere karşı yardımsever ve iyilikle davranmanın hiç de olağanüstü bir yanı olmadığını da anımsa-

tacaktır. Ailelerimize ve dostlarımıza karşı doğal olarak taşıdığımız önyargının, aslında ahlaki anlamda olumlu davranışlara temel oluşturacak kadar güvenilir bir olgu olmadığını anlamamıza yardımcı olacaktır. Ahlaki davranışı eğer kendimize yakın hissettiğimiz kişiler için saklı tutarsak, bu durumda bu çemberin dışındakilere karşı sorumluluğumuzu ihmal etmiş olmamız tehlikesi doğar.

Bu tehlike neden ortaya çıkar? Sözkonusu bireyler beklentilerimizi karşıladıkları sürece her şey yolundadır. Ama eğer bunda başarısız olurlarsa, bugün can dostumuz saydığımız kişiler yarın can düşmanımız olabilirler. Daha önce de gördüğümüz gibi, vazgeçemediğimiz isteklerimizin gerçekleşmesine tehdit oluşturan kişilere karşı, bize ne kadar yakın olurlarsa olsunlar, düşmanca tepki verme eğilimi taşırız. Bu nedenle, paylaşım duygusu ve karşılıklı saygı, başkalarıyla kurduğumuz ilişkilere daha sağlam bir temel oluşturur. Bu aynı zamanda evlilik için de geçerlidir. Bir kişiye karşı duyduğumuz sevgi büyük ölçüde dış görünüş ya da benzeri yüzeysel özelliklerden kaynaklanan bir etkilenmeye dayanıyorsa, bu kişiye yönelik duygularımızın zaman içinde yok olması muhtemeldir. Bu kişi bize çekici gelen özelliklerini kaybettiğinde ya da biz artık bu özellikleri yeterli bulmama-ya başladığımızda, karşımızdaki insan aynı kişi olduğu halde, durum tümüyle değişir. İşte yalnızca çekiciliğe dayalı ilişkilerin her zaman dengesiz olmasının nedeni budur. Diğer yandan, paylaşım duygumuzu mükemmelleştirmeye başladığımızda, başkalarının ne görüntüsü ne de davranışları bizim tavırlarımızı etkilemez.

Başkaları için taşıdığımız duyguların, bir alışkanlık olarak, onların koşullarına bağlı olduğunu da dikkate alın. Birçok kişi, zor durumda olan bir insanı gördüğünde, ona karşı bir acı-

ma hisseder. Ama zengin, iyi eğitimli ve sosyal olarak daha iyi konumda olan birini gördüklerinde onu hemen kıskanırlar ve onunla yarışmak isterler. Olumsuz duygularımız kendimizle başka insanlar arasındaki eşitliği görmemizi engeller. Şanslı ya da şanssız, uzak ya da yakın, o insanların da yalnızca mutlu olmayı ve acı çekmemeyi arzu ettiklerini unuturuz.

Böylece verilmesi gereken uğraş bu yanlış duyguların üstesinden gelmek şeklinde belirlenir. Kuşkusuz uygun çıkış noktası sevdiklerimiz için gerçek paylaşım duygusunu geliştirmektir. Davranışlarımızın bize yakın olan kişiler üzerindeki etkisi, diğer insanlar üzerindeki etkisinden genelde çok daha güçlüdür ve bu nedenle yakınlarımıza karşı sorumluluğumuz daha yüksektir. Yine de, sonuçta bize yakın kişiler lehine ayrımcılık yapmamız için hiçbir neden olmadığını bilmemiz gerekir. Bu anlamda, hepimiz, aynı ciddi hastalığa yakalanmış on hasta ile karşı karşıya olan bir doktorla aynı konumdayız. Tüm hastalar aynı tedaviyi hak etmektedirler. Bununla birlikte, okuyucunun burada savunulan düşüncenin yansız bir umursamazlık olduğunu varsaymaması gerekir. Başkaları için taşıdığımız paylaşım duygusunun sınırlarını genişletmeye başladıktan sonraki zorunlu uğraş, bize en yakın kişiler için duyduğumuz içtenliği diğer kişiler için de aynı düzeyde sürdürme çabasıdır. Bir başka deyişle, burada öne sürülen düşünce, tüm diğer insanlara *nying je chenmo*'nun, sonsuz sevgi ve şefkatin, tohumlarını ekebileceğimiz bir zeminde ve adil olmak için çaba harcayarak yaklaşım kurmak zorunda olduğumuz biçimindedir.

Eğer başkalarıyla ilişkilerimizi böyle ılımlı bir temel üzerine oturtmaya başlayabilirsek, onlara yönelik paylaşım duygusu, 'işte kocam böyledir, karım, akrabalarım, dostlarım şöyledir,' gibi bir gerçeğe dayanmayacaktır. Başkalarına du-

yulan yakınlık, tıpkı benim yaptığım gibi, daha çok tüm diğer insanların mutlu olma ve acıdan uzak durma istediği taşıdığı yalın bir biçimde algılanmasıyla geliştirilebilir. Bir başka deyişle, başka insanlarla ilişkilerimizi, onların sezgisel yapıları üzerine kurmaya başlarız. Ve yine bunu, ideal, yani kazanılması çok zor, bir özellik olarak düşünebiliriz. Ama kendi adıma ben bunun çok güçlü bir esin kaynağı ve yardımcı olduğunu düşünüyorum.

Gelin şimdi paylaşımcı sevginin ve yumuşak yürekliliğin günlük yaşamımızdaki rolünü düşünelim. Bu özelliklerin, koşulsuz kılınacakları bir noktaya kadar geliştirilmeleri düşüncesi kendi çıkarlarımızdan tümüyle vazgeçmek zorunda olduğumuz anlamına mı gelir? Kuşkusuz hayır. Aslında bu, kendi çıkarlarımıza hizmet etmenin en iyi yoludur; gerçekten de bunun, kişisel çıkarları karşılamak için en akıllı yol olduğu bile söylenebilir. Çünkü eğer; sevgi, sabır, hoşgörü ve bağışlayıcılık gibi özelliklerin mutluluğu oluşturduğu ve *nying je*'nin, ya da, açıkladığım gibi, sonsuz şefkatin, bu özelliklerin birer meyvası olduğu da doğruysa, o zaman ne kadar şefkatli olursak mutluluğumuz o kadar fazla olacaktır. Bu bağlamda, başkaları için kaygı taşıyan her düşünce, soylu bir özellik olsa da, yalnızca özel yaşamlarımıza ait bir sorundur ve yalın anlatımıyla öngörüsüzlüktür. Paylaşım duygusu, hiç kuşkusuz, iş yeri de dahil, her etkinlik alanında geçerlidir.

Burada yine de, paylaşım duygusunun, gerçekte bir engel olmayacağına göre, en azından profesyonel yaşamda yeri olmadığı biçimindeki –ve belli ki birçok kişi tarafından paylaşılan– bir algılama biçiminin varlığını kabullenmek durumundayım. Kişisel olarak, paylaşım duygusunun bu anlamda yalnızca ilgisini değil, ama eksikliği halinde davranışlarımızın yıkıcı olmā tehlikesi içinde olduğunu da söyleyebilirim. Çünkü;

davranışlarımızın başkalarının iyiliği üzerindeki etkilerini göz ardı edersek, sonuçta kaçınılmaz olarak onları incitiriz. Paylaşım duygusunun ahlaki değeri, erdemin gelişmesi için gerekli temelin ve güdünün oluşmasına yardımcı olur. Paylaşımın değerini gerçek anlamda anlamaya başladığımızda başkaları hakkındaki genel düşüncelerimiz kendiliğinden değişecektir. Tek başına bunun, yaşamlarımızı yönlendirmemizde güçlü bir etkisi vardır. Örneğin başkalarını aldatma eğilimi doğduğunda, paylaşım duygumuz bizi bu düşünceye kapılmaktan alıkoyar. Ve eğer yaptığımız iş başkalarına zarar verecek biçimde bir 'suistimal' tehlikesi yaratıyorsa, paylaşım duygusu bu işten vazgeçmemize neden olur. Örneğin, araştırmaları acı verecek bir sonuca kaynak oluşturacak bir bilim adamının durumunu düşünürsek, bu bilim adamı bu sonucu fark edecek ve gerekiyorsa sözkonusu projeyi yarım bırakmayı bile göze alacak biçimde davranacaktır.

Kendimizi paylaşım duygusu idealine adadığımızda da sorunlarla karşılaşacağımızı yadsımıyorum. Yukarda örneklenen, yaptığı işin kendisini sürüklediği yöne doğru ilerleyemeyeceğini hisseden bilim adamının bu işten vazgeçmesi kendisi ve ailesi için önemli sonuçlar doğuracaktır. Benzer şekilde, bakıma ve ilgiye dayalı işlerde çalışanlar -tıp, avukatlık, sosyal hizmetler ve benzer işler- ya da hatta evde insan bakımı üstlenenler, bazen bu işlerden kendilerini çaresiz hissedecek ölçüde yorulurlar. Sürekli acı, zaman zaman ihmal edilmişlik duygusuyla birlikte yaşandığında, çaresizliğe ve hatta umutsuzluğa neden olabilir. Ya da insanlar bazen, dışa dönük olarak, yalnızca öyle davranmış olmak için şefkat doludurlar; yalın anlatımıyla, bunu sırf yapmış olmak için yaparlar. Kuşkusuz bu, hiç yoktan iyidir. Ama eğer önü alınmazsa, böyle bir davranış başkalarının acısına karşı duyarsızlığa yol açar. Eğer bu gerçekleşmeye başlarsa, kısa bir süre için bu tavırdan vazgeçmek ve o duyarlılığı yeniden canlandır-

mak için çaba harcamak yapılacak en iyi şeydir. Bunu yaparken umutsuzluğun asla bir çözüm olmadığını anımsamak yardımcı olacaktır. Bu nedenle, bir Tibet deyiminde söylendiği gibi, ip dokuz kere kopsa bile onuncu kere bağlamalıyız. Bu yolla, sonuçta başarısız olsak bile hiç değilse üzülmeyiz. Ve bu içgörüyü başkalarına yararlı olma potansiyelimize yönelik net değerlendirmelerimizle bütünleştirdiğimizde, umudumuzu ve güvenimizi yeniden kazandığımızı görürüz.

Bazı kişiler, bu düşünceye, başkalarının acısına ortak olarak kendimize de acı çektirmiş oluruz şeklinde bir yaklaşımla karşı çıkabilirler. Belli bir ölçüye kadar bu doğrudur. Ama bence insanın kendi yaşadığı acıyla, başkalarının acısını paylaşması arasında önemli bir farklılık vardır. Bireyin acı çekmesi durumunda, bunu kendi isteğiyle yapmadığı göz önüne alınırsa, bir anlamda zulüm sözkonusudur: yani acı dışardan gelmektedir. Bunun tersine, bir başkasının çektiği acıyı paylaşmak, bir ölçüde, bireyin isteyerek yaptığı bir şeydir ve bu gönüllülük belirli bir iç gücün göstergesidir. Bu nedenle de yaratacağı sıkıntı, kendi acımızın verdiği sıkıntıdan olasılıkla çok daha az olacaktır.

Kuşkusuz, bir ideal olarak bile, mutlak paylaşım duygusunun geliştirilmesi düşüncesi cesaret kırıcıdır. Kendim de dahil hepimiz, başkalarının çıkarlarıyla kendi çıkarlarımızın eşit olarak değerlendirilmesinin kolaylaşacağı bir noktaya ulaşması gerekir. Ve hiç kuşkusuz, gerçek sevgi dolu bir yürek oluşturma yolunda birçok engel olsa da, böyle yapmakla kendi mutluluğumuza ortam hazırladığımızı bilmenin getirdiği güçlü bir avuntu vardır. Daha önce değindiğim gibi, başkalarına gerçekten yararlı olmayı ne kadar çok istersek, o kadar güçlü ve güvenli oluruz ve huzuru ve mutluluğu o kadar güçlü yaşarız. Eğer bu hâlâ olası görünmüyorsa, o zaman kendimize bunu başka nasıl yapacağımızı sormamız ge-

rekir. Şiddetle ve saldırganlıkla mı? Kuşkusuz hayır. Parayla mı? Belki bir yere kadar, ama daha ötesine değil. Ama sevgiyle, başkalarının acısını paylaşarak, kendimizi açıkça başkalarının –özellikle engellilerin ve haklarına saygı gösterilmeyenlerin– yerine koyarak, mutlu olmaları için onlara yardım ederek: evet, sevgiyle, düşüncelilikle, paylaşım duygusuyla kendimizle başkaları arasında anlayış oluşturabiliriz. Birliği ve uyumu biçimlendirmenin yöntemi budur.

Şefkat ve sevgi sadece birer lüks değildir. İçsel ve dışsal huzurun kaynağı olarak bu iki olgu, insan türünün sürekliliğin ana ilkeleridir. Bir yandan davranışlarımızın şiddetten uzak olmasını sağlarlar, diğer yandan tüm manevi değerlerin, yani bağışlayıcılığın, hoşgörünün ve tüm erdemlerin kaynağıdır. Dahası bunlar, davranışlarımızın anlam kazanmasını ve yapıcı olmasını sağlayan etkenlerin tam da kendileridir. Zenginliğin veya yüksek öğrenim görmüş olmanın müthiş bir yanı yoktur, zengin olmanın da olağanüstü bir yanı yoktur. Birey sevgi dolu bir yüreğe sahip olduğunda ancak bu özellikler değer kazanır.

Bu yüzden, Dalai Lama mutlak ve koşulsuz sevgi düşüncesini savunurken hiç de gerçekçi değil diyenlerin yine de bunu yaşamalarında ısrar ediyorum. Bu çapsız ve kısır bir kişisel çıkarıcılığın sınırlarının ötesine ulaştığımız zaman, yüreklerimizin güçle dolacağını göreceklerdir. Huzur ve mutluluğun değişmez yoldaşlarımız olacağını da anlayacaklardır. Koşulsuz sevgi her türlü engeli yıkacak ve sonunda benim çıkarım başkalarının çıkarlarından bağımsızdır inancını yok edecektir. Ama en önemlisi, ahlaki değerlerde görüldüğü kadarıyla, birey bulunduğu çevrede sevgiyi, bağlılığı, düşünceliliği ve paylaşım duygusunu yaşıyorsa, ahlaki davranış kendiliğinden gerçekleşir. Ahlaki anlamda yararlı tavır, paylaşım duygusuyla birlikte, doğal olarak ortaya çıkar.

Dokuzuncu Bölüm

AHLAKİ DEĞERLER VE ACI

∞ Buraya kadar; hepimizin mutluluğu düşlediğini, gerçek mutluluğun huzurla özümsemiğini, huzurun, davranışlarımızın başkaları için duyulan kaygıyla yönlendirilmesi durumunda kazanıldığını ve bunun da ahlaki disiplini sağladığını ve acı veren duygulara olumlu bir yaklaşım kurduğunu anlattım. Mutluluk arayışımızda doğal ve doğru olarak acıdan uzak durmaya çalıştığımıza da değindim. Gelin şimdi çok güçlü bir biçimde kurtulmayı istediğimiz ama varlığımızın özünü oluşturan bu niteliği ya da durumu, inceleyelim.

Acı ve keder yaşamdan koparılamayacak gerçeklerdir. Sezgi yeteneği olan bir varlık, benim her zamanki tanımlama biçimimle, acıyı ve kederi deneyimleme yeteneği olan varlıktır. Bizi başkalarına bağlayan şeyin yaşadığımız acılar olduğu da söylenebilir. Acı, kendimizi başkalarının yerine koyma yeteneğimizin temelidir. Ama bunun da ötesinde, acının birbirine bağımlı iki kategoriye ayrıldığını gözlemleyebiliriz. Acının; savaş, yoksulluk, şiddet, suç -ve hatta cehalet ve belirli bazı hastalıklar- gibi olayların sonucu olarak ortaya çıkan kaçınılmaz biçimleri vardır. Acının bir de, hastalık sorunları, yaşlılık ve ölüm gibi olayları içeren kaçınılmaz olanaksız bi-

çimleri vardır. Buraya kadar, insan tarafından yaratılan acılarla baş etmek hakkında konuştuk. Şimdi ise, kaçınılması olanaksız acılara biraz daha yakından bakmak istiyorum.

Yaşam içinde karşılaştığımız sorunlar ve zorluklar doğal felaketler gibi değildir. Kendimizi bu acılardan ve zorluklardan, örneğin yiyecek depolamak gibi yalnızca bir takım uygun önlemler olarak koruyamayız. Örneğin hastalık durumunda, kendimize ne kadar iyi bakarsak bakalım ve beslenme biçimimizi ne kadar düzene sokarsak sokalım, bedenimiz sonunda bazı fiziksel sorunlara teslim olur. Bu fiziksel sorunların yaşamlarımız üzerinde ciddi etkileri olabilir: yapmak istediğimiz şeyleri yapmamız ve gitmek istediğimiz yerlere gitmemiz engellenebilir. Çoğunlukla yemek istediğimiz yiyecekleri yiyemez oluruz. Bunun yerine, tadı iğrenç olan ilaçlar almak zorunda kalırız. İşler iyice kötüleştiğinde, acı içinde geçen günler ve geceler bizi belki harap eder.

Yaşlılık, doğduğumuz günden başlayarak, yaşlanma ve gençliğin diriliğini yitirme beklentisiyle yüz yüze olmak demektir. Zamanla saçlarımız, dişlerimiz dökülür, görme ve işitme yeteneğimizi kaybederiz. Bir zamanlar zevkle yediğimiz yiyecekleri artık hazmedemez oluruz. Sonunda, bir zamanlar capcanlı olan olayları anımsayamadığımızı ya da daha kötüsü, en yakınlarımızın adlarını unuttuğumuzu fark ederiz. Eğer yeterince uzun yaşarsak, başkalarının bizi iğrenç bulduğu, elden ayaktan kesilmiş düşkün bir yaşlı duruma geliriz, oysa bu onların yardımına kesinlikle en çok gereksinim duyduğumuz dönemdir.

Sonra ölüm gelir – modern toplumda, öyle görünüyor ki, neredeyse bir tabu sayılan ölüm. Ardından ne geleceğine aldırmadan, önünde sonunda ölümü bir kurtuluş olarak bekliyor olsak da ölüm, sevdiklerimizden, değer verdiğimiz özel

eşyalarımızdan, yani önemli saydığımız her şeyden kopmak anlamına gelir.

Bununla birlikte, kaçınılmaz acıların bu kısa tanımına, bir başka kategoriye de eklememiz gerekir. İstenmeyen olayların -talihsizliklerin ve kazaların- ardından çekilen acılar vardır. İsteddiğimiz şeylerin bizden koparılmasının -biz göçmenlerin sevdiklerinden ayrılmaya zorlanarak vatansız kalmaları gibi- ardından çekilen acılar vardır. Uğruna çok çaba harcadığımız halde düşlediğimiz şeyleri elde edemeyişimiz nedeniyle çektiğimiz acılar vardır. Tarlalarda ölesiye çalışırız ama hasat iyi olmaz; riskli bir işte gündüzü geceye katarak çalıştığımız ve hiç hata yapmadığımız halde başarısız oluruz. Bir de belirsizlikten, tersliklerle ne zaman ve nerede karşılaşacağımızı asla bilmemekten kaynaklanan acılar vardır. Ve yine, uğruna çaba harcadığımız ne varsa elde ettiğimiz halde, yaptığımız her şeyi tehlikeye atan güven eksikliğinin ardından çekilen acılar vardır. Bu tür olaylar, acı çekmeyi değil, mutlu olmayı isteyen birer insan olarak bizim günlük yaşamlarımızın bir parçasıdır.

Sanki bu yetmezmiş gibi, normal koşullarda mutluluk vereceğini düşündüğümüz deneyimlerin birer acı kaynağına dönüşmesi gerçeği söz konusudur. Bu deneyimler doyum sağlayacakmış gibi görünürler ama gerçekte, daha önce mutluluğu tartışırken ele aldığımız olayda gördüğümüz gibi, bunu sağlamazlar. Aslında, eğer dikkatli düşünersek, bu tür deneyimleri, yalnızca daha belirgin bir acıyı dengeledikleri ölçüde mutluluk verici olarak algıladığımızı fark ederiz, tıpkı, örneğin açlığımızı yatıştırmak için yemek yediğimizde olduğu gibi. Bir lokma alırız, sonra iki, üç, dört, beş ve bu deneyimin tadını çıkarırız; ama hemen sonra, biz aynı insan ve önümüzdeki aynı yiyecek olduğu halde yemek yemeyi iti-

ci bulmaya başlarız. Tıpkı diğer tüm dünyevi zevklerin aşırına kaçırıldıklarında bize zarar verdikleri gibi, eğer yemek yemeye devam edersek, sonunda bize zarar verecektir. İşte, gerçekten mutlu olmamız söz konusu olduğunda doyumun vazgeçilmez oluşunun nedeni budur.

Ortaya koyulan tüm bu acılar zorunlu olarak kaçınılmazdır ve aslında var oluşun doğal gerçekleridir. Bu, sonuç olarak onlar için yapılabilecek bir şey olmadığı anlamına gelmez. Demek istediğim, bunların ahlaki disiplin sorunuyla bağlantısı olmadığı da değildir. Budizm'e ve diğer dinsel Hint felsefelerine göre acının, *karma*'nın* bir sonucu olarak kabul edildiği doğrudur. Bununla birlikte, Doğulu ve Batılı çok sayıda insanın yaptığı gibi yaşadığımız her şeyin önceden belirlenmiş olduğu anlamına geldiğini varsaymak tümüyle yanlıştır. Bu, hangi durumda olursak olalım, sorumluluk almamamız için bir gerekçe hiç değildir.

Karma terimi, günlük sözcük dağarcığımıza girdiğine göre, bu kavramı bir parça açıklığa kavuşturmak yararlı olabilir. *Karma*, 'eylem' anlamına gelen sanskritçe bir sözcüktür. Etkin bir gücü, gelecekteki olayların sonuçlarının, davranışlarımız tarafından etkilenebileceğini anlatır. *Karma*'nın, tüm

* Karma: Sonuçların kaçınılmazlığı öğretisi. Karma, Sanskritçe 'kri' (eylem, etki) fiilinden türemiş bir addır. Asıl anlamı YAPMAK demektir. Budizm'deki karşılığı Skandha'dır. Bu terim, teknik olarak, gerçekleştirilen edimlerin sonuçlarını anlatır. Karma bir doğa yasasıdır ve reenkarnasyon ile yakın ilgisi vardır. Varlığın zincirleme reenkarnasyonları nedeniyle, her yeni yaşamda, geçmiş yaşamların sonuçlarıyla karşılaşılması kaçınılmazdır. İşte bu karşılaşılan sonuçlar Karma Yasası gereğince ortaya çıkar. Gerçekleştirilen her eylem, sonuçları alınincaya kadar, ortadan kaldırılamaz. Doğadaki hiçbir şey sonuçların gerçekleşmesine engel olamaz. Kötü bir eylemde bulunmuşsak, er ya da geç, bunun sonuçlarıyla yüzleşmek zorundayız. Dünyada hiçbir şeyin bunu durdurmaya ya da askıya almaya gücü yetmez. Aynı biçimde, iyi eylem için de durum böyledir. Neden, sonucu yaratmak zorundadır. (Çev. n.)

yaşam sürecimizi, yani kaderimizi, önceden belirleyen bir tür bağımsız enerji olduğunu varsaymak, yalın bir biçimde yanlışır. *Karma*'yı yaratan kimdir? Biz, kendimiz. Düşündüğümüz, söylediğimiz, düşlediğimiz ve dikkate almadığımız her şey karma'yı oluşturur. Örneğin şu anda ben yazarken, bu eylemim yeni koşullar oluşturmakta ve başka bazı olayların gerçekleşmesine neden olmaktadır. Sözcüklerim, okuyucunun zihninde bir tepkiye yol açar. Yaptığımız her şeyde bir neden ve sonuç vardır. Günlük yaşamlarımızda yediğimiz yiyecekler, üstlendiğimiz işler ve rahatlamamız, davranışlarımızın işlevleridir. *Karma* budur. Bu nedenle, kaçınılmaz bir acıyla her karşılaştığımızda şaşırıp ellerimizi havaya açamayız. Şanssızlığın karma'nın bir sonucu olduğunu söylemek, yaşama karşı tümenden güçsüz olduğumuzu kabullenmekle eşdeğerdir. Eğer bu doğru olsaydı ümit etmek için hiçbir neden olmazdı. Dünyanın sonunun gelmesi için dua edebilirdik.

Neden ve sonucun doğru olarak değerlendirilmesi, güçsüz olmak bir yana, yaşadığımız acılara söz geçirebilmek için yapılabilecek çok şey olduğunu ortaya koyar. Yaşlılık, hastalık ve ölüm kaçınılmazdır. Ama olumsuz düşünce ve duyguların verdiği üzüntü için olduğu gibi, acı oluştuğunda vereceğimiz tepkiyi seçme şansımız da vardır. Eğer istersek, daha serinkanlı ve akılcı bir yaklaşım kurabiliriz ve buna göre acıya vereceğimiz tepkiyi disiplin altına alabiliriz. Öte yandan, şanssızlıklarımızı kendimize dert ederiz. Ama böyle yaptığımızda da düş kırıklığına uğrarız. Sonuç olarak, acı veren duygular oluşur ve düşünme yeteneğimiz yıkıma uğrar. Acıya karşı olumsuz tepki verme eğilimimizi denetim altına almadığımızda, bu davranışımız olumsuz düşünce ve duyguların kaynağı haline gelir. Yani, acının yüreğimizde ve zihnimizde yarattığı etkiyle, uygulamaya çalıştığımız içsel disiplin arasında bir ilişki vardır.

Acı karşısında takındığımız temel tavır, acıyı yaşama biçimimizde büyük bir farklılık oluşturur. Örneğin, aynı türde ölümcül kansere yakalanmış iki insan düşünelim. Bu iki hasta arasındaki tek fark, onların bu kanser türü hakkındaki düşünceleridir. Hastalardan biri bu kanserin kabul edilmesi ve eğer olanağı varsa, içsel gücün gelişmesine yardımcı olacak bir olanağa dönüştürülmesi gerektiğini düşünür. Diğeri ise içinde bulunduğu duruma, geleceğe yönelik korku, acı ve kaygıyla tepki verir. Fiziksel belirtiler açısından çektikleri acıya göre bu iki hasta arasında hiçbir fark yoksa da aslında bu hastalığı yaşama biçimlerinde derin bir farklılık vardır. İkinci hastanın durumunda, fiziksel acının yanı sıra, bir de fazladan içsel acı söz konusudur.

Bu da, acının bizi etkileme derecesinin büyük ölçüde bize bağlı olduğunu gösteriyor. Bu nedenle acıyı yaşarken uygun bir bakış açısını korumamız gereklidir. Özel bir soruna yakından baktığımızda, bu sorun bizim tüm görüş alanımızı doldurma ve devasa görünme eğilimi gösterir. Ama eğer aynı soruna belli bir uzaklıktan bakarsak, onun diğer olaylarla ilişkisi kendiliğinden görülmeye başlanır. Bu basit eylem çok büyük bir fark yaratır. Karşı karşıya olduğumuz durum ne kadar trajik olursa olsun, en talihsiz durumların bile sayısız biçimde ele alınabileceğini ve onlara birçok farklı açıdan yaklaşım kurulabileceğini görmemizi sağlar. Gerçekten de, ne şekilde ele alırsak alalım, olumsuzluk sergileyen bir durumla karşılaşmak, olanaksız olmasa da, çok enderdir.

Bir trajedi ya da talihsizlikle karşılaştığımızda, ki çoğunlukla karşılaşırız, bir başka olayla karşılaştırma yapmak ya da kendimizin değilse bile başkalarının içine düştüğü benzer ve hatta daha kötü bir durumu aklımıza getirmek çok yardımcı olacaktır. Eğer gerçekten dikkatimizi kendi üzeri-

mizden çekip başkalarına yönlendirebilirsek bunun özgürleştirici etkisini hissederiz. İnsanın kendisiyle uğraşmasının ya da kendisi için kaygı duymasının dinamiğinde, çektiği acıyı büyüten bir özellik vardır. Tersine, kendi çektiğimiz acının başkalarının acısıyla ilgisi olduğunu görebildiğimizde, göreceli olarak o kadar da dayanılmaz olmadığını fark etmeye başlarız. Bu da düşünme yeteneğimizi, diğer her şeyi dışarda bırakarak tüm dikkatimizi kendi sorunlarımıza verdiklerimiz durumdan daha iyi sürdürebilmemizi sağlar.

Kendi deneyimlerinden gördüğüm kadarıyla, örneğin Tibet'ten, kötü bir haber aldığım da –ne acı ki bu çok sık olan bir şey– doğal olarak ilk tepkim büyük bir üzüntü duymak oluyor. Yine de, bu haberi genel koşullar çerçevesinde ele alarak ve kendime insanın sevgiye, özgürlüğe, gerçeğe ve adalete yönelik temel eğiliminin sonunda mutlaka galip geleceğini anımsatarak, oldukça iyi bir biçimde altından kalkabileceğimi fark ederim. İnsan zihnini zehirlemekten başka hiçbir işe yaramayan çaresiz öfke duygusu, yüreği acıyla doldurur ve ender de olsa en kötü haberden sonra bile duyulan isteği zayıflatır.

Akıl ve güç açısından en büyük kazanımların çoğunlukla en büyük zorluklarla geldiğini de unutmamak gerekir. Doğru yaklaşımla olumlu bir tavır geliştirmenin ne kadar büyük bir önemi olduğunu burada bir kez daha anlıyoruz; acı çekmek insanın gerçeği daha iyi görmesini sağlayabilir. Örneğin, bir göçmen olarak sürdüğüm yaşam, Tibet'teki yaşamımın önemli bir parçasını oluşturan sonu gelmeyen protokollerin son derece gereksiz olduğunu fark etmeme yardımcı olmuştur. Çekilen acılar sonunda, öz güvenimizin ve cesaretimizin arttığını da gözlemleriz. Çevremizi saran dünyada gördüklerimiz ve tanık olduklarımızdan da bu sonucu çıkarabiliriz.

Örneğin kendi göçmen topluluğumuz içinde, sürgündeki ilk yıllarımızda, ruhsal açıdan en güçlü ve neşesi en yerinde olan ve benim de tanıma ayrıcalığına eriştiğim insanlar en korkunç acılar çekmiş olan kişilerdi. Buna karşın, her şeye sahip olan kişilerin çok daha küçük bir terslikle yüz yüze geldiklerinde, kötümserlik ve umutlarını yitirme eğilimi gösterdiklerine tanık oluruz. Zenginliğin bizi yozlaştıran doğal bir özelliği vardır. Sonuç olarak, herkesin zaman zaman karşılaştığı sorunları taşımayı giderek daha zor bulduğumuzu fark ederiz.

Şimdi gelin, özel bir sorunla karşılaştığımızda önümüzde hangi seçenekler olduğuna bir bakalım. En son seçeneklerden biri kendimizi bırakmak ve pes etmek olabilir. Diğeri, pikniğe ya da tatile çıkıp bu sorunu dikkate almamak olabilir. Üçüncü olasılık doğrudan bu sorunla yüzleşmektir. Yani onu incelemek, analiz etmek, nedenlerini belirlemek ve sonuçta onunla nasıl baş edebileceğimizi saptamaktır.

Bu üçüncü süreç, kısa dönemde fazladan acı çekmemize neden olsa da diğer seçeneklere tercih edilebilir olduğu açıktır. Somut bir sorunu gözardı edersek, kendimizi içkiye, uyuşturucuya verir hatta meditasyon veya duaya sarılarak ondan kaçınmaya çalışırsak ve reddedersek kısa bir süreli rahatlamaya girsek de sorun çözülmemiş olacaktır. En yalın anlatımıyla, böyle bir yaklaşım, asıl sorunu çözmek yerine ondan kaçınmaktır. Ve yine sorunun kendisinin yanı sıra zihinsel ve duygusal rahatsızlıklar oluşmaya başlayacaktır. Endişe, korku ve kuşkunun yarattığı bir büyük acı oluşacaktır. Sonunda bu, beraberinde potansiyel acı nedenlerini de (kendimiz ve başkalarına yönelik) içinde taşıyarak öfkeye ve umutsuzluğa yol açar.

Karnınızdan vurulmuş olmak gibi bir felaketi düşleyin. Acı dayanılmazdır. Bu durumda ne yapmalıyız? Kuşkusuz

kurşunun çıkarılması için ameliyata alınmamız gerekir. Bu durum fazladan bir travmaya neden olur. Ama yine de asıl sorundan kurtulmak için ameliyatı memnuniyetle kabul ederiz. Benzer şekilde enfeksiyon ya da yıkıcı bir hasar nedeniyle yaşamımızın kurtulması için kol ya da bacağımızı kaybetmek zorunda kalabiliriz. Ama bu nedenle çekeceğimiz acıyı, doğal olarak daha büyük bir acı olan ölümden kurtulmak amacıyla kabul ederiz. Gönüllü olarak bir zorluğa katlanmak -böyle yapmakla daha kötüsünden kaçınabilme olasılığı varsa- olsa olsa sağduyudur. Bunu söylerken, böyle bir karar vermenin her zaman kolay olmayacağını kabul ediyorum. Altı ya da yedi yaşlarındayken çiçek hastalığına karşı aşı olmuşum. Eğer o kadar acıyacağını bilseydim, hastalığın kendisinden daha az acı vermesine karşın bu aşıya razı olur muydum kuşkuluyum. Aşının acısı on gün sürdü ve hâlâ dört büyük yara izi taşıyorum.

Zaman zaman acının darbesini yeme beklentisi biraz cesaret kırıcı olduğunda, hergün yaşadığımız deneyimlerin oluştuğu dünyada hiçbir şeyin kalıcı olmadığını anımsamak çok yararlı olacaktır. Tüm görüngüler değişmek ve etkisini kaybetmek zorundadır. Ayrıca daha önce gerçekliği tanımlarken söylediğim gibi, eğer yaşadığımız acıları -ya da mutluluğu- tek nedene bağlarsak yanıltmış oluruz. Bağımsız oluşum kuramına göre, her şeyin oluşumu sayısız nedenler ve koşullar çerçevesinde gerçekleşir. Eğer bu böyle olmasaydı, iyi olduğuna inandığımız bir şeyle bağlantı kurduğumuzda kendiliğinden mutlu olurduk, kötü olduğuna inandığımız bir şeyle bağlantı kurduğumuzda ise yine kendiliğinden üzülerdik. Mutluluğun ve hüznün nedenini belirlemek çok kolaylaşır ve yaşam sıradanlaşırdı. Bir kişiye, nesneye ya da olaya bağlanıp kalmak -ve diğerlerine kızıp sinirlenerek onlardan uzak durmak için iyi nedenlerimiz olurdu. Ama gerçek bu değildir.

Kendi adıma ben, büyük Hint bilim adamı ve aziz Shanditeva'nın acı çekme konusundaki önerisini çok yararlı buluyorum. Shanditeva, "her ne türden olursa olsun zorluklarla karşılaştığımızda bunların bizi zayıflatmasına ve pasifleştirmesine izin vermememiz gereklidir," der. Eğer buna izin verirse her zaman onlara yenik düşeriz. Bunun yerine kendi eleştirel özelliklerimizi kullanarak sorunun doğasını incelememiz gerekir. Eğer şu ya da bu yolla bu sorunu çözme olasılığı olduğunu görürsek endişe duymaya gerek kalmayacaktır. Bu durumda yapılacak en akılcı şey tüm enerjimizi bu sorunu çözme yollarını bulmaya ve o doğrultuda hareket etmeye adamaktır. Öte yandan, eğer karşı karşıya olduğumuz bu sorunun doğasının hiçbir çözüme uygun olmadığını görürsek bunun için kaygılanmaya hiç gerek yoktur. Eğer durum hiçbir biçimde değişmiyorsa kaygılanmak, olsa olsa işleri daha da kötüleştirir. Shanditeva'nın bu yaklaşımı, bir dizi karmaşık düşüncenin doruk noktası olarak görüldüğü felsefi metnin özünden ayrı düşünülmediğinde, olayları biraz basite indirgiyormuş gibi görünebilir. Ama onun güzelliği de zaten tam da bu basitleştirici niteliğinde yatar. Ve apaçık ortada olan sağduyusal özelliği de tartışma götürmez.

Acı çekmenin akla uygun bir etki yaratabileceği olasılığına gelince, bu konuya burada değinmeyeceğiz. Ama bize, başkalarının da nelere katlanmakta olduğunu anımsattıkları noktasından hareketle, yaşadığımız acılar, şefkatin ve başkalarının acısına neden olmaktan kaçınmanın yaşama geçirilmesi açısından, güçlü bir uyarı görevi yapar. Ve yine empati yeteneğimizi harekete geçirdiği ve başkalarıyla bağlan-tımızı korumamızı sağladığı noktasından hareketle acı, şefkatin ve sevginin temelini oluşturur. Bu noktada, ülkemizin işgalinin hemen ardından tutuklanarak yirmi yıldan uzun bir süre korkunç işkencelere maruz kalan Tibetli büyük bir

bilgin ve din adamı geliyor aklıma. O sırada, bu bilginin sürgüne kaçan öğrencileri, onun hapishaneden gizli gizli yazıp gönderdiği mektuplarda sık sık sevgi ve şefkat hakkında hiç rastlamadıkları türden öğretilerden söz ettiğini söylerlerdi. Talihsiz olaylar, potansiyel olarak öfke ve umutsuzluk kaynağı olsalar da, aynı ölçüde ruhsal gelişimin de kaynağı olma potansiyeline sahiptirler. Bu bizim tepkilerimize dayanan bir sonuç olsun ya da olmasın, böyledir.

Onuncu Bölüm

SEZGİNİN GEREKLİLİĞİ

∞ Ahlaki değerler ve ruhsal gelişim üzerine araştırmalarımızda, disiplin gereksiniminden çok söz ettik. Kişisel doyumun çok fazla önemsendiği bir çağda ve kültürde bu belki biraz eski kafalılık, hattâ inanılması olanaksız gibi gelebilir. Ama bence, insanların disipline olumsuz bakmalarının nedeni temelde bu terimden ne anlaşıldığına bağlıdır. İnsanlar disiplini, isteklerine karşı duran bir kavram olarak görme eğilimindedirler. Bu nedenle, ahlaki disiplinden söz ederken yararlarını eksiksiz algılanıp isteyerek benimsenen bir kavram olduğunu bir kez daha belirtmekte yarar var. Bu yabancı olduğu bir kavram değildir. Fiziksel sağlığımız sözkonusu olduğunda disiplini hiç tereddüt etmeden kabulleniriz. Doktorun önerisiyle, çok sevsek de sağlığımıza zararlı yiyeceklerden kaçınırız. Bunların yerine bizim için yararlı olan şeyleri yeriz. Ve ayrıca gönüllü olarak uygulanıyor olsa bile kişisel disiplin, başlangıç aşamasında bazı zorluklar içerebilir ve hattâ belki belli bir uğraşı gerektirebilir ama bunlar, zaman içinde alışkanlıkla ve gayretli bir uygulamayla azalır. Bu biraz, bir akarsuyun yatağını değiştirmeye benzer. Önce bir kanal açmalı ve kanal setlerini oluştur-

malıyız. Ardından kanala su gönderildiğinde, sağda-solda bazı düzeltmeler yapmak zorunda kalabiliriz. Ama yolu başarıyla oluşturulduğunda, su istediğimiz yönde akar.

Ahlaki disiplin, benim mutlu olma hakkım ve başkalarının eşit hakka sahip olmaları doğrultusundaki birbirine rakip istekler arasında uzlaştıracı bir işlev görmesi nedeniyle vazgeçilmezdir. Doğal olarak her zaman, kendi mutluluklarını çok önemli saydıkları için başkalarının acılarını hiç önemsemeyen kişiler olacaktır. Eğer okuyucu benim mutluluk tanımımı kabul ediyorsa, hiçkimsenin başkalarına zarar vererek gerçek yarar elde edemeyeceğini de kabul edecektir. Bir başka kişiyi feda ederek her ne yarar sağlanırsa sağlansın, bu yalnızca geçici olur. Uzun vadede, başkalarına zarar vermek ve onların huzurunu ve mutluluğunu bozmak, bizim huzursuz olmamıza neden olur. Davranışlarımızın hem kendimiz hem de başkaları üzerinde etkileri olması nedeniyle, eğer disiplin eksikliği gösterirsek, düşüncelerimize sonuçta kaygı egemen olur ve yüreğimizin derinliklerinde bir huzursuzluk duymaya başlarız. Buna karşılık, her ne türlü zorluğa neden olursa olsun, uzun dönemde olumsuz düşünce ve duygular karşısında verdiğimiz tepkileri disipline sokmak, bencil davranışlar içinde olmaktan daha az sorunlara neden olacaktır.

Ahlaki disiplin yalnızca özdenetimi sağlamakla kalmaz ayı zamanda erdemin kazanılmasına da yol açar. Sevgi, şefkat, sabır, hoşgörü, bağışlayıcılık ve benzerleri, kesinlikle gerekli değerlerdir. Yaşamlarımızda bu değerlere yer varsa, yaptığımız her şey tüm insanlık için yararlı hâle gelir. Günlük uğraşlarımız açısından bile -ister evde çocuk bakmak, ister bir fabrikada çalışmak ya da topluma doktor, avukat, iş adamı ya da öğretmen olarak hizmet etmek olsun- davranışlarımız, diğer tüm insanların iyiliğine katkıda bulunur.

Ve ayrıca varlığımıza anlam katan değerleri iyileştirdiği için, ahlaki disiplinin coşkuyla ve bilinçli bir çabayla kabul edilmesi gereken bir kavram olduğu açıktır.

Başka insanlarla ilişkilerimizde bu iç disiplini nasıl uygulayacağımıza bakmadan önce, ahlaki davranışı zararsızlığı açısından tanımlama gerekçelerini gözden geçirmekte yarar olabilir. Daha önce de gördüğümüz gibi, gerçekliğin karmaşık doğası düşünüldüğünde, belirli bir eylemin doğru ya da yanlış olduğunu söylemek çok zordur. Yani ahlaki davranış, bu açıdan, kendi içinde doğru olması nedeniyle uyguladığımız bir şey değildir. 'Aynı benim gibi başkaları da mutlu olmak ve acıdan kaçınmak ister,' diye düşündüğümüz için böyle davranırız. Bu nedenle kendi çektiğimiz acıdan ve yaşadığımız mutluluktan kopuk bir ahlaklı davranışın anlamlı olduğunu düşünmek zordur.

Tabii ki, eğer metafiziğe dayalı zor soruların tümüne yanıt almak istersek, ahlaki söylem aşırı ölçüde karmaşık olur. Ahlaki pratiğin mantıksal bir uygulama ya da sıradan bir kuralcılık çerçevesinde ele alınamayacağı doğru olsa da hangi açıdan bakarsak bakalım, sonuçta dönüp yine mutluluğa ve acıya ait temel sorularla karşı karşıya kalırız. Bizim için neden mutluluk iyi ve acı kötüdür? Belki bu sorunun belirleyici bir yanıtı yoktur. Ama tıpkı daha iyi olanı, yalnızca iyi olana tercih etmek gibi, bir şeyi diğerine tercih etmenin doğamızda var olduğunu gözlemleyebiliriz. Yalın anlatımıyla acı çekmeyi değil mutluluğu düşleriz. Eğer daha ileri gider ve bunun neden böyle olduğunu sorarsak, yanıt hiç kuşkusuz, 'Bunun yolu budur' ya da tanrıya inananlar için, 'Tanrı bizi böyle yarattı' olacaktır.

Belirli bir davranışın ahlaki karakteri açısından bakıldığında, ne kadar çok etkene bağlı olduğunu daha önce gör-

dük. Bu durumda zaman ve koşullar önemli birer etkenler. Olumsuz bir eylem, kendi isteğinin tersi doğrultusunda davranmaya zorlanan bir kişiye karşı gerçekleştiriliyorsa, daha ciddi sonuçlara yol açabilir. Benzer olarak, buradaki vicdani kaygı eksikliği düşünüldüğünde, sürekli olarak yinelenen olumsuz davranışların bir tek davranıştan daha endişe verici sonuçlar doğuracağı anlaşılır. Kuşkusuz eylemin içeriği kadar, ardında yatan niyeti de dikkate almamız gerekir. Bununla birlikte burada önemli olan, bireyin eylem ânındaki genel ruhsal ve zihinsel durumudur (*kun long*). Çünkü genel anlamda bu, en çok kontrol edebildiğimiz olgudur ve davranışlarımızın ahlaki karakterini belirlemedeki en önemli ilkedir. Daha önce de gördüğümüz gibi, düşüncelerimiz bencillik, kin ve aldatma arzusu ile kirlendiğinde, davranışlarımız görünüşte ne kadar yapıcı olurlarsa olsunlar, hem kendimiz hem de başkaları için sonuçları kaçınılmaz biçimde olumsuz olacaktır.

Peki bu ilkeyi, ahlaki bir ikilemle karşılaştığımızda nasıl uygulayacağız? İşte bu noktada yaratıcı ve belirleyici güçlerimiz devreye girecek. Ben bunları en değerli kaynaklarımızdan ikisi olarak açıkladım ve bunlara sahip olmanın bizi hayvanlardan ayıran özellikler olduklarını belirttim. Acı veren duyguların bu güçleri nasıl yok ettiğini gördük. Acıyla başa çıkmanın öğrenilmesinde bu özelliklerin ne kadar önemli olduğunu da gördük. Ahlaki uygulama açısından görüldüğü kadarıyla bu değerler; geçici ve uzun vadeli yararları ayırt etmemizi, yaşadığımız farklı eylem süreçlerinin ahlaki uygunluk derecelerini belirlememizi, davranışlarımızın muhtemel sonuçlarını değerlendirmemizi ve de bu sayede daha büyük hedeflere ulaşabilmek için küçük amaçlarımızı adım adım gerçekleştirmemizi sağlarlar. Bir ikilem yaşanması durumunda içinde bulunduğumuz koşulların, ilk aşamada, Budist ge-

lenekte 'ustalıkli yöntemlerin ve içgörünün birleştirilmesi' olarak adlandırılan kavram ışığında ele alınması gerekir. 'Ustalıkli yöntemler', davranışlarımızın paylaşım duygusuyla yönlendirilmesini kesinleştiren çabalar olarak anlaşılabilirler. 'İçgörü' ise, içinde bulunduğumuz koşullar çerçevesinde yaşamsal becerilerimizi ve ilgili başka öğelere yanıt olarak zarsızlık idealini, yaşama nasıl geçireceğimizi anlatır. Bu özelliği bilgece sezgi becerisi olarak adlandırabiliriz.

Bu becerinin kullanılması –ki özellikle dinsel inanca yönelim olmadığında önemlidir– düşüncelerimizi kontrol etmeyi ve kendimize geniş ya da dar görüşlü olup olmadığımızı sormayı gerekli kılar. Genel durumu hesaba katıyor muyuz yoksa yalnızca ayrıntıları mı dikkate alıyoruz? Bakışımız kısa dönemli mi yoksa uzun dönemli midirler? İleriyi göremiyor muyuz yoksa açık görüşlü müyüz? Tüm varlıklarla ilişkili olarak ele alındığında, davranışlarımızın nedenleri gerçekten paylaşımcı mıdır? Yoksa paylaşımcılığımız yalnızca ailemizle, dostlarımızla ve yakından tanıdığımız kişilerle mi sınırlıdır? Tıpkı düşüncelerimizin ve duygularımızın gerçek doğasını keşfetme çabasında olduğu gibi düşünmeye, düşünmeye ve yine düşünmeye ihtiyacımız vardır.

Kuşkusuz, özenli bir ayırt edicilik için zaman ayırmak her zaman olası değildir. Bazen aniden eyleme geçmek zorunda kalabiliriz. Davranışlarımızın ahlaki açıdan sağlıklı olmalarının güvence altına alınmasında, ruhsal gelişimimizin yaşamsal bir önem taşımasının nedeni budur. Davranışlarımız ne kadar kendiliğinden olursa alışkanlıklarımızı ve eğilimlerimizi o kadar çok yansıtır. Eğer alışkanlıklarımız ve eğilimlerimiz sağlıklı değilse, davranışlarımız da yıkıcı olmak durumundadır. Ben, aynı zamanda, günlük yaşamlarımızda bize yol göstermeleri için davranışlarımızla ilgili bazı

ahlaki ilkeler belirlemenin çok yararlı olacağına da inanıyorum. Bu ilkeler iyi alışkanlıklar geliştirmemize yardımcı olabilirler ama yine de benim düşünceme göre bu ilkelerin, ahlaksal kurallardan çok, başkalarının çıkarlarını sürekli olarak yüreğimizde ve aklımızda tutmamızı anımsatan ilkeler olarak ele alınmaları çok daha yararlı olacaktır.

Bu tür ilkelerin içeriklerine göre, yalnızca dünyanın büyük dinleri tarafından değil aynı zamanda ve büyük ölçüde hümanist felsefe geleneği tarafından da dile getirilen temel ahlaki dayatmaları dikkate almamakla daha iyi yapıp yapmadığımız kuşkuludur. Metafizik düzlem bağlamındaki düşüncelerin farklılığına karşın, bu ilkeler arasındaki yaklaşım bütünlüğü, benim düşünceme göre zorlayıcıdır. Bu ilkelerin tümü öldürmenin, hırsızlığın, yalancılığın ve uygunsuz cinsel ilişkilerin olumsuzluğu üzerinde uzlaşırlar. Ayrıca yönlendirici etkenler açısından bakıldığında, yine tüm bu ilkelerin kin, kibir, kötü niyet, açgözlülük, kıskançlık, hırs, şehvet, zararlı ideolojiler (ırkçılık gibi) ve benzeri duygulardan uzak durma gerekliliği üzerinde de uzlaştıkları görülür.

Bazı kişiler, uygunsuz cinsel ilişkilere karşı uyarıların yalın ve etkili doğum kontrolü için gerçekten gerekli olup olmadıklarını merak edebilirler. Yine de biz insanlar, gözlerimiz aracılığıyla dış görünüşten veya kulaklarımız aracılığıyla sestten ya da diğer duyularımız aracılığıyla herhangi bir dışsal nesneden etkileniriz. Bu dış nesnelerin her biri bizi zora sokacak güce sahiptir. Ama cinsel etkilenmede beş duyumuzun tümü işin içine girer. Sonuç olarak uç noktadaki arzular, cinsel etkilenmenin yanı sıra, ortaya çıktıklarında devasa sorunlara yol açacak bir güç taşırlar. Uygunsuz cinsel davranışlara karşı her büyük din tarafından dile getirilen ahlaki emirler kapsamında algılanan gerçeğin bu olduğuna inanıyorum.

Ve Budist gelenekte de bize cinsel arzuların saplantı haline geleceği anımsatılır. Bu arzular, insanın yapıcı davranışlar çıkarma şansının neredeyse kalmayacağı bir noktaya çabucak ulaşabilirler. Bu konuda örneğin sadakatsizlik olgusunu düşünün. Sağlıklı ahlaki davranış olarak, eylemlerimizin yalnız kendimize değil başka insanlara yönelik etkilerini düşünmeyi gerektirdiği göz önüne alındığında, üçüncü şahısların duygularının da dikkate alınması sözkonusudur. Davranışlarımızın eşimize karşı şiddet yüklü olmasının yanı sıra, ilişkinin vurguladığı güven açısından, bu tür gerginliklerin çocuklarımız üzerinde oluşturabileceği kalıcı etkilerin de irdelenmesi gerekir. Aile parçalanmasının ve evdeki sağlıklı ilişkilerin asıl kurbanlarının çocuklar olduğu, artık evrensel olarak, şu ya da bu biçimde, kabul görmektedir. Davranışı gerçekleştiren kişi olarak kendi bakış açımıza göre bu ilişki biçiminin öz saygımızı giderek aşındıracak olumsuz bir etki yaratma eğilimi olduğunu da kabul etmemiz gerekir. Son olarak, daha ağır diğer olumsuz davranışların –en azından yalan söyleme ve aldatma gibi– sadakatsizliğin doğrudan sonucu oldukları gerçeği de sözkonusudur. İstenmeyen bir hamilelik, 'müstakbel' anne-baba için kürtajın çaresizlik içinde tek çözüm olarak görülmesine neden olabilir.

Böyle düşündüğümüzde, evlilik dışı cinsel ilişkiden alınan geçici zevkin, bu eylemin kendimiz ve başkaları üzerinde yaratacağı muhtemel olumsuz etki riskinden daha ağır basmayacağı açık olarak görülür. Bu nedenle, uygunsuz cinsel davranışlara yönelik sınırlamaları, özgürlüğün kısıtlanması olarak değil, kendimiz ve başkalarının iyiliğine doğrudan zarar verdiklerini anımsatan sağduyuya dayalı ilkeler olarak görmemiz daha doğru olur.

Bu, yalnızca kurallara uymanın bilgece bir sezgiden öncelikli olduğu anlamına mı geliyor? Hayır. Ahlaki olarak

sağlıklı davranış, zararsız olma ilkelerini uygulamamıza bağlıdır. Yine de, herhangi bir eylem sürecinin bir kuralı yıktığına tanık olunan durumlar kaçınılmazdır. Böyle durumlarda, uzun vadede hangi eylem biçiminin en az zarar vereceğine karar vermek için aklımızı kullanmak zorundayız. Örneğin, kendisine zarar verecekleri açıkça belli olan elleri bıçaklı bir grup insandan kaçan birini düşünün. Kaçağın kapıdan çıkıp kaybolduğunu görürüz. Birkaç dakika sonra onu izleyenlerden biri gelip bize adamın ne yöne kaçtığını sorar. Bu durumda; bir yandan izleyenlerin güvenini zedelememek için yalan söylemek istemeyiz, öte yandan eğer doğruyu söylersek bir insanın yaralanmasına ya da ölmesine katkıda bulunmuş oluruz. Kararımız ne olursa olsun, eylemin akış biçimi olumsuz bir davranışı yansıtacaktır. Böyle bir durumda, bir insanın yaşamını korumak ve bu yolla daha üstün bir amaca hizmet ettiğimizden emin olmamız nedeniyle söyleyenebilecek en uygun şey, 'Onu görmedim,' ya da öylesine, 'Sanırım, şu tarafa gitti,' demek olacaktır. Genel durumu dikkate alıp, yalan ya da doğru söylemenin yararlarını hesaba katarak genelde en zararsız olduğuna karar verdiğimiz eylemi gerçekleştirmeliyiz. Başka bir deyişle, belli bir eylemin ahlaki değeri zamana, yere, koşullara ve bugün olduğu kadar gelecek için de tüm diğer insanların çıkarlarına göre belirlenmelidir. Ne var ki, belirli bir davranışın belli koşullarda ahlaki olarak sağlıklı sayılması mantıklıyken, aynı davranış bir başka zamanda ve yerde ve başka koşullar altında sağlıklı bulunmayabilir.

Peki başkaları sözkonusu olduğunda ne yapmalıyız? Başkaları, açık bir biçimde, bizim yanlış olduğunu düşündüğümüz davranışlar gösterdiklerinde ne yapmalıyız? Anımsanması gereken ilk düşünce, hem içsel hem de dışsal koşulları bir bütün olarak en küçük ayrıntısına kadar kavramadıkça,

başkalarının davranışlarının ahlaki içeriğini tümüyle emin olarak yargılayabilme koşullarını asla yeterince anlayamaya-
cağımızdır. Kuşkusuz başkalarının davranışlarının olumsuz
karakterlerini kanıtladığı sıra dışı durumlar vardır. Ama ço-
ğunlukla durum böyle değildir. Bir tek kusurumuzun farkın-
da olmamızın, başkasının binlerce kusurunun farkında ol-
mamızdan çok daha yararlı olmasının nedeni budur. Çünkü
eğer hata bizde ise onu düzeltmek de bize düşer.

Yine de bir kişiyle onun belirli bir eylemi arasında zorun-
lu bir farklılık olduğunu unutmayarak, harekete geçmenin
uygun olduğu durumlarla karşılaşabiliriz. Günlük yaşamda,
bir insanın dostlarına ve tanıdıklarının dileklerine belli bir
dereceye kadar uyum ve saygı göstermesi normaldir. Böyle
davranma yeteneği iyi bir özellik olarak değerlendirilir. Ama
açıkça olumsuz davranışlara kapılarak yalnızca kendi çıkar-
ları peşinde koşan ve başkalarını ihmal eden kişilerle içli dış-
lı olduğumuzda kendi yönümüzü çizme yeteneğimizi kay-
betme riskiyle karşı karşıya kalırız. Sonuç olarak başkaları-
na yardımcı olma yeteneğimiz de tehlikeye girer. “Bir altın
yığını üzerinde uzanırsak birazı üzerimize bulaşır; pislik yı-
ğını üzerinde uzandığımızda da aynısı olur,” diye bir Tibet
atasözü vardır. Bu tür kişilerle ilişkimizi tümüyle kesmesek
de onlardan uzak durmakla yanlış yapmış olmayız. Gerçek-
ten de bu tür insanların böyle davranmalarına engel olma-
ya çalışmak için, art niyetsiz olmak ve zarar vermemek ko-
şuluyla, uygun zamanlar kuşkusuz vardır. Temel ilkeler, bir
kez daha paylaşım ve içgörüdür.

Aynı şey, toplumsal düzeyde karşılaştığımız ahlaki ikili-
lemler, özellikle de modern bilim ve teknoloji tarafından or-
taya köyulan zor ve meydan okuyan sorular açısından da
doğrudur. Örneğin tıp alanında, iki üç yıl öncesine kadar

umutsuz sayılan bazı hastalıklarda yaşamın uzatılması artık mümkündür. Bu hiç kuşkusuz, büyük bir mutluluk kaynağı olabilir. Ama çoğunlukla, gösterilmesi gereken özenin sınırlarıyla ilgili olarak karmaşık ve çok dikkat isteyen sorunlar doğabilir. Bu konuda genel bir kural olabileceğini sanmıyorum. Olasılıkla, nedenlerin, aklın ve şefkatin ışığında değerlendirmemiz gereken, birbiriyle yarışan çok sayıda düşünceden söz edilebilir. Bir hasta adına zor bir karar vermek gerektiğinde birçok farklı öğeyi hesaba katmak zorundayız. Kuşkusuz bu öğeler her hastalık için farklı olacaktır. Örneğin, eğer önemli bir hastalığa yakalanmış ama bilinci hala yerinde olan bir kişinin yaşamını uzatırsak bu kişiye yalnızca bir insanın yapabileceği biçimde düşünme ve hissetme olanağı vermiş oluruz. Ama böyle yapmakla bu kişinin, onu yaşamda tutmak için alınan önlemler nedeniyle bedensel ve zihinsel acılar çekip çekmediğini de göz önünde bulundurmamız gerekir. Yine de bu kendi içinde çok da öncelikli bir etken değildir. Bilincin, bedenin ölümünden sonra da devam edeceğine inanan biri olarak ben, bu insan bedeninde acıyı yaşamamızın çok daha iyi olacağını savunurdum. Hiç değilse, eğer ölmeyi seçmemiz durumunda, belki de başka formlarda da acı çekmek zorunda kalacağımız yerde başkalarının bakımından yararlanırdık.

Hastanın bilincini yitirmesi ve bu nedenle karar verme sürecine katlanamaması da bir başka sorundur. Ve her şeyin ötesinde ailenin, uzun süren bakımdan kaynaklanan büyük sorunlarının yanı sıra, hesaba katılmak durumunda olan istekleri de olabilir. Örneğin, bir yaşamı desteklemeyi sürdürmek için değerli kaynakların diğerlerinin yararına olacak projeler için kullanılmasından vazgeçilebilir. Eğer genel bir ilke varsa, bence bu en yalın biçimiyle yaşamın yüce değerini algılamak ve zamanı geldiğinde ölmekte olan kişinin

ölüme olabildiğince sakin ve huzur içinde gitmesini sağlamaya çalışmaktır.

Genetik ve biyoteknoloji gibi alanlardaki çalışmalarda, zararsız olma ilkesi özel bir önem taşır çünkü yaşamlar tehlikede olabilir. Bu tür araştırmaların altında yatan yalnızca kazanç ya da ün olduğunda veya bu araştırmalar yalnızca bilim adına yapıldığında, ne gibi sonuçlar doğuracakları sorgulamaya çok açıktır. Anne ve babaların önyargılarının, ticari amaçla suistimal edilerek cinsiyet ya da saç ve göz rengi gibi fiziksel özellikleri değiştirme tekniklerinin geliştirilmesi özellikle aklıma takılan bir konudur. Gerçekten de sınıfsal olarak tüm genetik deneyimlere karşı çıkmak zor olsa da, bu, ilgili tüm çalışmaların özen ve alçakgönüllülükle sürdürülmesi gereken çok duyarlı bir alandır. Bu çalışmalarda suistimal potansiyeli olduğu özellikle akılda tutulmalıdır. Bu çalışmaların geniş etkilerinin akılda tutulması ve daha da önemlisi paylaşımcı bir amaca yönelik olduklarının garanti edilmesi yaşamsal önem taşır. Çünkü; yararsız olduğu düşünülen şeylerin, yasal olarak, yarar sağlayacak biçimde kullanılabilecekleri bu tür çalışmaların ardındaki genel ilke, yalın anlatımıyla eğer yararlılıkta, o zaman birinci kategoride yer alanların haklarına, ikinci kategoride yer alanların haklarından daha az değer vermemizi engelleyecek hiçbir şey kalmaz. Yararlılık özelliği bireyin haklarının elinden alınmasını asla haklı çıkarmaz. Bu, çok kaygan ve son derece tehlikeli bir zemindir.

Yakınlarda, BBC televizyonunda klonlama ile ilgili bir belgesel izledim. Bilgisayarla oluşturulan benzetmelerin kullanıldığı bu filmde, bilim adamları bir kafesin içindeki büyük gözlü ve birçok insansı özellik taşıyan bir tür yarı-insan yaratık üzerinde çalışıyorlardı. Kuşkusuz bu şimdilik bir fantazidir ama böyle varlıkların yaratılmasının mümkün ola-

çağı zamanların gelebileceğini söylüyorlardı. Ardından, bu yaratıklar çoğaltılabilecekler ve organları ve diğer vücut parçaları, insanlık yararına ‘yedek parça’ ameliyatlarında kullanılabilirler. Bu beni tümüyle dehşete düşürmüştü. Korkunçtu. Bu, bilimsel çabanın bir aşırılığa vurdurulması değil midir? Bir gün sadece bu amaç için duyguları olan varlıklar yaratılabileceğimiz düşüncesi beni dehşete düşürüyor. Bu olasılık karşısında da, tıpkı insan fetusu üzerindeki çalışmalarda hissettiğim duyguları hissettim.

Aynı zamanda, bu tür şeylerin, bireylerin kendi davranışlarını disiplin altına almaksızın nasıl önlenilebileceğini belirlemek de zordur. Evet, yasaları yürürlüğe koyabiliriz. Evet, uluslararası davranış kurallarımız var. Doğrusu, bunların her ikisi de gereklidir. Ama yine de eğer bilim adamları bireysel olarak yapmakta oldukları çalışmanın ne kadar çirkin, yıkıcı ve olumsuz olduğunun farkında olamıyorlarsa, o zaman bu tür rahatsız edici davranışlara son verilmesi de gerçek anlamda beklenemez.

Peki ya hayvanların bilimsel araştırmalar adına, öldürülmeden ve korkunç acılar verilerek kesilip biçilmesine ne demeli? Burada, bir Budist olarak söylemek istediğim tek şey böyle çalışmaların hepsinin şaşkınlık verici olduğudur. Tek umudum, bilgisayar teknolojisindeki hızlı gelişmeler sayesinde bilimsel araştırmalar için hayvanların giderek daha az kullanılmasıdır. Modern toplumlardaki tek olumlu gelişme, insan haklarının önemine verilen değerin giderek artmasıyla birlikte, insanların hayvanlar için artan bir kaygı duymaya başlamasıdır. Örneğin, hayvan çiftliklerindeki uygulamaların insanlık dışı olduğu giderek daha çok kabul görüyor. Ayrıca görünüşe göre giderek daha çok sayıda insan vejetaryenlikle ilgilenmeye başlıyor ve et tüketimini azaltıyor. Bu-

nu sevinçle karşılıyorum. Gelecekte bu ilginin denizdeki en küçük canlıyı bile içerecek şekilde genişlemesini diliyorum.

Yine de bu noktada bir uyarıyı dile getirmem gerekli. İnsan ve hayvan yaşamını korumak için yürütülen kampanyalar kutsal amaçlardır. Ama kendimizi, başkalarının haklarını göz ardı edecek biçimde ayrımcı duygulara teslim etmemiz gerekir. İdeallerimizi gerçekleştirmeye çalışırken bilgece bir seçicilik içinde olmak zorundayız.

Kritik becerilerimizi ahlaki düzlemde yaşama geçirmek hem davranışlarımızın hem de onları tetikleyen nedenlerin sorumluluğunu yüklenmemizi gerektirir. Olumlu ya da olumsuz, bizi harekete geçiren nedenlerin sorumluluğunu yüklenmezsek, zarar verme potansiyeli çok daha yüksek olacaktır. Gördüğümüz gibi, olumsuz duygular ahlaki olmayan davranışların kaynağıdır. Her davranışımız, yalnızca bize en yakın olan kişileri değil aynı zamanda iş arkadaşlarımızı, dostlarımızı, toplumu ve sonunda tüm dünyayı etkilemektedir.

III

AHLAKİ DEĞERLER
VE TOPLUM

Onbirinci Bölüm

EVRENSEL SORUMLULUK

✂ Ben, her davranışımızın evrensel bir boyutu olduğuna inanıyorum. Bu nedenle; ahlaki disiplin, sağlıklı davranış ve dikkatli bir seçicilik anlamlı ve mutlu bir yaşamın vazgeçilmez bileşenleridir. Şimdi, gelin bu önermeyi daha geniş bir toplum açısından değerlendirelim.

Geçmişte, aileler ve küçük topluluklar varlıklarını birbirlerinden genellikle bağımsız olarak sürdürürlerdi. Eğer komşularının iyiliğini dikkate alsaydılar çok daha iyi olurdu. Ama bu bakış açısından uzak da olsa, yaşamı sürdürmeyi oldukça iyi başardılar. Oysa artık durum böyle değil. Bugünün gerçeği, en azından maddesel düzeyde farklı bir düşünce biçimini gerektirecek kadar karmaşık ve bağlışıktır. Modern ekonomik ilkeler tümüyle buna uygun örneklerdir. Dünyanın bir ucunda borsanın çöküşü diğer ucundaki ülkelerin ekonomilerini doğrudan etkiler. Benzer olarak, teknolojik başarılarımızı belirleyen etkinliklerimiz de doğal çevreyi belirgin bir biçimde ve yine doğrudan etkilemektedir. Ayrıca, dünyadaki insan nüfusu, artık başkalarının çıkarlarını göz ardı edemeyeceğimiz anlamına gelmektedir. Gerçekten, karşılıklı çıkarlar birbirine çoğunlukla öyle bağlıdır ki, aslın-

da gerçek niyetimiz öyle olmasa da, kendi çıkarlarımıza hizmet etmemiz başkalarına yarar sağlar. Örneğin, iki aile aynı kaynaktan su alıyorsa, kaynağın kirletilmemesi her iki tarafın da çıkarlarına uygundur.

Bu açıdan bakıldığında, ben, evrensel sorumluluk diye adlandırdığım duygunun geliştirilmesinin gerekli olduğuna inanıyorum. Bu, aklımdan geçen ve bire bir olarak, evrensel (*chi*) bilinç (*sem*) anlamına gelen Tibetçe *chi sem* teriminin tam karşılığı olmayabilir. Tibetçe’de sorumluluk kavramı çok belirgin olarak vurgulanmasa da burada kesin olarak bu anlam vardır. Başkalarının iyiliğini düşünme bazında evrensel bir sorumluluk duygusu geliştirebiliriz ve zaten geliştirmeliyiz derken anlatmak istediğim her bireyin, örneğin dünyanın farklı yerlerindeki savaşlardan ve açlıktan doğrudan sorumlu olmaları değildir. Budist deneyimde her evrendeki düşünen varlıklara hizmet etmekle yükümlü olduğumuzu kendimize sürekli anımsattığımız doğrudur. Benzer olarak, Tanrı’nın varlığına inananlar, Tanrı’ya adanmışlığın, O’nun yarattıklarının iyiliğine adanmışlığı da gerektirdiğinin bilincindedirler. Ama on kilometre uzaklıktaki bir köyün yoksulluğu gibi belirgin olgular tümüyle bireyin görüş alanının dışındadırlar. Bu nedenle yapılması gereken, bir suçu kabullenmek değil yüreğimizi ve düşüncelerimizi yeniden başkalarına yönlendirmektir. Evrensel –yani her davranışımıza evrensel boyut kazandırıp başkalarının mutlu olmak ve acı çekmemek için eşit hakları olduğunu kabul ederek– bir sorumluluk geliştirmek; başkalarının yararına olduğuna inandığımız olanağı, sadece kendi çapsız çıkarlarımızın peşinde koşmaya tercih etmemizi sağlayan bir düşünce biçimi geliştirmektir. Ama her ne kadar görüş alanımızın ötesinde neler olup bittiğiyle ilgilensek de, bunu doğanın bir parçası olarak kabul eder ve kendimiz için neler yapabileceğimizi düşünürüz.

Böyle bir evrensel sorumluluk duygusu geliştirmenin önemli bir yararı, yalnız en yakınlarımız için değil tüm diğer insanlar için duyarlı olmamıza yardımcı olmasıdır. Bu sayede, özellikle insan toplumunun en çok acı çeken üyelerine yardımcı olma gereksinimi duymaya başlarız. İnsan kardeşlerimiz arasında ayrımcılığa neden olmaktan kaçınma gereksiniminin farkına varırız. Ve mutlu olmanın karşı koyulmaz önemini fark ederiz.

Başkalarının iyiliğini dikkate almaz ve davranışlarımızın evrensel boyutunu göz ardı edersek, kaçınılmaz olarak kendi çıkarlarımızı diğerlerinin çıkarlarından üstün görmeye başlarız. İnsan soyunun vazgeçilmez birliğini gözden kaçırmış oluruz. Kuşkusuz, bu birlik kavramına karşı işleyen sayısız etken gösterilebilir. Bunlar arasında dinsel inanç, dil, gelenek ve benzeri farklılıklar vardır ve bu farklılıkların yarattığı, belki küçük, değiştirilemez önyargıların hem kendimiz hem de başkaları adına doğuracakları acıdan kaçınamayız. Bu çok anlamsız. Biz insanların zaten yeterince sorunları var. Hepimiz –düş kırıklıklarından kaçınma şansımız olmayışının yanı sıra– yaşlılıkla ve hastalıklarla karşı karşıyayız. Bunlardan kurtuluş yok. Bu kadarı yetmez mi? Sırf farklı düşünmeye ya da farklı ten rengine dayalı gereksiz sorunlar yaratmanın anlamı ne?

Bu gerçekleri gözönüne aldığımızda, ahlaki değerlerin ve arzuların aynı yanıtı aradıklarını görürüz. Başkalarının gereksinimlerini ve haklarını göz ardı etme eğilimimizin üstesinden gelebilmek için kendimize sürekli olarak, hepimizin aynı olduğu gerçeğini anımsatmamız gereklidir. Ben Tibetli'yim; bu kitabın okuyucularının çoğu Tibetli olmayacak. Eğer her bir okuyucu ile bireysel olarak tanışma ve onları inceleme şansım olsa, çoğunun karakter özelliklerinin, yüzey-

sel olarak benimkilerden farklı olduklarını görürüm. Ve ardından, eğer bu farklılıkların üzerinde durursam, çoğunlukla onları büyütebilir ve önemini abartabilirim. Ama sonuçta birbirimize yakınlaşacağımız yerde yabancılaşırız. Diğer yandan, eğer her birini kendi türüm –renksel ve biçimsel farklılıklılar dışında, kendim gibi bir burnu, iki gözü ve benzeri özellikleri olan insanlar– olarak görürsem uzaklık duygusu yok olur gider. Onlar gibi etten kemikten olduğumu ve dahası onların da tıpkı benim gibi mutlu olmak ve acıdan kaçınmak istediklerini görürüm. Bu algılamaya göre ve tümüyle doğal bir biçimde kendimi onlara yakın hissetmeye başlarım. Sonuçta onların iyiliği için kaygı kendiliğinden doğar.

Yine de bana öyle geliyor ki, birçok insan kendi toplumu içinde birlik gereksinimini ve bu birlik içinde diğerlerinin iyiliğinin dikkate alınması zorunluluğunu kabul etmeye istekliken, insanlığın kalan bölümünü ihmal etme eğilimindedir. Böyle yaparak yalnızca gerçekliğin bağlaşıp doğasını değil kendi durumumuzun gerçekliğini de göz ardı etmiş oluruz. Eğer bir grup, bir ırk ya da bir ulus için kendi sınırları içinde tümüyle bağımsız kalarak ve kendine yeterek tam bir doyum elde etmek mümkün olsaydı, o zaman belki yabancılara yönelik ayrımcılığın haklı olduğu söylenebilirdi. Ama durum böyle değil. Artık modern dünya, belirli bir topluluğun çıkarlarının artık hiçbir biçimde kendi sınırları içinde değerlendirilemeyeceği bir yerdir.

Bu nedenle, mutluluk ve doyum, huzur içinde birlikte varolmanın sürdürülebilmesi adına yaşamsal önem taşır. Mutsuzluk, hiçbir biçimde frenlenemeyen bir doyumsuzluk doğurur. Bireyin arayışları, örneğin hoşgörülü olma özelliği gibi eğer doğal olarak sınırsızsa, doyum kavramından söz edilemez. Hoşgörülü olma yeteneğimizi geliştirdikçe daha

hoşgörölü oluruz. Manevi özellikler açısından doyum, aslında ne gereklidir ne de arzu edilir. Ama eğer aradığımız şeyin bir sonu varsa, yani sınırlıysa, onu elde ettikten sonra hâlâ doyuma ulaşmama tehlikesiyle karşı karşıyayız demektir. Zengin olma isteği sözkonusu olduğunda, birey tüm ülkenin ekonomisini bir biçimde kontrol altına alma olanağına sahip olsa bile, bu amacına ulaştıktan sonra diğer ülkelerin ekonomilerini de kontrol etme olanağına sahip olmayı düşünmeye başlar. Sonlu şeyler için duyulan istek asla doyuma ulaştırılamaz. Öte yandan, doyuma ulaştıktan sonra hiçbir zaman düş kırıklığı yaşamayız.

Sonuç olarak, gerçekten hırsla dünüşen doyum eksikliği, kıskanç ve saldırgan bir rekabetçilik tohumu eker ve aşırı bir maddecilik -kültürü geliştirir. Bunun yarattığı olumsuz ortam, o toplumun tüm bireylerine acı veren her türden toplumsal soruna zemin oluşturur. Eğer hırsla ve kıskançlığın hiçbir yan etkisi olmasa, bu da doğal olarak, yalnızca o toplumun meselesi olacaktır. Ama bir kez daha durum böyle değildir. Doyum eksikliği, özelde, doğal çevremizin ve bu bağlamda başkalarının hasar görmesine neden olur. Bu "başkaları kimlerdir?" Özellikle yoksullar ve güçsüzler. Örneğin zenginler kendi toplulukları içinde yüksek düzeydeki kirlilikten uzaklaşma olanağına sahip olabilirler ama yoksulların bu konuda hiçbir şansı yoktur.

Benzer şekilde, yoksul ulusların ayakta kalma kaynaklarına sahip olmayan insanları, hem zengin ulusların aşırılıklarının hem de kendi gelişmemiş teknolojilerinin yarattığı kirlenmenin acısını çekerler. Bir sonraki nesil de aynı acılarına çekecektir. Ve sonunda bizler acı çekiyor olacağız. Nasıl? Bizler, oluşumuna katkıda bulunduğumuz bir dünyada yaşamak zorundayız. Eğer davranışlarımızı başkalarının mut-

lu olma ve acı çekmeme hakkına eşit ölçüde sahip oldukları düşüncesine göre biçimlendirmezsek çok geçmeden olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalırız. Örneğin, fazladan iki milyar otomobilin yarattığı kirlenmeyi düşünün. Bu hepimizi etkileyecektir. Yani doyum yalnızca ahlaki bir olgu değildir. Eğer acılarımızı çoğaltmak istemiyorsak, doyum aynı zamanda bir zorunluluktur.

Sonu gelmeyen ekonomik büyüme kültürünün sorgulanması gerektiğine inanmamın nedeni de işte budur. Benim görüşüme göre, bu kültür doyumsuzluğu artırır ve hem sosyal hem de çevresel sorunların büyümesine neden olur. Ayrıca, kendimizi tüm yüreğimizle maddesel gelişmeye adanmışlığımızda, bunun daha geniş toplum kesimi üzerindeki olası etkilerini göz ardı etmiş olduğumuz gerçeği de sözkonusudur. Ve bu sorun tümüyle, yanlış ve ahlak dışı bir olgu olan Birinci ve Üçüncü Dünya ve Kuzey-Güney arasındaki gelişmişlik-gelişmemişlik ya da zenginlik-yoksulluk farklılığı sorununu değildir. Bu sorunların tümünü içerir. Ama bazı durumlarda daha önemli olan, bu tür bir eşitsizliğin herkes için sorun kaynağı olduğu gerçeğidir. Eğer örneğin dünya nüfusunun yüzde onundan azını barındıran Avrupa tüm dünya olsaydı, yaygın ve sınırsız büyüme ideolojisi haklı görülebilirdi. Ama dünya yalnızca Avrupa değildir. Gerçek şu ki, dünyanın başka yerlerinde insanlar açlıktan ölüyorlar. Ve bu kadar derin dengesizliklerin olduğu bir yerde, doğrudan olmasa bile, herkes için olumsuz sonuçlar sözkonusu olmak zorundadır: zenginler de günlük yaşamlarında yoksulluğun belirtilerini hissederler. Örneğin bu konuda kontrol kameralarının görüş alanlarının ya da pencerelerimizdeki parmaklıkların huzurumuzun az da olsa bir kısmını nasıl alıp götürdüğünü düşünün isterseniz.

Ayrıca evrensel sorumluluk, dürüstlük ilkelerine bağlı kalmamıza yol açar. Bununla ne demek istiyorum? Dürüstlüğü ve sahtekârlığı, görünüş ve gerçeklik arasındaki ilişki bağlamında ele alabiliriz. Görünüş ve gerçeklik bazen uyumlu olabilirler ama çoğu kez değildirler. Ama uyumlu olduklarında, benim anladığım biçimiyle, dürüstlük sözkonusudur. Yani davranışlarımız gerçekte de göründükleri gibiyse dürüst oluruz. Kendimizi gerçekte olduğumuzdan farklı göstermeye çalışırsak başkalarının kuşku ve korkuya kapılmalarına neden oluruz. Oysa korku hepimizin kaçınmak istediği bir şeydir. Tersine, komşularımızla ilişkilerimizde söylediğimiz, yaptığımız ve düşündüğümüz her konuda açık olursak, insanların bizden korkmalarına gerek kalmaz. Bu, hem bireyler hem de topluluklar için doğrudur. Dahası, tüm yükümlülüklerimizde dürüstlüğün değerini anladığımızda, bireyin gereksinimleriyle topluluğun gereksinimleri arasında sonuç olarak hiçbir farklılık olmadığını görürüz. Bunların sayıları değişir ama aldatılmama dilekleri ve hakları saklı kalır. Böylelikle, dürüstlüğü ilke edindiğimizde, toplum içindeki yanlış anlaşılmaların, kuşku ve korku düzeyinin azalmasına yardımcı oluruz. Belki küçük ama önemli bir yoldan mutlu bir dünyanın koşullarını yaratmış oluruz.

Adalet kavramı hem evrensel sorumluluğa hem de dürüstlük olgusuna sıkı sıkıya bağlıdır. Adalet, haksızlığın farkına vardığımızda eyleme geçme isteğini gerektirir. Gerçekten de, bunu gerçekleştirmedeki başarısızlık, bizi temelde kötü hissettirme anlamında olmasa da yanlış olabilir. Ama eğer düşüncelerimizi dile getirmekteki kararsızlığımız eğer benmerkezcilikten kaynaklanıyorsa o zaman bir sorun var demektir. Adaletsizliğe gösterdiğimiz tepki, eğer 'Konuşsam ne olur?' Belki insanlar benden hoşlanmazlar,' gibi sorular sormakla sınırlı kalıyorsa, bu hiç tartışmasız ahlaki açı-

dan yanlış olabilir; çünkü böyle yapmakla, sessiz kalışımızın olası daha derin etkilerini göz ardı etmiş oluruz. Bu sessiz kalış aynı zamanda başkalarının mutlu olma ve acıdan uzak durma açısından eşit haklara sahip oluşları çerçevesinde gündeme gelir ve devam ederse uygunsuz ve zorluk çıkarıcı olur. Bunun doğruluğu, hükümetlerin ve kurumların, 'Bu bizim işimiz,' ya da 'Bu bir iç sorun,' gibi söylemlerde bulunmaları durumunda bile -ve belki de özellikle- değişmez. Böyle koşullar altında sesimizi çıkarmamız yalnızca bir görev değil daha önemlisi, başkalarına yardımcı olmak açısından bir sorumluluktur.

Böyle bir dürüstlüğün her zaman olanaklı olmadığı, daha 'gerçekçi' olmak gerektiği biçiminde itirazlar olabilir. Koşullarımız, sorumluluklarımıza uygun davranmamıza her zaman olanak vermeyebilirler. Adaletsizliğe tanık olduğumuzda sesimizi yükseltirsek, örneğin kendi ailelerimiz zarar görebilir. Ama yaşamlarımızın güncel gerçekleriyle uğraşmak zorundayken daha geniş bir bakış açısını korumak çok önemlidir. Kendi gereksinimlerimizi başkalarının gereksinimlerine göre değerlendirmeli ve uzun vadede tepkili ve tepkisiz kalışımızın onları olasılıkla nasıl etkileyeceğini dikkate almalıyız. Sevdikleri için korku duyan kişileri eleştirmek kolay değildir. Ama daha geniş bir toplum kesiminin yararı için risk almak zaman zaman gerekli olabilir.

Tüm diğer insanlara yönelik sorumluluk duygusu aynı zamanda, hem birey hem de bireyler topluluğu olarak, toplumumuzun her üyesine karşı yerine getirmemiz gereken görevlerimiz olduğu anlamına gelir. Tıpkı kendimiz gibi, bu insanlar da mutlu olma ve acıdan uzak durma hakkına sahiptirler. Bu nedenle, her ne pahasına olursa olsun, derin acılar yaşayan insanları, sanki onlar sırtımızda birer kam-

burmuş gibi, dışlama eğiliminden kaçınmalıyız. Aynı şey hastalar ve yoksul düşürülmüşler için de geçerlidir. Onları dışlamak, acı üstüne acı vermektir. Eğer biz bu durumda olsaydık yardım edecek birilerini arardık. Bu nedenle, hasta ve acı çeken insanların kendilerini asla çaresiz, dışlanmış ve korunmasız hissetmemelerini sağlamak zorundayız. Gerçekten, böyle insanlara gösterdiğimiz şefkat ve sevgi, benim düşünceme göre, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ruh sağlığımızın bir ölçüsüdür.

Tüm bu evrensel sorumluluk söylemlerinde katı bir idealizm sergiliyor gibi görünebilirim. Ama bu, benim 1973 yılında Batı'ya yaptığım ilk ziyaretten beri açıkça ifade ettiğim bir düşüncedir. O günlerde birçok insan bu kavramlara kuşkuyla yaklaşıyordu. Aynı şekilde, insanların dikkatini dünya barışına çekmek zordu. Ama ben bugün, giderek artan sayıda insanın bu düşüncelere olumlu bir biçimde yaklaşmaya başladığını rahatlıkla söyleyebiliyorum.

Yirminci yüzyıl boyunca insanlığın yaşadığı sayısız olağan dışı deneyimin bir sonucu olarak, hepimizin giderek olgunlaştığına inanıyorum. Ellili ve altmışlı yıllarda ve bazı yerlerde son zamanlarda, birçok kişi anlaşmazlıkların ancak savaşlar aracılığıyla çözümlenebileceğine inanıyordu. Bugün, bu inanış yalnızca küçük bir azınlığın düşüncelerinde egemendir. Ve bu yüzyılın başlarında birçok insan toplumsal ilerlemenin ve gelişmenin katı rejimlerle sağlanabileceğine inanırken, sözde Demir Perde'nin yok oluşunun ardından faşizmin çöküşü, bu inancın umutsuz bir girişim olduğunu gösterdi. Bu noktada, güç kullanarak sağlanan düzenin her zaman kısa ömürlü olduğunu gösteren tarihsel derslerden söz etmek anlamlıdır. Dahası, bilim ve maneviyatın bağdaşmaz oldukları konusundaki -bazı Budistler arasında

da var olan- ortak kanı artık eskisi kadar sağlam değildir. Bugün, gerçekliğin doğasının bilimsel olarak giderek daha derinden anlaşılmasıyla bu anlayış biçimi değişmektedir. Bu yüzden, insanlar, benim iç dünya dediğim olguya daha çok ilgi göstermeye başlıyorlar. Bununla, bilincin ya da ruhun; yani yüreğimizin ve zihnimizin dinamiklerini ve işlevlerini anlatmak istiyorum. Bunun yanı sıra tüm dünyada, çevremizin giderek daha çok farkında oluyoruz ve ne bireylerin ne de ulusların sorunlarını tek başlarına çözemeyeceklerini, birbirimize gereksinim duyduğumuzu daha çok fark ediyoruz. Bana göre, tüm bunlar çok yüreklendirici ve ulaşılmaması çok zor olan sonuçlar doğuracak gelişmelerdir. Beni yüreklendiren bir başka gerçek, nasıl gerçekleştirileceğine bakılmaksızın, anlaşmazlıklar için uzlaşmacı bir ruhla ve şiddete baş vurmayan çözümlere duyulan gereksinimin en azından açıkça kabul görmüş olmasıdır. Ayrıca, daha önce de belirttiğimiz gibi, insan haklarının evrenselliğinin ve örneğin dinsellik gibi genel kabul gören alanlardaki çeşitliliğin giderek daha çok yandaş bulması bir başka yüreklendirici olgudur. Öyle inanıyorum ki, insan soyunun kendi içindeki çeşitliliğine bir yanıt olarak, bu, daha geniş bir görüş gereksiniminin anlaşılması olduğunu yansıtmaktadır. Sonuç olarak; ideoloji, din, gelişim, ilerleme ya da ekonomi adına bireylerin üzerine yüklenen büyük ve sürekli acılara karşın, haksızlığa uğramış olanlar için bir tür yeni umut doğmaktadır. Gerçek barışın sağlanmasının, hiç kuşkusuz zor olsa da gerçekleştirilebileceği açıktır. Bu potansiyel vardır. Ve bu potansiyelin temelinde, her bireyin kendi adına, tüm diğer insanlara karşı sorumluluk duygusu yatmaktadır.

Onikinci Bölüm

BAĞLILIKIN DÜZEYİ

∞ Başkalarına karşı sorumlu bir davranış biçimi geliştirerek, hepimizin düşlediği daha anlayışlı ve daha paylaşımcı bir dünya yaratmaya başlayabiliriz. Okuyucu benim evrensel sorumluluğu savunuyor olmama katılabilir ya da katılmayabilir. Ama gerçekliğin geniş ölçüde bağlaşıp doğası göz önüne alındığında, kendimizle başkaları arasındaki alışkanlığa dönüşmüş ayırt ediciliğimizin, bir anlamda abartı olduğu doğruysa ve eğer bu bağlamda, amacımızın başkalarına karşı paylaşımcı olması gerektiği önerisinde haklıysam, o zaman paylaşımın –ki ahlaki davranış biçimini gerekli kılar– hem bireysel hem de toplumsal düzlemde tüm davranışlarımızın merkezinde olduğu sonucunu değiştiremeyiz. Dahası ayrıntılar hiç kuşkusuz tartışmaya açık olsa da ben, evrensel sorumluluğun politik alanda da paylaşımın var olduğu anlamına geldiğine inanıyorum. Evrensel sorumluluk, eğer benim tanımladığım biçimde mutlu olmayı arzu ediyorsak, günlük yaşamlarımızı nasıl sürdüreceğimiz konusunda bize bazı şeyler anlatır. Bunu söylerken inanıyorum ki insanların yaşam biçimlerinden vazgeçip, bir takım yeni kurallar koymalarını ve düşünme biçimlerini değiştirmelerini istemedi-

ğim çok açıktır. Benim niyetim daha çok, bireyin kendi günlük yaşam biçimini sürdürürken değişebileceğini, daha iyi, daha paylaşımcı ve daha mutlu bir insan olabileceğini göstermektir. Ve daha iyi, daha paylaşımcı ve daha mutlu bir insan olmakla ruhsal evrimimizi yaşama geçirmeye başlayabileceğimizi anlatmaktır.

Sıradan bir işte çalışan bir işçinin ortaya koyduğu emeğin toplumun refahına katkısı, örneğin bir doktorun, bir öğretmenin, bir rahibin ya da bir rahibenin katkısından hiç de az değildir. İnsan çabasının tümü, potansiyel olarak yüce ve kutsaldır. İşimizi iyicil bir dürtüyle, 'Benim çalışmam başkaları için,' diye düşünerek yürüttüğümüz sürece daha geniş bir toplum kesimine yararlı oluruz. Ama eğer başkalarının duyguları ve iyiliği için kaygı eksikliği söz konusuysa, davranışlarımız bozucu olma eğilimi gösterirler. Temel insani duyguların eksikliğinde, din, politika, ekonomi ve benzer olgular kirlenebilir. İnsanlığa hizmet etmek yerine, onun yıkımına neden olurlar.

Bu nedenle, evrensel sorumluluk duygusu geliştirmenin yanı sıra, gerçek anlamda sorumluluk taşıyan kişiler olmak zorundayız. İlkelerimiz, biz onları yaşama geçirinceye kadar yalnızca ilke olarak kalırlar. Böylece, örneğin gerçekten sorumluluk taşıyan bir politikacı için, davranışlarını dürüstlük ve güvenilirlik temeline oturtmak, uygun bir yaklaşım olacaktır. Bir iş adamı için başlattığı her girişimde başkalarının gereksinimlerini dikkate almak, uygun bir yaklaşım olacaktır. Bir hukukçu için uzmanlığını adalet adına savaşmak için kullanmak, uygun bir yaklaşım olacaktır.

Tabii ki davranışlarımızın evrensel sorumluluk ilkelerine bağlı kalmak yoluyla nasıl biçilendirileceğini anlaşılır biçimde ifade etmek zordur. Bu konuda benim düşündüğüm özel bir

standart yok. Tüm umudum, eğer burada yazılanlar siz okuyucular için bir anlam taşıyorsa, günlük yaşamlarınızda paylaşımcı olmak için uğraş vermeniz ve tüm diğer insanlara karşı sorumluluk duygusuyla, onlara yardımcı olabilmek için elinizden geleni yapmanızdır. Damlayan bir musluğun yanından geçerken onu kapatmanız, boş yere yanan bir lamba görürseniz yine aynı şeyi yapmanız, eğer dinsel bir uğraş sahi-biyseniz ve bir gün bir başka dinsel geleneği benimsemiş biriyle tanışırsanız, o insana, onun size göstermesini beklediğiniz saygıyı göstermenizdir. Ya da eğer bir bilim adamıysanız ve yaptığınız araştırmanın başkalarına zarar verdiğini görürseniz bir sorumluluk duygusuyla bu araştırmayı durdurmanızdır. Kendi kaynaklarınız doğrultusunda ve koşullarınızın size çizdiği sınırları algılayarak elinizden geleni yapmanızdır. Aslında bunların dışında, aslında hiçbir sorumluluk talebinde bulunmuyorum. Ve eğer bir gün davranışlarınız diğer günlerle oranla daha paylaşımcı bir duruma gelirse, – işte normal olan da budur. Aynı biçimde, eğer söylediklerim yardımcı olamayacakmış gibi görünüyorsa, bu da bir sorun değildir. Çünkü önemli olan, başkaları için ne yaparsak yapalım, hangi özveride bulunursak bulunalım, bunların gönüllü ve bu tür davranışların yararlarını anlamış olmaktan kaynaklanmasıdır.

Yakın geçmişte New York'a yaptığım bir seyahatte, bir dostum bana Amerika'daki milyarder sayısının yalnızca birkaç yıl içinde onyediden birkaç yüzlere çıktığını söyledi. Oysa aynı zamanda, yoksullar yoksul olarak kaldılar ve hatta bazıları daha da yoksullaştılar. Ben bunun tümüyle ahlaka aykırı olduğunu düşünüyorum. Bu aynı zamanda sorunların da potansiyel kaynağıdır. Milyonlarca insan temel yaşamsal gereksinimlerini –yeterli yiyecek, barınma, eğitim ve sağlık hizmetleri– karşılayamazken servet dağılımındaki eşitsizlik bir skandaldır. Eğer herkes gereksinimini ve daha fazlasını

karşılayabilseydi, belki o zaman lüks yaşam biçimi kabul edilebilirdi. Eğer bireyin gerçek isteği bu olsaydı, uygun bulunduğu biçimde yaşama hakkını kullanmaktan alıkoymasını tartışmak söz konusu olmazdı. Ama işler hiç de böyle değildir. Başka bir eşi olmayan dünyamızda, birçok yerde kimileri fazla yiyecekleri atarken, onların hemen yakınındaki, birçoğu açlık çeken diğerleri –bunların arasında bizim gibi insanlar ve masum çocuklar var– çöplerden yiyecek bulmaya çalışıyorlar. Zenginlerin sürdürdüğü bu lüks yaşamın kendi içinde yanlış olduğunu söyleyemem, çünkü onların dürüst yollarla kazandıkları kendi paralarını harcadıklarını varsayıyorum. Ben bu savurganlığın saygı duyulacak bir şey olmadığını ve bizi çürüttüğünü söylüyorum.

Bunun ötesinde, zenginlerin genellikle akla ters düşen karmaşıklıkta yaşam biçimleri beni şaşırtıyor. Çok zengin bir aileyle birlikte kalan bir arkadaşım, yüzmeye gittiklerinde, bu insanlara sonradan giymek için bir bornoz verildiğini ve havuza her girişlerinde bu bornozun yenisiyle değiştirildiğini anlatmıştı. İnanılmaz! Hatta, anlamsız. Böyle bir yaşam biçiminin insanın rahatlığına nasıl daha çok katkıda bulunduğunu anlamıyorum. İnsan olarak bizim yalnızca tek bir midemiz var. Yiyebileceğimiz miktarın da bir sınırı var. Aynı şekilde, yalnızca on parmağımız var, yani yüz tane yüzük takamayız. Seçimle ilgili mantık ne olursa olsun, eğer parmağımıza takacağımız bir yüzük varsa, sahip olduğumuz diğer yüzüklerin bir anlamı yoktur, hiçbir işe yaramaksızın kutularında dururlar. Çok varlıklı bir Hint ailesinin bireyle-
rine de anlattığım gibi, zenginliğin yerinde kullanımı, ancak hayırseverlikle açıklanabilir. Bu aileye –kendileri istediği için– paralarını eğitim adına harcamalarının belki yapabilecekleri en iyi şey olduğu önerisinde bulundum. Dünyanın geleceği çocuklarımızın elinde. Bu yüzden, eğer daha payla-

şımcı –ve bu açıdan daha adil– bir toplum oluşturmak istiyorsak, çocuklarımızı sorumlu, paylaşımcı birer insan olacak biçimde eğitmemiz gerekmektedir. Zengin doğan ya da diğer yollardan servet edinen bir kişinin, başkalarına yararlı olma şansı çok fazladır. Bu şansın kişisel çıkarlar uğruna çarçur edilmesi çok büyük bir kayıp olur.

Lüks yaşamın uygunsuz olduğuna inancım öyle güçlü ki, ne zaman konforlu bir otelde kalsam ve dışarda kalacak yeri bile olmayan insanlar varken, oteldekilerin pahalı şeyler yediğini görsem, itiraf etmeliyim kendimi çok rahatsız hissediyorum. Zenginlerden ya da yoksullardan hiçbir farkım olmadığına yönelik inancım güçleniyor. Hepimiz mutlu olmayı ve acı çekmemeyi istemek bağlamında eşitiz. Ve mutluluk hepimizin hakkı. Sonuçta, eğer gösteri yapan bir işçi topluluğu görürsem hiç düşünmeden onlara katılırım. Ne var ki, bunları söyleyen kişi o lüks otelin konforunun tadını çıkarandan biridir. Doğrusu, daha ileri gitmeliyim. Ayrıca, bir sürü değerli kol saatim olduğu da bir gerçek. Oysa, eğer bu saatleri satsaydım, yoksullar için birkaç barınak yaptırabilirdim diye düşündüğüm halde, şimdiye kadar bunu yapmadım. Aynı şekilde, eğer katı bir vejetaryen diyet uygulasaydım, yalnızca daha iyi bir örnek oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda masum hayvanların yaşamlarının korunmasına katkıda bulunmuş olurduym diye düşünüyorum. Ama bugüne kadar böyle yapmadım ve bu yüzden belirli alanlarda, ilkelerimle deneyimlerim arasında çelişki olduğunu kabul etmeliyim. Bunun yanı sıra, herkesin Mahatma Gandhi gibi olabileceğine ve yoksul bir köylü gibi yaşayabileceğine inanmıyorum. Bu çok büyük ve hayranlık duyulacak bir özveridir. Ama bizim sloganımız şudur: 'Elimizden geldiğince,' aşırıya kaçmadan.

Onüçüncü Bölüm

TOPLUMUN AHLAKİ DEĞERLERİ

Eğitim ve Medya

∞ Başkalarının gereksinimlerine öncelik tanıdığımız ve onların mutlu olmalarını sağladığımız gerçek anlamda ahlaki bir yaşam sürmenin, toplumumuz üzerinde çok büyük etkisi vardır. Eğer içsel olarak değişirsek -olumsuz düşünce ve duygularımızla yapıcı bir biçimde uğraş vererek kendimizi bunlardan arındırırsak- tüm dünyayı gerçekten değiştirebiliriz. Elimizin altında, kendi ahlaki değerleri olan ve barış dolu toplumumuzu yaratmak için sayısız güçlü gereçlerimiz var. Ama bu gereçlerin bazıları tüm güçlerinden yararlanılacak biçimde kullanılmıyorlar. Bu noktada anlayışlılık, paylaşım, sabır, bağışlayıcılık ve alçakgönüllülük yolundaki ruhsal evrimi hangi alanlarda ve nasıl başlatabileceğimize dair bazı görüşlerimi paylaşmak istiyorum.

Tüm diğer insanları düşünme ülküsüne adanmışlık, sosyal ve politik yaklaşımlarımızı yansıtmalıdır. Bunu söylerken, bu yolla toplumun tüm sorunlarını bir gecede çözümleyebiliriz demek istemiyorum. Ben daha çok, okuyucuya ısrarla anlatmaya çalıştığım bu paylaşım duygusu, davranışlarımızı esin-

lendirmedikçe, yaklaşımlarımızın insanlığa hizmet etmek yerine, olasılıkla zarar vereceğine inandığımı söylemek istiyorum. Hem bugün hem de gelecekte tüm diğer insanlara karşı sorumluluk kazanmamızı sağlayacak uygun adımlar atmamız gerektiğine inanıyorum. Bu yaklaşım, sözkonusu paylaşım duygusuyla yönlendirilen davranışlarımızla, örneğin ulusal çıkarlarımız doğrultusunda biçimlenen davranışlarımız arasında küçük farklılıklar olduğunda bile geçerlidir.

Eğer paylaşım, iç disiplin, anlayış ve erdem daha yaygın bir biçimde yaşama geçirilseydi dünya kendiliğinden daha hoş ve daha huzurlu bir yer olurdu konusundaki tüm önerilerim kesinlikle doğru olsa da, inanıyorum ki gerçeklik bizi, sorunlarımızı bireysel ve toplumsal düzeyde aynı anda çözmeye zorlamaktadır. Her birey kendi olumsuz düşüncelerini ve duygularını etkisiz kılmak için girişimde bulunduğu ve doğrudan bağlantısı olup olmadığına bakmaksızın, dünyanın sakinlerine karşı paylaşımcı bir tavır geliştirdiğinde, dünya değişecektir.

Bu açıdan bakıldığında, evrensel sorumluluğun ışığında özel olarak dikkate almamız gereken bazı alanlar olduğuna inanıyorum. Bunlar arasında medya, doğal çevremiz, politika ve ekonomi, barış ve silahsızlanma ve dinler arası uyum sayılabilir. Herbirinin, içinde yaşadığımız bu dünyanın şekillenmesinde yaşamsal rolü olması nedeniyle hepsini sırayla incelemeyi öneriyorum.

Bunu yapmadan önce, açıklayacağım görüşlerin kişisel olduğunu vurgulamam gerek. Bu görüşler aynı zamanda bu kavramların teknik ayrıntıları bağlamında hiçbir uzmanlık iddiası olmayan bir insanın görüşleridir. Yine de, söyleyeceklerim karşı çıkılabilir şeyler olsa da hiç değilse okuyucunun bir an durup düşünmesine neden olacaklardır. Çünkü;

bu kavramların güncel politikalara nasıl aktarılabilecekleri konusunda düşünce farklılıklarına tanık olmak şaşırtıcı değilse bile, benim görüşüme göre paylaşma, temel manevi değerlere ve iç disipline duyulan gereksinim ve ahlaka uygun davranış biçiminin önemi, genel olarak çürütülmesi mümkün olmayan kavramlardır.

İnsan zihni (lo) tüm sorunlarımızın hem kaynağı hem de, eğer doğru yönlendirilirse, çözüm yeridir. Geniş bilgi sahibi oldukları halde yüreklerinde yeterince iyilik taşımayanlar, düşlerinin gerçekleşmesini engelleyecek bir endişe ve huzursuzluğun pençesine düşme tehlikesiyle yüzyüzedirler. Buna karşılık, manevi değerlerin gerçek anlamda anlaşılması bunun tam zıttı bir etki yaratır. Çocuklarımızı paylaşımdan yoksun bir bilgiyle donatarak yetiştirdiğimizde, başkalarına karşı davranış biçimleri, olasılıkla kendilerinden üstün olanlara karşı kıskançlık, akranlarına karşı saldırgan bir rekabetçilik ve kendilerinden daha şanssız olanlara karşı küçümseme biçimindeki duyguların bir karışımı olacaktır. Bu da hırsa, haddini bilmezliğe, aşırılığa doğru bir yönelime ve çok hızlı bir biçimde mutluluk yitimine yol açacaktır. Bilgi önemlidir. Ama bilginin nasıl kullanıldığı çok daha önemlidir. Bu, söz konusu bilgiyi kullanan kişinin yüreğine ve aklına bağlıdır.

Eğitim, bilgiyi çapsız amaçların yaşama geçirildiği hünerlerden ayırt etmenin çok ötesinde bir olgudur. Eğitim aynı zamanda çocuğun gözlerini başkalarının gereksinimlerine ve haklarına açmasını sağlamaktır. Çocuklara, davranışlarının evrensel bir boyutu da olduğunu göstermeliyiz. Ve bir biçimde onların doğal empati duygularını oluşturma bir yolunu bulup başkalarına karşı sorumluluk duygularının gelişmesini sağlamalıyız. Çünkü harekete geçmemizi sağlayan olgu bu sorumluluktur. Gerçekten, eğer bilgi ve erdem ara-

sında seçim yapmak zorunda kalırsak, erdem çok daha büyük bir öncelik taşıyacaktır. Erdemin meyvası olan iyilik dolu bir yürek, kendisi ve insanlık için büyük bir yarar getirir. Tek başına bilgi bunu sağlamaz.

Peki ama çocuklarımıza dürüstlüğü nasıl öğretemeliyiz? Ben, genel anlamda modern eğitim sistemlerinin ahlaki sorunları tartışmayı ihmal etmediği düşüncesini taşıyorum. Tarihsel gerçekliğin bir sonucu olan bu gelişme, olasılıkla çok da kasıtlı değildir. Laik eğitim sistemi, dinsel kurumların toplum üzerindeki etkilerini büyük ölçüde sürdürdüğü bir dönemde uygulanmaya başlandı. O dönemde ahlaki ve insani değerler hâlâ din platformunda değerlendirildiği için çocuğun eğitiminin bu aşamasının, onun dine göre yetiştirilmesiyle gerçekleştirileceği kabul ediliyordu. Dinin etkisi azalmaya başlayınca ya kadar bu oldukça işe yaradı. Eksiklik yerinde duruyor olmasına karşın giderilemiyor. Bu nedenle çocuklara, temel insani değerlerin önemli olduğunu göstermenin bir başka yolunu bulmalıyız. Ve aynı zamanda onların, bu değerleri geliştirmelerine yardımcı olmalıyız.

Sonuçta, kuşkusuz başkaları için kaygı duymanın önemi sözcüklerle değil eylemle öğrenilir: verdiğimiz bu örnekte olduğu gibi. Çocuğun yetiştirilmesinde aile çevresinin bu kadar yaşamsal bir bileşen olmasının nedeni budur. Evde sevgi dolu ve paylaşımcı bir ortam yoksa ve çocuklar anne ve babaları tarafından ihmal ediliyorlarsa bunun çocuklar üzerinde yarattığı hasarı ayırt etmek kolaydır. Çocuklar kendilerini çaresiz ve güvensiz hissetme eğiliminde olurlar ve çoğunlukla akılları karışır. Buna karşılık, sürekli sevgi ve koruma altında olurlarsa çok daha mutlu olurlar ve yeteneklerini güvenle geliştirirler. Fiziksel sağlıkları da daha iyi olma eğilimi gösterir. Ve yalnız kendilerini değil başkalarını da

düşünmeye başladıklarını görürüz. Ev ortamı da önemlidir çünkü çocuklar olumsuz davranışları anne ve babalarından öğrenirler. Örneğin eğer, baba her zaman arkadaşlarıyla kavga ediyorsa ya da anne ve baba, sürekli ve yıkıcı bir biçimde tartışıyorlarsa, çocuk başlangıçta bunu kabul etmese de sonunda çok normal olduğunu düşünmeye başlayacaktır. Ardından bu bilgi evin dışına ve dünyaya yayılacaktır.

Çocukların ahlaki anlamda doğru davranış biçimi hakkın-da okulda öğrendiklerini yaşama geçirmek zorunda olduklarını söylemeye bile gerek yok. Bunda öğretmenlerin özel bir sorumluluğu vardır. Öğretmenler kendi davranışlarıyla, çocukların tüm yaşamları boyunca onları unutmamalarını sağlayabilirler. Eğer öğretmenlerin davranışları ilkeli, disiplinli ve paylaşımcı ise, yarattıkları değerler çocukların zihnine kolayca yerleşir. Çünkü; olumlu yönlendirme (*kun long*) ile öğretilen ders, öğrencinin zihnine çok derin işleyecektir. Bunu kendi deneyimlerimden biliyorum. Küçük bir çocukken çok tembeldim. Ama sevgisini ve ilgisini fark ettiğim öğretmenlerimin anlattığı dersler, acımasız ve duygusuz olanlarına oranla çok daha başarılı bir biçimde aklıma girmeye başladı.

Eğitimin özelliklerinden anlaşıldığı gibi, bu iş uzman işidir. Bu nedenle, birkaç öneride bulunmaktan öteye gitmeyeceğim. Bunların ilki, genç insanların bilincini temel insani değerler konusunda uyandırmak için, toplumun sorunlarını ya da bir biçimde ahlaki ya da dinsel platformda ortaya koymamamız gerektiğidir. Vurgulanması önemli olan şey varlığımızı sürdürürebilmemizin tehlikede olduğudur. Böylece, çocuklar geleceğin kendi ellerinde olduğu gerçeğini göreceklerdir. İkinci olarak, ben diyalog kurmanın sınıfta öğretilebileceğine ve öğretilmesi gerektiğine inanıyorum. Öğrencilere çekişmeli bir konu vermek ve bu konuyu tartışmalarını sağlamak, on-

lara anlaşmazlıkları şiddete baş vurmadan çözme kavramını öğretmenin mükemmel bir yoludur. Gerçekten eğer okullarda buna öncelik verilirse, bunun aile üzerinde de yararlı etkisinin görülmesi beklenebilir. Anne babasının öfkeyle tartışıklarını gören çocuk, diyalogun değerini anlamış olarak içgüdüsel bir biçimde, 'Yo, hayır. Böyle yapmayın. Konuşmalı, uygun bir biçimde tartışmalısınız,' diyecektir.

Son olarak, başkalarına olumsuz bir biçimde davranma eğilimi aşılayan kavramları okullarımızın eğitim programlarından çıkarmalıyız. Hiç kuşkusuz, dünyanın bazı yerlerinde, örneğin tarih derslerinde başka topluluklara karşı bağnazlık ve ırkçılık aşılacaktır. Elbette bu yanlıştır. İnsanlığın mutluluğuna hiçbir katkıda bulunmaz. Bugün, her zaman olduğundan daha çok gereksinim duyduğumuz şey, çocuklarımıza 'benim ülkem,' 'senin ülken,' 'benim dinim,' 'senin dinin,' gibi ayrımların ikincil düşünceler olduğunu göstermektir. Dahası, benim mutlu olma hakkım, başkalarının mutlu olma hakkından daha ağırlıklı değildir düşüncesinin doğruluğunda ısrar etmeliyiz. Bu, çocuklarımızı doğdukları kültürü ve tarihsel geleneği terk ya da ihmal etmek üzere eğitmemiz gerektiğine inandığım anlamına gelmiyor. Tersine, onların bu kültür ve geleneğe göre yetişmeleri çok önemlidir. Bir çocuğun kendi ülkesini, dinini, kültürünü vb. sevmeyi öğrenmesi iyi bir şeydir. Ama eğer bu, dar görüşlü milliyetçiliğe, ırkçılığa ve dinsel bağnazlığa dönüşürse tehlikeye baş gösterir. Mahatma Gandhi örneği buna uygundur. Çok yüksek düzeyde Batı eğitimi aldığı halde Gandhi, kendi Hint kültürünün zengin mirasını hiçbir zaman unutmamış ve ona yabancılaşmamıştır.

Eğer eğitim daha iyi ve huzurlu bir yaşam sürdürme arayışımızda en güçlü silahlarımızdan birini oluşturuyorsa, di-

ğerini de kitlesel medya oluşturur. Toplum üzerinde yetki sahibi olan tek ilke, kendilerinin de bildiği gibi artık politikacılar değildirler. Gazetelerin ve kitapların yan sıra, radyo, sinema ve televizyon, birlikte, bireyler üzerinde yüzyıl önce hayal bile edilmeyen bir etkiye sahiptirler. Bu güç, medya alanında çalışan herkese büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Ama aynı zamanda dinleyen, okuyan ve izleyen bireyler olarak bizlere de ayrı ayrı büyük sorumluluklar yükler. Ancak bizim de üstlenmek zorunda olduğumuz bir rol vardır. Medya ile tanışmadan önce güçsüz değildik. Sonuçta, kontrol düşmesi bizim ellerimizdedir.

Bu, derinliksiz haberleri ya da heyecansız eğlenceyi savunduğum anlamına gelmiyor. Aksine, araştırmacı gazetecilik bağlamında, medyanın olaylara karışmasına saygı duyuyorum ve bunu takdir ediyorum. Kamu hizmetindekilerin tümü, görevlerini yaparken dürüst davranmıyorlar. Bu nedenle, gazetecilerin, burunlarını filin hortumu gibi her yere sokup gördükleri yanlışları sergilemeleri doğru ve uygun bir tavidir. Şu ya da bu ünlü birinin iyi görünümünün altında ne türlü farklılıklar sakladığını bilmek zorundayız. Bireyin dış görünüşüyle düşünceleri arasında hiçbir farklılık olmamalıdır. Sonuçta karşımızdaki aynı kişidir. Bu tür farklılıklar, o kişinin güvenilmez olduğunu gösterir. Ayrıca, araştırmacının uygunsuz davranmaması da yaşamsal önem taşımaktadır. Yansız ve başkalarının haklarına yeterli saygıyı göstermeyen araştırma dürüst olma özelliğini kaybeder.

Medyanın cinselliği ve şiddeti öne çıkarması açısından göz önüne alınması gereken birçok etken vardır. Her şeyden önce izleyici çoğunluğu, bu tür malzemelerle kışkırtılan heyecanlardan zevk duyar. İkinci olarak, ben bu tür üretilmiş malzemenin aşırı cinsellik ve şiddet öğelerini salt zarar ver-

mek amacıyla içerdiğini hiç sanmıyorum. Bunların amacı hiç kuşkusuz ticaridir. Bunun kendi içinde olumluluğu ya da olumsuzluğu benim düşünceme göre, ahlaki açıdan olumlu etki yapıp yapmayacağından daha az önemlidir. İçinde çok fazla şiddet olan bir filmin izlenmesi ile izleyicinin paylaşım duygusu artıyorsa, o zaman belki şiddetin canlandırılması haklı bulunabilir. Ama eğer şiddet görüntülerinin izlenmesi kayıtsızlığa yol açıyorsa, bence böyle bir haklılıktan söz edilemez. Aslında, insan yüreğinin böyle katılaşması potansiyel olarak tehlikelidir. Kolayca empati eksikliğine yol açar.

Medya, insan doğasının olumsuz yansımalarına çok yakından baktığında, şiddetin ve saldırganlığın insan yapısının temel karakterleri olduğuna inandırılmamız tehlikesi sözkonusu olur. Bunun bir hata olduğuna inanıyorum. Şiddetin haber değeri olduğu gerçeği bunun tam da tersini gösterir. İyi haberler çok çarpıcı bir biçimde verilmezler çünkü bunlardan çok sayıda vardır. Belirli bir anda dünyanın her yerinde yüz milyonlarca incelikli davranışın gerçekleştiğini düşünün. Aynı anda çok sayıda şiddet eylemi gerçekleşmiş olsa da bunların sayısı çok daha azdır. Eğer bu nedenle medyanın sorumluluk taşıması gerekiyorsa, bu yalın gerçeği yansıtmaması gerekir.

Medyanın düzene sokulması gerektiği açıktır. Çocuklarımızın belirli şeyleri izlemesine engel olduğumuz gerçeği, farklı koşullarda neyin uygun neyin uygunsuz olduğunu zaten ayırt ettiğimizi gösterir. Ama bunun için yasal yollara gidilmesine karar vermek zordur. Ahlaki değerlerin tümünde olduğu gibi, disiplin ancak ve yalnızca içten geldiği zaman etkilidir. Çeşitli medya verilerinin sağlıklı olduğunu garantilemenin en iyi yolu çocuklarımızı eğitme biçiminde gizlidir. Eğer onları sorumluluklarının farkında olacak biçimde yetiştir-

tirirsek, medya ile içli dışlı olduklarında daha disiplinli davranacaklardır.

Medyanın, paylaşım adına ilkeleri ve idealleri gerçekten yükselteceğini beklemek belki biraz idealistlik olsa da, hiç değilse bu konuyla ilgilenenlerin olumsuz bir etki yaratma potansiyeli sözkonusu olduğunda, daha özenli davranacaklarını ümit edebiliriz. En azından ırkçı şiddet gibi olumsuz eylemlerin kışkırtılması için zemin olmamalıdır. Ama bunun ötesini bilemem. Belki izleyici, okuyucu ve dinleyici için haber ve eğlence üretenlerle doğrudan bağlantı kurmanın bir yolunu bulabiliriz.

Doğal Çevre

Eğitim ve medyanın özel bir sorumluluk yüklendiği tek alan varsa, inanıyorum ki bu bizim doğal çevremizdir. Ve yine bu sorumluluk yanlış ya da doğru olmasından çok yaşamı sürdürmeye yöneliktir. Doğal çevre bizim evimizdir. Bunun ille de kutsal bir yer olması gerekmez, yalnızca yaşadığımız yerdir. Bu nedenle ona özen göstermek kendi çıkarımızdır. Bu sağduyudur. Ama nüfusumuzun miktarı ve bilimin ve teknolojinin ulaştığı nokta, ancak son yıllarda doğa üzerinde doğrudan etki yapacak düzeye gelmiştir. Bir başka şekilde söylersek, bugüne kadar Tabiat Ana pis ve düzensiz ev alışkanlıklarımızı tolere edebilmiştir. Ama artık davranışlarımızı sessizce kabullenemediği bir aşamaya gelindi. Çevresel kirlenmenin neden olduğu sorunlar, Tabiat Ana'nın, sorumsuz davranışlarımıza bir tepkisi olarak görülebilir. Onun hoşgörünün bile sınırı olduğu konusunda bizi uyarmaktadır.

İçinde yaşadığımız çevreyle ilgili olarak disiplini yaşama geçirmekteki başarısızlığımız, dünyanın hiçbir yerinde bugünkü Tibet'te olduğu kadar gözle görülür değildir. Benim büyüdüğüm Tibet'in bir vahşi yaşam cenneti olduğunu söylemek abartı olmaz. Yirminci yüzyılın ilk yarısında Tibet'i ziyaret eden her gezgin buna hayranlıkla tanık olmuştur. Hayvanlar, ekime uygun olmayan çok uzak alanlar dışında ve çok ender olarak avlanırdı. Gerçekten de, hükümet yetkililerinin her yıl vahşi yaşamı koruma adına bir bildiri yayınlamaları gelenek haline gelmişti: 'Hiç kimse,' derdi bu bildiri, 'ne kadar sıradan ya da soylu olursa olsun, suların ya da vahşi yaşamın canlılarına zarar veremez ya da şiddet uygulayamaz.' Bu durumun dışında kalanlar sadece fareler ve kurtlardı.

Gençliğimde Lhasa'ya yaptığım geziler sırasında sayısız farklı türden canlı gördüğümü anımsıyorum. Doğduğum yer olan Takster'den yola çıkıp Tibet'i geçerek, dört yaşında bir çocukken Dalai Lama ilan edildiğim Lhasa'ya yaptığım üç haftalık yolculuk sırasında hatırımda kalan en belirgin anı yol boyunca rastladığımız vahşi yaşamdı. Uçsuz bucaksız *kiang* (vahşi at) ve *drong* (vahşi yak) sürüleri geniş platolarda geziniyorlardı. Zaman zaman, dalgalanarak gezinen utan-gaç Tibet gazeli *gowa*, beyaz dudaklı geyik *wa* ya da bizim muhteşem antilopumuz *tso* sürüleriyle karşılaşıyorduk. Yeşil alanlarda toplanmış küçük *chibi*, yani *pika** sürüleriyle nasıl büyülediğimi de anımsıyorum. Çok dostça davranıyorlardı. Dağların tepesindeki manastırların üstünde gezinen mağrur *gho* (sakallı kartal) ve *kaz* (*nangbar*) sürülerini izlemeyi, ve geceleri, *wookpa* ların (uzun kulaklı baykuş) çığlıklarını dinlemeyi çok seviyordum.

*Kuzey Amerika ve Asya'da yaşayan, yuvarlak kulaklı bir tür dağ tavşanı. (Çev. n.)

Lhasa'da bile, insan kendisini doğal dünyadan kopmuş hissetmiyordu. Dalai Lamalar'ın kış sarayı Potala'nın en üst katındaki odamda, sarayın duvarlarında yuva yapan kırmızı gagalı *khyungkar*ların davranışlarını inceleyerek saatlerce kalırdım. Ve yazlık saray Norbulinka'nın arkasında sık sık, oradaki bataklıklarda yaşayan ve benim için zerafetin ve inceliğin sembolü olan *trung trung* (siyah boyunlu Japon turnası) çiftlerini izlerdim. Kuşkusuz tüm bunlar Tibeti'nin o muhteşem hayvanlar alemini anlatmaya yetmez: ayılar ve dağ tilkileri, *chanku* (kurt) ve *sazik* (o güzel kar leoparı) ve göçer çiftçilerin ya da Tibet'le Çin arasındaki sınır bölgesini yurt edinmiş yumuşak yüzlü dev pandaların yüreğine deşet salan sık (vaşak).

Ne yazık ki, bu zengin vahşi yaşam artık yok. Kısmen avcılık yüzünden olsa da, öncelikle doğal yaşamın yok edilmesi nedeniyle, Tibet işgal edildikten yarım yüzyıl sonra kalanlar, bir zamanlar var olanın yalnızca küçük bir bölümü. Hiç istisnasız, otuz ya da kırk yıl sonra Tibet'i ziyaret etmek için geri dönenler arasında konuştuğum her Tibetli, vahşi yaşamın tümüyle yok olduğunu söylüyor. Bir zamanlar vahşi hayvanların evlerin yakınına kadar geldikleri yerde şimdi bu hayvanlardan birini görmek çok zor.

Tibet ormanlarının yok edilmesi de eşit ölçüde sorun yaratmakta. Geçmişte tepeler sık ormanlarla kaplıydı; bugün, geri dönenlerin hepsi, tepelerin bir rahibin kafası gibi dazlak olduğunu söylüyorlar. Pekin'deki hükümet bunun, bir bakıma, Batı Çin ve daha ötesindeki trajik sel felaketinin nedeni olduğunu kabul etmişti. Ama kamyon konvoylarının hâlâ Tibet'ten kütük taşıdıklarını duyuyorum. Özellikle Tibet'in dağlık yapısı ve sert iklimi açısından bu daha da üzücü bir durum oluşturuyor. Yeniden ağaçlandırma için sürekli özen

ve dikkat gerektiği anlamına geliyor. Ne yazık ki bunu kanıtlayan girişim çok az.

Bunların hiçbiri, biz Tibetli'lerin tarihsel anlamda 'tutucu' olduğumuz anlamına gelmiyor. Öyle değiliz. 'Çevre kirliliği' kavramı, en yalın anlatımıyla, hiç bilmediğimiz bir şeydi. Bu bağlamda gerçekten şaşırdığımız yadsınamaz. Çok büyük bir alanda, temiz havada ve dağlardan gürül gürül akan saf kaynak sularıyla yaşayan küçük bir toplumduk. Temizliğe ilişkin bu masum yaklaşım, biz Tibetliler sürgüne gönderildiğimizde, örneğin suyu içilmeyen ırmakların varlığı karşısında şaşkınlığımızı gizleyemiyorduk. Tıpkı tek çocuk gibi, ne yaparsak yapalım, Toprak Ana davranışlarımızı hoşgörüyü karşılıyordu. Sonuç olarak temizlik ve hijyen kavramlarının ne anlama geldiğini tam olarak anlayamıyorduk. İnsanlar, hiç düşünmeden yola tükürüyor ya da sümkürüyorlardı. Bunu söylerken, Dharamsala'daki konutumu tavaf etmek (yaygın bir dinsel eylem) için gelen yaşlı Khampa'yı anımsıyorum. Ne yazık ki, bronşit yüzünden çok acı çekiyordu. Taşıdığı tütsü bronşitini azdırıyordu. Bu yüzden her köşede durup öksürüyor ve öyle hırıltıyla tükürüyordu ki bazen dua etmek için mi yoksa tükürmek için mi geldiğini merak ediyordum.

İlk sürgün günlerinden bu yana, günbegün çevreyle ilgili konulara yakın bir ilgi duymaya başladım. Sürgündeki Tibet Hükümeti, çocuklarımıza bu kırılgan dünyanın sakinleri olarak taşıdıkları sorumlulukları anlatmaya özel bir dikkat gösteriyordu. Ben de, her şans verildiğinde, bu konudaki düşüncelerimi dile getirmekte tereddüt etmiyordum. Özellikle davranışlarımızın, içinde yaşadığımız çevreyi etkilerken olasılıkla başka insanları da etkileyeceğini vurguluyordum. Bunun, genellikle değerlendirilmesi zor bir konu olduğunu kabul etmeliyim. Örneğin, ormanların yok edilmesinin, ge-

zegenimizin iklimi üzerindeki etkisinin ne olduğu bir yana, toprakta ve bölgesel yağışlarda nasıl bir etkisi olacağını bile kesin olarak söyleyemeyiz. Açık olarak bilinen tek şey biz insanların bu dünyayı yoketme gücü olan tek tür olduğumuzdur. Kuşların böyle bir gücü yoktur, böceklerin ya da hayvanların da. Yine de, eğer dünyayı yok etme yeteneğimiz varsa onu koruma yeteneğimiz de vardır.

Önemli olan, doğayı yok etmeyen üretim yöntemleri bulmaktır. Ormanların ve diğer sınırlı doğal kaynakların kullanımını azaltmamız gerekmektedir. Ben bu alanda uzman değilim ve tabii bunun nasıl yapılacağı konusunda fikir yürütemem. Bildiğim tek şey, gerekli kararlılık olduğu sürece bunun yapılabileceğidir. Örneğin, birkaç yıl önce Stockholm'e yaptığım bir ziyaret sırasında, balıkların yıllar sonra ilk kez kentin içinden geçen nehre döndüklerini duyduğumu anımsıyorum. Oysa yakın zamana kadar, endüstriyel kirlilik nedeniyle nehirde hiç balık kalmamıştı. Ama bu gelişmenin, o bölgedeki fabrikaların kapanmasıyla hiç ilgisi yoktu. Benzer olarak, Almanya'ya yaptığım bir ziyaret sırasında, endüstriyel gelişimin hiçbir kirlilik yaratmayacak biçimde gerçekleştiğini gördüm. Yani, doğal yaşamın zarar görmesini engellemek için endüstriyel gelişimi durdurmaya gerek olmadan çözümler bulunabileceği çok açıktır.

Bu, sorunlarımızla başetmek için teknolojiye güvenebileceğimize inandığım anlamına gelmiyor. Teknik sorunlara çözüm beklentisiyle yıkıcı uygulamaların sürdürülmesi gibi bir lüksümüz olduğuna da inanmıyorum. Üstelik doğal çevrenin çözüme ihtiyacı yok. Değişmesi gereken bizim çevreyle olan ilişkilerimizi belirleyen davranışlarımızdır. Sera etkisi gibi tehdit edici boyutta bir felaketle karşılaştığımızda, size kuramsal olarak bile olsa, bir 'çözüm' olup olmadığını sorarım.

Böyle bir çözüm olduğunu varsaysak bile, istenilen ölçekte uygulanabilir olup olmadığını sorgulamak gerekir. Doğal kaynaklar açısından maliyeti nedir? Bu maliyetin karşılanamayacak kadar yüksek olacağından kuşkuluyum. Hem ayrıca, örneğin insanların açlıktan kurtarılması gibi, diğer birçok alanda yapılacak işler için ayrılan fonlar zaten yetersizdirler. Bu yüzden, çevre felaketlerine çözüm bulmak için gerekli fonların arttırılmasından söz etmenin, diğer yetersizlikler gözönüne alındığında, ahlaksal açıdan haklı görülmesi olanaksız olur. Dünyanın birçok yerinde insanlar yiyecek bulamazken, endüstrileşmiş ulusların zarar verici uygulamalarını sürdürebilmeleri için dev bütçeler ayırmak doğru değildir.

Tüm bunlar, davranışlarımızın evrensel boyutunu algılama ve buna dayalı olarak ölçülü olma zorunluluğuna işaret etmektedir. Kendi türümüzün çoğalıp yayılmasını göz önüne aldığımızda, bu zorunluluk güçlülük kazanır. Tüm büyük dinlerin bakış açısından insan sayısının artmasının daha iyi olacağı kabul edilse de ve son dönemdeki bazı çalışmalar önümüzdeki yüzyılda nüfus patlaması olacağını öne sürse de ben, yine de bu zorunluluğun gözardı edilemeyeceğine inanıyorum. Bir rahip olarak benim bu konularda yorum yapmam uygun olamayabilir. Ama ben aile planlamasının önemli olduğuna inanıyorum. Hiç kuşkusuz çocuk sahibi olmamalıyız demek istemiyorum. İnsan yaşamı değerli bir kaynaktır ve evli çiftler, engelleyici nedenler olmadığı sürece, çocuk sahibi olmalıdırlar. Sadece sorumluluk almamak ve yaşamın dolu dolu tadını çıkarmak için çocuk sahibi olmama düşüncesi, bence çok yanlıştır. Ama aileler, aynı zamanda nüfus artışının doğal çevre üzerindeki etkisini de dikkate almakla yükümlüdürler. Modern teknoloji göz önüne alındığında bunun doğruluk payı artar.

Neyse ki, giderek daha çok sayıda insan, ahlaki disiplinin daha sağlıklı yaşam alanları sağlayan bir araç olarak önemini anlamaya başlıyor. Bu yüzden ben, bu felaketin önüne geçilebileceği konusunda iyimserim. Son zamanlara kadar, oransal olarak insan davranışlarının gezegenimizdeki etkileri üzerine kafa yoran kişi sayısı çok azdı. Oysa bugün, temel kaygıları bu konuda yoğunlaşan siyasi partiler bile vardır. Dahası, soluduğumuz havanın, içtiğimiz suyun, milyonlarca değişik yaşam biçimlerini barındıran ormanların ve okyanusların ve hava sistemlerimizi belirleyen iklimsel süreçlerin, bunların tümünün, kendi ulusal sınırlarımızı aştığı gerçeği umudumuzun kaynağıdır. Yani, ne kadar zengin ve güçlü ya da ne kadar yoksul ve güçsüz olursa olsun hiçbir ülke çevrenin korunması bağlamında harekete geçmeme riskini göze alamaz.

Bireysel açıdan, doğal çevreyi ihmal edişimizden kaynaklanan sorunlar hepimizin yapacak bir katkısı olduğunun güçlü kanıtlarıdır. Tek kişinin eylemi önemli bir etki yaratmasa da milyonlarca bireysel eylemin birleşik etkisi hiç kuşkusuz önemli olacaktır. Bu, endüstriyel olarak gelişmiş ulusların tüm bireylerinin yaşam biçimlerini değiştirme konusunda ciddi olarak düşünmeleri gerektiği anlamına gelmektedir. Ve bu o kadar da ahlaki bir sorun değildir. Dünyanın kalan bölümünde yaşayan nüfusun, yaşam standardını yükseltmek için eşit haklara sahip olduğu gerçeği, zenginlerin kendi yaşam biçimlerini sürdürmelerinden daha önemlidir. Eğer bu, onarılması mümkün olmayan şiddete –mutsuzluğa yol açacak tüm olumsuz sonuçlarıyla birlikte– neden olmaksızın yerine getirilmek zorundaysa, zengin ülkeler buna örnek olmalıdırlar. Yaşam standartlarının sürekli olarak yükseltilmesi, bu gezegene ve tabii ki insanlığa, pahalıya patlayacak bir konudur.

Ekonomi ve Siyaset

Hepimiz daha güzel, daha mutlu bir dünya düşeriz. Ama eğer bunu gerçeğe dönüştürmek istersek, tüm davranışlarımızın paylaşımından esinlenmesini sağlamalıyız. Bu, özellikle siyasi ve ekonomik politikalarımız açısından önem taşımaktadır. Görünüşe bakılırsa dünya nüfusunun yarısının yeterli gıda, barınma, tıbbi bakım ve eğitim gibi temel gereksinimlerini karşılayamadığı göz önüne alındığında, inanıyorum ki ekonomi ve siyaset açısından gerçekten en akıllıca süreçleri izleyip izlemediğimizi sorgulamamız gerekmektedir. Bence izlemiyoruz. Eğer bir elli yıl daha bu şekilde devam ederek yoksulluğun kökünü kesin olarak kazıyabilme olasılığımız olsaydı belki o zaman servet dağılımı eşitsizliği haklı görülebilirdi. Ama tam tersine, eğer günümüzdeki eğilim sürerse, yoksulların daha da yoksullaşacağı açıktır. Temel duygularımız doğruluk ve adalet tek başlarına bunun olmasına izin vermenin bizi mutlu etmemesi gerektiğini ortaya koyarlar.

Ekonomi konusunda çok derin bir bilgim yoktur. Ama sonuçta zenginlerin servetlerinin, yoksulların ihmal edilmesinden ve özellikle uluslararası borçlardan sağlandığı gerçeğini kabul etmek zorunda olduğumuza inanıyorum. Bunu söylerken, gelişmemiş ülkelerin kendi sorunlarında sorumluluk payları yoktur demek istemiyorum. Tüm sosyal ve ekonomik sorunların sorumluluğunu da politikacılara ve kamu görevlilerine yükleyemeyiz. Dünyanın en gelişmiş demokrasilerinde bile politikacıların seçildikleri zaman neler yapacakları hakkındaki gerçekçi olmayan sözler vermelerinin ve şişinip durmalarının çok olağan olduğunu yadsıyamam. Ama bu insanlar gökten zembille inmiyorlar. Yani, eğer bir ülkenin politikacıları dürüst değilse, bu durumda toplumun kendisinin de ahlaki değerlerini kaybetmiş ve toplumu oluş-

turan bireylerin yaşam biçimlerinin yozlaşmış olduğunu görürüz. Böyle durumlarda, seçmenlerin politikacıları eleştirmesi tümüyle haklı olmaz. Diğer yandan, insanlar sağlam değerlere sahiplerse ve kendi yaşamlarında başkaları adına duyulan kaygılara dayalı ahlaki disiplin uyguluyorlarsa, bu toplumun içinden çıkan kamu görevlileri de, çok doğal olarak aynı değerlere saygı duyacaklardır. Bu yüzden, başkalarına empatiye dayalı saygı ve özen göstermenin birinci öncelikle ele alındığı bir toplumun oluşturulmasında her birimizin rolü vardır.

Ekonomik politikaların uygulanması açısından, aynı değerlendirmeye her insan davranışı için de geçerlidir. Evrensel sorumluluk duygusu yaşamsal önem taşır. Ama yine de, ticari alanda manevi değerlerin uygulanmasıyla ilgili pratik önerilerde bulunmayı biraz zor bulduğumu kabul etmeliyim. Bunun nedeni rekabetin oynadığı önemli roldür. Bu nedenle, empati ve kazanç arasındaki ilişki son derece kırılıp gandır. Yine de ben, yapıcı bir rekabetin neden olmaması gerektiğini anlamıyorum. Burada kilit ilke, rekabet içinde olan kişilerin motivasyonlarıdır. Eğer niyet diğerlerini suistimal ya da yok etmekse, sonucun olumlu olmayacağı açıktır. Ama eğer rekabet bir cömertlik ve iyi niyet ruhuyla yönlendiriliyorsa, sonuç kaybeden adına bir dereceye kadar acı verici olsa da hiç değilse zarar verici olmaz.

Ayrıca, ticaret gerçeğinin özüne uygun olarak, toplumun kazançtan önce geldiğini beklemenin gerçekçi olmadığı yaklaşımlarına karşı çıkılabilir. Ama burada unutmamamız gerekir ki, dünya endüstrisini ve ticaretini yürütenler de insandır. En katı olanlar bile, hiç kuşkusuz sonuçlarını hesaba katmadan kazanç peşinde koşmanın doğru olmadığını kabul ederler. Eğer öyle olmasaydı, uyuşturucu ticareti yanlış olmazdı. Yani gerekli olan, her birimizin paylaşımcı bir kişilik geliş-

tirmesidir. Bu konuda başarılı olduğumuz sürece, ticari girişimler temel insani değerleri o kadar çok yansıtacaklardır.

Tersine, eğer biz bu değerleri kendimiz ihmal edersek, onları ticaretin de dikkate almaması kaçınılmazdır. Tarih, insan topluluklarındaki olumlu gelişmelerin paylaşım sayesinde ortaya çıktığını göstermektedir. Örneğin, köle ticaretinin kaldırılmasını göz önüne alın. Eğer insan evrimini incelersek, olumlu değişimlerin gerçekleştirilmesi için ileri görüşlülük yeteneğinin gerekliliğini anlarız. Düşünceler gelişimin motorudur. Bunu göz ardı etmek ve yalnızca politikada ‘gerçekçi’ olmamız gerektiğini söylemek ciddi bir yanlışlıktır.

Ekonomideki eşitsizlik sorunu tüm insanoğlu için çok ciddi bir zorluk oluşturmaktadır. Yine de, yeni binyıla girerken ben, iyimser olmamızı gerektiren birçok neden olduğuna inanıyorum. Yirminci yüzyılın başlarında ve ortalarında, politik ve ekonomik gücün, gerçekten daha büyük bir sonuç olduğu yönünde bir anlayış geçerliydi. Ama ben bu anlayışın değişmekte olduğuna inanıyorum. En zengin ve güçlü uluslar bile temel insani değerleri göz ardı etmenin hiçbir yararı olmadığını anlıyor. Uluslararası ilişkilerde ahlaki değerlere de yer olduğu kavramı da giderek yerleşiyor ve güçleniyor. Anlamlı bir eyleme dönüşüp dönüşmediğine bakılmaksızın, en azından ‘uzlaşma,’ ‘ılımlılık’ ve ‘paylaşım’ gibi sözcükler politikacılar arasında sürekli kullanılır duruma geliyor. Bu yararlı bir gelişme. Ayrıca, kendi deneyimlerime göre, yurt dışı gezilerimde, benden sıklıkla büyük bir dinleyici kitlesine –genellikle binden fazla– barış ve paylaşım hakkında konuşma yapmam isteniyor. Bundan kırk, elli yıl önce bu konular bu kadar çok dinleyici kitlesi bulur muydu, kuşkuluyum. Bu tür gelişmeler biz insanların adalet ve gerçek gibi temel değerlere kolektif olarak daha çok önem verdiğimizizin bir göstergesidir.

Ayrıca, dünya ekonomisinin geliştikçe daha belirgin bir biçimde bağımlılık özelliği gösterdiği gerçeği beni rahatlatıyor. Sonuç olarak, her ulus az ya da çok bir diğer ulusa bağlı olmak durumundadır. Modern ekonomi, çevre gibi hiçbir sınır tanımıyor. Birbirine açıkça düşman olan ülkeler bile dünyanın sunduğu kaynakları kullanırken işbirliği yapıyorlar. Örneğin sıklıkla aynı nehirlerden yararlanıyorlar. Ve ekonomik ilişkilerimiz bağımlılık kazandıkça politik ilişkilerimizin de daha bağımlı olması zorunluluk kazanıyor. Böylece, örneğin Avrupa Birliği'nin küçük bir ticari ortaklar topluluğundan, üye sayısı artık çift basamaklı sayılarla ifade edilen bir devletler konfederasyonuna dönüşmesine tanık olmaktayız. Bugün için daha az gelişmiş olsalar da tüm dünyada benzer gruplaşmaları görmekteyiz: Güney Doğu Asya Ulusları Birliği, Afrika Birliği Organizasyonu, Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu bunlardan yalnızca üçü. Bunların her biri insanların ortak yarar için birleşme içgüdüsünü doğrulamakta ve insan topluluğunun süregiden evrimini yansıtmaktadır. Başlangıçta küçük kabileler halinde oluşturulan topluluklar, site devletler'den kavimlere ve şimdi yüz milyonlarca insanı bir araya toplayan ve giderek coğrafi, kültürel ve etnik bölünmelerin ötesine geçen birleşmeler haline geliyor. Bu, benim devam edeceğine ve etmesi gerektiğine inandığım bir eğilimdir.

Yine de, bu politik ve ekonomik birleşmelerin hızla yayılmasına paralel olarak ırk, dil, din ve kültür bağlamında, çoğunlukla ulus devlet ilişkilerindeki çözölmeyi izleyen şiddet doğrultusunda, daha büyük birleşmelere doğru güçlü bir yönelim olduğunu yadsıyamayız. Bu görece paradoks -bir yanda uluslararası işbirliği gruplaşma eğilimi diğer yanda yerelleşmeye yönelik dürtü- ile ilgili olarak ne yapmalıyız? Aslında, bu iki olgu arasında kesinlikle zıtlık olması gerek-

miyor. Çeşitli etnik, kültürel, dini ve diğer bir takım gruplardan oluşan ama ticaret, sosyal politika ve güvenlik bazında birleşik topluluklar düşünebiliriz. Bölgesel toplulukların kendi istekleri doğrultusunda yaşam sürmelerine izin verilirken daha büyük topluluklarda temel insan haklarını koruyan yasal sistemler olabilir. Birliklerin kuruluşunun, aynı zamanda gönüllü olarak ve işbirliğinin bu birliği oluşturanların çıkarlarına daha iyi hizmet edeceği gerçeğinin kabul edilmesi ögesine dayalı olarak gerçekleştirilmesi önemlidir. Bu birleşmeler asla zorla kabul ettirilmemelidir. Gerçekten de, yeni binyıldaki savaşım, hiç kuşkusuz insanın çeşitliliği kabul edilerek ve tüm insanların haklarına saygı duyularak uluslararası -ya da daha iyisi, topluluklararası- işbirliğini gerçekleştirmenin yollarını bulmaktır.

Ondördüncü Bölüm

BARIŞ VE SİLAHSIZLANMA

∞ Başkan Mao, bir keresinde, “politik güç namlunun ucundadır,” demişti. Hiç kuşku yok ki şiddet kısa vadede başarı kazanabilir ama uzun süreli etki yaratacak sonuçlar elde edemez. Eğer tarihe bakarsak, insanoğlunun barış, adalet ve özgürlük aşkının her zaman baskı ve zulüm karşısında zafer kazandığını görürüz. İşte benim ateşli bir şiddet karşıtı olma nedenim de budur. Şiddet şiddeti çeker. Ve şiddetin yalnızca tek anlamı vardır: acı çekme. Kuramsal olarak, ilk çağlarda büyük çatışmaları önlemenin tek yolunun silahlı müdahale olduğu durumlar akla uygun görülebilir. Ama bu düşünce biçiminde sorun, şiddetin yaratacağı sonuçları önceden tahmin etmenin olanaksız olmasa da çok güç olduğudur. Bu sonuçların kesinliğinden de emin olamayız. Bu ancak, geriye dönük değerlendirmeler sonucu sağladığımız yararlarla açıklık kazanır. Kesin olan tek şey, şiddetin olduğu yerde acının da olduğudur.

Bazı kişiler, Dalai Lama'nın kendini şiddet karşıtlığına adanmasının, övgüye değer olsa da uygulanabilir olmadığını söyleyeceklerdir. Aslında, insan tarafından yaratılan ve şiddete yol açacak sorunların çatışmalar yoluyla çözülebileceği-

ni düşünmek çok büyük bir saflıktır. Örneğin, 1980'lerde dünyanın birçok yerinde hızla yayılan siyasi devrimlerin temel özelliklerinin şiddet karşıtlığı olduğunu anımsayın.

Birçok insanın, şiddet karşıtı yöntemlerin elverişsizlikleri nedeniyle cesaret kırıcı olduklarını söylediğine inanıyorum. Yine de, önceleri insanın yalnızca kendi yurdunda ya da en fazla komşu bölgelerde barış istemesi yeterliken bugün dünya barışından söz ediyoruz. Bu, en uygun olanıdır. İnsanların birbirlerinden bağımsız olmadıkları gerçeği artık çok açıktır: söz edilmesi anlamlı olan tek barış dünya barışıdır.

Modern çağın en umut veren oluşumlarından biri uluslararası barış hareketinin yükselişidir. Eğer bugün bu konuda Soğuk Savaş sonunda olduğundan daha az şey duyuyorsak, bu belki uluslararası barış düşüncesinin bilincimizde yer etmiş olmasındandır. Peki barıştan söz ederken ne demek istiyorum? Savaşın, üzücü ama doğal bir eylem olduğunu varsayabileceğimiz nedenler yok mudur? Burada, yalnızca savaşın yokluğu anlamındaki barış ile karşılıklı anlayıştan, başkalarının düşüncelerine karşı hoşgörülü olmaktan ve onların haklarına saygı göstermekten doğan derin bir güven duygusu üzerine kurulu bir dinginlik anlamındaki barış arasındaki farkı belirlemek durumundayız. Bu anlamda barış, örneğin Soğuk Savaş'ın 45 yılı süresince Avrupa'da gördüğümüz barış değildir. O bir benzerlikti yalnızca. O barışın tek dayanağı korku, kuşku ve yok etmenin karşılıklı güvence altına alındığı tuhaf bir psikoloji, bir çılgınlıktı. Gerçekten de, Soğuk Savaş'ı karakterize eden 'barış' öyle güvenilmez ve öyle kırılıyordu ki, taraflardan birinin her hangi bir yanlış anlaması büyük felaketlere yol açabilirdi. Geriye dönüp bakınca, özellikle de bazı bölgelerde silah sistemlerinin karmaşık yönetimi konusunda bilgi sahibi olarak, yok olmaktan bir biçimde kurtulmuş olmamız bence gerçekten mucizedir.

Bariş bizden bağımsız olarak var olan bir şey değildir, savaş da öyle. Belirli bazı bireylerin –siyasi liderler, politikacılar, generaller– barış adına özel olarak büyük sorumlulukları vardır. Ama bu adamlar yoktan var olmuyorlar. Uzayda doğup büyümüyorlar. Onlar da bizim gibi annelerinin sütü ve sevgisiyle besleniyorlar. Onlar da insan topluluğunun birer üyesi ve bizim bir biçimde yaratımına katkıda bulunduğu-muz bu topluluk içinde yetişiyorlar. Bu bağlamda dünya barışı bireylerin yüreklerindeki barışa bağlıdır. Yüreğimizdeki barış ise, hepimizin olumsuz düşünce ve duygulara karşı tepkilerimizi disiplin altına alarak ve temel ruhsal değerlerimizi geliştirerek ahlaki değerleri yaşama geçirmemize bağlıdır.

Eğer gerçek barış, karşılıklı düşmanlığa dayalı kırılgan dengeden daha derin bir şeyse ve eğer sonuçta içsel çatışmanın çözümüne bağlıysa, bu durumda savaşı nasıl tanımlarız? Çoğu askeri hareketin amacı, paradoksal bir biçimde barış olsa da, aslında savaş, insanlığı yakan ve yakıtı 'yaşayan insanlar' olan bir ateştir. Ayrıca savaş, yayılma biçimiyle de ateşle, güçlü bir benzerlik taşır. Eğer, örneğin bir zamanların Yugoslavya'sındaki son dönem çatışmalara baktırsak başlangıçta nispeten küçük bir bölgede başlayan anlaşmazlığın kısa sürede tüm bölgeye yayıldığını görürüz. Benzer şekilde, eğer tekil çarpışmalara baktırsak, kumandanların zayıf gördükleri yerlere takviye güçler gönderdiklerini görürüz; ki bunun, insanları şenlik ateşine itmekten hiç farkı yoktur. Ama alıştığımız için bunu dikkate almıyoruz. Savaşın acımasızlık ve acı çekmek demek olduğunu kabul etmekte başarısız oluyoruz.

Talisiz olan gerçek şu ki, biz savaş heyecan verici ve hatta büyüleyici bir şey olarak görmeye koşullandırılmışız: sık üniformaları içindeki askerler (çocuklar için çok ilgi çekici) ve

onlar için çalan askeri bandolar. Cinayetin korkunç bir şey olduğuna inanırız ama savaşın suçla hiçbir bağlantısı yoktur. Aksine savaş, insanların ustalıklarını ve yürekliliklerini kanıtlamaları için bir olanak olarak değerlendirilir. Neredeyse sanki ne kadar çok insan öldürmüşlerse o kadar kahraman olurlarmış gibi savaşın yarattığı kahramanlardan söz ederiz. Ve kullandıkları zaman; yaşayan insanları, sizin, benim arkadaşlarımızı, anne, baba, kız ve erkek kardeşlerimizi sakatlayacağını ve hatta öldüreceğini unutarak şu ya da bu silahın bir teknoloji harikası olduğunu söyleriz.

Modern savaşın daha da kötü yanı, onu başlatan kişilerin rolünün çoğunlukla çarpışma alanının çok ötesine taşınmasıdır. Çatışmanın etkileri, aynı zamanda, çatışmaya katılmayanlar üzerinde daha da büyük olur. Bugünün silahlı çatışmalarının acısını en çok çekenler masum insanlardır ve yalnızca savaşan kişilerin aileleri değil, savaşta doğrudan rolü olmayan sivillerdir ve bunların sayısı çok daha fazladır. Savaş sona erdikten sonra bile, yarattığı ekonomik sıkıntılar bir yana, mayınlanmış araziler ve kimyasal silah kullanımından kaynaklanan zehirlilik nedeniyle çekilen büyük acılar devam eder. Bu da, savaşın önde gelen kurbanlarının, daha çok kadınlar, çocuklar ve yaşlılar olduğu anlamına gelir.

Modern savaşın gerçeği, tüm oluşumunun nerdeyse bir bilgisayar oyunu durumuna gelmiş olmasıdır. Silahların giderek karmaşıklaşan yapıları, artık sıradan eğitimsiz bir kimse- nin özgün kapasitesinin ötesine geçiyor. Yok edici güçleri öyle şaşırtıcı ki, savaş lehindeki her hangi bir sav, savaşa karşı olanlar için kesinlikle tümüyle aşağılayıcıdır. Öyle ki, eski zamanlardaki savaşlara karşı özlem duymamız bile bağışlanabilir. Hiç değilse o dönemlerde insanlar yüz yüze savaşıyorlardı. Çekilen acılar kabulleniliyordu. Ve o günlerde hüküm-

darlar askerlerine savaş alanında liderlik ediyorlardı. Eğer hükümdar öldürülürse, bu genel olarak savaşın bittiği anlamına geliyordu. Ama teknoloji geliştikçe, generaller çok daha geride kalmaya başladılar. Bugün kilometrelerce uzaktaki yeraltı sığınaklarında kalabiliyorlar. Bu açıdan bakıldığında, nerdeyse ilk başta savaş çıkaranları arayıp bulacak ‘akıllı’ bir kurşunun geliştirilebileceğini görebiliyorum. Bu bana çok daha adil geliyor ve bence, masumlara zarar vermezken, karar vericileri seçip bulan bir silah kötünün iyisidir.

Bu yok etme gücünün gerçekliği nedeniyle, ister saldırgan ister savunmacı amaca yönelik olsun, kabul etmek zorundayız ki silahlar yalnızca insanlığı yok etmek için vardır. Ama barışın, hiç tartışmasız silahsızlanmaya bağlı olduğunu kabul ediyorsak, silahların kendiliklerinden eyleme geçemeyeceklerini de kabul etmek zorundayız. Öldürmek için tasarlanmış olsalar bile, depolarda kaldıkları sürece silahlar hiçbir fiziksel zarar veremezler. Bir füzenin vurması için birinin bir düğmeye basması ya da bir kurşunun ateşlenmesi için tetiği çekmesi gerekir. Hiçbir ‘kötü’ güç bunu yapamaz. Yalnızca insanlar yapabilir. İşte bu yüzden gerçek barış için, bugüne dek oluşturduğumuz askeri kuruluşları bozup dağıtmamız gerekir. Birkaç kişinin askeri güce sahip olması ve kendi isteklerini diğer insanlara zorla kabul ettirmesi olanağı varken tam anlamıyla barışın tadını çıkarmayı bekleyemeyiz. Bu anlamda, adaletsizliği kendi istekleri doğrultusunda hiç düşünmeden sürdüren otoriter rejimler var olduğu sürece gerçek barışı da yaşayamayız. Adaletsizlik, gerçeği tehlikeye sokar ve gerçek yoksa uzun süreli barış da yoktur. Peki neden? Çünkü; eğer gerçek bizim yanıımızdaysa, onunla birlikte doğruluk ve güven de yanıımızdadır. Tersine, eğer gerçek tam değilse, küçük amaçlarımızı gerçekleştirmenin tek yolu kuvvete baş vurmaktır. Ama eğer kararlar bu yol-

la, gerçeğin hiçe sayılmasıyla ortaya çıkarsa, insanlar kendilerini çok iyi hissetmezler; hem yenenler hem de yenilenler için durum böyledir. İşte bu olumsuz duygu zorla kabul ettirilmiş olan barışı tehlikeye atar.

Tabii ki askeri kuruluşları bir gecede işlemez duruma getirmeyi bekleyemeyiz. Çok istense de, tek yanlı silahsızlanmanın gerçekleştirilmesi çok zordur. Silahlı çatışmaların tarih olduğu bir toplum düşlüyor olsak ve son hedefimiz askeri sistemleri ortadan kaldırmak olsa da açıkçası, tüm silahların etkisiz duruma getirilmesini beklemek çok fazla olur. Sonuçta, yumruklarımızı da silah olarak kullanabiliriz. Ayrıca, sorun yaratarak diğer insanlara zarar verecek fanatik gruplar her zaman olacaktır. Bu yüzden, insanlar var oldukça, zalimlerle uğraşma zorunluluğunun da her zaman var olacağını kabul etmeliyiz.

Bunda hepimizin rolü var. Birey olarak olumsuz düşüncelerimizi ve duygularımızı etkisiz kılarak ve olumlu değerler geliştirerek kendi içimizde silahlarımızdan arınırsak dışsal silahsızlanmanın koşullarını da yaratmış oluruz. Ve doğrusu, gerçek ve sürekli dünya barışı ancak her birimizin ayrı ayrı kendi içimizde çaba göstermemizle mümkün olabilir. Acı veren duygular çatışmaların oksijenidir. Bu bağlamda, başkalarına karşı duyarlılığımızı korumamız, onların bizimle eşit ölçüde mutlu olma hakkına sahip olduklarını anlamamız ve acı çekmelerine neden olacak hiçbir şey yapmamamız gereklidir. Bunu yapmamıza yardımcı olması için, savaşın kurbanlarının onu gerçekten nasıl yaşadığını düşünmemiz yararlı olacaktır. Kendi adıma benim, yalnızca o dehşeti tümüyle yaşamak için Hiroşima'ya yaptığım ziyareti düşünmem yetiyor. Oradaki müzede, tam bombanın patladığı anda durmuş olan bir saat görmüştüm. Bir de, içindeki iğnelerin sıcaktan eriyip birbirine karıştığı bir dikiş iğnesi paketi vardı.

Bu yüzden gerekli olan, yavaş yavaş silahsızlanabilmemizi sağlayacak açık hedefler belirlememizdir. Ve bunu yapacak siyasi iradeyi de geliştirmemiz gerekir. Yönetimin askerileşmesini önlemek için gerekli olan pratik siyasi ölçütler doğrultusunda, bunun ancak silahsızlanmanın tümüyle benimsenmesiyle olanaklı olabileceğini anlamak zorundayız. Yalnızca kitlesel yok edici silahların ortadan kaldırılmasını düşünmek yetmez. Amaçlarımıza uygun koşulları yaratmak zorundayız. Bunu yapmanın en belirgin yolu var olan koşulları iyileştirmektir. Bu noktada, aklıma belirli sınıftaki silahların yayılmasını –ve bazı durumlarda ortadan kaldırılmasını– kontrol altında tutmak için yıllarca harcanan çabalar geliyor. 1970’lerde ve 1980’lerde Doğu ve Batı blokları arasında, SALT (Strategic Arms Limitation Treaties – Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşmaları) konusundaki konuşmalara tanık olduk. Birçok ülkenin bağlı olduğu nükleer silahların yayılmasını önleme anlaşmaları yıllardır yürürlüktedir. Ve nükleer silahlar bir yandan yayılmayı sürdürürken, evrensel yasak düşüncesi hâlâ geçerlidir. Kara mayınlarının yasaklanmasına karşı da cesaret verici gelişmeler bulunmaktadır. Yani, bu girişimlerin hiçbiri tam anlamıyla amacına ulaşmamış olsalar da varlıkları, bu yok etme yöntemlerinin istenmediklerini anlaşıldığının göstergesidir. Bu girişimler insanın barış içinde yaşama temel isteğini doğrularlar. Ve gelişime açık, yararlı bir başlangıç oluştururlar.

Küresel olarak yönetimin askerileşmesini önlemek amacımız doğrultusunda daha da ilerleme kaydetmek için bir başka yöntem, silah endüstrisinin adım adım küçültülmesidir. Birçokları için bu öneri akıl almaz ve uygulanması olanaksız bir düşünce olarak görünecektir. Herkes bu düşüncüyü hemen uygulama konusunda fikir birliği içinde olmadıkça, bunun bir çılgınlık olacağını söyleyerek karşı çıkacaklardır. Ve

bunun asla olamayacağını söyleyeceklerdir. Ayrıca, bu yaklaşımın ekonomik boyutunun da düşünülmesi gerektiğini ekleyeceklerdir. Oysa bu konuyu silahlı şiddetin sonuçlarının acısını çekenlerin bakış açısıyla değerlendirirsek, bu itirazları şu ya da bu biçimde çürütme sorumluluğumuzu yadsımayız çok zorlaşır. Gerçekten de, ne zaman silah endüstrisini ve onun yeşil ışık yaktığı acıları düşünsem, aklıma Nazi ölüm kampı Auschwitz'e yaptığım ziyaret gelir. Tıpkı benim gibi olan binlerce insanın yakıldığı -birçoğu hâlâ yaşayan ve bir kibrit ateşine bile dayanamayan insanlar- fırınların önünde dururken beni en çok çarpan şey bu aygıtların yetenekli işçilerin özeni ve emeği ile yapıldıkları gerçeğinin bilincine varmak olmuştur. Mühendisler (tümü akıllı insanlar) çizim tablalarının başında, yanma odalarının biçimlerini dikkatle planlarken ve bacaların yüksekliklerini ve genişliklerini hesaplarken gözümün önünde canlanmışlardı. Bu tasarımları gerçeğe dönüştüren ustaları düşünmüştüm. Hiç kuşkusuz, iyi ustaların yaptığı gibi onlar da yaptıkları işlerle gurur duymuşlardı. Sonra birden modern çağın silah tasarımcılarının ve üreticilerinin yapmakta oldukları şeyin bundan hiçbir farkı olmadığını anladım. Onlar da, milyonlarca olmasa bile binlerce insanın yok edilmesinde kullanılacak gereçleri tasarlamıyorlar mı? Bu da rahatsız edici bir düşünce değil mi?

Bunu akılda tutarak, bu tür görevler üstlenen tüm bireyler, yaptıkları işin haklı olup olmadığını düşünmekle çok iyi ederler. Hiç kuşkusuz, eğer bunu tek yanlı yaparlarsa acı çekerler. Yine hiç kuşkusuz, eğer silah üreten tesisler kapanırsa, silah üreten ülkelerin ekonomileri kötüleşmeye başlar. Ama bu ödenmeye değer bir bedel olmaz mı? Üstelik dünyada, silah üretiminden diğer üretim biçimlerine başarılı bir biçimde geçen birçok şirket örnekleri var. Ayrıca bu konuda dünyanın askerden arındırılmış ve komşularına göre de-

gerlendirebileceğimiz bir devleti var. Eğer, 1949 yılında silahsızlanmış olan Costa Rica dikkate alınacak bir örnekse, yaşam, sağlık ve en çok da eğitim koşulları olağanüstüdür.

Güvenli ülkelere silah ihracatının yasaklanmasının belki daha gerçekçi olacağı iddiasına gelince, bana kalırsa bu çok dar bir görüşü yansıtıyor. Bunun işe yaramadığı da defalarca gösterildi. Yakın tarihteki Körfez olayını hepimiz biliyoruz. 1970'lerde, Batılı müttefikler Rus tehdidine karşı İran Şah'ına silah sağladılar. Ardından, politik hava değişince İran, Batı'nın çıkarları için tehdit olarak görülmeye başlandı. Bu yüzden müttefikler Irak'ı İran'a karşı silahlandırmaya başladılar. Ama sonra, zaman yine değiştikçe, bu silahlar Körfez'deki (Kuveyt) diğer Batılı müttefiklere karşı kullanılmaya başlandı. Sonuçta, silah üreticisi ülkeler, kendilerini müşterilerine karşı bir savaşın içinde buldular. Bir başka deyişle, 'silah' müşterisi için güvende olmak diye bir şey yoktur.

Küresel silahsızlanmaya ve askerden arındırılmaya duyduğum isteğin idealist bir yaklaşım olduğunu yadsıyamam. Aynı zamanda, iyimser olmak için çok belirgin nedenler var. Bunlardan biri, nükleer ve diğer kitlesel yok etme silahlarının yararlı olabilecekleri alanları hayal etmenin inanılmaz ölçüde zor olduğu 'ironik' gerçeğidir. Hiç kimse nükleer savaş riskini almak istemez. Bu silahlar aynı zamanda ve hiç tartışmasız para savurganlığıdır. Üretimleri pahalı, kullanımlarını hayal etmek olanaksız ve bir yere depo edilmelerinden başka yapılacak bir şey yok, ki bu da büyük paralara mâl oluyor. Bu nedenle, aslında bu silahlar tümüyle yarsız ve yalnızca kaynakların eritilmesidir.

Bu konuda iyimser olmak için bir başka neden ulusal ekonomilerinin sıkı bir biçimde içiçe olmasıdır. Bu durum, salt ulusal çıkar ve avantaj kavramının giderek daha anlam-

sızlaştığı bir ortam yaratıyor. Sonuçta, uzlaşmazlıkların çözüm yolu olarak savaş düşüncesi çok kesin bir biçimde modası geçmiş görünmeye başlıyor. İnsanların olduğu yerde her zaman çatışma olacaktır, bu doğrudur. Anlaşmazlıklar zaman zaman su yüzüne çıkar. Ama bugün nükleer silahların giderek daha genişleyen bir yayılma gösterdiği göz önüne alındığında, bu silahlara bir çözüm bulmak için şiddet dışında bir yol bulmamız gerekir. Bu da, uzlaşma ve barışma ruhuyla diyalog kurmak demektir. Bu yalnızca benim dileğim değildir. Avrupa Birliği'nin çok belirgin bir örnek oluşturduğu uluslar arası siyasi gruplaşma yolundaki küresel eğilim, salt ulusal amaçlara hizmet eden orduların varlığının bir gün hem israf hem de gereksiz gelebileceği günleri hayal etmenin mümkün olduğu anlamına gelmektedir. Yalnızca bireysel sınırları koruma açısından düşünmek yerine, bölgesel güvenliği dikkate almak daha mantıklı olacaktır. Hoş gerçi, Avrupa savunmasının bütünleştirilmesi için çeşitli planlar vardır; bir Fransız -Alman tugayı on yıldır varlığını sürdürmektedir. Yani, hiç değilse Avrupa Birliği göz önüne alındığında, ticari ortaklık olarak başlayan ilişkinin sonuçta bölgesel sorumluluğu kabullenebileceği olası görünmektedir. Ve eğer bu, Avrupa sınırları içinde yapılabilirse, diğer uluslararası ticari grupların da -ki bunlardan çok sayıda var- aynı şeyi yapabilecek biçimde gelişim gösterebileceklerini ümit etmek için nedenler vardır. Neden olmasın?

Bu tür bölgesel güvenlik gruplarının doğuşu, öyle hissediyorum ki, ulus-devlet düşüncesinden, daha geniş anlamda tanımlanan toplulukların kabulüne geçişimize büyük katkıda bulunurdu. Bu tür gruplar, aynı zamanda hiçbir sürekli ordunun var olmayacağı bir dünya için kolaylık sağlardı. Böyle bir senaryo, hiç kuşkusuz aşama aşama gelişim gösterirdi. Ulusal silahlı kuvvetler yerlerini bölgesel güvenlik

gruplarına bırakacaktır. Sonra bu gruplar zaman içinde küçülüp dağılarak, yerlerini küresel olarak yönetilen polis gücüne bırakırlardı. Bu polis güçlerinin temel amacı adaleti, ortak güvenliği ve insan haklarını dünya çapında gözetmek olurdu. Bununla birlikte çeşitli özel görevleri de olurdu. Bu görevlerden biri kaynağını şiddetten alan güce karşı 'koruma' olurdu. İşletilmesine gelince, her şeyden önce çözümlenmesi gereken yasal konular olduğu doğrudur. Ama ben, bu gücün ya tehdit altındaki topluluklar -komşularından ya da kendi içindeki aşırı şiddet yanlısı siyasi bir gruptan gelen- tarafından oluşturulabileceğini ya da örneğin şiddet, dinsel ya da ideolojik çatışmaların bir sonucu olarak ortaya çıktığında, uluslararası topluluğun kendisi tarafından yerleştirilebileceğini düşünüyorum.

Bu ideal durumdan çok uzakta olduğumuz doğru olsa bile, yine de ilk bakışta görüldüğü kadar hayal ürünü değildir. Belki bu nesil, onu görecektir kadar yaşamayacak. Ama daha şimdiden Birleşik Devletler'in askeri birliklerinin barışgücü olarak konumlandırılmalarına alışmış durumdayız. Ayrıca belirli koşullarda, bu birliklerin daha da müdahaleci bir tutum içinde olmalarının haklı bulunduğu bir ortak kanının da yükselmekte olduğunu görmeye başlıyoruz.

Bu gelişmelerin daha da ileri götürülmesinin bir yolu olarak benim Barış Bölgeleri dediğim uygulamayı düşünebiliriz. Ben bir ya da daha çok ülkenin, özellikle stratejik önem taşıyan, belirli bir bölümünün ya da bölümlerinin, 'denge vahaları' oluşturmak üzere askerden arındırılacağını düşünüyorum. Bu bölgeler dünyanın geri kalan bölümü için birer umut ışığı olarak hizmet vereceklerdir. Kabul etmek gerekir ki, bu oldukça yüksek bir ideal ama örnekleri vardır. Örneğin, Antarktika'da askerden arındırılmış ve uluslararası ola-

rak tanınan bir bölge var. Böyle daha çok sayıda bölgelerin olabileceğini ileri süren tek kişi de ben değilim. Rusya'nın eski başkanlarından Mikhail Gorbaçov aynen böyle bir uygulamayı Sino (Çin)-Rusya sınırı için önermişti. Bizzat ben de bu düşünceyi Tibet için geliştirdim.

Dünyada, komşu toplulukların askerden arındırılmış bölgelerin oluşturulmasından çok büyük ölçüde yarar sağlayacağı, Tibet dışında başka bölgelerin var olabileceğini düşünmek kuşkusuz çok zor değildir. Eğer Tibet uluslararası olarak tanınmış bir Barış Bölgesi olsaydı Hindistan ve Çin –her ikisi de halen oldukça yoksul ülkelerdir– yıllık gelirlerinin önemli bir bölümünü tasarruf ederlerdi. Tıpkı bu iki ülke gibi her kıtada, eğer sınırlarındaki askeri birliklerin varlığını sürdürme gereği olmasa, üzerlerinden büyük bir yük kalkacak olan birçok başka ülke vardır. Örneğin ben, bugün Avrupa'nın merkezinde yer alan ve yirminci yüzyılın iki dünya savaşının deneyimini kazanmış olan Almanya'nın bir Barış Bölgesi olarak çok uygun olduğunu düşünmüşümdür.

Bunların tümünde, Birleşmiş Milletler'in kritik bir rolü olduğuna inanıyorum. Küresel sorunları üstlenen tek devlet olduğu için değil. Hague'deki uluslararası mahkemenin, Uluslararası Para Fonu'nun, Dünya Bankası'nın ve Cenevre anlaşmalarına bağlı diğer oluşumların ardında yatan düşüncenin de takdir edilecek çok yanı vardır. Ama günümüzde ve kabul edilebilir bir gelecek için, Birleşmiş Milletler, uluslararası topluluk politikalarını hem etkileyen hem de belirleyen tek küresel kurumdur. Kuşkusuz, birçok kişi Birleşmiş Milletler'in etkisiz olduğu bağlamında eleştirde bulunmaktadır ve önerdiği çözümlerin gözardı edildiğine, bir kenara atıldığına ve unutulduğuna da sürekli olarak tanık olmaktadır. Yine de tüm bu eksikliklere karşın, ben her şeyden ön-

ce, bu kurumun yalnızca kuruluş ilkelerine değil, aynı zamanda kurulduğu 1945 yılından bu yana başardığı büyük işlere de çok büyük önem vermeyi sürdürüyorum. Birleşmiş Milletler'in, bazılarının dediği gibi dişsiz bir bürokrasi olmadığını anlamak için kendimize, bu kuruluşun potansiyel felaketlerin tehlikesini azaltarak yaşamları kurtarıp kurtarmadığını sormak zorundayız. Ayrıca, UNICEF, Birleşmiş Milletler Göçmenler Yüksek Komisyonu, UNESCO ve Dünya Sağlık Örgütü gibi alt organizasyonlarının gerçekleştirdiği büyük işleri de dikkate almalıyız. Bunların ve dünyadaki diğer örgütlerin programları ve politikaları zarar görmüş ve yanlış yönlendirilmiş olsa da bu gerçek değişmez.

Ben Birleşmiş Milletler'i, eğer tüm potansiyelini kullanacak biçimde geliştirilirse, tüm insanlığın isteklerini yüklenecek en uygun araç olarak görüyorum. Henüz bunu çok etkin bir biçimde gerçekleştirebilecek durumda değil ama (iletişim devriminin olanaklı kıldığı) küresel bilincin doğuşunu ancak görmeye başlıyoruz. Ve çok büyük zorluklara karşın, dünyanın sayısız yerinde etkin olduğunu gördüğümüz bu binçle, şu anda bile bu girişimlere öncülük eden bir-iki ulus olabilir. Bu ulusların, Birleşmiş Milletler tarafından koyulan yasallığın peşinde oldukları gerçeği, ortak onamayla varılacak bir adalete duyulan gereksinimi vurgulamaktadır. Bunun da ben, tek ve karşılıklı olarak bağımsız bir insan toplumu anlayışının yükseldiğinin göstergesi olduğuna inanıyorum.

Birleşmiş Milletler'in, yapısı bağlamında belirgin zayıflıklarından biri, bu kurumun hükümetlere söz hakkı tanıyor olmasına karşın, bireysel yurttaşların seslerinin duyulmasına olanak tanınamamasıdır. Kendi hükümetlerine karşı sesini duyurmak isteyen bireylere bu olanağı tanıyan bir işleyişe sahip değildir. Veto sisteminin çalışmalarının daha güçlü ülkelerin

manipölasyonuna açık olduğu gerçeği işleri daha da kötüleştirilmektedir. Bunlar önemli aksaklıklardır.

Bireylerin seslerini duyuramamaları sorununa gelince, bu noktada daha radikal düşünmemiz gerekmektedir. Nasıl ki demokrasinin üç temel direği bağımsız bir yargı, yönetim ve meclis ise, bizim de uluslararası düzeyde, aynı şekilde gerçekten bağımsız bir bünyeye ihtiyacımız vardır. Ama belki Birleşmiş Milletler bu role tam olarak uygun değildir. Brezilya'daki Dünya zirvesi gibi uluslararası toplantılarda, gündemdeki sorunun ulusal sınırları aşıyor olması gerçeğine karşın ülkelerini temsil eden bireylerin kaçınılmaz bir biçimde kendi hükümetlerinin çıkarlarını dile getirdiklerini fark ettim. Buna karşılık, insanlar bu toplantılara bağımsız bireyler olarak katıldıklarında –burada aklıma Nükleer Savaşların Önlenmesi için Uluslararası Doktorlar Grubu ya da benim de üyesi olduğum Nobel Barış Ödülü sahipleri tarafından silah ticareti üzerine başlatılan girişim geliyor– insanlık adına çok daha büyük kaygı dile getiriliyor. Onların taşıdıkları ruh çok daha gerçek anlamda evrensel ve açıktır. Bu da benim, temel görevi insan ilişkilerini etik açıdan gözlemlemek olan bir bünye ve Dünya Halk Konseyi (kuşkusuz, daha iyi bir ad bulunabilir) adı verilebilecek bir örgüt oluşturmaya degeceğini düşünmeme yol açıyor. Bu örgütün, çok geniş bir çeşitlilik gösteren konumlardan gelen bireylerden oluşturulabileceğini düşünüyorum. İçlerinde dürüstlükleri ve ahlaki ve insani değerlere bağlılıkları kanıtlanmış sıradan insanların yanı sıra sanatçılar, bankacılar, çevreciler, hukukçular, şairler, akademisyenler, din düşünürleri ve yazarlar bulunabilir. Aslında, yapılanmasında siyasal erk kullanılmadığı için bu oluşumun söylemleri yasal olarak geçerli olmayacaktır. Ama bağımsızlığından kaynaklanan erdemle –hiçbir ulusla ya da ulus grubuyla ve bir ideolojiyle bağlantısı olmadığı için– bu

düşünce biçimi tüm dünyanın vicdanını temsil edecektir. Böylece, ahlaki otoriteye de sahip olacaktır.

Hiç kuşku yok ki, askerden arınma, silahsızlanma ve Birleşmiş Milletler reformu konusunda söylediklerimle birlikte, bu öneriyi, gerçek üstü ya da çok sıradan olduğu gerekçesiyle eleştirenler olacaktır. Ya da, 'gerçek dünyada' uygulanabilir olmadığını söyleyeceklerdir. Ama insanlar sıklıkla, yanlışlıklar nedeniyle başkalarını eleştirerek ve suçlayarak tatmin olsalar da, en azından yapıcı düşünceleri ortaya koymayı kesinlikle denemeliyiz. Kesin olan bir şey var. İnsanoğlunun gerçeğe, barışa ve özgürlüğe olan tutkusu göz önüne alındığında, daha iyi ve daha paylaşımcı bir dünya yaratması güçlü bir olasılıktır. Bu potansiyel orada bizi bekliyor. Eğer, eğitimin ve medyanın doğru kullanımının yardımıyla, burada önerilen girişimlerden bazılarını, ahlaksal ilkelerin de desteği ile bütünleştirebilirsek, silahsızlanmanın ve askerden arındırılmanın artık tartışma olmaktan tümüyle çıkacağı bir ortam çok uzağımızda olmayacaktır. Bu temel üzerinde de sürekli dünya barışını oluşturacak koşulları yaratmış olacağız.

Onbeşinci Bölüm

MODERN TOPLUMDA DİNİN ROLÜ

∞ Dinin temel çatışmaların kaynağı oluşu, insanlık tarihinin üzücü bir gerçeğidir. Bugün bile bireyler öldürülüyor, topluluklar yok ediliyor ve dinsel bağnazlık ve kin, toplumların dengesini bozuyor. Birçok kişinin dinin insan toplumundaki yerini sorgulaması hiç şaşırtıcı değil. Yine de, eğer dikkatle düşünersek, insan toplumunda din adına çıkan çatışmaların iki temel kaynağı olduğunu anlarız. Bunlardan biri, yalın bir biçimde, dinsel ayrılıklardan –bir dinle diğeri arasındaki kuramsal, kültürel ve uygulamadaki farklılıklar–doğan çatışmalardır. Bir de politik, ekonomik ve diğer etkenler bağlamında doğan, asıl olarak kurumsal düzeydeki çatışmalar var. Birinci türdeki çatışmaların çözüme kavuşturulması için temel olgu dinler arası uyumdur. İkinci durumda ise daha başka çözümler bulunması gerekir. Laikleşme ve özellikle dinsel hiyerarşinin devletin kurumlarından ayrılması bu tür kurumsal sorunların azaltılmasında bir dereceye kadar çözüm getirebilir. Bununla birlikte, bizim bu bölümde konumuz dini uyumdur.

Dini uyum, benim evrensel sorumluluk adını verdiğim olgunun önemli bir aşamasıdır. Ama bu konuyu ayrıntılı ola-

rak incelemeye başlamadan önce, dinin modern dünya ile gerçekten bir bağlantısı olup olmadığını irdelemek yerinde olacaktır. Birçok kişi olmadığını iddia ediyor. Her şeyden önce ben, dini inancın ne ahlaki davranış ne de mutluluk için bir ön koşul olmadığını belirtmiştim. Ayrıca, dini gerekleri yerine getirsin getirmesin, insan için sevgi, paylaşım, sabır, hoşgörü, bağışlayıcılık, alçakgönüllülük ve benzerleri gibi manevi değerlerin vazgeçilmez olduklarını da söyledim. Ama aynı zamanda şunu da açıkça belirtmem gerekir ki, tüm bu değerlerin dini uygulama bağlamında çok daha kolay ve etkili bir biçimde geliştirilebileceğine inanıyorum. Dini gerekleri içtenlikle uyguladığında, bir bireyin çok büyük yarar sağlayacağına da inanıyorum. Kendilerine, anlayışa dayalı ve kökleri günlük deneyimlere kadar uzanan sağlam bir gelecek hazırlayan kişiler, hazırlayamayanlara oranla, farklılıklara daha iyi uyum sağlarlar. Bu yüzden ben, dinin insanlık için çok büyük yarar sağlayacağına inanıyorum. Uygun kullanıldığında din, insan mutluluğu için olağanüstü etkili bir araçtır. Özellikle, insanların başkalarına karşı sorumluluk duygusunu ve ahlaki olarak disiplin altına girme gereksinimini geliştirmelerinin yüreklendirilmesinde öncü rol oynayabilir.

Bu yüzden, bu bağlamda dinin günümüzle ilişkilendirileceğine inanıyorum. Ama şunu da düşünün: birkaç yıl önce, Avrupa Alpleri'nin buzulları içinde bir Taş Devri insanının cesedi bulundu. Beşbin yaşından daha büyük olmasına karşın çok iyi korunmuştu. Giysileri bile büyük ölçüde sağlam kalmıştı. O zaman eğer bu insanı yeniden canlandırmak mümkün olsaydı bizimle birçok ortak yanı olduğunu görürdük diye düşündüğümü anımsıyorum. Hiç kuşku yok ki, onun da ailesi, sevdikleri, sağlığı ve buna benzer şeyler için kaygılandığını anlardık. Kültür ve anlatım farklılıklarına kar-

şın birbirimizi duygusal düzeyde anlayabilirdik. Mutluluğu bulmak ve acıdan uzak kalmak için onun adına kendi adımıza duyduğumuzdan dah az kaygı duymamız için hiçbir neden olmayabilirdi. Eğer din, geçmişte ahlaki disiplinin yaşama geçirilmesi ve sevgi ve paylaşımın yeşertilmesi yoluyla acı çekilmesine engel olunacağını vurgulayarak insan yaşamında önemli bir yer alabildiyse, bugün de neden aynı ölçüde önem taşımadığını anlamak zordur. Diyelim ki, eskiden bugünkü modern kolaylıklar olmadığından insanlar daha belirgin bir biçimde acı çektikleri için dinin etkisi daha somuttu. Ama her ne kadar bu acı daha çok zihinsel ve duygusal düzeyde yaşanıyor olsa da biz insanlar hâlâ acı çektiğimiz için ve yatıştırıcı gerçek savlarının yanı sıra, acıyı yenmemize yardımcı olma kaygısıyla din, hiç kuşkusuz, hâlâ önem taşıyor olmalıdır.

Peki öyleyse, dinler arası çatışmaları ortadan kaldırmak için gerekli olan uyumu nasıl sağlayabiliriz? Bireylerin, olumsuz düşünce ve duygulara karşı tepkilerini frenleme disiplini kazanmaları durumunda olduğu gibi burada da temel çözüm anlayışın geliştirilmesinde yatmaktadır. Her şeyden önce bu uyumu engelleyen etkenleri tanımlamak zorundayız. Ardından da bu onları ortadan kaldırmamız gerekir.

Dinler arası uyumun önündeki en önemli engel, belki, başkalarının inanç geleneklerine yeterli değer vermiyor oluşumuzdur. Yakın zamana kadar farklı kültürler, hatta farklı topluluklar arasındaki iletişim durağan ve yavaştı ya da böyle bir iletişim yoktu. Bu yüzden, diğer inanç geleneklerini anlamak, tabii ki farklı dinlerden kişilerin yan yana yaşadıkları yerler dışında hiç de önemli değildi. Ama bu davranış biçimi artık uygulanabilir değildir. Bugünün giderek karmaşıklaşan ve kendi içinde bağımlılık kazanan dünyasında di-

ğer kültürlerin, farklı etnik grupların ve kuşkusuz diğer dinsel inançların varlığını kabul etmek zorundayız. Hoşlansak da hoşlanmasak da çoğumuz günlük yaşamımızda bu artık farklılığı deneyimlemekteyiz.

Ben cehaletin üstesinden gelmenin ve anlayışı yaşama geçirmenin en iyi yolunun diğer inanç geleneklerine bağlı kişilerle diyalogdan geçtiğine inanıyorum. Bunun da sayısız farklı biçimde ortaya çıktığını görüyorum. Bilim adamları arasındaki tartışmalarda, dinler arası yakınlaşmalar ve belki daha önemlisi, ayrılıklar belirleniyor ve bunlara çok değer veriliyor. Bir başka düzeyde, her bireyin kendi deneyimini yaşadığı farklı dinlerin, sıradan ama sadık takipçilerinin yüz yüze gelmeleri yararlıdır. Bu belki başka insanların öğretilerini anlamanın en iyi yoludur. Kendi adıma, örneğin, Cistercian * disiplininin bir Katolik rahip olan Thomas Merton ile karşılaşmam son derece esinlendiriciydi. Hristiyanlık öğretilerine karşı derin bir hayranlık duymamı sağladı. Bence, dinsel liderlerin ortak amaçla dua etmek üzere zaman zaman biraraya gelmelerinin de çok yararı vardır. 1986 yılında, İtalya Asisi’de, dünyanın büyük dinlerinin liderlerinin barış için dua etmek üzere biraraya geldikleri toplantının, katılanların dayanışmasını ve barışa adanmışlıklarını simgelemesi açısından dine inanan sayısız insan adına olağanüstü yararlı olduğuna inanıyorum.

Son olarak, ortak hacı gruplarına katılan değişik inanç geleneklerine bağlı kişilerin yaşadıkları deneyimlerin çok yararlı olduğuna inanıyorum. 1993 yılında Lourdes’a ve ardından, dünyanın üç büyük dini için kutsal sayılan Kudüs’e gittiğimde bulduğum bu ruhtu. Ayrıca çeşitli Hindu, İslam, Ja-

* Aziz Benedict (Katolik) disiplininin daha katı bir şekli olan bir mezhep. (Çev. n.)

in* ve Sih mabetlerine de ziyaretlerde bulundum. Daha yakın bir zamanda, Hristiyan ve Budist geleneklerde meditasyonun tartışılması ve uygulanması konulu bir seminerin ardından, her iki geleneğin yandaşı hacıların Hindistan'da Bodhi Gaya'daki Bodhi ağacının altında gerçekleştirdikleri dua ve meditasyon programına katıldım. Bodhi Gaya, Budizmin en önemli tapınaklarından biridir.

Bu tür değişimler gerçekleştiğinde, bir geleneğin yandaşları, tıpkı kendi durumlarında olduğu gibi, diğer inanç öğretilerinin de kendi yandaşları için manevi esinlenmenin ve ahlaksal disiplinin kaynağı olduğunu anlayacaklardır. Aynı zamanda, öğretisel ve diğer farklılıklara bakılmaksızın, dünyadaki tüm büyük dinlerin, bireylere iyi insan olmayı öğretme kaygısı taşıdıkları açıklık kazanacaktır. Tüm bu dinler sevgiyi, paylaşımı, sabrı, hoşgörüyü, bağışlayıcılığı, alçakgönüllüğü ve benzeri özellikleri vurgularlar ve hepsi bireyin bu özellikleri geliştirmesine yardımcı olabilirler. Dahası, bu büyük dinlerden her birinin kurucularının oluşturduğu örnek, bu özelliklerin geliştirilmesiyle başkalarının mutluluğu bulmasına yardımcı olunacağını gösterir. Bu liderler kendi yaşamlarında büyük bir sadelik ve sıradanlık sergiliyorlardı. Başkalarına yönelik ahlaksal disiplin ve sevgi bu insanların yaşamlarının ayırt edici özelliğiydi. Krallar ya da imparatorlar gibi lüks bir yaşam sürmüyorlardı. Aksine, tüm insanlığın yararı için -ne tür zorluklarla karşılaşacaklarına bakmaksızın- gönüllü olarak acı çekmeyi kabul ediyorlardı. Kendi öğretilerinde, bu insanların hepsi sevgi ve paylaşımı yüceltmeyi ve bencil arzuları terk etmeyi özellikle vurguluyorlardı. Ve her biri, bizden yüreklerimizi ve zihinlerimizi değiştirmemi-

* Maddesel dünyanın, kendini tekrar tekrar yenileyerek sonsuza kadar süreceğine inanılan eski bir Hindu inancı. (Çev. n.)

zi istiyorlardı. Gerçekten de, inançlı olalım ya da olmayalım, bu insanların hepsi hayran olunmayı hak ediyorlardı.

Diğer dinlerin yandaşlarıyla diyalog içindeyken, aynı zamanda hiç kuşkusuz, günlük yaşamımızda kendi dinimizin öğretilerini uygulamak zorundayız. Sevginin, paylaşımın ve ahlaki disiplinin yararlarını bir kez yaşadıktan sonra diğer dinlerin değerini anlamamız da kolaylaşacaktır. Ama bunun için, dini uygulamanın yalnızca 'İnandım,' ya da 'Budizm'deki gibi 'Sığındım' demekten çok daha fazlasını gerektirdiğini anlamak gereklidir. Bu yalnızca tapınakları, kutsal yerleri ya da kiliseleri ziyaret etmenin de ötesinde bir olgudur. Ve eğer dinsel öğreti yalnızca zihinsel düzeyde kavranılıp yüreğimizde yer etmezse, onu yaşama geçirmenin yararı çok önemsiz olacaktır. Anlamadan ve uygulamadan inanca sığınmanın değeri sınırlıdır. Tibetliler'e, mala (tesbih benzer bir şey) taşımının insanı gerçek bir dindar yapmayacağını sık sık söylerim. Bizi gerçek anlamda dindar yapacak olan şey kendimizi manevi olarak gerçekten değiştirmek için harcayacağımız çabadır.

Cehaletin yanı sıra, bireylerin kendi inançlarıyla sağlıklı ilişkilerinin dini uyumsuzluğun bir başka temel unsuru olduğunu anladığımızda, doğru ve gerçek uygulamanın ne kadar büyük önem taşıdığını görmüş oluruz. Onların dini öğretilerini kişisel yaşamlarımızda uygulamanın ötesinde, bu öğretileri kendi benmerkezli davranışlarımızı güçlendirmek için kullanırız. Kendi dinimizin, bizi başka insanlardan ayıran bir etiket olduğunu düşünürüz. Kuşkusuz bu yanıltıcıdır. Dinin özünü yüreklerimizin ve zihnimizin zehirli elementlerini saflaştırmak için kullanmak yerine, dinin özünü zehirlemek için bu olumsuz elementleri kullanmayı aklımızdan geçirirsek tehlike var demektir.

Ayrıca bunun, tüm dinlerde hiç tartışmasız, bir başka sorun yaratacağını kabul etmemiz gerekir. Burada, ‘gerçek’ birer din olma özelliğine sahip olan savları kastediyorum. Bu sorunu nasıl çözmek durumundayız? Bireysel olarak din öğreticisinin bakış açısından tek amaçlı bir bağlılık göstermenin gerekli olduğu doğrudur. Bunun, kişinin kendi yolunun gerçekle uzlaşan tek yöntem olduğuna ilişkin güçlü inanca bağlı olduğu da doğrudur. Ama aynı zamanda, bu inancın benzer savların çokluğu gerçeği ile de bağdaştırılmasının bir yolunu bulmak zorundayız. Pratik anlatımıyla bu, bireysel olarak din öğreticisinin, kendi dinine tüm yüreğiyle bağlılığını sürdürürken diğer dinlerin öğretilerinin de geçerliliklerini, hiç değilse kabul etmek için bir yol bulması anlamındadır. Belirli bir dinin metafizik gerçeğe ilişkin savlarının geçerliliği ise hiç kuşkusuz bu geleneğin kendi iç sorunudur.

Benim durumuma gelince, Budizm’in bana, kendimi, sevgi ve paylaşım üreterek, manevi olarak geliştirmem için etkili sistemi sağladığına inanıyorum. Aynı zamanda, şunu da kabul etmeliyim ki, nasıl Budizm bana, benim için en iyi yolu –yani kişiliğime, yaratılışıma, eğilimlerime ve kültürel yapıma uyan yolu– gösteriyorsa aynı şey Hristiyanlık açısından Hristiyanlar için de geçerli olacaktır. Onlar için Hristiyanlık en iyi yoldur. İnançlarıma dayanarak, bu nedenle ben, Budizm’in herkes için en iyi olduğunu söyleyemem.

Bazen dinin, insan ruhu için ilaç gibi olduğunu düşünüyorum. Biz ilacın etkinliğini, kullanımından ve belirli bir birey için belirli koşullarda uygunluğundan bağımsız olarak gerçek anlamda yargılayamayız. Şu ilaç şu bileşenleri nedeniyle çok iyidir demenin haklı bulunacak bir yanı olamaz. Eğer bu hasta ile, sözkonusu ilacın o kişi üzerindeki etkisini özdeşleştirirseniz bunun hiçbir anlamı olmaz. Söylenme-

si uygun olan şey, bu hastanın sözkonusu hastalığı için bu ilacın en etkili olduğunu söylemektir. Benzer şekilde, farklı dinsel geleneklere göre, bir dinin belirli bir birey için en etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ama, felsefi ve metafizik anlamda bir dinin diğerinden daha iyi olduğunu söylemenin hiçbir yararı olmaz. Önemli olan, hiç kuşkusuz sözkonusu dinin bireysel durumlardaki etkinliğidir.

Bu bağlamda benim, her dinin 'tek gerçek ve tek din' savı ile farklı inançların çokluğu gerçeği arasındaki çelişkiyi çözmek için başvurduğum yol, tekil bireyler durumunda, gerçekten tek gerçek ve tek din olabileceğini anlamaya çalışmaktır. Bununla birlikte, tümüyle insan toplumunun bakış açısından, 'birçok gerçek ve birçok din' kavramını kabul etmek zorundayız. Sağlıkla ilgili benzetmemize devam edersek, belirli bir hasta için uygun ilacın aslında tek bir ilaç olduğu sonucuna varırız. Ama bu, başka hastalar için başka uygun ilaçlar olmayacağı anlamına gelmez.

Benim düşünce yoluma göre, çeşitli dinsel gelenekler arasındaki farklılaşmalar olağanüstü zenginleştiricidir. Bu yüzden, sonuçta tüm dinlerin aynı olduğunu söylemenin bir yolunu bulmaya çalışmanın gereği yoktur. Dinlerin hepsi, ahlaki disiplin bağlamında sevginin ve paylaşımın tartışılmazlığını vurguladıkları için aynıdırlar. Ama bunu söylemek tüm dinlerin bir olmaları gerektiğini söylemek demek değildir. Yaratılışın ve başlangıçsızlığın Budizm, Hristiyanlık ve Hinduizm tarafından dile getirilişi arasındaki çelişkili yaklaşım, örneğin uygulamadaki, tartışılmaz, sayısız benzerliklerine karşın, metafizik savlar bağlamında bu öğretilerin yollarını ayırmak zorunda oldukları anlamına gelir. Bu çelişkiler dini uygulamaların başlangıç aşamasında önemli olmayabilirler. Ama bir ya da diğer geleneğin yolunda ilerledikçe,

bir noktada temel farklılıkların varlığını kabul etmek zorunda kalırız. Örneğin, Budizm'deki ve diğer birçok eski Hint geleneğindeki yeniden doğuş kavramı Hristiyanlık'taki kuruluş düşüncesi ile bağdaşmayabilir. Bununla birlikte, bu uyumsuzluk umutsuzluk nedeni olmak zorunda değildir. Budizm'in kendi içinde bile, metafizik alanında birbirine tü-müyle zıt görüşleri vardır. En sonunda, bu tür farklılıklar, bünyesinde ahlaki disiplini ve manevi değerlerin gelişimini konuşlandırabileceğimiz farklı yapılara sahip olduğumuz anlamına gelir. Benim süper ya da yeni bir dünya dinini savunmayışımın nedeni işte budur. Çünkü böyle bir din, farklı inanç geleneklerinin kendilerine özgü özelliklerini yitireceğimiz anlamına gelirdi.

Bazı kişilerin, Budizm'deki *shunyata*, yani boşluk kavramının sonuç olarak tanrı kavramını anlamaya yönelik belirli yaklaşımlarla aynı olduğuna inandıkları doğrudur. Ancak, bunun da getirdiği zorluklar vardır. Bunların ilki, bu kavramları yorumlarken özgün öğretiye ne kadar sadık kalacağımızdır. Mahayana Budizm'indeki *Dharmakaya*, *Sambogakaya* ve *Nirmanakaya* kavramlarıyla Hristiyanlık'taki Baba (Tanrı), Oğul ve Kutsal Ruh (Ruhül Kudüs) üçlemesi arasında bağlayıcı benzerlikler vardır. Ama bu temele dayanarak, Budizm ile Hristiyanlık'ın sonuç olarak aynı olduklarını söylemek biraz ileri gitmek olur diye düşünüyorum! Eski bir Tibet deyişinde söylendiği gibi bir yak'ın kafasını bir koyunun bedenine koymaktan kaçınmalıyız.

Bunun yerine yapılması istenen, farklı inanç geleneklerinin farklı savlarına karşı gerçek anlamda bir dinsel çoğulculuk anlayışı geliştirmemizdir. Özellikle, evrensel ilke olarak insan haklarına saygı konusunda ciddi olmamız duru-

munda bu doğrudur. Bu bakımdan ben, bir dünya dinler 'parlamentosu' kavramının son derece ilgi uyandıracığını düşünüyorum. Bir kere, hem 'parlamento' sözcüğü demokrasi anlamı taşıyor hem de çoğul 'dinler' sözcüğü, inanç geleneklerindeki çeşitlilik ilkesinin önemini altını çiziyor. Böyle bir parlamento düşüncesiyle ortaya atılan, gerçek anlamda çoğulcu din yaklaşımı, öyle inanıyorum ki çok yararlı olabilir. Böyle bir yaklaşımla bir yandan aşırı dini bağnazlıklar, diğer yandan gereksiz sinkretizm (dinlerin birleştirilmesi) çabası ortadan kalkar.

Bu dinler arası uyum konusuyla bağlantılı olarak, din değiştirme ile ilgili de belki birkaç şey söylemeliyim. Bu, önemle ciddiye alınması gereken bir sorundur. Tek başına yalnızca din değiştirme gerçeğinin bireyi daha iyi bir kişi, yani daha disiplinli, daha paylaşımcı ve daha iyi yürekli bir kişi yapmayacağını bilmek önemlidir. Bu nedenle birey için, kendini denetleme, erdem ve paylaşım yoluyla manevi olarak dönüşüme zorlaması çok daha yararlıdır. Diğer dinlerin içgörülerinin ve uygulamalarının kendi inancımıza yararlı ya da bağlantılı oluşu açısından diğer dinlerden bir şeyler öğrenmek önemlidir. Hatta bazı durumlarda, belirli ölçülerde bu dinlerden uyarılama yapmak bile yararlı olabilir. Ve bunu akıllıca yaparsak, kendi inancımızdan hiçbir şey kaybetmeyiz. Bu, özellikle farklı inanç gelenekleriyle birlikte var olan farklı yaşam biçimleri bağlamında hiçbir kargaşa tehlikesi taşımadığı için, en iyi yoldur.

İnsanlar arasındaki farklılıklar göz önüne alındığında, olması gereken, hiç kuşkusuz belirli bir dinin milyonlarca yandaşının arasından yalnızca çok küçük bir kısmının başka bir dinin ahlaki ve manevi gelişmeye yaklaşımını daha tatmin

edici bulacağıdır. Bazıları için, yeniden doğuş ve karma kavramları, sevgi ve paylaşımın sorumluluk çerçevesi içinde geliştirilmesi isteğinin kamçılanması çok etkili bulunmaktadır. Bazıları içinse, aşkınlık kavramı bağlamında, yüce Tanrı bu doğrultuda daha etkili kabul edilecektir. Böyle durumlarda, sözkonusu bireylerin kendilerini tekrar tekrar sorgulamaları yaşamsal önem taşır. 'Diğer dinlerin bana çekici gelmesinin haklı nedenleri var mı? Etkilenmeme neden olan yalnızca kültürel ve geleneksel özellikler midir? Yoksa daha yaşamsal özellikler midir? Eğer bu yeni dini kabul edersem, yaptırımları şimdiki dinimden daha mı az olacak?' diye sormalıyız kendimize. Böyle söylüyorum çünkü; insanlar kendilerine miras kalan dinin dışında bir dini kabul ettiklerinde, çoğunlukla bu yeni dinin ait olduğu inanç kültürünün derinliksiz özelliklerine hemen adapte olmaları beni her zaman şaşırtmıştır. Ama deneyimleri bundan öteye gitmeyebilir.

Bir kişinin, uzun ve yeterli düşünerek yeni bir dini kabul lenmeye karar vermesi durumunda, her dinsel geleneğin insanlığa sağlayacağı olumlu katkıyı aklından çıkarmaması önemlidir. Burada tehlike, bireyin, diğer insanlara kararının haklılığını kanıtlama amacıyla, önceki dinini eleştirmeye kalkışmasıdır. Bundan kaçınmak gereklidir. Bir birey için etkinliği kalmayan bir geleneğin tüm insanlık için bir yararı kalmadığı söylenemez. Tersine, bu geleneğin geçmişte milyonlarca insanı esinlendirmiş olduğundan ve gelecekte de sevgi ve paylaşım yolunda milyonlarca insanı daha esinlendireceğinden kesinlikle emin olabiliriz.

Akılda tutulacak önemli nokta, sonuç olarak dinin tüm amacı, sevginin, paylaşımın, sabrın, hoşgörünün, bağışlayıcılığın ve benzeri duyguların yaşama geçirilmesini kolaylaştırmaktır. Eğer bu kavramları göz ardı edersek, dinimizi de-

ğıştirmenin hiçbir yararı olmaz. Aynı biçimde, kendi dinimizin ateşli bir yandaşı olsak da, eğer bu değerleri günlük yaşamlarımıza uygulamayı ihmal edersek, onun da bize hiçbir yararı olmayacaktır. Böyle bir inananın, yalnızca tıbbi yayınları okuyan ama bu yayınlarda önerilen ilaçları almayan ölümcül bir hastadan farkı yoktur.

Bunun ötesinde, eğer dine inanan bizler paylaşımcı ve disiplinli değilseniz, bunu başkalarından nasıl bekleriz? Eğer karşılıklı saygı ve anlayışa dayalı bir uyum kurulabilirse, barış ve silahsızlanma, sosyal ve siyasal adalet, doğal çevre ve diğer birçokları gibi insanlığı etkileyen önemli moral değerler konusunda çok büyük etkin söz söyleme potansiyeli olacaktır. Ama manevi değerlerimizi yaşama geçirmediğimizde asla ciddiye alınmayız. Bunun anlamı da, başka şeylerin yanı sıra, diğer inanç gelenekleriyle iyi ilişkiler geliştirerek yetkin bir örnek oluşturmaktır.

Onaltıncı Bölüm

BİR YAKARIŞ

∞ Bu kitabın son birkaç sayfasına ulaşmış olmamız bize yaşamlarımızın sonsuz olmadığını anımsatıyor. Ne kadar çabuk geçiyor yaşamlarımız ve son günümüze ne kadar da çabuk ulaşıyoruz. Onbeş yıldan daha kısa bir zaman içinde, ben, Tenzin Gyatso, Budist rahip, bir anıdan başka bir şey olamayacağım. Aslında, bu sözcükleri okuyan bir kişinin bu günden başlayarak yüzyıl yaşayıp yaşamayacağı da kesin değil. Zaman engel olunamayacak biçimde geçiyor. Yanlıklar yaptığımızda, saati geri alıp yeniden deneyemeyiz. Tek yapabileceğimiz, içinde bulunduğumuz zamanı iyi kullanmaktır. Bu yüzden, son günümüz geldiğinde, geriye bakarak dopdolu, üretken ve anlamlı bir yaşam sürdürdüğümüzü görebilsek eğer, bu bizi hiç değilse biraz rahatlatacaktır. Eğer bunu yapamazsak, üzüntü duyabiliriz. Ama yaşadıklarımızın hangisi bize bağlıdır?

Ölüm zamanı geldiğinde pişmanlık duymamayı garantilemenin en iyi yolu, yaşadığımız süre boyunca başkalarına sorumlu-ve paylaşımcı bir tavır sergilediğimizden emin olmamızdır. Aslında bu sadece gelecek için değil her zaman bizim kendi çıkarımızdır. Daha önce gördüğümüz gibi pay-

laşım, yaşamımıza anlam kazandıran temel özelliklerden biridir. Paylaşım tüm mutlulukların ve sevinçlerin kaynağıdır. Ve iyi bir yüreğin, başkalarına yardım isteğiyle çarpan bir yüreğin temelidir. Tüm diğer insanlara yönelik düşüncelik, sevgi, dürüstlük, gerçek ve adaletle kendi iyiliğimizi garantileriz. Bunun için karmaşık kuramlar oluşturmaya gerek yok. Bu yalnızca bir sağduyu sorunudur. Başkalarını dikkate almanın önemli olduğu yadsınamaz. Bizim mutluluğumuzun, hiç tartışmasız bir biçimde başkalarının mutluluğuna bağlı olduğu yadsınamaz. Eğer toplum acı çekerse bizim de acı çekeceğimiz yadsınamaz. Hastalıklı düşüncelerle yüreklerimiz ve zihinlerimiz olumsuz bir biçimde etkilendikçe mutsuzluğumuzun artacağı da yadsınamaz. Yani, her şeyi reddedebiliriz: dinselliği, ideolojiyi, kazanılmış tüm bilgeliği, ama sevginin ve paylaşımın gerekliliğinden kaçamayız.

Yani benim yalın inancım ve gerçek dinim budur. Bu anlamda tapınağa ya da kiliseye, camiye ya da sinagoga gerek yoktur; karmaşık felsefeye, öğretiyeye ya da dogmaya gerek yoktur. Tapınağımız yüreklerimiz ve zihinlerimizdir. Öğreti paylaşımıdır. Kim ve ne olurlarsa olsunlar, başkalarını sevmek, onların haklarına ve onurlarına saygı duymak: sonuçta ihtiyacımız olan tek şey budur. Günlük yaşamlarımızda bunları uyguladığımız sürece, eğitilmiş ya da eğitimsiz olalım, ister Buda'ya ister Tanrı'ya inanalım ya da bir başka dinin yandaşı olalım, hatta isterse hiçbir dine inanmayalım, başkalarına karşı paylaşımcı olduğumuz ve sorumluluk duygusuyla kendimizi denetlediğimiz sürece hiç kuşku yok ki mutluluk bizi bulacaktır.

Peki, eğer mutlu olmak bu kadar basitse, neden biz onu bu kadar zorlukla elde ediyoruz? Ne yazık ki, çoğumuz kendimizi paylaşımcı olarak gördüğümüz halde, bu sağduyuya

dayalı gerçekleri göz ardı etme eğilimindeyiz. Olumsuz düşüncelerimizle ve duygularımızla yüzleşmeyi ihmal ederiz. Mevsimleri izleyen ve zamanı geldiğinde toprağı ekmekte hiç tereddüt etmeyen çiftçinin aksine, biz zamanımızın çoğunu anlamsız uğraşlarla boşuna harcarız. En küçük bir pişmanlık duymadan gerçekten önemli konuları bir kenara bırakıp, para kaybetmek gibi önemsiz sorunlar için derin üzüntüler çekeriz. Başkalarının iyiliğine katkıda bulunma olanağının tadını çıkarmak yerine, yalnızca her yerde kendi zevklerimizin peşinde koşarız. Çok meşgul olduğumuz gerekçesiyle başkalarını düşünmekten kaçınırız. Sağa sola koşar, hesaplar ve telefon konuşmaları yaparız, böylesi öylesinden daha iyi diye düşünür dururuz. Şöyle yapsaydık daha iyi olurdu diye kaygılanmaktan başka hiçbir şey yapmayız. Ama burada belirleyici olan insan ruhunun en kaba ve en ilkel biçimidir. Dahası, başkalarının gereksinimlerine karşı kayıtsız kalmakla, sonuçta kaçınılmaz biçimde onlara zarar vermeye başlarız. Kendimizin çok akıllı olduğumu düşünürüz, peki ama yeteneklerimizi nasıl kullanıyoruz? Bu yetenekleri çoğu kez çevremizdeki insanları aldatmak, onlardan yararlanmak ve onlara zarar vermek pahasına kendi iyiliğimiz için kullanırız. Ve işler yürümediğı zaman da, tümüyle kendimizi haklı görerek, karşılaştığımız zorluklar için onları suçlarız.

Oysa sürekli tatmin bir şeylere sahip olmakla kazanılmaz. Ne kadar çok arkadaşımız olursa olsun, bu bizi mutlu edemez. Ve bedensel zevklere kendini kaptırmak da acı çekmeye açılan bir kapıdan başka bir şey değildir. Ve olsa olsa bir kılıcın keskin kenarına bulaşmış bal gibidir. Elbette bu, bedenlerimizi küçümsememiz gerektiğı anlamına gelmez. Tersine, bedenimiz olmadan başkalarına yardımcı olamayız. Ama zarara yol açacak aşırılıklardan kaçınmak zorundayız.

Dünyasal konular üzerinde odaklanırken asıl gerekli olan şeyler gözümüzden kaçır. Kuşkusuz, eğer böyle yaparak gerçekten mutlu olabilseydik, o zaman böyle yaşamak tümüyle mantıklı olabilirdi. Ama yapamayız. En fazla, yaşamlarımızı sıkıntı çekmeden sürdürürüz. Ama birgün, sorunlar olması gerektiği gibi çıkageldiğinde, hazırlıksız yakalanırız. Başarmayacağımızı anlarız. Öylece çaresiz ve mutsuz kalırız.

Bu nedenle iki elimi birleştirip, siz okuyuculara, yaşamlarınızın geri kalan kısmına olabildiğince anlam katmak amacıyla ne gerekiyorsa yapmanız için yalvarıyorum. Eğer mümkünse bunu manevi deneyimlerle yapın. Açıkça anlattığımı umduğum gibi, bunun gizemli bir yanı yoktur. Bu, başkaları adına kaygı duyarak yaşamaktan başka bir şey değildir. Ve eğer bu deneyimi içtenlikle ve ısrarla, yavaş yavaş ve adım adım yaşama geçirirseniz, giderek alışkanlıklarınızı ve davranışlarınızı yeniden düzene koyabilecek ve böylece yalnız kendiniz için değil başkaları için de kaygılanmayı öğreneceksiniz. Böyle yaparak, huzuru ve mutluluğu bulduğunuz fark edeceksiniz.

Hırslarınızdan kurtulun, başkalarından yararlanarak zafer kazanma arzunuzdan sıyrılın. Bunun yerine, siz başkalarına yararlı olmaya çalışın. Böyle yaparak ulaştığınız başarının getirdiği anlayış, cesaret ve güvenle diğer insanlara gülümseyerek kucak açın. Açık ve dürüst olun. Adil olmaya çalışın. Herkese sanki yakın dostunuzmuş gibi davranın. Bunları ne Dalai Lama olarak ne de özel güçleri ya da yetenekleri olan biri olarak söylüyorum. Bende bu özelliklerin hiçbirisi yok. Ben yalnızca bir insan olarak konuşuyorum: sizler gibi mutlu olmayı ve acıdan uzak kalmayı arzu eden bir insan olarak.

Eğer, her ne nedenle olursa olsun, başkalarına yardımcı olamıyorsanız, hiç değilse onlara zarar vermeyin. Kendinizi

bir turist yerine koyun. Dünyayı uzaydan görüldüğü gibi, öyle küçük ve önemsiz ama öyle güzel bir yer olarak düşünün. Burada kaldığımız süre boyunca başka insanlara zarar vererek kazanacağımız bir şey gerçekten olabilir mi? Sanki yabancı bir yeri ziyaret ediyormuşuz gibi sessiz sedasız keyfimize bakmamız, tercih edilen ve çok daha mantıklı bir durum değil midir? Bu yüzden, zevkini çıkardığınız dünyanın içinden bir an sıyrılıp, ne kadar küçük olursa olsun, zor durumda olanlara ve kendisine yardımcı olamayan insanlara yardım etmeye çalışın. Görünüşleri rahatsız edici olan, pejmürde ve sağlıklı insanlara sırtınızı dönmemeye çalışın. Onları asla kendinizden küçük görmemeye çalışın. Dahası, eğer yapabiliyorsanız, en sefil dilenciden daha iyi olduğunuzu bile düşünmemeye çalışın. Mezarda birbirinizden farkınız olmayacak.

Bitirirken, başkalarına yardımcı olma çabalarımda bana büyük bir esin kaynağı olan duayı sizlerle paylaşmak istiyorum:

*Tüm zamanlarda, şimdi ve sonsuza dek
Korunmasız olanlar için koruyucu,
Yolunu kaybetmişler için rehber olayım.
Önlerinde aşacak denizler olanlar için gemi,
Geçecek nehirleri olanlar için köprü olayım.
Tehlikede olanlar için sığınak,
Işıksız kalmışlar için lamba,
Korunak arayanlar için barınak olayım.
Ve gereksinim duyan herkese hizmetkâr olayım.*